Digitized by Google

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

Digitized by Google

Digitized by Google

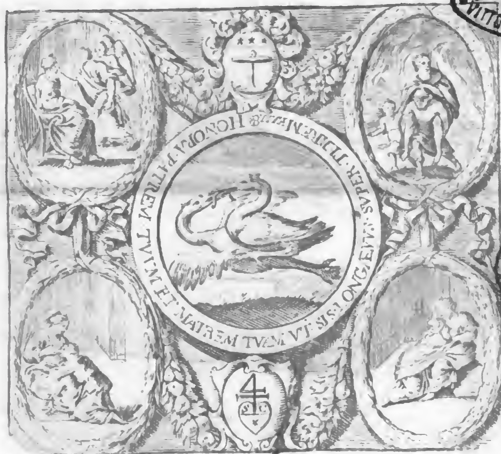
Digitized by Google

DISSERTATIO PERIPATETICA

DE EPICO CARMINE.

Auctore PETRO MAMBRVNO *Aruerno* *è Societate* IESV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS,

Apud SEBASTIANVM CRAMOISY, Regis ac Reginæ Architypographum: ET GABRIELEM CRAMOISY. viâ Iacobæâ, sub Ciconiis.

M. DC. LII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO VIRO

IOANNI ANTONIO

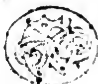
DE MESMES D'YRVAL

REGI A CONSILIIS SANCTIORIBVS,

ET IN SVPREMA PARISIORVM

CVRIA PRÆSIDI INFVLATO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

RAVDI *certè quidem mihi esse non debet* (VIR ILLVSTRISSIME) *quod hoc operis, quodcunque est, fratris tui Auauxij consilio, & auctoritate informatum, atque adeò ipsi consecratum; tibi postquam is summo nostro mœrore à nobis discessit, tandem aliquan-*

ã ij

do repræsentetur. Neque id ego tantùm eò dico, quòd iure hæreditario id tu possis repetere; aut quòd Germani tui mentem verbi duntaxat interpretatione aliquâ, atque coniecturâ assequar: sed quia eius sententiam apertissimâ significatione cognoui. Postremo enim congressu nostro, qui contigit paucis diebus antequam in morbum incideret, vbi me seuocasset à circulo, in quo multa de re litterariâ, déque vitæ Christianæ officiis coram disputasset eleganter ac peritè; dixit sibi propemodum constitutum esse, ab aulæ tumultu secedere, & administratione regni, quam in impedimentis ponebat, se abdicare. Neque tamen aiebat se cogitare in aliquem Religiosorum ordinem,

Digitized by Google

in quo inter illos profiteretur; sed spatium atque locum quærere; vbi animum omni illâ tristitie, quæ ex consuetudine, atque vsu tot principum, & populorum adhæsisse quodammodo potuerat, penitus detergeret. Enimuerò *hîc ego multis aduersari, & esse id è re diuinâ, vel suâ, vel familiæ pluribus negare. Cùm neuter vinci vellet, & pro suâ quisque sententiâ pertenderet, ampliandi esse potestatem dixit. In discessu subridens adieci ego:* Ecquid *nobis, & musis nostris nuncium remitteret? Tum ille, quâ erat humanitate: At secessum Musis odio esse nondum audiueram: si tamen tua est vrbana, licebit illi ad fratrem Yruallium, & eius filium Cramayelum tran-*

ſire. Poſt obitum eius triſtiſſimum, neſcio quî factum ſit, vt qui eius perpetuò meminiſſem; huius tamen moniti obliuiſcerer. Scilicet acerbiſſimo mortis illius dolore ad omnem litterarum guſtum ita mihi animus omnis obſtupuerat, vt plures menſes ſtudia illa noſtra à me aſpernatus fuerim, & quæ ſuauitatis artes erant pleniſſimæ, viſæ fuerint odioſæ. Neque ſanè ego veternum illum excuſſiſſem, niſi me nominis tui, & gloriæ fama excitaſſet. Nam cùm ſummâ ordinum omnium gratulatione in Præſidum infulatorum Collegium eſſes pro fratre tuo cooptatus, non lætitiâ tantùm bonos omnes, ſed etiam admiratione compleuiſti. Sapientiam, ac prudentiam tuam in rebus ſcienter tractan-

dis singularem cum eximiâ quâdam integritate coniunctam, quia norat Gallia, sibi, & tibi de dignitate illâ gratulabatur: eloquentiam verò, & in dicendo facundiam, quòd locus illi adhuc defuisset, nondum agnoscebat. Quapropter qui fratris tui Memmij hominis post Tulliana tempora eloquentissimi partes & dignitatem sustineres, expectabat. Vt semel, iterum, tertiò, ac deinceps pro tribunali sententiam dicentem audiuit; agnouit illa te fratrum tuorum minimum ætate quidem fuisse, meritis verò parem. Accessit etiam filij tui Auauxij dignitas, qui ex patruis alterum nomine, alterum officij præstantiâ, vtrumque morum, atque ingenij bonitate omni-

Digitized by Google

bus repræsentat. Cùm igitur vrbs tota in te, atque filium tuum se conuerterit, & mœrorem suum ex morte fratrum tuorum conceptum tuâ virtute consoletur: facerem sanè quàm imprudenter, si dolori meo medicinam fieri negarem; præsertim cùm tu me sæpè complexus sis humanissimè, & filius tuus Auauxius iam inde à primis annis mihi fuerit venerationi. Hanc igitur opellam vel pro tuâ humanitate, quâ tibi omnium animos deuincis; vel pro tuâ in litteras voluntate, quâ mirificè erga illas & litteratos affectus es, vel pro tuâ in fratrem obseruantiâ, cuius cohortatione, atque consiliis hoc inceptum & perfectum est opus; foue, ac tuere.

DISSER-

Digitized by Google

DISSERTATIONIS INDEX.

ANTECESSIO.

DISSERTATIONIS PARS I.

De materiâ Epopœiæ.

QVÆSTIO PRIMA.

QVÆSTIO ALTERA.

QVÆSTIO TERTIA.

De Materia Epopœiæ.

DISSERTATIONIS

QVÆSTIO QVARTA.

De actione, quæ est Epopœiæ materia.

QVÆSTIO QVINTA.

De vnitate Actionis.

QVÆSTIO SEXTA.

Actionis integritas.

Digitized by Google

QVÆSTIO SEPTIMA.
De Magnitudine Actionis.

QVÆSTIO VLTIMA PRIMÆ PARTIS.

DISSERTATIONIS PARS II.
De forma Epopœiæ.

QVÆSTIO PRIMA.
De Fabula.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO VIRO

IOANNI ANTONIO

DE MESMES D'YRVAL

REGI A CONSILIIS SANCTIORIBVS,

ET IN SVPREMA PARISIORVM

CVRIA PRÆSIDI INFVLATO.

FRAVDI *certè quidem mihi esse non debet* (VIR ILLVSTRISSIME) *quod hoc operis, quodcunque est, fratris tui Auauxij consilio, & auctoritate informatum, atque adeò ipsi consecratum; tibi postquam is summo nostro mœrore à nobis discessit, tandem aliquan-*

Digitized by Google

do repræsentetur. Neque id ego tantùm eò dico, quòd iure hæreditario id tu possis repetere; aut quòd Germani tui mentem verbi duntaxat interpretatione aliquâ, atque coniecturâ assequar: sed quia eius sententiam apertissimâ significatione cognoui. Postremo enim congressu nostro, qui contigit paucis diebus antequam in morbum incideret, vbi me seuocasset à circulo, in quo multa de re litterariâ, déque vitæ Christianæ officiis coram disputasset eleganter ac perite; dixit sibi propemodum constitutum esse, ab aulæ tumultu secedere, & administratione regni, quam in impedimentis ponebat, se abdicare. Neque tamen aiebat se cogitare in aliquem Religiosorum ordinem,

Digitized by Google

in quo inter illos profiteretur; sed spatium atque locum quærere; vbi animum omni illâ tristitie, quæ ex consuetudine, atque vsu tot principum, & populorum adhæsisse quodammodo potuerat, penitus detergeret. Enimuerò hìc ego multis aduersari, & esse id è re diuinâ, vel suâ, vel familiæ pluribus negare. Cùm neuter vinci vellet, & pro suâ quisque sententiâ pertenderet, ampliandi esse potestatem dixit. In discessu subridens adieci ego: Ecquid nobis, & musis nostris nuncium remitteret? Tum ille, quà erat humanitate: At secessum Musis odio esse nondum audiueram: si tamen tua est vrbana, licebit illi ad fratrem Yruallium, & eius filium Cramayelum tran-

Digitized by Google

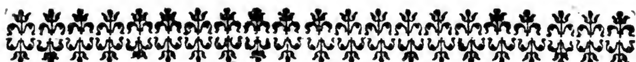
ſire. Poſt obitum eius triſtiſſimum, neſcio qui factum ſit, vt qui eius perpetuò meminiſſem; huius tamen moniti obliuiſcerer. Scilicet acerbiſſimo mortis illius dolore ad omnem litterarum guſtum ita mihi animus omnis obſtupuerat, vt plures menſes ſtudia illa noſtra à me aſpernatus fuerim, & quæ ſuauitatis artes erant pleniſſimæ, viſæ fuerint odioſæ. Neque ſanè ego veternum illum excuſſiſſem, niſi me nominis tui, & gloriæ fama excitaſſet. Nam cùm ſummâ ordinum omnium gratulatione in Præſidum infulatorum Collegium eſſes pro fratre tuo cooptatus, non lætitiâ tantùm bonos omnes, ſed etiam admiratione compleuiſti. Sapientiam, ac prudentiam tuam in rebus ſcienter tractan-

dis singularem cum eximiâ quâdam integritate coniunctam, quia norat Gallia, sibi, & tibi de dignitate illâ gratulabatur: eloquentiam verò, & in dicendo facundiam, quòd locus illi adhuc defuisset, nondum agnoscebat. Quapropter qui fratris tui Memmij hominis post Tulliana tempora eloquentissimi partes & dignitatem sustineres, expectabat. Vt semel, iterum, tertiò, ac deinceps pro tribunali sententiam dicentem audiuit; agnouit illa te fratrum tuorum minimum ætate quidem fuisse, meritis verò parem. Accessit etiam filij tui Auauxij dignitas, qui ex patruis alterum nomine, alterum officij præstantiâ, vtrumque morum, atque ingenij bonitate omni-

Digitized by Google

bus repræſentat. Cùm igitur vrbs tota in te, atque filium tuum ſe conuerterit, & mœrorem ſuum ex morte fratrum tuorum conceptum tuâ virtute conſoletur: facerem ſanè quàm imprudenter, ſi dolori meo medicinam fieri negarem; præſertim cùm tu me ſæpè complexus ſis humaniſſimè, & filius tuus Auauxius iam inde à primis annis mihi fuerit venerationi. Hanc igitur opellam vel pro tuâ humanitate, quâ tibi omnium animos deuincis; vel pro tuâ in litteras voluntate, quâ mirificè erga illas & litteratos affectus es, vel pro tuâ in fratrem obſeruantiâ, cuius cohortatione, atque conſiliis hoc inceptum & perfectum eſt opus; foue, ac tuere.

Digitized by Google

DISSERTATIONIS INDEX.

ANTECESSIO.

DISSERTATIONIS PARS I.

De materiâ Epopœiæ.

QVÆSTIO PRIMA.

QVÆSTIO ALTERA.

QVÆSTIO TERTIA.

De Materia Epopœiæ.

ẽ

DISSERTATIONIS

QVÆSTIO QVARTA.

De actione, quæ eſt Epopœiæ materia.

QVÆSTIO QVINTA.

De vnitate Actionis.

QVÆSTIO SEXTA.

Actionis integritas.

Digitized by Google

QVÆSTIO SEPTIMA.

De Magnitudine Actionis.

QVÆSTIO VLTIMA PRIMÆ PARTIS.

DISSERTATIONIS PARS II.

De forma Epopœiæ.

QVÆSTIO PRIMA.

De Fabula.

ẽ ij

Digitized by Google

QVÆSTIO ALTERA.

De Fabulæ compositione.

QVÆSTIO TERTIA.

De vnitate fabulæ.

QVÆSTIO QVARTA.

De fabulæ alterâ virtute: Quòd sit simplex.

QVÆSTIO ALTERA.

De Fabulæ compositione.

QVÆSTIO TERTIA.

De vnitate fabulæ.

QVÆSTIO QVARTA.

De fabulæ alterâ virtute: Quòd sit simplex.

QVÆSTIO QVINTA.

De partibus fabulæ κατὰ τὸ ποσόν.

QVÆSTIO SEXTA.

De Episodio.

QVÆSTIO SEPTIMA.

QVÆSTIO OCTAVA.

De Moribus.

Digitized by Google

QVÆSTIO NONA.

De Sententia.

QVÆSTIO DECIMA.

De Dictione.

Digitized by Google

DISSERTATIONIS PARS III.

De causa Efficiente Epici Carminis.

QVÆSTIO PRIMA.

Quis habitus sit Poëtica.

QVÆSTIO ALTERA.

De furore Poëtico.

DISSERTATIONIS PARS IV.

De fine Poëseos.

Digitized by Google

AD DISPVTATIONEM *DE EPICA* APPENDIX.

DEFINITIO METAPHYSICA EPOPOEIÆ.

SYLVÆ POETICÆ INDEX.

Pro Erratis repone.

Pag. 73. *Raimundo*. pag. 113. Miltiadis, Themiſtocli. pag. 133. πῶς τε. pag. 142. incluſos. pag. 171. ὥσπερ. pag. 182. τὸ δέ. pag. 190. ἐπεισοδίοις. pag. 203. ſenem. pag. 204. cantatricis. pag. 216. Troade. pag. 240. πεδὸς. ead. pag. nullibi. pag. 270. aſſentior.

DE EPICO CARMINE
DISSERTATIO
PERIPATETICA.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

DISSERTATIONIS ANTECESSIO.

I. *Consilium de poëmate epico scribendo temerè capi non debet; cur ab auctore susceptum; tum, cur ad hoc opus sit aggressus.* II. *Veritas sine Aristotelis philosophiâ ne in poëticâ quidem locum habet.* III. *Partitio huius Dissertationis.*

I.

VM ego ante aliquot annos ad scribendum Epicum carmen animum appuli, id tantùm operis mihi suscipere visus sum: quò & genio vtcunq; indulgerem meo, & animum aliarum rerum fastidio grauem

Digitized by Google

quodammodo recreare possem. Verùm multò aliter euenisse sentio, atque olim credideram. Poëma quippe res est ingens, & ardua, quæque hominem actuosum, atque aliis studiis minimè implicitum desiderat. Me itaque susceptæ operæ identidem pertæsum est; vicissétque limæ, & laboris offensio, nisi pudor inclinantem inconstantiæ metu erexisset. Vt igitur est quorumdam hominum natura fortasse non pessima, quæ vbi se alicui applicuit arti, eius est retinentissima: ita & mihi vsu venit; vt, quæ animi causâ suscepta esset poësis, ea deinde in partem officij, atque vitæ veniret. Id tantò antè sanè quàm diligenter cauerat disertissimis istis verbis ingeniorum ille arbiter. *Multos carmen decepit. Nam vt quisque versum pedibus instruxit, sensúmque teneriorem verborum ambitu intexuit; putauit continuò se in Heliconem venisse. Sic forensibus ministeriis exercitati ad carminis tranquillitatem, tanquam ad portum faciliorem refugerunt; credentes faciliùs poëma extrui posse, quàm controuersiam sententiolis vibrantibus pictam. Cæterùm neque generosior spiritus vanitatem amat; neque concipere, aut edere partum mens potest; nisi ingenti flumine verborum inundata. Effugiendum est ab*

Digitized by Google

omni verborum, vt ita dicam, vilitate, & ſumenda voces à plebe ſummota, vt fiat: Odi profanum vulgus, & arceo. Pratereа cauendum eſt, ne ſententia emineant extra corpus orationis expreſſa; ſed intexto verſibus colore niteant. Homerus teſtis, & lyrici, Romanúſque Virgilius, & Horatij curioſa felicitas. Cateri enim aut non viderunt viam, quâ iretur ad carmen, aut viſam timuerunt calcare. Ecce belli ciuilis ingens opus quiſquis attigerit, niſi plenus literis ſub onere labetur. Non enim res geſta verſibus comprehendenda ſunt, quod meliùs hiſtorici faciunt; ſed per ambages, Deorúmque miniſteria, & fabuloſum ſententiarum tormentum pracipitandus eſt liber ſpiritus; vt potiùs furentis animi vaticinatio appareat, quàm religioſa orationis ſub teſtibus fides. Poterat etiam me deterrere rerum iſtarum callidiſſimus Horatius, qui libro de arte ſanctè monet.

O maior iuuenum, quamuis & voce paternâ
Fingeris ad rectum, & per te ſapis; Hoc tibi dictum
Tolle memor. Certis medium, & tolerabile rebus
Rectè concedi. Conſultus iuris, & actor
Cauſarum mediocris abeſt virtute diſerti

Messalæ, nec scit quantum Cassellius Aulus;
Sed tamen in pretio est. Mediocribus esse poëtis
Non homines, non Dij, non concessere columnæ.
Vt gratas inter mensas symphonia discors
Et crassum ingenium, & Sardo cum melle papauer
Offendunt, poterat duci quia cœna sine istis:
Sic animis natum, inuentúmque poëma iuuandis
Si paullum summo decedit, vergit ad imum.

Bene multos incessit spes condendi poëmatis, atque cupiditas; quâ decepti de se ludos fecêre. Tantam rei difficultatem, vt id fatear, quod in re est, non priùs sensi quàm tum cùm pedem referre integrum non erat. Quamobrem nunc temporis hoc superest vnum, vt incepto insistam operi, & instituti à me studij commemoratâ ratione, alios ad id literarum genus incitem, alios deterream, vtrisque prosim. Iam-inde ab ineunte pueritiâ, Homero, Virgilio, Tasso (illos ego in Epicis poëtis vnos omnium propemodum censuerim) assueueram; quorum ex consuetudine, & vsu, cùm incredibilem animi voluptatem capiebam, tum ad ipsorum imitationem

Digitized by Google

mirificè accendebar. Ac primùm quidem non tam præceptionibus, aut arte aliquâ accurari poëma, quàm ingenij bonitate; aut etiam afflatu quodam diuino effici putaui: poſtquam tamen propior acceſſi, & in Poëtarum mentes intraui penitiùs; facilè animaduerti opus omni elegantiâ, & cultu nitidum, omníbúſque ſuis numeris abſolutum ſine præceptis, & doctrinâ florere non poſſe, nedum ad maturitatem perduci. Vt Natura fuerit excellens, ſine arte tamen ea eſt cæca, & inculta. Quare eruditè Ariſtoteles apud Laërt. lib. v. pronunciat viſum à circumfuſo aëre lumen habere; mentem verò à diſciplinâ, & ſtudio. Ἡ μὲν ὅρασις ἀπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος λαμβάνει τὸ φῶς· ἡ δὲ ψυχὴ ἀπὸ τῶν μαθημάτων.

Adieci itaque continuò animum ad eos, qui de re poëticâ commentarios edidiſſent. Imprimis dedit ſe Horatius, qui poëtam nauiter deterret à vitiis, & peccatis; quæ prima eſt ſapientia: informat verò, & inſtituit minimè, quæ res à me quærebatur. Occurrit deinde & Hieronymus Vida, qui verſu erudito ſanè illo, ac mundo quædam rectè monet, ſed quæ ſic apta inter ſe non ſunt, vt in corpus vnum, & artem vnam poſſint coale-

Digitized by Google

ſcere. Quid Scaligero fiet? qui ſeptem libros mirâ eruditionis varietate diſtinctos edidit. De illo id ego auſim aſſerere, quod in paradoxis eſſe poteſt; eum quidem grammaticâ ſupellectile libros illos ſuos de poëticâ locupletaſſe, & ornaſſe copioſiùs; quibus tamen inuiderit eam eruditionis gloriam, quæ ex naturæ, & earum, quas appellant ἰδιότητας, cognitione petitur. Quod eius factum ex iis, quæ parte primâ quæſtione tertiâ adducemus, nemo non intelliget. Non deſunt etiam ex Italis, & Batauis doctiſſimi homines, qui de poëſi, & poëtâ diſputarunt largiter, ſed plerique ſine arte, & ſine ordine; vt literaturam, aut latinitatem potiùs ſequi; quàm viam, aut methodum, quâ iretur ad poëſim, indicare videantur. Huic malò caput eſſe puto, quòd ex iis pars magna à philoſophiâ parum inſtructi erant, ac proinde neque ſatis idonei, qui in rerum naturam, & οὐσίαν poſſent inſpicere.

II. Cogitanti hæc mihi & diligentiùs intuenti venit in mentem operæ pretium fore, ſi ea præcepta, quæ ab Ariſtotele de Epopœiâ, ſiue Epico carmine tradita ſunt in artem aliquam includerem, & legibus itidem ſancirem, ac rem logicam, aut phyſicam peripatetica ſchola ſo-

let conſtituere. Quâ re vnâ duo mihi videor conſequuturus; alterum, vt peccem minimè, cùm ab eius præceptis, qui vnus omnium optimè nouit, quid ſit non ineptire, minimè diſcedam: alterum, vt iis placere poſſim, quibus non tam verborum fucus, & inanis cuiuſdam πολυμαθείας rumuſculus placet, quàm virtus ſolida, & ſucci plena eſt cordi, atque venerationi.

At vereor non mediocriter, ne hic aditus triſtior hominibus politulis videatur, qui inter ſophiſtarum delicias nutriti, faſtidij ſunt delicati, & ſtomachi languidioris, quàm vt hæc philoſophiæ peripateticæ axiomata concoquere, & verborum quorumdam triſtitiam ferre queant. Adſint tamen animis, & à barbarie illâ, ac ſordibus, quibus adeò ſunt inimici, ſibi malè non timeant. Dabimus operam, vt quod fieri poterit, inſolens nihil obrepat, & à Latinis auribus abhorrens. Id ego eos viciſſim oratos velim, vt quoniam ipſorum causâ, ea quæ ſunt in Philoſophiâ duriuſcula mollimus dictione; ipſi quoque veritatis gratiâ nimiam illam ingenij teneritudinem durent quodammodo, & animi ſui aciem, atque robur contendant. Perſuaſiſſi-

Digitized by Google

mum enim mihi eſt, aliâ diſputandi ratione, quàm peripateticâ veritatem teneri non poſſe. Elegantiùs, copioſiùs, maiori verborum apparatu, & ſententiarum lumine diſputari poteſt; tutiùs, & certiùs non poteſt. Troiam ludunt vtplurimùm, qui Platonem ſequuntur: in vmbrâ, & otio magnificè ſe oſtentant, & efferunt; qui Senecam imitantur: pugnant enimuerò qui Ariſtoteli ſtudent. Illi vincere nec ſciunt, nec queunt. Hi poſſunt certè, & obtinent ſæpenumero.

III. Docet Ariſtoteles cùm aliàs ſæpe, tum imprimis libro primo Phyſicorum cap. primo ſapientum omnium mentes in id congruere: vt is ſciens habeatur alicuius rei; cui prima illius principia, tum cauſæ, & elementa perſpecta fuerint. Quamobrem eius, qui Epici carminis naturam noſſe velit, partes primariæ eſſe debent: vt illius cauſas omnes probè cognitas, atque animo teneat comprehenſas. Sunt autem in Epopœiâ; vt in omni re, quæ quidem fit arte, cauſæ quatuor nemini obſcuræ: duæ intrinſecæ, totidem externæ. In intrinſecis ſunt Materia, & Forma: in externis Efficiens, & Finis.

Materia Epopœiæ eſt Actio vna, certæ cuiuſ-

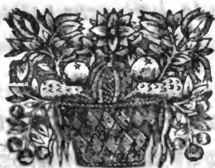
cuiusdam magnitudinis, tota, perfecta, & illustris.

Eiusdem forma est ornata Actionis illius constitutio.

Causa efficiens est Prudentia.

Finis est expulsio vitiorum, & virtutum satio quædam cum voluptate coniuncta.

Ex his quatuor causis tanquam ex quatuor partibus assurgit hæc disputatio; cui ne quid desit, appendicem de metaphysicâ Epopœiæ definitione attexemus.

Digitized by Google

DISSERTATIONIS PARS PRIMA.

HAC parte primâ explicatur Materia Epopœiæ, quæ comprehenditur octo quæstionibus.

QVÆSTIO PRIMA.

I. *Mens Aristotelis de obiecto cuiusuis disciplinæ aperitur.* II. *Quæ sit in obiecto eiusmodi Materia.* III. *Quæ sit in eodem obiecto Forma.* IV. *Vnde hæ voces petitæ sint.*

I. CVM hæc quæstio ex mediâ Philosophiâ petita sit, iis certè qui philosophicè nesciunt, stomacho esse non poterit; quamobrem si tutò, & re incolumi meâ licitum fuisset, consilium fuerat eam prætermittere: Sed quoniam id integrum non est, potius esse duxi, paucis ea comprehendere, quæ in Philosophiâ pluribus disputantur.

Digitized by Google

ita enim futurum eſt maximè, id, cui nunc ſtudeo: Nam & certæ fient, quæ ſubinde iſtis initiis nitentur quæſtiones; & ipsâ breuitate medebor eorum faſtidio, qui philoſophicis minùs delectantur.

Cuilibet diſciplinæ ſubiecta materia, ſiue obiectum quatuor laudibus ex Ariſtotelis decreto effloreſcit. Prima eſt ἑνότης ſiue vnitas generica. Altera, vt vnitatem conciliet ei diſciplinæ, cuius obiectum eſſe dicitur. Tertia, vt eandem diſciplinam ab omni aliâ ſecernat, atque ſegreget. Quarta, vt ea omnia de quibus illa ſcientia quærit, & diſputat, eidem obiecto accepta quodammodo referantur.

Primæ eſt aſſertor, & vindex Philoſophus VI. Metaphyſicæ cap. 1. his verbis: Πᾶσαι γὰρ αὗται περὶ ἕν τι, καὶ γένος περιγραψάμεναι περὶ τούτου πραγματεύονται. Id eſt, *omnes* (diſciplinæ) *vno quopiam genere circumſcriptæ in illo ſuam nauant operam.*

Alterius proprietatis eſt auctor idem lib. IV. Metaph. cap. 11. in hæc verba. Καθάπερ οὖν καὶ τῶν ὑγιεινῶν ἁπάντων μία ἐπιστήμη ἐστὶν, ὁμοίως τοῦτο, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Id eſt, *vt de iis, quæ ſana ſunt, vna eſt ſcientia; ita de aliis ſentiendum eſt.* Vbi loci

disputat, sitne Ens genus; eò sanè, scientiæ vnius vti esse demonstret de illo differere.

Tertiæ proprietatis meminit VI. Metaphysicæ cap. I. Ἡ μὲν γὰρ φυσικὴ περὶ ἀχώριστα μὲν, ἀλλ' οὐκ ἀκίνητα· τῆς δὲ Μαθηματικῆς ἔνια περὶ ἀκίνητα μὲν, οὐ χωριστὰ δ' ἴσως, ἀλλ' ὡς ἐν ὕλη. ἡ δὲ πρώτη καὶ περὶ χωριστὰ καὶ ἀκίνητα. Id est, *Physica in iis occupatur rebus, quæ à materiâ segregari nequeunt, quæque moueri possunt; Mathematicæ pars quædam in iis, quæ motus quidem, sed non fortaßis materiæ expertes sunt. Prima verò Philosophia*, (quæ nobis Metaphysica dicitur) *& in separatis à materiâ, & omni motu caßis*. Huc si quis animum aduertere velit, facilè intelliget scientiam quamlibet ab aliâ secerni per obiectum. Quamobrem à sequioris minúsque Latinæ ætatis auctoribus, *scientiæ dicuntur secari, vt res*.

Quartam laudem defendit, & vendicat Philosophus IV. Metaph. cap. II. vbi disputat quî negationes sint potestatis Metaphysicæ. quia (inquit) communione quâdam entis gaudent. Nam dicimus negationes εἶναι non ens.

Hæc sunt Aristotelis placita de obiecto cuiusuis disciplinæ; quibus lux accedet ab exem-

Digitized by Google

plis. Phyſicæ obiectum ex eodem Philoſopho VI. Metaphyſicæ cap. I. eſt ens φυσικὸν quatenus moueri poteſt. At illud eſt vnum genere, quæ prima fuit obiecti laus; nam & corpora ſimplicia, vt elementa; & corpora mixta, vt plantæ & animantes corpore naturali tanquam genere comprehenduntur. Vtrum verò illud ſit genus συνωνύμως an ὁμωνύμως. Id eſt. Vtrum pari poteſtate ad inferiora deſcendat, an diſpari; noſtrâ quidem nihil intereſt.

Deinde Phyſica vnitatem ducit ab illo ente naturali. Quæ enim eſt demonſtratio de ente naturali, eſt eadem Phyſicæ ditionis; & ſi quæ demonſtratio non eſt de ente naturali, eſt eadem extra Phyſicam poteſtatem. Tertiò per ens naturale Phyſica ſecernitur ab omni aliâ diſciplinâ. Nulla eſt enim alia, quæ entis naturalis, quatenus naturale eſt, ſatagat. Demum omnia, de quibus Phyſica diſputat, tribuuntur enti naturali, quà naturale eſt, vt iam monuimus.

II. AT in illo obiecto (quæ cautio eſt diligens) quippiam eſt, quod ὕλην Græci, nos materiam dicimus, aliud verò quod εἶδος ab illis, à nobis Forma appellatur. Materia in obiecto ſcientiæ cuiuſuis eſt id, de quo ſcientia quæ-

dam disputat, sed non sola. Velut in obiecto Physico, quod ex Aristotele monuimus esse corpus naturale, vt patiens est motus; materia esto corpus naturale. id enim vni Physicæ non est addictum, siquidem etiam ars medendi de corpore naturali differit.

III. FORMA verò in obiecto est id, quod vni scientiæ sic affixum est, vt ad alteram adduci nequeat; verbi gratia in obiecto Physicæ, ꝺ vt naturale, forma erit. nam ad vnam Physicam id restringitur. Non enim ars medendi corporis naturalis, vt naturalis, rationem habet; sed vt medicinæ, & sanationis patiens est.

IV. ALTERI nomen materiæ; alteri, formæ appellatio quæsita est à re physicâ per tralationem. Nam vt ea pars compositi physici, quæ pluribus formis sui copiam facit, materia vocitatur; quæ verò pars materiam illam vagam, & incertam ad vnum certum compositum adigit, formæ nomen habet: Ita in obiectis disciplinarum, quæ pars ad plures artes attinere potest, materia dicitur; quæ verò vni certæ illigatur, & addicitur, formæ appellationem sortita est.

Digitized by Google

QVÆSTIO ALTERA.

Statuitur obiectum Epicæ Artis.

Ostenditur ex Aristotele obiectum Epicæ artis esse Actionem vnam, totam, illustrem, certæ magnitudinis, quæ narratione dramaticâ, & versu hexametro exornari debeat, ad viros principes cum admiratione, & delectatione ad primarias virtutes excitandos.

EX illo Aristotelis edicto, quod à nobis quæstione primâ explicatum est, id conficitur, vt Epicæ (appello autem Epicam, illam Poëticæ partem, quæ Epopœiam conficit) obiectum sit actio vna, tota, perfecta, illustris, & certæ cuiusdam magnitudinis, quæ narratione dramaticâ, & versu hexametro exornari debeat, ad viros principes cum admiratione, & voluptate ad primarias virtutes excitandos.

Singulæ partes subinde accurabuntur diligenter, nunc temporis nobis satis erit auctoritate Philosophi illas confirmare.

Apud Aristotelem libro de Poëticâ cap. XXIII. id vnum conatur Epica; vt actionem,

qualem hîc deſcripſimus, imitetur, & exhibeat. Pronunciat ſiquidem illo cap. eam verſari περὶ μίαν πρᾶξιν, ὅλην, καὶ τελείαν, ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ μέσον, καὶ τέλος. Id eſt, *circa actionem vnam, totam, integram, initio, medio, atque fine conſtantem.* Ex iis dotibus, quibus inſtruximus actionem, vna hîc deſideratur, quod ſit illuſtris. At illam ſufficit cap. v. Ἡ μὲν οὖν ἐποποιία τῇ τραγῳδίᾳ μέχρι μόνου μέτρου μετὰ λόγου μίμησις εἶναι σπουδαίων ἠκολούθησεν.

De narratione dramaticâ admonet, cùm ſancit fabulam etiam Epopoeiæ debere eſſe dramaticam. cap. XXIII. Δεῖ τοὺς μύθους καθάπερ ἐν ταῖς τραγῳδίαις συνιστάναι δραματικούς. Hîc δὲ dramaticum auditur. De narratione non reliquit copiam dubitandi, qui Epopoeiam eodem cap. XXIII. appellat διηγηματικὴν, *narratiuam.*

Carmen hexametrum ita aſciſcit, vt omne aliud genus metri repudiet. τὸ γὰρ Ἡρωϊκὸν στασιμώτερον, καὶ ὀγκωδέστατον τῶν μέτρων ἐστίν. & ſubinde. Διὸ οὐδεὶς μακρὰν σύστασιν ἐν ἄλλῳ πεποίηκεν. Id eſt, *Verſus heroïcus ſtatarius eſt, & dignitate magnus, quare nemo longiorem fabulam* (epicam) *ſcripſit alio metro.*

Admirationem in Epopoeiâ dominari iubet,

Digitized by Google

bet, cap. XXIV. *Oportet quidem* (inquit) *in tragœdiis admirationem excitare, multò magis in Epopœiâ; quippe quæ ſupra plebis opinionem, & rationem aſſurgat.* Μᾶλλον δ' ἐνδέχεται ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τὸ ἀνάλογον.

Delectatio ex admiratione naſcitur. eodem capite τὸ δ' θαυμαστὸν, ἡδύ.

Principes viros adhortatur Epopœia. Nam vt ipſa eſt imitatrix actionum illuſtrium, quod monuimus; ita claros, & illuſtres viros adhortatur.

Virtutum primarum eſt conciliatrix, & expultrix vitiorum. Omnis quippe poëſis à vitiis deterret, & ad virtutes excitat. atque hic eſt finis poëſeos. Ariſtoteles in Politicis lib. vltimo, pollicetur ſe in poëticis diſputaturum de expiatione, quæ fit per muſicam, & poëticam. τί δ' λέγομεν τὴν κάθαρσιν, νῦν μὲν ἁπλῶς, πάλιν δ' ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς ἐροῦμεν σαφέστερον. Ea verò pars libri de poëticâ tempus non tulit, & excidit. Cùm itaque cuiuſlibet poëſis officium ſit à vitiis expiare; Epopœiæ partes erunt non tantùm à peccato deterrere, ſed etiam ad primarias virtutes adhortari.

Hæc ab Ariſtotele petita, in ſyllogiſmum placet concludere. Obiectum cuiuſlibet diſci-

Digitized by Google

plinæ quatuor proprietatibus florere debet; quas primâ quæstione attulimus. At illud, quod Epicæ à nobis tributum est, iis floret. Nam actio genus est; cuius quidem multiplices sunt species, vt ex iis clarebit, quæ infra dicentur; duæ nunc quidem satis erunt, quas ab Aristot. cap. X. adduco. Εἰσὶ δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν ἁπλοῖ, οἱ δὲ πεπλεγμένοι. Καὶ γὰρ αἱ πράξεις, ὧν μιμήσεις οἱ μῦθοί εἰσιν, ὑπάρχουσιν εὐθὺς οὖσαι τοιαῦται. Id est, *Fabularum aliæ sunt simplices, aliæ implexæ. Etenim actiones, quas fabulæ imitantur, tales sunt.* Est hæc itaque prima proprietas. En alteram. Ab vnitate actionis vnitas Epicæ pendet ex cap. VIII. vbi eâ de causâ disputat de vnitate Epopœiæ, & Actionis; de illâ nos diligenter suo loco quæremus. Tertia proprietas obiecti est, vt per id quæuis disciplina ab omni aliâ segregetur; & hæc quoque in obiecto nostro locum habet. Neque enim Tragœdia, aut Comœdia, aut poësis alia quæcumque actionem eiusmodi imitatur; quod pluribus sigillatim deinde explicabitur. Quarta proprietas ostenditur quàm facilè. Nihil est enim in totâ Epicâ, quod actioni ornandæ non seruiat.

Digitized by Google

QVÆSTIO TERTIA.

De Materia Epopœiæ.

I. *Statuitur quæ sit Epopœiæ materia.* II. *Julius Scaliger illustratur: tum & Joannes Vossius.*

I. POSTQVAM integrum Epopœiæ obiectum est actio vna, tota, cum cæteris dotibus, quæ primâ quæstione laudatæ sunt; nunc in controuersia est, quænam sit obiecti illius materia, quæ forma. De formâ quidem constituet pars huius libri altera; Nunc de materiâ sit disputatio. In obiecto cuiuscumque scientiæ id materiæ locum tenet, quod illi scientiæ commune est cum aliis, vt disputatum fuit, erit igitur materia Epopœiæ actio vna, tota, perfecta, illustris, & certæ magnitudinis. Nam in actionem eiusmodi Tragœdia, & Epopœia conueniunt; atque in eâ operam suam ponunt. De Tragœdiâ auctor est scholæ dictator cap. VI. Εστιν οὖν τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, &c. Id est, *Tragœdia igitur est imitatio actionis vnius, illustris, perfectæ, & quæ magnitudinem habeat.*

Digitized by Google

De Epopœiâ idem decernit cap. XXIII. versari illam περὶ μίαν πρᾶξιν ὅλην, καὶ τελείαν, ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ μέσον, καὶ τέλος, &c. Id eſt, *Circa vnam actionem, totam, & perfectam, & habentem initium, medium, & finem.* Eſt itaque actio communis Epopœiæ, & tragœdiæ; Ea igitur eſt materia. Hæc ratio ex iis eſt, quas διότι philoſophia paſſim appellat.

Eſto igitur materia Epopœiæ Actio vna, tota, illuſtris, &c.

Cùm verò in poëmate epico multiplices, variæque actiones ſint; non illæ omnes ſunt poëmati ſubiecta materia; ſed vna aliqua actio primaria, à quâ reliquæ veluti ſecundariæ ſint aptæ, atque connexæ. Huius actionis primariæ laudes quæſtionibus IV. V. VI. VII. VIII. explicabuntur accuratè. Nunc ſatis erit exemplo illam oſtendere. In odyſſeam primaria actio eſt reditus Vlyſſis in patriam; bellum verò cum Ciconibus, antrum Polyphemi, Scyllæ & Charybdis præternauigatio, deſcenſus ad inferos ſunt actiones ſecundariæ.

Intercedit enimuero hîc pro imperio vir exiſtimationis maximæ Iulius Scaliger. In materiam poëſeos omnis, & idcirco Epopœiæ dat nobis literulas, ſyllabas, dictiones, pe-

Digitized by Google

des, verſus, rhythmos, & totum illud grammaticæ inſtrumentum: atque adeò librum alterum, quem inſcripſit hylen id eſt materiam, iambis, choreis, anapæſtis, & dactylis infercit. Id certè, quidquid eſt peccati, optaſſem ſilentio premere. Eſſe enim in auctoribus, quæ laudem, gaudeo; & ſi quæ ſunt, quæ reprehendi neceſſe ſit, doleo non mediocriter. Hæc tamen culpa eſt eiuſmodi, vt ſine ſummâ rei poëticæ iniuriâ & naufragio fœdiſſimo diſſimulari nequeat: tum illius eſt hominis, qui cenſuram in poëtas omnes inuaſit, qui ingratiis, & iniuriâ primarum artium principes leui de causâ, immo de nullâ ſæpe criminatur, qui auctoritate ſuâ, rerum iſtarum minùs callidos in errorem poſſit trahere, atque coniicere.

Et ne longè abeam, in re ipsâ, de qua orta eſt diſputatio, cùm monuiſſet vulgò iactari à Græcis, & Latinis, rem quæ ſcribitur, poëmatis appellari materiam; addidit: Cæterùm à veritate longè aberrant. Qui? Græci, & Latini. Et ne quem haberet eximium, ne præceptoribus quidem ſuis parcitum voluit: *Idcirco*, inquit, lib. II. cap. I. *non rectè materiam dediſſe nobis aiebant præceptores propoſitis*

rebus, quæ nobis essent poëmate describendæ. Quî tandem fidem faciet Græcos, ac Latinos omnes cæcutire? Colligamus vim argumentationis eius. Ea est. In statuâ aureâ, aurum est materia, igitur poëseos materia erunt literæ, syllabæ, dictiones, pedes. Nam vt in aurum inducitur figura, putà Cæsaris; ita in literas, syllabas, dictiones inducitur poësis. En cur peccent Græci, Latini, omnes omnium ætatum doctores. Verùm qui pressiùs amat congredi Peripateticus; hæc negabit cohærere, & defendet hæc inter duo, nimiùm interesse. nam auro vt materiæ inducitur figura; literis verò, & syllabis non inducitur forma Epopœiæ, aut tragœdiæ. Est enim forma poëmatis σύνθεσις τῶν πραγμάτων ex sententiâ Philosophi cap. VI. & VIII. Ordo scilicet quidam, & dispositio rerum; Hic inquam rerum ordo, hæc Episodiorum, Euentuum (quos Περιπετείας appellant Græci) & agnitionum dispositio in Actionem inducitur; vt iam dictum est, & explicabitur magis quæstionibus consequentibus; in literulas autem, & apices minimè: erit igitur Actio materia poëmatis, non verò literæ & syllabæ.

At ex literis syllabæ, ex syllabis verba, &

nomina; tum pedes ac verſus, & tota denique poëſis exiſtit? Pulchrè id ſanè quidem, ex iis tanquam partibus, quas integrantes appellat ſchola; non autem tanquam ex partibus κατὰ δύναμιν, καὶ ἐντελέχειαν, de quibus lis excitata eſt. Vt enim nemo articulum, digitum, manum, brachium, humerum in materiam hominis acceperit, ſed in partes illas integrantes; ita de ſyllabis, nominibus, atque pedibus in re poëticâ conſtitui decet, cùm ipſa ſint partes Dictionis, de quâ alterâ huius diſſertationis parte diſputabitur.

Atque hæc, de materiâ Epopœiæ & poëſeos perturbata conſtitutio ſcriptis tanti viri non parum officit? Nihil ille de actione, de vnitate, de magnitudine, de cæteris illius virtutibus, hoc eſt de nobili, & οὐσιώδει atque ſubſtantiali, ſi fas eſt ita loqui; Epopœiæ parte ſanciuit, neque lectorem ſuum ad contemplationem naturæ Epicæ adducit.

Sit itaque id ratum, & fixum, actionem qualem quæſtione priori deſcripſimus, eſſe materiam Epopœiæ. Quamobrem nullo negotio intelligitur effatum illud Ariſtotelicum cap. VI. ἄνευ μὲν πράξεως οὐκ ἂν γένοιτο τραγῳδία. Sine actione non eſſet Tragœdia, aut Epo-

Digitized by Google

pœia. Nullum enim compositum sine materiâ esse potest.

III. IOANNES VOSSIVS homo ingenij eruditi & mitis, eò fuit perspicacior Scaligero, quod Aristoteli se applicuit, quàm potuit, constantissimè. non tamen Philosophi mentem satis vidit. Dat ille nobis in materiam Epopœiæ res graues, ac personas. In hæc verba loquitur libro tertio Institut. poët. capite primo: *Materia* (Epopœiæ) *continet tum personas tum res. personæ potissimum sunt grandes, & illustres, vt heroës, Reges, Duces; quandoque etiam Dij quorum consilia admiscet. Res item sunt graues quales bellicæ. Interim nec aspernatur personas tenuiores, &c.* Minus, inquam, peccati hîc est, est tamen aliquid. Nam Aristoteles sanctè cauet, & docet disertissimè tragœdiam, & Epopœiam non esse imitationes personarum, sed actionum; quâ de re paulò pòst quæretur. Hâc ratione nunc pugno, quæ profligari nequit. Materia Epopœiæ est id, cui forma Epopœiæ inducitur: Atqui Epopœiæ forma, quæ est constitutio, & ornatus aliquis per Episodia, Agnitiones, Peripetias, Nexus, Solutiones, & similia, non inducitur in personas, Re-

ges,

ges, Heroës, Deos, neque in res quaslibet; sed duntaxat in actionem vnam, totam, illustrem, &c. Actio igitur vna, tota, illustris est materia Epopœiæ; non autem personæ, aut res aliæ ab actione distinctæ. Neque illi fauent Horatius, & Domitius Marsus. ab vtroque enim oppugnatur. Horatij testimonium est in hæc verba:

Res gestæ Regúmque, ducúmque, & tristia bella,
Quo scribi possent numero monstrauit Homerus.

Marsi verò auctoritas his versibus continetur:

Te quoque Virgilium comitem non æqua Tibullo
Mors iuuenem campos misit ad Elysios:
Ne foret, aut elegis molles qui fleret amores,
Aut caneret forti regia bella pede.

Audio hîc Horatium, qui dicat res gestas, & bella ab Homero celebrari; Tum Marsum, qui amores, & bella, cani velit, non reges, vel duces. Vellem equidem eius sententiam tueri Virgilij & Homeri facto, quorum ille sic scribit:

Arma virûmque cano.

Digitized by Google

Homerus verò à Musâ cani rogat Vlyſſem.

Ανδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα.

At id parum iuuaret. Non enim poëta Epicus præcepta ſcribit; quare perſonas pro rebus figuratâ vſurpat oratione. Longè ſapientiùs tum Horatius & Marſus laudati, tum Philoſophus, qui monet ſæpe quidem, atque adeò capite VI. libri de poëticâ poëſim non eſſe imitationem perſonarum, ſed actionum. vt ſequenti quæſtione oſtendetur. Obteſtor hîc etiam atque etiam lectorem, ne putet me in re minimi pretij diſputare odioſiùs. Nam ex iſto peccato, quod leue videri poteſt; grauis ſæpe labes extitit, & vitium fecere, & facient multorum poëmata; vt vincent, quæ futuræ ſunt ſubinde quæſtiones.

QVÆSTIO QVARTA.

De Actione quæ eſt Epopœiæ Materia.

I. *De poteſtate huius vocis, Actio.* II. *Epopœia eſt imitatio non perſonæ, aut morum, ſed actionis.* III. *Beatitudo hominis in actione, non in habitu, ſita eſt.* IV. *Georgica Virgilij, & ſimilia opera non ſunt Epicum carmen.*

Digitized by Google

V. *Qui versum tantùm ad Epicum poëma confert, non est poëta, neque qui fabulam sine versu instruxerit. Non est poëma sine metro.* VI. *Actionis & Fabulæ discrimen.* VII. *Actionis species duæ.* VIII. *Qui actio esse poßit sine peripetiâ. Pacij versio incommoda.* IX. *Actio complexa quid.* X. *Poßitne ficta esse Actio, siue argumentum Epopœiæ.* XI. *Grauis difficultas: Poßitne Actio siue argumentum Epopœiæ non esse verisimile licet sit verum.* XII. *Ex comparatione Actionis siue argumenti Odysseæ cum Samsonis Actione, ostenditur hanc non esse aptam ad Epopœiæ argumentum.*

I. CVM Epopoeiæ subiecta materia sit Actio; quæ sit huius vocis potestas, vestigemus. Ea est sanè multiplex.

Actionis nomine appellant Rhetores officium oratoris illud, quod gestum, motúmque corporis totius, & pronunciationem continet. Illam Tullius in Oratore sic definit. *Est,* inquit, *actio quasi corporis quædam eloquentia; cùm constet motu, atque voce.* Vt sit ea non oratorum duntaxat, sed etiam tragœdorum, & comicorum; ad Epicum tamen poëtam ni-

hil attinet. Quare illi hîc non erit locus. Actio deinde à parum cautis, & Peripateticæ Philosophiæ minùs prudentibus, accipitur in eam partem; vt ſit effectio quæcumque paulò dignior. Næ & hi errant ſplendidè. Aliud quippe eſt Ariſtoteli πρᾶξις, aliud ποίησις: Neque idem ποιητὸν cum πρακτῷ, aut ποιητικὸν cum πρακτικῷ. Nam ex VI. Eth. cap. IV. Ars eſt ἕξις μετὰ τοῦ λόγου ποιητική. Id eſt, habitus cum ratione effectiuus. At prudentiam idem cap. V. eiuſdem libri definit ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικήν. Habitum cum ratione actiuum. Πρᾶξις itaque ſiue actio ad prudentiam, & mores; Ποίησις ad artem pertinet.

Cùm igitur Philoſophus aſſeruit materiam Epopœiæ eſſe Πρᾶξιν, loquutus eſt propriè, & κυρίως. Nempe voluit eſſe actionem moratam. Quid porro poëſim moribus imbuat; aut quî tandem Epopœia, vel poëſis eſſe poſſit abſque moribus; indicabit pars huius diſputationis altera.

II. NVNC verò id venit in controuerſiam; cur Philoſophus Epopœiam, & Tragœdiam velit eſſe imitationes actionum non morum. οὔκουν, inquit, ὅπως ἤθη μιμήσωνται πράττουσιν· ἀλλὰ τὰ ἤθη συμπεριλαμβάνουσι διὰ τὰς πράξεις. Id eſt, *Non ita-*

que agunt, Poëtæ, *vt imitentur mores, ſed mores complectuntur propter actiones*, lib. de Poëticâ cap. VI. Et in definitione cùm tragœdiæ cap. VI. tum Epopœiæ cap. XXIII. conſtanter ait eas eſſe imitationes non morum ſed actionum, immo ne hominum quidem. Ἡ γὰρ τραγῳδία μίμησίς ἐστιν οὐκ ἀνθρώπων ἀλλὰ πράξεων.

III. RATIONEM quidem affert hîc Philoſophus, ſed conciſè pro more, quæ paulò latiùs ſic fundi poteſt. Poëſis omnis, ſiue imitatio eſt felicitatis gratiâ. At felicitas neque in hominis οὐσίᾳ ſita eſt, cùm non omnis homo ſit beatus, eſſet autem. Neque etiam in moribus poſita eſt. nam mores iſti ſunt habitus. In habitu autem non eſt felicitas. εἴπομεν δ' ὅτι οὐκ ἔστιν ἕξις· Καὶ γὰρ τῷ καθεύδοντι διὰ βίου ὑπάρχοι ἄν. Cap. VI. lib. X. de moribus. Id eſt, *Decernimus beatitudinem non eſſe habitum. Nam ſi ita eſſet, is beatus haberi poſſet, qui ætatem ſuam integram dormiret*, aut etiam ſimilis eſſet, τῷ φυτοῦ βίον ζῶντι, *ei qui plantæ vitam viueret*. Quæ ſi ſtare nequeunt, erit beatitudo in actione. Εἰ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἐνέργειάν τινα θετέον καθάπερ ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται. Idem teſtatur ſæpe, neque obſcurè, & diſertis quidem verbis lib. VII. de repub. τὸ δ' μᾶλλον ἐπαινεῖν τὸ ἀπράττειν οὐκ ἀληθές. Ἡ γὰρ

εὐδαιμονία πρᾶξις. *Non ij*, inquit, *potiori loco habendi sunt, qui à republicâ abstinent, iis qui magistratus in eâ gerunt. Felicitas quippe est actio.* Quamobrem poësis omnis actionem potiùs imitatur, quàm mores; cùm actio hominem beet, non mores, aut habitus. Atque hanc esse Philosophi mentem contextus capitis sexti de Poëticâ ostendit. Εἰσὶ δὲ κατὰ μὲν τὰ ἤθη ποιοί τινες· κατὰ δὲ τὰς πράξεις, εὐδαίμονες. οὔκουν ὅπως τὰ ἤθη μιμήσωνται, πράττουσιν, ἀλλὰ τὰ ἤθη προσλαμβάνουσι διὰ τὰς πράξεις. Id est, *Homines certo quodam modo affecti, & quales dicuntur à moribus, sed beati ab actionibus, quare non imitantur mores, qui agunt, sed mores complectuntur propter actiones.* Accedit & ratio altera ab eodem Aristotele. Mores (inquit) sunt propter actiones, nam mores sunt habitus; habitus verò sunt actionis causâ. Actio itaque melior moribus. Nam inquit τὸ τέλος μέγιστον ἁπάντων. Imitatio autem est eius, quod est optimum; igitur & actionis. Robortellus falsus est animi, dum pagina LVIII. hac de re sic disputat: *Notandum verò, vt etiam antè diximus, imitationem duplici modo considerari, aut quatenus scenica est, & ab histrionibus agitur, aut quatenus à poëtâ sit scribente; si quatenus à scribente poëtâ*

Digitized by Google

intelligas, dicamus primarium in tragœdiâ finem esse imitari habitum animi, & mores hominum per orationem scriptam, ex quâ descriptione homines cerni poßint, an felices; an verò infelices sint. Hæc ille. in quibus multa sunt quæ probari nequeunt; sed neque vacuus sum, vt singula persequar; neque si sim, satis velim. Nam & poëta etiam tragicus, & non histrio tantùm, actiones imitatur. Fabula enim etiam tragœdiæ est actionis imitatio. ἔστι δὲ (inquit) τῆς μὲν πράξεως ὁ μῦθος. At fabula, non est actoris, sed poëtæ; cùm sit, vt eodem cap. VI. loquitur Philosophus, σύνθεσις τῶν πραγμάτων. Id manifestum est ex Epopœiâ quæ certè scenica non est, & tamen imitatur actionem. Occupatur enim, vt imitetur μίαν πρᾶξιν καὶ τελείαν ex capite XXIII. vt docuimus suprà. Deinde neque id rectè docet, homines esse felices, aut infelices ex moribus, secus, ac Philosophus constituerat. Quamobrem cùm congruant inter se & Philosophi, & Theologi, beatitudinem in visione aut amore Dei positam esse, quæ sunt actiones, non habitus, aut mores: Epopœia verò, vt quartâ parte disseremus, sit eadem disciplina cum politicâ, cuius finis est beatitudo ciuium ex lib. Polit. Aristotelis; conficitur Epopœiam

non morum, aut habituum animi; ſed actionum eſſe imitationem.

IV. HIC quæſtionibus aliquot locus eſt, prima quidem in hæc verba concipitur. Sitne in poëtis Epicis numerandus, qui verſum quidem dederit, ſed illò verſu neque Actionem celebrarit, neque conſtituerit, aut ornauerit fabulam. Negat Peripatetica ſchola. Neque verò id vincere difficile eſt. Eſt enim Epopœia, ſiue Epicum carmen imitatio actionis vnius, perfectæ, illuſtris &c. vt cõſtitutum eſt. Quî fiet igitur, vt epicum carmen ſit aliquando, in quo actio deſideretur? Ad hæc ex Ariſtotele fabula eſt ἀρχὴ καὶ ψυχὴ caput & anima poëmatis, quod oſtendimus quæſtione primâ partis ſecundæ huius diſſertationis; at fabula eſt compoſitio, & ornatus quidam actionis, vt ibidem planum fiet. Non erit igitur poëma epicum ſine fabulâ, neque fabula ſine actione. Quamobrem ratum atque fixum ſit, Epicum poëma nullum eſſe ſine actione. Non igitur Georgica Virgilij; non Heſiodi Ημέραι καὶ ἔργα; non aliorum Γεωπονικὰ, Αλιευτικὰ, & cætera quæ ſunt eiuſmodi plurima, erunt in Epicis poëmatibus.

V. DIIVDICATA iſtâ lite inſtituitur alia,

ab

Digitized by Google

ab iis qui nomen Epici poëtæ ſibi non arrogant quidem; poëtæ tamen dici volunt, licèt Actionem non componant, atque locupletent. Duriter enim haberi, & minùs honeſtè queruntur à quibuſdam, qui non modò illos primo gradu mouent; ſed ne in poëtis quidem conſiſtere patiuntur. Atenim in eo nihil ego diſputo, cui vel abundè ſit, in Epicis illos minimè cenſeri. Litigent illi cum Luiſino in artem Horatij, cum Achille Statio, cum Iſidoro, cum Seruio, cum Platone, cum Ariſtotele, atque aliis in re poëticâ principibus. Adeſt Luiſinus qui pagina 4. ſic loquatur. *Poëtæ ſibi nomen aſciſcunt, non propter carmen; ſed propter fabulam, & fictionem.* Atque iterum, ne parum conſtantem ſe præbeat, pagina 34. *Poëta enim eſt non propter metrum, ſed propter fabulam.* Adeſt Statius, qui teſtimonium in hæc verba dicat. pagina 7. *Sunt enim quatenus fingunt, non autem quod verſus faciant, poëtæ. Id ita eſſe grauiſſimus auctor Ariſtoteles in eo libro, quem de poëticâ reliquit, dilucidè docuit.* Adeſt Robortellus, qui ſub initium Comment. in poëticam Ariſt. inquit. *Vnde patet vulgi error, quia eos appellat poëtas qui metris ſcribunt aliquid* ἰατρικὸν, *aut* μουσικὸν, *aut* ἱστορικὸν,

ſimplici vtentes narratione, & explicatione rerum. Nam ij poëtæ non ſunt appellandi, quia non imitantur. idem probat Ariſtoteles alio exemplo. Homerus imitatur, ergo Poeta. Empedocles non imitatur, quamuis verſu ſcripſerit res phyſicas, ergo non eſt poëta. Næ hîc ego nimius ſim, ſi omnibus auctoribus, qui ab iſtâ ſententiâ faciunt, locum dare velim: ſine præuaricatione tamen præteriri non poſſunt tres Philoſophi, non modò ſcientiſſimi rerum iſtarum, ſed etiam omnium quotquot extiterunt facilè principes. Plato quippe in Phædone ita pronunciat. Ποιητὴν δεῖ εἴπερ μέλλοι ποιητὴς εἶναι, ποιεῖν μύθους, ἀλλ' οὐ λόγους. *Neceſſe eſt poëtam, ſi tamen poëta vult eſſe, fingere fabulas, non verò verba tantùm.* Suffragatur Plutarchus lib. de audiendis poëtis, qui multis id diſputat; aitque ſe poëſim non cognoſcere, quæ fabulâ careat. οὐκ ἴσμεν δὲ ἄμυθον, οὐδὲ ἀψευδῆ ποίησιν. Ariſtotelem mox audiemus. Accipit etiam hæc ſententia auctoritatem à nominis notatione. nam ποιεῖν, vnde ποιητὴς, fingere ſignificat. quare Tranquillo de poëtis nemo aſſentitur, qui ποιητὴν ἀπὸ τῆς ποιότητος deriuat. Hanc litem qui ſequi velit, habet quibus diem dicat, & quos vadetur.

Digitized by Google

Nonnihil etiam ſupereſt ratiunculæ cum infimis eorum, qui poëtæ videri poſſunt. In veteribus exemplum facio. Titi Liuij hiſtoriam verſu expreſſit Rufus Auienus auctore Seruio. Num Rufus poëta cenſebitur? Vidi ego, qui Achillis Statij Ερωτικὰ pedibus metricis inſtruere ſtuderet, à quo ſtudio deinde victus ratione abſtinuit. Num inter poëtas iſti numerarentur? De ſententiâ Philoſophi non modò poëtæ non ſunt, ſed etiam ſunt infra eos, qui nequidquam poëtæ videri ambibant. Ariſtoteles cap. IX. lib. de Poëticâ, Herodoti hiſtoriam verſu illigatam negat eſſe poëma, aſſeritque eſſe hiſtoriam, non igitur Herodotus fuerit poëta, licèt ſuam illam hiſtoriam ſtrictâ oratione comprehendiſſet. verba Philoſophi ſunt. ὁ γὰρ ἱστορικὸς, καὶ ὁ ποιητὴς οὐ τῷ ἢ ἔμμετρα λέγειν, ἢ ἄμετρα, διαφέρουσι· εἴη γὰρ ἂν τὰ Ἡροδότου εἰς μέτρα τεθῆναι, καὶ οὐδὲν ἧττον ἂν εἴη ἱστορία τις μετὰ μέτρου, ἢ ἄνευ μέτρων. Non eſſet Herodotus poëta, etſi verſu ſcripſiſſet hiſtoriam, qui tamen à ſe & res, & verſus dediſſet; quantò minùs poëta dicendus eſt, qui non compoſuerit actionem, quam deſcribit; ſed ab alio compoſitam verſu illigarit.

Ad Auienum, & Liuium redeat oratio. Vter

historicus est dicendus? Si quid est in me iudicij, certè Liuius, non Auienus. ille enim opus illud digessit, composuit, ornauit; non Auienus. Quorsum, inquies, hæc interrogatio? eò scilicet, vt, si Auienus non sit historicus, qui historiam ab alio digestam pedibus instruxerit; is poëta non habeatur, qui fabulam ab aliquo auctore compositam versu ornauerit. Fac Ερωτικὰ Achillis Statij esse fabulam epicam, in quo iam nihil disputo; aliquem verò opus illud versibus instruere. num iste postremus epicus poëta erit, an Achilles? At minùs prudenter fictitia, & commentitia exempla produco, cui vera suppetunt, nec longè petita. Iliadem Homeri Latino versu nobis dedit Helius Eobanus Hessius. Cùm Ilias vnum sit poëma, cuium erit, Homeri, an Helij? Certè si quid est auctoritatis in Aristotele, Homerus & Achilles poëtæ dicendi sunt; non Eobanus, aut iste ἀνώνυμος, cùm Achilles, & Homerus fabulam digesserint. At quâ laude efferendi sunt Auienus & Eobanus? Morosi sanè videntur, qui illos non tantùm non laudant, sed etiam vituperant. Tardi, inquiunt, est ingenij, & infirmi marte suo nihil excogitare posse, aut pueri adhuc rudis qui ne quâ aberret,

doctoris voce, & nutu regatur. Tum, addunt, ab illis vnis in rem literariam peccari videtur. Nam qui Odas, qui Elegos qui Dithyrambos, qui Comœdias, qui Tragœdias, & carmen Epicum dant in lucem, claros viros laudant, obiurgant sceleratos, informant mores, rerum naturam, vires, & dotes explicant, aut aliquid quod sit in rempublicam moliuntur: at isti homines de se nihil adducunt præter verba & tropos, quibus mens auctorum vt plurimùm corrumpitur. Cùm enim difficile sit in mentem auctorum venire, tum versu illam explicare, non tam difficile est, quàm ἀδυνατον. Hæc, inquam, oratio fortasse durior est. Cur enim tribuitur tarditati, & stupori, quod elegantiæ poterat concedi.

Nunc verò quo nomine Auienum compellabimus. Historicum? minimè. Nam Liuius historici nomine gaudere debet, qui res gestas composuit, & in lucem protulit. Poëtam? neq; id placet, cùm metra tantùm attulerit. Παραφραστὴν? non licet. Παραφραστὴς quippe est, qui angustam alicuius orationem laxat quodammodo, & copiosè explicat. Μεταφραστὴν? vetat ratio. est enim μεταφραστὴς, qui alio idiomate, quàm quo scripta est, lucubrationem

ediderit. Oratorem? neque ipſe velit, neque æquum eſt. quo tandem nomine appellabimus, ſi neque poëta, neque hiſtoricus, neque paraphraſtes, neque metaphraſtes, neque orator? Eſto μετροποιός, hoc eſt verſificator.

Sine actione Epopœiam eſſe non poſſe vtcumque pro noſtrâ tenuitate diiudicatum eſt. Nunc verò, poſſitne ea eſſe ἄμετρος, eſto controuerſia. Robortellus, & Victorius viri doctiſſimi ab Ariſtotele iubent Epopœiam eſſe poſſe, quæ ſolutâ oratione ſcripta ſit. Ariſtoteles cap. I. Poët. illorum animum dubium fecit, qui docet partes omnes, ſeu ſpecies poëſis opus ſuum imitatione conari. Aliæ inquit harmoniâ, & rhythmo, imitantur, vt αὐλητικὴ & κιθαριστικὴ: aliæ rhythmo dumtaxat, vt quæ ſaltationi moderatur: Epopœia ſolùm oratione tenui, ſiue metro. Η δὲ Ἐποποιία μόνον τοῖς λόγοις ψιλοῖς, ἢ μέτροις. Ex quibus illi confici putant Epopœiam liberâ oratione ſcribi poſſe, cùm ψιλοὶ λόγοι, tum hoc loco, tum tertio Rhet. ab Ariſtotele μέτροις opponantur. Ad hæc Epopœiæ nomine comprehenduntur à Philoſopho ibidem Sophronis, & Xenarchi Mimi, nec non & Socratici ſermones, qui numeris expediti ſunt, & ſoluti. De Sophronis Mimis

Digitized by Google

auctor eſt luculentus Suidas: de Socraticis ſermonibus Ariſtoteles, vt loco laudato rectè oſtendit Robortellus. Deinde ex Philoſopho is potiùs in poëtis cenſendus eſt, qui ornauerit fabulam, quàm qui verſus ſine fabulâ fecerit. Hæc ſunt fundamenta huius ſententiæ, quæ ſuffodi, & euerti facilè queunt. Atenim Epopœia vna eſt quidem nomine; vi tamen, & poteſtate multiplex. Significationis eſt aliquando latioris quodammodo, & comprehendit generatim, quidquid oratione fingitur, veluti dialogos omnes, & inſigniter Socraticos ſiue à Platone, ſiue ab Alaxamene editos; in quam partem, & poteſtatem hoc locò accepit Philoſophus. Aliàs verò Epopœia accuratiùs, & ſpeciatim magis ſignificat carmen epicum, vt mox planum faciemus. Epopœia itaque illa vniuersè accepta, numeris ſoluta eſſe poteſt, & Mimos Sophronis, & dialogos omnes complectitur: hæc autem non poteſt. Ex eo verò, quòd fabulæ inſtructor potiùs poëta ſit cenſendus, quàm μετροποιός, non fit, vt ſit poëta, ſiquidem ne hic quidem in poëtis locum habet.

Pace itaque Robortelli cenſeo epicum poëma, ſiue Epopœiam κυρίως acceptam non eſſe,

Digitized by Google

quæ non ſit eadem verſu inſtructa. Ariſtoteles cap. XXIV. ab Epopœiâ omne aliud genus verſuum habet ſegregatum præter hexametrum, & huius quidem causâ, quòd ſolùm hexametrum, tantæ dignitati ferendæ ſuppar eſſe poſſit. Nam inquit τὸ ἰαμβικὸν καὶ τετράμετρον κινητικά, τὸ μὲν ὀρχηστικόν, τὸ δὲ πρακτικόν. Siquidem iambicum & tetrametrum mobilia ſunt & leuiora; hoc quidem ſaltationi, illud verò rebus agendis idoneum. Ecquidnam cauſæ erit, cur in familiari ſermone ſatis ſit dignitatis, & roboris; non ſit verò in iambo, & tetrametro? Metrorum omnium στασιμώτερον καὶ ὀγκωδέστατον ſtatarium maximè, & maximè tumidum (grande malim ego dicere, quia tumor noſtrâ hâc ætate calumniam patitur) Epopœiæ quæritur ab Ariſtotele, & erit, qui putet ἄμετρον ſermonem ſatis eſſe poſſe? Quî potuit Philoſophus diligentiùs, & ſanctè magis conſtituere non poſſe Epopœiam ſine verſu conſiſtere, quàm ſi metrum in eius definitionem includeret? incluſit verò non ſemel, & quidem cap: XXIII. quàm diſertiſſimè. Cùm in definitione altera pars dicatur genus, altera differentia, hæc intimior eſt, & οὐσιώδης magis cenſetur: differt autem Epopœia à Tragœdiâ, etiam verſu.

Δια-

Διαφέρει δὲ κατά τε τῆς συστάσεως τὸ μῆκος ἡ ἐποποιΐα, καὶ τὸ μέτρον. Auctoritate etiam fidem sibi conciliat Philosophus, ex eo quod ne vnus quidem omnium alio metri genere, quàm hexametro Epopœiam scripserit.

VI. ACTIONEM inter, & fabulam id interest. Actio est materia Epopœiæ; fabula verò est actionis prima informatio, ac proinde forma. ἔστι δὲ τῆς μὲν πράξεως ὁ μῦθος μίμησις. Id est, *Est verò fabula imitatio actionis*. Subnectit deinde, λέγω γὰρ μῦθον τοῦτον τὴν σύνθεσιν τῶν πραγμάτων. Id est, *Definio fabulam esse compositionem rerum.* Si ad fabulam accesserint eius laudes omnes, ac virtutes; tum efflorebit Epopœia omni suo mundo pulcherrima. sit igitur actio, argumentum rude, siue materia indigesta Epopœiæ. Fabula verò prima eius delineatio siue forma. Mores, dictio, sententia, erunt fabulæ ornatus. Quidquid huius est, à similitudine picturæ, quâ Aristoteles hoc in libro non semel vsus est, clarebit. Picturæ materia est Socrates, qui pingi debet; is actionem in Epopœiâ repræsentat. Membrorum prima descriptio cum aptâ dispositione est forma; atque hæc fabulæ comparatur. Colorum varietas, & temperamentum, quod est ornatus pictu-

ræ, cum fabulæ ornamentis conferetur. Ea porro similitudo, quæ à picturâ ducitur, nemini non placuit; quâ post Simonidem vsus est Plutarchus lib. quomodo sint audiendi poëtæ. Docet enim ζωγραφίαν μὲν εἶναι φθεγγομένην τὴν ποίησιν, ποίησιν δὲ σιγῶσαν τὴν ζωγραφίαν. Accedunt Plato, Horatius, Cicero, & quotquot deinde scripsere viri docti.

VII. ACTIONIS porro duas esse species auctor est Philosophus capite X. alteram appellat ἁπλῆν simplicem, alteram πεπλεγμένην implexam. Illam his verbis definit eodem capite. Λέγω δὲ ἁπλῆν μὲν πρᾶξιν, ἧς γενομένης, ὥσπερ ὥρισται, συνεχοῦς, καὶ μιᾶς, ἄνευ περιπετείας, ἢ ἀναγνωρισμοῦ ἡ μετάβασις γίνεται. Id est, *Appello simplicem actionem eam, ex quâ vnâ, & continuâ existente, vt dictum est, absque peripetiâ, aut agnitione fit transitus.* Implexam verò ibidem describit. Πεπλεγμένην δὲ, ἐξ ἧς μετ' ἀναγνωρισμοῦ, ἢ περιπετείας, ἢ ἀμφοῖν ἡ μετάβασίς ἐστιν. Id est, *Implexam verò eam, ex quâ cum agnitione, & peripetiâ, aut vtrâque simul fit transitus.*

VIII. AT hîc difficultas est non leuis, quî fieri possit; vt Epopœia, aut Tragœdia, aut Fabula quæcumque esse possit sine peripetiâ; cùm exitus fabulæ sit commutatio fortunæ:

commutatio verò fortunæ videatur esse peripetia. est enim peripetia ex cap. XI. εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολή. Pacius hîc occasionem peccandi multis dedit, qui rem implicuit. Incommodus enim est, qui vocem istam μετάβασιν, quæ est in definitione vtriusque actionis, vertat in istam, *mutationem*. Quare ex eius tralatione conficitur, in actione simplici esse mutationem, siquidem est μετάβασις. Erit igitur in actione simplici peripetia, secùs ac docuerat Philosophus. Hinc tenebræ, & labes, quæ sic detergentur. Aliud est apud Aristotelem hoc in libro μετάβασις, aliud μεταβολή. Nam μετάβασις est inclinatio fortunæ in ipso fabulæ transitu: Μεταβολὴ autem inclinatio fortunæ ante transitum. est igitur in omni actione etiam simplici μετάβασις, siquidem in omni actione ad finem fit transitus, & in illo transitu fortuna mutatur; non est tamen μεταβολὴ, quia ante transitum non erat mutatio fortunæ. exemplum facio. In Iliade est μετάβασις non μεταβολή. Nam in totâ Iliade idem est tenor vsque ad finem, & æquabilis personarum dignitas. Quare meritò cap. XXIV. de Iliade pronunciauit Aristoteles. Η μὲν Ἰλιὰς ἁπλοῦν καὶ παθητικόν· ἡ δὲ Ὀδύσσεια πεπλεγμένον. *Ilias est simplex quiddam, & patheti-*

cum: Odyssea verò implexum. De peripetiâ verò, & Agnitione, & Fabulâ subinde disputabitur accuratiùs. At hîc meritò quæri potest explicatio facilior mutationis & transitus. aio itaque transitum hîc ab Aristot. accipi pro commutatione fortunæ in alterum statum, in quo fortuna stet & consistat quodammodo. verbi gratiâ, quia in Odysseâ post necem procorum, & pacem inter Vlyssem, & primarios Ithacenses stat fortuna, commutatio talis dici debet transitus. At mutatio dicitur de priori commutatione, quæ est ante transitum. Vt cùm Vlysses se egenum finxit & emendicauit, est mutatio non transitus, quia in illo statu manere non debuit.

IX. ACTIO porro implexa est ea; quæ per Agnitionem, & Peripetiam, vel vtramque, vel alterutram habet transitum; itavt sit nexus quidam aut necessarius, aut verisimilis, quo vnum ex altero aptum sit, atque pendeat. atque hîc quoque indiligens fuit Pacius. Cauet enim Aristoteles cap. X. διαφέρει γὰρ πολὺ γίνεσθαι τάδε διὰ τάδε, ἢ μετὰ τάδε. *Differt* (inquit) *multùm hæc esse propter hæc, an post hæc*. Vertit Pacius. *Differt multùm fiant hæc per hæc, an ex his*. Nam μετὰ τάδε non significat ex his, sed

Digitized by Google

post hæc. Non autem id, quod est post aliud, est propterea ex alio, vt Logici docentur in libro de categoriis capite de priori. Castigat verò Aristoteles poëtas illos, qui Peripetias, & Agnitiones, tanquam aliena membra in fabulæ corpus inserunt. Vult itaque partes omnes inter se sic aptas esse, atque commissas; vti necessarium sit, aut saltem verisimile vnum cum altero, vt fert natura, congruere. Ὥστε ἐκ τῶν προγεγενημένων συμβαίνειν ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ κατὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι ταῦτα cap. X. Quod etiam cauet Horatius initio de arte. At de nexu accommodatè magis in alterâ disputationis parte quæretur.

X. DE veritate actionis, siue argumenti id in quæstionem vocari potest; posśitne actio fingi in solidum. Parum peritè vulgus putat materiam omnis poëmatis fictam esse debere; atque adeò inscitè magis, quia fabulam accipit in eam partem, quasi sit vsquequaque commentitium quiddam, quo ineptum nihil est magis. Illud itaque Pelusiotæ lib. 2. Epist. 228. Η Ποιητικὴ ὕλην ἔχει τὸ ψεῦδος. Id est, *Poëticæ materia est mendacium*, qui de puro putóque mendacio interpretatus fuerit, is non cum Philosophis, sed cum imperitâ plebe sense-

rit. Deinde quæ ab iſtis epithetis, quibus Poëtica dicitur μιμητικὴ, εἰκαστικὴ, εἰκονοποιὸς, εἰδωλοποιητικὴ, petitur ratio, leuis eſt, & diluta. Quia etſi actio vera ſit, quam ornat; tamen nullum à ſe aſpernatur ex iſtis nominibus. Imitatur enim actionem, quæ verè contigit, ſed illam ita ornat, quaſi pingat imaginem, & illius ſimilitudinem exprimat. Philoſophiæ nos reddamus. Quæſtio eſt. An quæ fabulæ ſubiecta eſt actio, debeat eſſe vſquequaque ficta. In comœdiâ cenſet Ariſtoteles poſſe; & vt plurimùm debere: In tragœdiâ minùs libenter conceſſerit; ſinit tamen, & laudat Agathonis poëtæ fabulam, cui nomen Ἄνθος, in quâ omnia ficta erant. Ἐν ἐνίαις δὲ οὐδέν· οἷον ἐν τῷ Ἀγάθωνος Ἄνθει. Ὁμοίως γὰρ ἐν τούτῳ, τά τε πράγματα, καὶ τὰ ὀνόματα πεποίηται, καὶ οὐδὲν ἧττον εὐφραίνει. Id eſt, *In quibuſdam* (tragœdiis) *nihil retinetur, vt in Agathonis flore. nam in hâc tragœdiâ pariter, & res, & nomina ficta ſunt; & nihilo tamen minùs placet.* cap. VII. Rationem adducit, cur id minùs liceat in tragœdiâ, quàm in comœdiâ; quia res & perſonæ in comœdiâ obſcuriores ſunt, neque admodum ſeſe parietibus domeſticis efferunt. Quamobrem veriſimiliùs ignorantur; neque tamen carent proba-

bilitate, ſi peritè fabula fingatur. At cùm in tragœdiâ perſonæ, & actiones ſint illuſtres; probabiliter ignorari nequeunt. In Epico carmine me auctore nemo id audebit; cùm nullius ex antiquis exemplo ſe tutari queat.

XI. ID verò longè grauiſſimum. Quid? ſi actio vera quidem ſit, ſed non veriſimilis. nihil diligentiùs, nihil accuratiùs monet Philoſophus; quàm vt veriſimili ſtudeatur. Neutiquam (inquit cap. IX.) eſt in officio poëtæ; vt ea, quæ facta ſunt, canat; neque ea, quæ fieri, aut etiam quî fieri poſſunt, niſi cum veriſimili congruant. Tum ab hiſtorico diſtinguit poëtam non metro tantùm, aut numeris, ἀλλὰ τῷ τὸν μὲν τὰ γενόμενα λέγειν· τὸν δὲ οἷα ἂν γένοιτο. *Sed propterea quod hiſtoricus ea narret, quæ facta ſunt; poëta verò qualia fieri potuerunt* κατὰ τὸ εἰκός, vt qui veriſimili ſtudeat. Tum poëſim hiſtoriæ prætulit, aitque eſſe φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερόν τι *ſapientius atque melius aliquid*, quia hiſtoria hominis ſingularis veluti Alcibiadis facta proſequitur: poëſis verò ea, quæ ab homine quopiam vniuersè & καθόλου non facta, ſed quæ ſecundùm veriſimilitudinem potuêre fieri. Conſtitui itaque primò iubet actionem fabulæ ſubiectam, ſine nominibus;

quò, positâ omni perturbatione, siue odij siue amoris, verisimilitudini consulatur meliùs. Tum personis nomina induci iubet, quæ etiam τῷ εὐλόγῳ & probabili subseruiant. Enimuerò ridet eos, qui se purgant quasi fabula ornari non possit, nisi aliquid contra verisimile inseratur. Ὥστε τὸ λέγειν ὅτι ἀνῄρητο ἂν μῦθος, γελοῖον. Oportuit enim abstinere se, & studium suum ab iis actionibus; quæ legis, & formæ patientes non erant. ἐξ ἀρχῆς γὰρ οὐ δεῖ συνιστάναι τοὺς τοιούτους. Atque hîc Pacij translatio deficit. Sic enim reddit verba illa. Ὥστε τὸ λέγειν, ὅτι ἀνῄρητο ἂν ὁ μῦθος, γελοῖον. *Quapropter loquutum fuisse dicere, fabula quidem ridicula esset.* Hæc verba sensu, & intelligentiâ cassa sunt.

Hoc ipsum cum Aristotele monuerat Horatius in arte.

—— Nec desilies imitator in arctum,
Vnde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex.

Sed redeat oratio, vnde progressa est. Si Philosophus ab eâ actione temperandum putat, quæ per fabulam exornari nequit cum verisimili; quantùm ab eâ abhorrebit, quæ ex sese cum verisimili pugnat? vix dici potest, quàm inepta sit ad Epopœiam. Siquid tamen in Epopœiâ sit parum verisimile, illud in Episodiis,

ſodiis, ferri vtcunque poteſt, & extra fabulæ conſtitutionem, quam μύθευμα, non μῦθον vocat. εἰ δὲ μὴ, (inquit) ἔξω τοῦ μυθεύματος.

Ad hæc, in quo plurimum eſſe momenti neceſſe eſt, id quod fieri non poteſt, & eſt in ἀδυνάτοις, ſi tamen ſit veriſimile, ipſi Vero anteponit Philoſophus. Προαιρεῖσθαι τὰ ἀδύνατα καὶ εἰκότα μᾶλλον, ἢ δυνατὰ καὶ ἀπίθανα. cap. XXIV. Quæ verba deficiunt & abundant; deficiunt quidem iſtâ particulâ δεῖ: abundant iſtâ, καὶ; vt rectè monuit Robortellus. Quare mirum non eſt Ricoboni verſionem nitore caruiſſe. Græcè itaque ſic ille legit ex manuſcr. προαιρεῖσθαί τε δεῖ ἀδύνατα εἰκότα μᾶλλον, ἢ δυνατὰ ἀπίθανα. Id eſt, *Oportet eligere potiùs ea quæ fieri nequeunt, ſi tamen veriſimilia ſunt*, &c. Auctor tamen eſt Philoſophus, ea quæ ab antiquis excogitata ſunt, licèt minùs ſint veriſimilia, tolerari poſſe; vt de expoſitione Vlyſſis à Phæacibus in littore Ithaco; quia fortaſſe priſcæ illius ætatis aut patientiâ, aut oſcitantiâ, veriſimilitudinis ſpeciem merentur. Id tamen diligenter monet, ſi quid tale eſt apud antiquos, illud minimè in actionem: ſed in epiſodia, & fabulæ ornamenta cadere.

XII. LICET ea quæ diſputata ſunt, è Peripa-

Digitized by Google

teticis nullus in dubium vocet; tamen ea fient magis illuſtria ex variis actionibus, quas poëtarum Epicorum principes ſibi delegêre; quáſque alterâ huius libri parte adducemus. Nunc fuerit ſatis, actionem Odyſſeæ ab Ariſtotele proferre, & cum illâ committere actionem Samſonis, de quâ Epopœia fingi poteſt; vt ex vtriuſque comparatione diiudicare poſſimus, quid cum veriſimili pugnet, quid congruat.

Odyſſeæ itaque materia, ſiue actio ex Ariſtotele cap. XVII. ſic ſe habet. *Quidam peregrè profectus, claſſe & ſociis per varia naufragia exutus, multos annos aberat domo. Interim non tantùm illi res domeſtica à procis, coniugis ipſius victis pulchritudine decoquebat: ſed etiam eius filius petebatur inſidiis. Ille autem poſt multiplices iniquiſſimi maris tempeſtates, tandem patriæ redditus, procos ex inſidiis occupat; & illis extinctis vxorem, filium, ac bona recipit.* Addit porro Philoſophus. *Atque hæc fabulæ propria ſunt, reliqua in Epiſodiis numerari debent.* Quid hîc inſolens? Quid non veriſimile? Nunc experiamur Samſonicam actionem. Vir quidam à popularibus ſuis, non odio, ſed metu hoſtium, quibus miſeram ſeruitutem ſeruie-

bant, vinculis constrictus inimicorum potestati permittitur. Is robore animi, & corporis præstantissimus nullo negotio rupit vincula; & Asininâ maxillâ, quæ fortè humi iacebat, arreptâ, solus ingentem cladem hostium edidit, séque & patriam in libertatem asseruit. Licèt hæc Samsonis actio vera sit, non tamen est verisimilis: Vlyssis è contra actio non admodum fortasse vera, verisimilis tamen. Quare hæc Epopœiæ accommodata est, illa minimè. Neque huic medetur incommodo, quod diuinâ ope, & auxilio illæ Samsoni vires accreuerint. Nam id simile est machinæ, quam in Episodia non in actionem poëtæ debent coniicere. Neque faciet satis, qui dicat, eam rem Iudaïco, & Christiano populo haberi pro verâ, & proinde illis esse verisimilem. Nam licèt hæc sint; sublatis tamen nominibus cùm personarum, tum regionum, quod Aristoteles fieri iubet, carent verisimilitudine. Tum si verisimilis non est actio, nisi appositis nominibus, non habebit illud φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον, de quo suprà diximus; Nam quæ affixa sunt quibusdam personis & locis, generatim, & vniuersè dici nequeunt. Quamobrem eam legem, fixam, & sanctam

puto; ne quid in actionem fabulæ capi possit, quod idem non sit verisimile.

QVÆSTIO QVINTA.

De vnitate Actionis.

I. *Actio debet esse vna.* II. *Vnitas non petitur ab vno Heroë.* III. *Neque ab vno tempore.* IV. *Neque ab vno Heroë, & vno tempore coniunctè.* V. *Ex Aristotele Actio Epica non debet esse* πολυμερὴς, *sed simplex.* VI. *Rationes Aristotelis cur debeat esse simplex.* VII. *An Heroës multi possint facere ab eadem parte.* VIII. *Torquati in parte* οὐσιώδει *siue essentiali Epopœiæ peccatum.* IX. *Ariosti, & Statij in Achilleïde grauis lapsus.*

I. PRIMA laus Actionis est, ἑνότης, auctore Philosopho cap. XXIII. Tota enim quanta est Epopœia vni Actioni ornandæ studet: Περὶ δὲ τῆς διηγηματικῆς καὶ ἐν μέτρῳ μιμητικῆς, ὅτι δεῖ τοὺς μύθους καθάπερ ἐν ταῖς τραγῳδίαις συνιστάναι δραματικούς, καὶ περὶ μίαν πρᾶξιν, &c. De Vno, & Vnitate, neque vno in loco, neque paucis ambigit Philosophus, ex quibus hæc sunt in rem nostram. Primum est quædam haberi vnum κατὰ συμβεβη-

κός. cap. VI. lib. V. Metaphysic. Exemplum ponit in Corisco qui musicè sciret. Is quidem esset vnus homo, & vnus musicus, sed vnus tamen κατὰ συμβεβηκός. Nam Coriscus esse potest, qui musicè nesciat. Alia verò censeri vnum καθ' ἑαυτά, secundùm se; quorum facit exemplum in fasce colligato, & lineâ. Nequit enim esse fascis sine colligatione earum rerum, quæ vinciuntur; aut linea, nisi sit συνεχής, id est, continua. Alterum, cuius vindex est Aristoteles, est; vt illud, quod vnum sit, idem multa esse nequeat. Φανερὸν (inquit eodem cap.) ὅτι καὶ τὰ πολλὰ ἀντικειμένως λεχθήσεται τῷ ἑνί. Hæc quidem, & alia longè plura in Metaphysicis subtiliùs disputata sunt, ista tamen nostro instituto sunto satis.

II. MEÆ nunc partes sunt vestigare, à quo Vnitas Epopœiæ petatur. Negat Philosophus illam ab vnitate Heroïs duci. Μῦθος ἐστιν εἷς, οὐχ ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἕνα ᾖ, cap. VIII. Id est, *Non eò fabula est vna, vt quibusdam temerè venit in mentem, quòd de vno Heroë sit.* Nam vt sunt res numero propemodum infinitæ, quæ in vnum corpus coïre non possunt: ita vnius hominis actiones sunt bene multæ, ex quibus vna actio commodè nequit existere.

Digitized by Google

οὕτω δὲ καὶ πράξεις ἑνὸς πολλαί εἰσιν, ἐξ ὧν μία οὐδεμία γίνεται πρᾶξις. Quamobrem (addit) peccatum eſt maximè ab antiquis poëtis, qui Heracleïdem, & Theſeïdem ita cecinêre; vt ab Hercule, vel Theſeo res omnes præclarè geſtas, vno poëmate definiri poſſe putauerint. eâ quidem gratiâ, quia in heroïs vnius laude id poſitum eſſet. Διὸ πάντες ἐοίκασιν ἁμαρτάνειν, ὅσοι τῶν ποιητῶν Ἡρακληΐδα, καὶ Θησηΐδα, καὶ τὰ τοιαῦτα ποιήματα πεποιήκασιν, οἴονται γὰρ ἐπεὶ εἷς ἦν ὁ Ἡρακλῆς, ἕνα καὶ τὸν μῦθον εἶναι προσήκειν. Quantò (pergit) ſapientiùs ab Homero factum eſt, cùm in aliis; tum in eo maximè, de quo lis eſt, & controuerſia. Neque enim ille omnia, quæ Vlyſſes vel tulit fortiter, vel egit callidè, in Odyſſeâ complexus eſt. Nam preſſit ſilentio, quî in Parnaſſo vulnus acceperit, & quî in habito exercitus delectu, per ſimulatam inſaniam Græcorum ſagacitati illudere conatus ſit; Siquidem ea non congruebant in reditum ipſius tanquam partes neceſſariæ, in quem tamen vnum animi vires intenderat. Atque vt Odyſſeam concluſit in actionem vnam, ita & Iliadem. Vidi ego, qui in vnam, & eandem tragœdiam dederit Neronem puerum pueris colludentem; tum adoleſcentem pium in Deos, & patriam; deni-

que virum omni ſcelere, atque flagitio perditiſſimum. Alios audio, qui epicos inter profiteri nomen ſuum geſtiant, cùm Maximilianos à cunis ad tumulum vſque perpetuâ oratione proſequantur. Quorum de imperitiâ dici, vt dignum eſt, non poteſt.

Atenim Virgilius (inquiunt) ἅλωσιν Troiæ, & multiplices, atque varios herois ſui euentus in Æneïde; tum Homerus in Odyſſeâ, & Iliade quàm multas actiones accumulant. Sanè quidem; ſed quidquid illud fuit variegati operis, & vt ita dicam teſſellati, in primariam actionem illam, quæ eſt totius Epopœiæ argumentum, minimè cadit, ſed in ornamentum fabulæ. Quâ verò arte id accuretur, docebit pars huius libri altera; cùm de vnitate fabulæ diſputabitur.

III. QVAM turpiter verò ſe dant illi, qui ab vnitate temporis vnitatem Epopœiæ trahunt. Id enim maximè Hiſtoriam inter, & Epopœiam intereſt, quòd Hiſtoria complecti poſſit ea, quæ vnum in tempus incidunt facinora, à diuerſis licèt heroïbus, & diuerſâ in locorum regione fuerint edita; nullóque inter ſe nexu, quàm temporis, commiſſa. Epopœia verò ab iis abhorreat quàm maximè.

Licebit cum laude Historico pugnam naualem, quâ ad Salaminam ab Atheniensibus contra Barbaros; & eam, quâ in Siciliâ à Gelone contra Carthaginienses pugnatum est, eâdem historiâ prosequi; propterea quòd in idem tempus vtrumque incurrisse dicitur. At idipsum Epico poëtæ dabitur vitio. Sic pronunciat Aristoteles cap. XXIII. Δῆλον καὶ μὴ ὁμοίας ἱστορίας συνθήσεις εἶναι, &c.

IV. HALLVCINATOS esse tum eos, qui ab vnitate Herois; tum illos, qui ab vnitate temporis, Epopoeiam vnam esse volunt, ab Aristotele accepimus. Decepti quoque videntur, qui ab vtroque, & Heroë, & tempore vnitatem illam deriuari crediderunt. Nam etsi fortassis necesse sit, actionem illam vnam esse, quæ sit ab vno Heroë, & vno in tempore; nihilominùs non omnis, quæ esset eiusmodi, satis digna foret, quæ fabulæ epicæ daret argumentum.

V. OPORTET enim fabulam talem esse πολυμερῆ, vt hîc loquitur Aristoteles, id est, ex multis membris coalescere; quorum vnumquodque vni tragoediæ par esse possit. Si quæ sit igitur actio, quæ neque partes eiusmodi habeat; neque eas possit poëtæ sufficere, qui-

bus

bus fabulam exornet, ea eſt ad Epopœiam inepta. Quî verò partes illæ connecti inter ſe poſſint, deinde exponemus. Hoc peccarunt, qui Cypriaca, & Iliadem paruam cecinerunt poëtæ. Non enim illi vnam aliquam ſingularem actionem celebrandam ſuſceperant, quæ fabulæ πολυμερῆ daret locum; ſed quæ ipſamet eſſet πολυμερής. Nam non tantùm fabula, quod datur laudi; ſed etiam Actio paruæ Iliadis decem partes continet, quod vituperatur. Partes illæ ſunt Armorum iudicium, Philoctetes, Neoptolemus, Eurypylus, Emendicatio, Lacæna, Ilij excidium, Reditus, Sinon, Troiades. Verba Philoſophi habentur cap. XXIII. οἱ δ' ἄλλοι περὶ ἕνα ποιοῦσι, καὶ περὶ ἕνα χρόνον, καὶ μίαν πρᾶξιν πολυμερῆ. οἷον ὁ τὰ Κυπριακά. &c. Hîc multa interpreti ſeges eſt, veluti quis poëta Cypriaca, quis Iliadem paruam cecinerit. Conſulantur Athenæus lib. VIII. Pauſanias in Laconicis, & ex nuperis hominibus, qui hiſtoriam rei poëticæ ſcripsêre.

Occurret hîc aliquis, & inquiet. Atenim Iliadi, Odyſſeæ, & Æneidi actio ſubiecta πολυμερής eſt. Id enimuero nego. Nam actiones iſtorum poëmatum ſunt ſimplices, & ſine iis partibus, quæ multis tragœdiis argumenta

dare possint. Actiones illas eò sufficimus hâc dissertationis parte alterâ. quæst. I. quò huius præceptionis periculum fiat. Certè vt quis maximè velit, ex singulis multas tragœdias facere, operam ludet.

Litigant hîc inter se Aristotelis interpretes; cur vetet Philosophus actionem esse πολυμερῆ; cùm fabula multarum sit partium. Victorio commouit stomachum hæc præceptio; quare vocem illam πολυμερῆ expunxit, & eius loco reposuit πολύμυθον. Sic loquitur. *Eosdem labi dicit* (Aristoteles) *qui vnam actionem multis partibus præditam argumentum faciunt sui poëmatis.* Πρᾶξιν πολυμερῆ *ipse appellauit. Videtur autem* πολυμερῆ *dicens intelligere, quam suprà iuncto itidem verbo vocauit* πολύμυθον, &c. Piccolomineus per πρᾶξιν πολυμερῆ intelligit actionem, quæ multis aliis actionibus quodammodo sit grauida. Benius vtrique iniquior est & acrius in eos inuehitur. Contendit illo pronunciato cauisse Aristotelem tantùm de actione, quæ πολυμερὴς esset, id est, vt ipse iubet, quæ nimiâ partium multitudine laboraret: ita vt Philosophus multitudinem partium in actione primariâ non reprehenderit, sed copiam, & abundantiam. Pace Benij di-

Digitized by Google

ctum ſit. Non ea fuit mens Philoſophi. Hîc enim docet vnam ex virtutibus actionis eſſe vt ſit ἁπλῆ, καὶ ἀμερὴς, & prohibet fieri πολυμερῆ, quod eſt multarum partium. Nam in actione primariâ partes non ſunt multæ, quæ ſingulæ totidem tragœdiis ſeruiant, vt diſputatum eſt. Deceptus eſt quoque Benius, qui exiſtimauit actionem Epopœiæ minùs eſſe vnam, quàm Tragœdiæ, & opinionem illam Ariſtoteli affinxit. nam Philoſophus cap. illo à nobis laudato, quo ſe tuetur Benius, non inſtituit comparationem actionum inter ſe, ſed fabularum. Committit ſiquidem fabulam totam, ſiue Epopœiam, cum tragœdiâ. liquet verò propter Epiſodia Epopœiã minùs eſſe vnam, quàm ſit Tragœdia. Verbis Ariſtotelis conceptis hoc vincitur. Ετι ἧττον μία ὁποιαοῦν μίμησις, ἡ τῶν ἐποποιῶν. σημεῖον δέ. ἐκ γὰρ ὁποιασοῦν μιμήσεως πλείους τραγῳδίαι γίνονται, &c. Id eſt. *Ad hæc minùs eſt vna qualiſcumque imitatio Epica; argumento eſt; quòd ex qualicumque imitatione plures tragœdiæ fiunt.* Surdus eſt, qui non audiat, Philoſophum loqui de imitatione, quæ Epopœia ſit, non de actione. Epopœia ſiquidem eſt imitatio actionis, non igitur actio.

Digitized by Google

VI. VNITATE actionis primariæ Epopœia gaudet. At quamobrem, & quâ de causâ? Silentio id pressisse Philosophus videri potuit; nisi acriùs mens, & ingenium in eius verba intendantur. Hinc expostulatio quorumdam de versatili, & tortuoso eius ingenio, quod difficultates vel lubrico lapsu subterfugiat, aut prætereat simulatione. Enimuerò merito non suo. Nam fidem suæ sententiæ facit primò à simili. Vt aliæ artes, quæ imitatione quippiam moliuntur, in actione vnâ duntaxat elaborant; ita & Epica poësis vnam actionem ornat, & locupletat. Χρὴ οὖν, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἡ μία μίμησις ἑνός. οὕτω καὶ τὸν μῦθον εἶναι. ἐπεὶ πράξεως μίμησίς ἐστι, μιᾶς τε εἶναι, &c. cap. VIII. Aliæ porro artes imitatrices sunt, pingendi, fingendi, saltandi, quæque Histrionica dicitur, necnon Tragica, Comica, & Dithyrambica, quæ omnes actionem vnam imitatione conantur.

Qui enim pictor Iphigeniam in Aulide coloribus adumbrare suscipiet, alienum nihil ab ea actione immiscebit. Aderit pater Agamemnon, & cultu corporis, & vultus, animíque mœstitie insignis: tum Græcorum viri principes variâ corporis quidem gestione, tri-

ſti tamen omnes ; deinde ara , & ſacrificuli : non verò Thebarum expugnator Capaneus, aut Theſeus Athenarum fundator. Deinde probat hoc ipſum , cùm ait vnam imitationem eſſe vnius actionis , & quidem totius, cum reliquis dotibus , quæ mox afferentur ex cap. VIII. Nam ſi imitatio poteſt eſſe duarum actionum , quî ſatis Odyſſea ab Iliade ſecerni poterit ? Ad hæc , cap. XXXIII. docet opus eſſe ; vt ea omnia , quæ in fabulæ ſubſtructione continentur , vnum quiddam ſpectent : at id , quod ſpectant , & in quod nituntur , quid aliud eſt , quàm actio ? cui fabula , & Epiſodia omnia obſequuntur. Demum , eodem cap. VIII. fabulæ modum ponit , & inſolentem granditatis molem circumcidit ; ne auditorum expectationem , & mentis aciem vnitas eluderet. Sic enim loquitur, οἴχεται τοῖς θεωροῦσι τὸ ὄν. Quantò magis ſi eſſet actio multiplex , eáque diſparata ? nam dum in vnam partem intenderet , & conniteretur animus ; alia pars aliorſum elaberetur.

Atque hîc ambigi poteſt , & certè neceſſe eſt , quî vnitas actionis in cognitionem , atque notitiam venire poſſit. Id nos latere minimè paſſus eſt Ariſtoteles ; qui ſic pronunciet. Si

quid eſt in actione ſine quo tota actio conſiſtere queat, id vnitati officit, non enim eſt actionis pars. ὃ γὰρ προσὸν ἢ μὴ προσὸν μηδὲν ποιεῖ, ἐπίδηλον οὐδὲ μόριον τούτου. At id nihil ad fabulam ſed ad actionem. nam à fabulâ partes aliquæ abeſſe poſſunt, cùm ipſius vnitas minimè violetur. Abſit enim ab Æneïde Epiſodium de Niſi, & Euryali amicitiâ, & nece: quidni fabula ſit vna? In actione verò præcidi nihil poteſt; quin actio tota intereat. vt cuilibet experiri licet in actionibus quæ part. II. q. I. adducentur. Eſto itaque actio fabulæ ſubiecta, vna. Hactenus de vnitate actionis primariæ quæſitum ſit. De vnitate fabulæ conſtituet pars diſputationis ſecunda.

VII. NVMNAM vnius Heroïs debet eſſe Actio, quaſi ab eâdem parte plures Heroës eſſe nequeant? Non deſunt quibus ea iniecta ſit religio; vt non modò virtute, & fortitudine ſuppares heroï ſuo non admittant; ſed ne ſocios quidem, & adminiſtros ferre poſſint. Alij non eos patiuntur tantùm, qui auxilio ſint, & in ſecundis partibus; ſed etiam rei gerendæ gloriâ pares, & velut æmulos obtrudunt. Næ vtroſque meo iudicio fallit animus. detur tamen vtriſque locus, vt pro ſe dicant.

Ac primi illi pugnant auctoritate summorum poëtarum, qui vnius, & singularis Heroïs vnam actionem laudare inceptent. Homerus in vtroque poëmate id præ se fert; In Iliade quidem:

> Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος
> Οὐλομένην, ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε.
>
> *Iram cane Dea Pelidæ Achillis*
> *Perniciosam, quæ infinitos Achiuis dolores peperit.*

En vnius Achillis vnam iram, quæ ad alios adhæsit minimè, canere aggreditur: neque aliorum meminit in hac propositione, quæ est totius poëmatis compendiosa quædam comprehensio, & poëtæ ipsius mens, atque consilium. Achilles pugnaturus cum Hectore exercitum ab armis iubet abstinere, vt solius sit actio illa. Iliade X.

> Λαοῖσιν δ' ἀνένευε καρήατι δῖος Ἀχιλλεύς,
> Οὐδ' εἴα ἱέμεναι ἐπὶ Ἕκτορι πικρὰ βέλεμνα.
>
> *Populis innuebat capite diuinus Achilles,*
> *Neque sinebat mittere in Hectorem grauia iacula.*

In Odysseâ vnus Vlysses ornandus suscipitur, qui vnus procos interemit.

> Ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ

Digitized by Google

Πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν.

Virum mihi celebra musa versutum, qui valde multùm
Errauit, postquam Troiæ sacrum oppidum euertit.

Tum ipse vnus procos extinxit. Pondus, & momentum ab Aristotele arcessunt, qui diligenter in argumento Odysseæ id obseruat, ac monet. nam disertè ait Vlyssem solum extitisse (μόνου ὄντος) vt in Odysseæ argumento videre est, quod non ita pòst adducemus. Eadem fuit Virgilio mens, idem consilium, cùm cecinit:

Arma virûmque cano, Troïæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, &c.

Vnius meminit viri, non multorum. Patrocinatur auctoritati ratio non vna. Nam cùm Epopœia admirabilitatis habere plurimùm debeat, & ἀνάλογόν τι. vt loquitur Aristoteles cap. XXIV. Ecquid est ad admirationem magis, quàm ab vno homine effici rem magnam? aut quid admirationis habet ea res, quæ à multis, iisque præstantibus viris edatur? Goliathum à Dauide vno perimi, qui toti exercitui metus erat; aut ab Hercule Hydram

dram confici, toti quæ regioni vastitatem inferebat, id magnum, & admirationem habet. At ciuitatem ab exercitu florenti capi, & exscindi, nihil est cur mireris. Huius sententiæ principes censentur Mutinensis interpres in suâ poëticâ, Speronus in dialogo de historiâ, Mazzonius in Aldigherij defensione, Riccobonus in paraphrasi suâ.

Non desunt, qui alteram in partem nimij sint, & in eo peccent, quòd non milites, aut socios, sed præstantes viros, & primarum artium principes arcessere ament, nimio quodam rerum magnarum studio illusi.

Id ego æquius censuerim, vnum aliquem Heroëm in Epopœiæ argumentum deligendum esse; cui milites, & socij, non tamen rerum gloriâ pares, nedum superiores adiungantur. Nam Æneas Troianis suis Arcades duce Pallante; & Hetruscos duce Tarchonte asciuit. Vlysses etiam confecto bello Troiano naues sociorum duodecim reducebat, & licèt solus in Ithacum littus eiectus sit; expugnat tamen procos inermes, neque adeò multos cum Telemacho, & seruitio; atque iterum turbam illam Ithacensium, cum eodem Telemacho, Philœtio, Eumæo, ipso etiam Laërte parente,

Digitized by Google

atque aliis numero duodecim ſuſtinuit; ne quid de Mineruâ dicam, quæ primo in ordine pugnabat. Nam iſta deorum miniſteria plebi lactandæ inuenta ſunt; quæ veritati, & veriſimili apud cordàtos viros parum ſunt idonea. Quamobrem homini philoſopho de naturâ rerum diſputanti negligenda ſunt. Achilles Myrmidonum vim ingentem habuit, Græcum exercitum inſtruxit, & præ ordinibus pugnaturum ſe recepit Iliados τ. Ὣς κέ τις αὖτ' Ἀχιλῆα μετὰ πρώτοισιν ἴδοιτο.

Neque vis vlla eſt obiectioni, quòd is pugnaturus in Hectorem, capitis nutu ſociis bello interdixerit. In duello quippe id nefas. Hoc ipſum XII. Æneidos Turnus factitauit.

Significátque manu, & magno ſimul incipit ore.
Parcite iam Rutuli, & vos tela inhibete Latini.

Necnon apud Taſſum cantu XIX. Tancredus cum Argante pugnaturus.

Ceſſate pur di moleſtarlo hor voi,
Ch' è proprio mio, più che comun nemico
Queſti, & à lui mi ſtringe obligo antico.

At & Turnus, & Tancredus milites, ac ſocios

in armis habuêre. Hac de re decîdi poteſt, & tota controuerſia tolli iſtâ ratione. Non enim heros ille, cuius ex vitâ principes inſtituendi ſunt, fortitudinis tantùm; ſed etiam conſilij, atque prudentiæ exempla debet edere. Quî verò ſi ſolus extiterit, ſpecimen iſtarum virtutum dabit?

VIII. QVID Torquato faciemus noſtro, cuius causâ multùm nos volumus, quem tota Italorum natio miris effert laudibus, cui hæc noſtra ætas omnis ſtudet? Quid? ſi cum Ariſtotele in re ſimili, ſimile aliquid ſapimus. Amicus magni fieri debet; pluris etiam veritas. Dent arbitros, qui ſecùs exiſtimant, eorum iudicio rem credimus. Sic itaque rem mecum puto. Quidquid in Hieroſolymâ Torquati arduum eſt, quidquid magnum, & illuſtre; id Reginaldo, id Tancredo indulgetur. Hoſtium Principes ſunt Aladinus, Argantus, Solymannus, Clorinda, Adraſtus, Thyſſaphernus, Emyrenus. Argantem, & Clorindam Tancredus perimit; hanc quidem cantu XII. tanto apparatu, tantâ affectuum vi, atque varietate, vt illo in loco poëta ſe deamaſſe facilè intelligi poſſit: Argantem verò interficit cantu XIX. cui primæ fortitudinis

partes toto illo poëmate conceduntur. Adrastum inter fortissimos qui recensetur; tum Thyssaphernum Armidæ defensorem, & Solymannum illum partium inimicarum velut Hectorem cantu vltimo Reginaldus interficit choragio verborum, sententiarum, comparationum superbissimo; vti nemo sit, qui hæc legerit, idem qui non intelligat, victoriam in illorum nece consistere. Supererat Aladinus Hierosolymorum Rex, palmam illam inuidit heroi suo Godofredo, & eam Ræmundo concessit. Tandem Torquatum haud dubiè puduit sui iudicij, atque illud contempsit. Nam sub finem libri vltimi, ne nihil egisse videretur Godofredus, Emyrenum illi mactandum obiicit frigidè, obscurè, & paucis omninò versibus; vt vel inuitus, & ingratiis id concessisse videatur. Atque vt aliquid illâ ex gloriolâ derueret, illum ab hoste certo vulnus accepisse canit: &, quod turpius est, cantu XI. à Clorindâ vulnerari; quæ duo sunt præter morem summorum poëtarum. Scilicet dum nationi, & Mecænati suo plus æquo studet, non animaduertit poëmati suo se iniuriam facere.

Verumenimuerò illud mihi pluris est, quo vno causæ totius controuersia continetur.

Primùm ſpectatur in poëmate Epico, actio Heroïs, vt pote quæ ſit argumentum Epopœiæ. Quid igitur inuenuſtum magis, aut ἀλογώτερον; quàm eius actionis, quæ tota Heroï conſecrata eſt; laudes alterius cuiuſdam virtuti odioſè adſcribere? In Homero θεῖόν τι ſuſpexit Philoſophus, & omnium temporum literati omnes præter paucos ἀφιλοσόφους, qui è ſordibus Grammaticæ caput non extulêre. At cùm in aliis laude ſit dignus tantus poëta; tum in actione ornandâ, hoc eſt in fabulâ fuit eximius. Diuinæ illius Iliadis hic eſt nodus, & δέσις; atque ea λύσις, & ſolutio. Homero conſilium fuit Achillis fortitudinem laude aliquâ ſingulari efferre. Quò itaque eum non Troianis tantùm, quæ laus futura erat magna; ſed etiam Græcis anteponeret, quæ gloria erat cumulatiſſima: finxit illum præ irâ à bello ad tempus ſibi temperaſſe; tum legitimâ causâ placatum iterum induiſſe arma. Quo is tempore à prælio manus continet, cæduntur Græci, triumphant Troiani, de ſoluendâ obſidione conſilia habentur, afflictæ, & deſperatæ iacent res Græcorum: vt iterum in certamen, atque prælium rediit, inclinata Græcorum fortuna erigitur, affligitur exultans illa Troia-

norum gloria. Ecquid dici poteſt Heroï ornando magis accommodatum, quàm ſi vtrique parti, non inimicæ tantùm, quod ab aliis poëtis factitatum legimus; ſed etiam amicæ, quod à nemine tantâ cum gloriâ vſurpatum eſt, is præferatur: vt in eo vno partis vtriuſque ſalus, atque cædes, gloria, atque dedecus necnon victoria eſſe videatur. Hoc Alexandro Macedoni lacrymas extorſit. Hoc Græci omnes, & Latinorum peritiſſimi admiratione proſequuti ſunt. Nunc Taſſi factum cum Homerico committamus. Actio poëmatis Taſſiani eſt Hieroſolymæ receptio. At non Godofredi, non totius exercitus viribus ſine Reginaldo recipi potuit. Reginaldo abſente de obſidione ſoluendâ, de reditu in Gallias deliberatur, nedum ciuitas capi poteſt. vt redit, inſtaurantur omnia; commeatus exercitui, animus militi, victoria imperatori acceſſit, vrbs ipſa capta eſt. Quid tam alienum ab Homerico poëmate? Quid tam diſpar? Quid tam à ratione ſeiunctum? Gloriam ſummam, ſolidam, atque vnicam Heroï ſuo præripere, & ad alterum deferre ἀδικώτατον eſt. Torquatum ipſum audiamus cantu XIII. Silua fuerat ab inſigni mago diris religionibus conſe-

Digitized by Google

crata. In eâ lignatio fieri nulla potuit, & debuit tamen. Nam eius opus erat ad machinas, quibus ciuitatis muri, & turres verberarentur. Multi nequidquam suæ virtutis periculum fecerant, qui cantatæ illius siluæ difficultates perrumperent, etiam Tancredus animi præsentissimus, exercitum habebat ea cura, Godofredus ipse id per sese discriminis subire meditabatur. En illum his verbis deterret propheta Petrus, homo diuini particeps consilij, atque adeò falsi minimè patiens.

Lascia il pensiero audace, altri conuiene
Che de le piante sue la selua spoglie.
Già, già la fatal naue à l'erme arene
La prora accosta, & l'auree vele accoglie.
Già rotte l'indegnißime catene
L'aspettato guerrier dal lido scioglie.
Non è lontana homai l'hora prescritta
Che sia presa sion, l'hoste sconfitta.

Audis rem esse arduam magis, quàm vt Godofredo conueniat, quasi sit aliquid supra vires Herois ipsius? Audis fata id Reginaldo concedere, & ipso reduce fore vt Sion capiatur, & debelletur hostis? Iterum in cœlo (ne dubio sit locus) monet Vgo Godofredum ciuitatem capi non posse, immò exercitum de-

bellatum iri nisi adsit Reginaldus. Ita cantu XIV.

Sol che richiami dal lontan essiglio
Il figliuol di Bertholdo, io ti consiglio.
Perche, se l'alta prouidenza elesse
Te de l'impresa sommo capitano
Destinò insieme, ch' egli esser douesse
De' tuoi consigli esecutor soprano:
A te le prime parti, à lui concesse
Son le segonde; tu sei capo, ei mano
Di questo campo, & sostener sua vece
Altrui non puote, farlo à te non lece.
A lui sol di troncar non fia disdetto
Il bosco, c' ha gli incanti in sua difesa.
Et da luy il campo tuo, che per diffetto
Di gente inhabil sembra à tanta impresa.
Et par che sia di ritirarsi astretto,
Prenderà maggior forza à noua impresa,
Ei rinforzati muri, e d'Oriente
Supererà l'essercito possente.

Quò spectant illa verba? *A lui sol, &c.* tum: *Altrui non puote.* Deinde, an id tolerari potest? *Et da luy il campo tuo che per diffetto de gente inhabil sembra à tanta impresa & par che sia di ritirarsi astretto.* Quæ sequuntur etiam odiosa sunt magis. Nempe neque silua illa exscindi,

ſcindi, neque languor pelli ab exercitu, neque muri ciuitatis dirui, neque vllæ ciuitates in Oriente capi poſſunt, niſi Reginaldi viribus. exercitus ipſe *ſia di ritirarſi aſtretto*. Id in ſuis cantibus inculcat, & obtrudit nobis identidem, ne nos ſui Reginaldi capiat obliuio. Certè inglorij eſt imperatoris id expeditionis ſuſcipere, quod nequeat ad exitum adduci ſine vno aliquo ſingulari homine præſertim adoleſcentulo, qualem his verſibus prædicat Reginaldum cantu tertio:

Queſti hà nel pregio de la ſpada eguali
Pochi, ò neſſuno, & e fanciullo ancora.

Neque ſatis purgari poteſt Torquatus, quòd Godofredum dicat caput exercitus, quæ pars eſt nobiliſſima corporis, cùm manum alicubi pronunciet eſſe Reginaldũ. Tum quia victum & effetum videtur nobis dare ducem, qui per ſe id perficere non poſſit ad quod aggreditur: tum quia & conſilij, & armorum gloriâ pares, aut etiam ſuperiores producit cantu tertio.

Nè fra turba ſi grande huom più guerriero
O più ſaggio di luy potrei moſtrarti:
Sol Ramundo in conſiglio, & in battaglia
Sol Rinaldo, e Tancredi a luy s'aggualia.

Digitized by Google

Accedit Episodia nobilissima, & pulcherrima tribui Reginaldo, & Tancredo, aut aliis Heroibus. Siquid triste, siquid ieiunum, id Godofredo in partem cedit. Pluuiam precibus impetrat, supplicationes indicit, fruitur diuinis somniis, & alloquio Angelorum. Pontificem putes, non Imperatorem. Si vacuus essem, & per tempus liceret, esset quàm facile ostendere in Episodiis istis, vbi nulla Godofredi mentio est, bene magnam partem poëmatis occupari. Nam cantus integros solidos, & non paucos suis illis Tancredo, & Reginaldo dicauit. His rationibus putatis. Næ potiori iure Reginaldus inscribi debuit illud poëma, quàm Godofredus.

Parum commodè Torquatum excuset, qui exemplo Homeri illum tegi posse crediderit. Sic enim Iliadem cum Hierosolymâ quidam componunt: vt partes Agamemnonis Godofredus sustineat, Nestoris Ræmundus, Achillis Reginaldus, Aiacis Tancredus, Vlyssis Guelpho, Calchantis Petrus Eremita, Armidæ Circe. Parum inquam illum iuuant. Nam vt ista conueniant, quæ dissident plurimùm; tamen id vitij semper residet; quòd heros Homericus sit Achilles, cuius est actio tota, quæ

celebratur; non Agamemnonis, qui inglorius est apud Homerum. Nequitiâ, & inertiâ nobilitatur imperator, qui bello illi præficitur, cui gerendo prædicetur esse impar. Tum quid turpius, aut fœdius esse potest? quàm expeditioni vnum aliquem è militibus non socium tantùm, & æmulum, aut etiam supparem: sed superiorem asciscere, cuius animi magnitudine ea conficiatur feliciter, & quo sine illam turpiter necesse sit exire. Taceo Heroïs primariam laudem, & velut adoream in animi fortitudine, & virtute bellicâ sitam esse. Taceo in vnum Reginaldum vix puberem totam Francorum, & exercitus salutem, atque gloriam incumbere. hæc, quæ magna sunt, missa facio. Homerum, & eius factum appellant, sequor, & vnde illi me in iure manum consertum vocant, inde ibi eos reuoco. Agamemnon dux est exercitus Græci, & caput; itidem Godofredus dux est, & caput exercitus Galli. feliciter id sanè. Achilles ensis est, & scutum exercitus Græci: Reginaldus Franci. pulchrè. Achille absente capi nequit Ilium; Reginaldo absente nequit capi Hierosolyma: cautè. Achille reduce res Græcorum afflictæ eriguntur: Reginaldo reduce res Francorum

perditæ inſtaurantur. mirificè. Achilles Troianorum fortiſſimos cædit, & necat; Reginaldus robuſtiſſimum quemque Barbarorum perimit. nihil ſupra. Amo te, quidni pergis? nam bellè proceſſiſti. Achilles eſt Heros poëmatis Homerici; Reginaldus Taſſiani. Inglorius eſt Agamemnon apud Homerum, inglorius eſt Godofredus apud Taſſum. hæc certè ex illis confici debent, ſi quid ſapit Philoſophia.

At (inquit non nemo) actio eadem duorum Heroum eſſe poteſt, cùm duo in illam vnam connituntur, veluti Godofredus, & Reginaldus. Nunc miſeret me Homeri, qui de præcepto iſto nihil audiuit; pudet Maronis, qui tantò pòſt nihil ſapere didicit, quíque Æneæ ſuo adoleſcentem non dedit, quo res ſuas tutaretur. Iam etiam tædet me Philoſophi, qui Actionem Epici carminis vnam, & vnius herois eſſe iuſſerit. Quid ego hîc nuperos homines Italos, Batauos, atque Gallos compellem, qui priſcis illis ſuffragantur.

Te, te (inquam) appello Torquate, te iudicem in hac cauſâ tuâ nihil reformido. Tuum eſto arbitrium, tua poteſtas. Quæ mens tua fuit? quod conſilium hoc in poëmate? quid tandem conaris? Audite quotquot ab anti-

Digitized by Google

quis moribus defeciſtis:

Canto l'arme pietoſe e'l capitano,
Che'l gran ſepolcro liberò de Chriſto:
Molto egli oprò co'l ſenno, e con la mano, &c.

Quid ais te arma ducis canere? vide, quid dicas. cur vnius? cur non duorum? tum ſi vnius, cur Godofredi? Enimuerò (inquit) id tantùm de me profiteor:

Canto l'arme pietoſe e'l capitano, &c.

Ac meritò quidem id tantùm audet. Nam Homeri, & Virgilij ſequutus exemplum vnius Heroïs actionem vnam aggreditur. Bene itaque exorſus eſt Torquatus, ſed ſtudio partium à viâ deflexit.

IX. NVNC verò quis Arioſtum ferat? qui de ſe pollicetur,

Le donne, i Caualier, l'arme, gli amori
Le Corteſie, l'audaci impreſi io canto, &c.

Neque Statius vacat culpâ in Achilleïde, qui non vnam actionem Heroïs, ſed vitam eius totam vno poëmate complecti ſe putauit.

Magnanimum Æacidam, formidatámque Tonantis
Progeniem, & patrio vetitam ſuccedere cœlo
Diua refer. Quanquam acta viri multum inclyta cantu

Digitized by Google

Mœonio, sed plura vacant. Nos ire per omnem
(Sic amor est) Heroa velis, Scyróque latentem
Dulichiâ proferre tubâ, nec in Hectore tracto
Sistere; sed totâ iuuenem deducere Troiâ.

Atque hîc præterire non licet, quorundam hominum præsertim eorum, qui Platonici audire volunt, ineptam planè sententiam, qui poëmata omnia Iliadem, Odysseam, Æneïdem, Hierosolymam ad intelligentiam vel facultatum animi, aut vitæ, quæ ascetica dicitur, trahere non verentur. Hoc habent à ludo suo, & præceptore; vt inanibus quibusdam ludibriis mentes, atque animos oblectent.

Cætera, quæ de vnitate disputari possunt; ad fabulam magis, quàm ad actionem pertinent. de quibus, alterâ huius libri parte quæstio ponetur.

Digitized by Google

QVÆSTIO SEXTA.

Actionis ΟΛΟΤΗΣ & ΤΕΛΕΙΟΤΗΣ explicatur.

I. *Totius definitio.* II. *Initij definitio.* III. *Finis definitio.* IV. *Medij definitio.* V. *Discrimen inter Totum & Perfectum.* VI. *Æneïdos Actio tota, & perfecta. Maphæi hallucinatio.* VII. *Odyssea & Iliadis Actio tota & perfecta. Tryphiodori, & Calabri conatus inanes.*

I. PHILOSOPHVS capite VII. Poët. quid sit Totum his verbis definit, ὅλον δέ ἐστι τὸ ἔχον ἀρχὴν, καὶ μέσον, καὶ τελευτήν. Id est, Totum est illud, quod initio, medio, & fine constat. Nunc quid rei est? cur Riccobonus animum minimè aduertit ad illa verba, quæ Aristoteles præmiserat, ἐστι γὰρ ὅλον, καὶ μηδὲν ἔχον μέγεθος. vt illorum non meminerit. *Est enim aliquod totum, quod caret magnitudine.* Atqui eò illud Philosophi dictum pertinet; vt eximias ostenderet intelligentias ἀπὸ τῆς ὁλότητος illius, siue à definitione totius, quam mox erat adducturus. Nam in his neque initium, neque me-

dium, neque finis, aut est, aut fingi potest. Nequidquam etiam se animi cruciat Benius, quî hæc definitio circulo, globóve, aut orbi congruere possit; huius enim rei, & difficultatis prudens Aristoteles illi rectè consuluit; cùm addidit in definitione initij τὸ εἶναι, ἢ γίνεσθαι. Nam τὸ εἶναι conueniet, si res quanta sit extra orbem; γίνεσθαι, si cum orbe. Etsi enim in orbe nusquam principium, & finis sit, vbique tamen principium & finis à vi & potestate rationis fieri potest. quæ res in intelligentias non cadit. Cùm enim molis expertes sint, non est, cur in illis initium, medium, & finis esse fingatur.

II. INITIVM definit eodem capite. Ἀρχὴ δέ ἐστι ὃ αὐτὸ μὲν ἐξ ἀνάγκης μὴ μετ' ἄλλο ἐστί, μετ' δ' ἐκεῖνο ἕτερον πέφυκε εἶναι, ἢ γίνεσθαι. Id est, *Principium est res ipsa, quæ ex necessitate post aliud quippiam non est, at post ipsam aliud quippiam ex rei naturâ aut est, aut fit.* Pacij versio est. *Principium illud esse dicimus, quod non necessariò post aliud est, contra posterius aliquod esse, vel fieri natum est.* Contaminat, & labefacit sententiam hæc tralatio. Nam ex Pacianâ versione conficitur, vt principium possit esse post aliud. At cùm ex verbis Aristotelis principium ita sit, vt

vt necessariò non sit post aliud. Posteriorem istam partem nihilo meliùs Riccobonus vertit. ait enim. Post illud autem aliud esse contingit. quasi hæc cum istis conueniant μετ' δ' ἐκεῖνο ἕτερον πέφυκεν εἶναι, ἢ γίνεσθαι. Sed in istis interpretationibus diutius morari non licet. Ad rem redeo. Schola nostra bene, & ad mentem Aristotelis sic definit initium rei quantæ; est ipsa res quanta, quatenus non extenditur in anteriora. atque hæc definitio in vtramque quantitatem continuam, & discretam quadrat.

III. FINEM sic definit Aristoteles. Τελευτὴ δέ τοὐναντίον, ὃ αὐτὸ μετ' ἄλλο πέφυκεν εἶναι, ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ ὡς ἐπιτοπολύ. μετὰ δέ τοῦτο, ἄλλο οὐδέν. Id est, *Finis contrariam sortitur definitionem, quippe est res ipsa, cui præest aliquid, aut ex necessitate, aut vt plurimùm; & quam ponè sequitur nihil.* Rectè monet hîc Robortellus τὸ ἐπιτοπολὺ additum esse, causæ finalis gratiâ, in iis, quæ agunt ex intelligentiâ.

IV. MEDII definitio hæc est. Μέσον δέ καὶ αὐτὸ μετ' ἄλλο, καὶ μετ' ἐκεῖνο ἕτερον. Medium est, quod post aliud est; & post ipsum est alterum quiddam.

V. QVANTVM Toti præstet, id quod per-

Digitized by Google

fectum dicitur, Philoſophus docet. Nam ea res, cui nulla pars deeſt, tota eſt; etſi eius partes malè inter ſe cohæreant & ἀσύστατοι fuerint. At perfectum id dicitur, vt vox Latina indicat, quod vltimam manum recepit, & rei eſt non rudis adumbratio aliqua, & conatus; ſed perfectio ipſa, & abſolutio. Quare ſapienter, & egregiè Ariſtoteles hîc cauet. Δεῖ ἄρα τοὺς συνεστῶτας εὖ μύθους, μήθ᾽ ὁπόθεν ἔτυχεν ἄρχεσθαι, μήθ᾽ ὅπου ἔτυχε τελευτᾷν· ἀλλὰ κεχρῆσθαι ταῖς εἰρημέναις ἰδέαις. Id eſt, *Neceſſe eſt igitur poëtam, qui fabulam rectè conſtituere velit, neque temerè eam incipere, aut temerè finire: ſed formis traditis inſiſtere.*

Hîc meminiſſe oportet, à nobis de actione, non fabulâ diſputari; & ideo de ordine, qui totus ad fabulam pertinet, & in quo pulchritudo ſita eſt, nunc temporis verba nulla fieri. Id Ariſtoteles cap. iſto VII. vt ſenſit rectè, ita & monuit. nam in Pulchro duo eſſe pronunciat, magnitudinem, & ordinem. τὸ γὰρ καλὸν ἐν μεγέθει, καὶ τάξει ἐστίν. Magnitudo iuſta non eſt ſi tota non ſit, & eò quidem de toto hîc diſputat; de magnitudine, & pulchritudine ſubinde.

VI. QVÆ definitiones cùm ita ſe habeant,

edictum est à Philosopho tum alibi quidem, sed imprimis cap. XXIII. actionem Epicam debere esse totam & perfectam. Audio dubitari etiam à viris, qui istarum rerum periti habentur, vtrum Virgilij & Homeri poëmata ista laude floruerint. Nam & Maphæus Æneïdi, & Iliadi Tryphiodorus, aut Quintus Calaber supplementum instituerunt facere.

De Æneïde vt primùm dicam. Taceo id, quod nemini obscurum est, mortem inuidisse Æneïdi vltimum conatum. Multos versus tibicinum instar suppositos, qui adductis columnis marmoreis summouerentur, apud Donatum Virgilius præ se tulit.

Id quæro, sitne Æneïs poëma mancum, & aliquâ parte suî captum; quam reciperet, si Virgilio æui longioris data fuisset copia.

Quid sibi cum Maphæo Vegio volunt quidam? Isti sibi videntur idonei, qui ad Æneïdem addant dolorem Rutulorum, Dauni fletum de morte filij, nuptias Lauiniæ, & Æneæ ἀποθέωσιν.

Quantum ad ἀποθέωσιν illam pertinet; eam eruditè, magnificè, atque vt poëtam decuit, suo loco Virgilius cecinit. Iupiter enim Venerem his verbis alloquitur lib. I. *Parce metu*

Cytherea; & inter cætera, quæ pollicetur plurima:

— ſublimémque feres ad ſidera cœli
Magnanimum Æneam.

Et libro XII. Iunoni idem reuocat in mentem.

Quæ iam finis erit coniux? quid denique reſtat?
Indigetem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris
Deberi cœlo, fatiſque ad ſidera tolli.

Dolor verò Rutulorum, lacrymæ Dauni vſque adeò cum morte Turni coniuncta ſunt, & nuptiæ Lauiniæ cum victoriâ; vt nemo homo ſit tam parum intelligens, quem hoc prætereat; præſertim cùm monitorem habeat Virgilium, qui identidem id repetit. Turnus ipſe XII. Æneidos:

— noſtro dirimatur ſanguine bellum.
Illo quæratur coniux Lauinia campo.

Æneïdem integram, & perfectam exiſtere hæc fidem faciunt. Epopœiam neceſſe eſt eam eſſe totam, & integram; quæ actionem totam, & integram explicat. Cùm enim fabula ſit conſtitutio actionis vnius, integræ, atque perfectæ; ea certè fabula erit integra, quæ actionem integram complectetur. At Virgilius actionem Æneïdi ſubiectam euoluit totam vſque ad finem. Eſt enim actio Æneïdis

Digitized by Google

eiuſmodi. Quidam incensâ ab hoſtibus patriâ cum aliquot popularibus, eam in regionem cogitat, è quâ oriundi erant maiores eius. Poſt multos terrâ maríque exhauſtos labores, tandem eò peruenit. Accipitur amicè à Dynaſtâ loci, & in generum aſciſcitur. Ægrè id tulit vicini cuiuſdam regis filius qui iamdudum nuptias illas ambibat. Graue inter riuales bellum oritur, pugnatum eſt ſæpè, & atrociter. Victor tandem extorris ille virgine, & regno potitus eſt. Reliqua ſunt in Epiſodiis.

Quæ pars Actionis huius in Æneïde deficit? quæ deſideratur?

De Odyſſeâ nemo, quem quidem ego audiuerim, dubium fecit. quare nihil eſt, cur operam hîc ponamus.

VII. ILIADEM Quintus Smyrnæus ſeu Calaber, & Tryphiodorus aut imperfectam putauerunt, aut occaſionem dedêre, cur id putaſſe crederentur.

Iliadis argumentum ſeu actio eſt hæc. Vir princeps fortitudine eximiâ ab Imperatore citra dignitatem habitus, bello & armis abſtinuit. quo abſente, copiæ imperatoris ab hoſtibus accidebantur. At ille neque amicorum precibus; neque adeò ipſius Imperatoris præ-

Digitized by Google

miis molliri, aut flecti potuit. Illi erat summus quidam amicus, qui in prælio ab hostium duce cecidit. Amici nece is grauiter commotus est, atque eâ causâ cum Imperatore in gratiam rediit, & hostes adortus illos grauiter obtriuit, atque hostium ducem, quo vno nitebatur illorum salus, occidit.

En Iliados actionem. quam partem intactam reliquit Homerus? quam eleganter, & magnificè non tractarit?

Nunc Tryphiodoro ἅλωσιν, aut Quinto τὰ παραλειπόμενα nihil inuidemus; At partes esse, quæ in Iliade desiderari possint, hoc negamus. quid? Ilij excidium non cecinit Homerus. At id non est aggressus, non est conatus. En quid profitetur,

Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος, &c.

Totam illam propositionem expende, nihil hîc pollicetur de Ilij excidio, illud in se non recipit: quamquam ne id quidem omnino omisit. Nam cæso Hectore Troia stare non potuit.

De istâ controuersiâ vide quæ infrà disputantur quæstione vltimâ. Occasione enim actionis illustris iterum quæremus περὶ τῆς ὁλότητος. Propterea quòd, quæ manca est actio, non satis illustris est ad Epopœiam.

Digitized by Google

QVÆSTIO SEPTIMA.

De Magnitudine Actionis.

I. *Magnitudo Epopœiæ tripliciter potest considerari.* II. *Magnitudo versuum in Epopœiâ quanta, & quot tragœdias æquare possit.* III. *Magnitudo Fabulæ tragicæ.* IV. *Magnitudo Fabulæ epicæ. Quæ vegrandia, aut parua sunt, pulchra esse nequeunt. Quid pulchritudo.* V. *Magnitudo fabulæ, neque ex auditorum libidine, neque contentione, sed inclinatione rerum naturali.* VI. *Magnitudo actionis primariæ quanta esse possit.* VII. *Actio Odysseæ est dierum tantùm* LV.

I. TVRBÆ hîc plurimum est, & tumultus; Neque ex iis nullo negotio se expedire licet. Enitendum tamen est, vti non modò nos, sed etiam alios liberemus.

Magnitudo Epopœiæ aut est κατὰ τὸ πρᾶγμα, id est, *secundùm Actionem*: vel κατὰ τὸ ποσόν, id est, *secundùm quantitatem*. Hæc ad magnitudinem, & numerum metri pertinet: Illa est Actionis vel nudæ; vel suis exaggeratæ, & auctæ Episodiis quædam granditas. De sin-

gulis instituenda erit quæstio.

II. AC primò quidem de magnitudine carminis Philosophus cap. XXIV. disertè docet, Epopœiam magnitudine supparem esse illis Tragœdiis, quæ in agonibus vnâ audientiâ exciperentur; breuiorem tamen esse debere, iis Epopœis, quæ ab antiquis celebratæ essent: quo præcepto id confici putauit; Epopœiæ vti finis, & medium, atque initium in vnum conspectum venirent, quæ est magnitudinis ratio legitima. verba Aristotelis sunt: Διαφέρει δὲ κατά τι τῆς συστάσεως τὸ μῆκος ἡ ἐποποιία, καὶ τὸ μέτρον. τοῦ μὲν οὖν μήκους ὅρος ἱκανὸς ὁ εἰρημένος, δύνασθαι γὰρ δεῖ συνορᾶσθαι τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸ τέλος. εἴη δ' ἂν τοῦτο εἰ τῶν μὲν ἀρχαίων ἐλάττους αἱ συστάσεις εἶεν, πρός τε τὸ πλῆθος τῶν τραγῳδιῶν, τῶν εἰς μίαν ἀκρόασιν τιθεμένων παρήκοιεν.

Edicto illi lux erit à more antiquorum. Priscis cùm apud Græcos, tum apud Romanos non licuit Rhetoribus nisi præfinitò loqui. Lege Pomp. Romæ Actori horæ duæ, Reo tres dabantur. In Ludis verò publicis, tragico Poëtæ, cùm sui periculum faceret, & cum aliis certaret; tempus ad Clepsydram dari in more fuisse apud Græcos auctor est Philosophus cap. septimo πρὸς Κλεψύδρας ἠγωνίζοντο. Quot verò tragœdiæ vnâ auditione exci-

pi

pi possent, certè mihi non liquet. Ait quidem Aristoteles cap. XIV. πρὸς δ' πλῆθος τῶν τραγῳδιῶν ad multitudinem tragœdiarum accedere. Multitudo autem apud Græcos à numero ternario incipit, quibus duæ res multæ non sunt. Octo vel nouem tragœdias numero versuum æquare potest vna Epopœia; ab experientiâ suaderi potest. Hecuba verbi causâ apud Euripidem est versuum plùs, minúsve trecentorum supra mille. Odyssea verò circiter supra duodecies mille. ex quo conficitur illam ab hâc octies, & eô ampliùs comprehendi.

Alia Aristotelis edicta de magnitudine sunt. Ne memoriæ vitium offerat. Tum vti conspectum vnum subire possit. At neutrum ad magnitudinem carminis facit. Quis enim in lectore tantùm memoriæ desideret, quantum ad omnes Epopœiæ versus memoriâ tenendos satis sit? Neque etiam vno prospectu omnes versus, sed res versibus inclusæ videndæ sunt. Reprehendit verò Philosophus περιουσίας antiquos, vt quidem ego coniicio, qui Theseïdas & Heracleïdas scripsissent. Hîc Benius ferri non potest, qui Iliadem, & Odysseam ab Aristotele hoc loco notari vult. Fidem facere sibi nititur, & à Prouerbio; quo, siquid

odiosè longum fuerit, dicitur μακρότερον τῆς ἰλιά-δος; & ab Aristotele, qui Odysseam dixerit esse longum sermonem. De Odysseâ purgauimus locum illum; μικρὸς enim λόγος dictus est, non μακρός; de Prouerbio verò, neque illud est ab Aristotele, & de toto bello ad Ilium dicitur. At suauis est, qui dicat, Torquatum breuioribus coagmentasse poëma suum versibus, quàm sit Æneïs, Odyssea, vel Ilias. En, Æneïs est versuum 9855. Odyssea 12300. aut circiter; at Hierusalem liberata, est 13088. Hæc de metri magnitudine disputata sint.

De magnitudine Epopoeiæ κατὰ τὸ πρᾶγμα cum Episodiis; hoc est de magnitudine fabulæ instructæ, & ornatæ; quantum scilicet temporis fabula sibi postulet, nobis quærendum est.

III. DE Tragicis meritus est sanè quàm optimè Aristoteles, qui cap. V. concedit Tragœdiæ vnam solis conuersionem, aut eo ampliùs aliquantùm, minúsve. Η μὲν (τραγῳδία) ὅτι μάλιστα πειρᾶται ὑπὸ μίαν περίοδον ἡλίου εἶναι, ἢ μικρὸν ἐξαλλάττειν. Vtinam esset, de Epopoeiæ nostræ magnitudine vti nos ita certos reddidisset. Nunc rem impeditissimam nobis reliquit, cui priusquam animum applicem, scrupulus eximen-

dus eſt quibuſdam de Tragœdiâ iniectus. Audio enim aliquos in eo maximè altercari, quæ ſit verborum Ariſtotelis mens, quæ poteſtas vocum eiuſmodi ὑπὸ μίαν περίοδον· pugnant enim quidam ſignificationem illis ſubiectam eſſe: vt diem τεχνικὸν, id eſt lucem ortu ſolis, & eius occaſu definitam deſideret Philoſophus, non diem φυσικὸν ſiue ſpatium viginti quatuor horarum; quo, conuerſione factâ, ad idem punctum ſol redit. Cum iis facit Robortellus qui de ſe profitetur ſic: *Putarim tamen ego* (inquit) *ab Ariſtotele intelligi artificialem, quia cùm Tragœdia ſit imitatio vnius actionis, quæ quàm primùm perducitur ad exitum. Neque poëta quidquam ſuæ narrationis intermiſceat, quod in Epopœiâ longiſsimo poëmate ſit, & ad ſpectatores tota eius referatur imitatio; maximè æquum eſt, vt actionis ſit, quæ vno die videatur abſoluta, noctu enim homines quieſcunt, indulgéntque ſomno, nec quidquam agunt.* Profert deinde in exemplum Oedipodem Sophoclis, & concludit tandem. *Quod verò de Tragœdiâ dicit, id etiam ad Comœdiam omnino referendum. Nam non longiore ſpatio ſuam imitationem conficit Comœdia quàm Tragœdia.* Pace illius dixerim, mentem Philoſophi non

Digitized by Google

intrauit. Ariſtoteles abſtinuit ab iſtâ voce ἡμέρας vulgo receptâ, & populari; quia ancipitis erat poteſtatis, & ad definitionem diei phyſici adiunxit animum. Quorſum hoc? certè quò vitaret diem τεχνικὸν, & phyſicum aſſereret, & eò magis id ſuadetur, quòd homo verborum parcus, & in dictione religioſus, definitionem diei accurauerit, qui μίαν περίοδον ἡλίου dixerit. Tum Robortelli ratio eſt infirma. *quia homines noctu neque loquuntur inter ſe, neque quippiam agunt*. Apud quos tandem hæc loquitur? Multam etiam Robortellus deinde dat operam, quî in Sophoclis Oedipode diem τεχνικὸν ſcrutetur, & demonſtret. At, quid tum? non ij ſumus, qui negemus intra lucem vnam, Tragœdiæ actionem contineri poſſe: ſed nobis auctoribus poteſt illa ad viginti quatuor horas produci. veluti ab inclinante die vnâ incipere, & ſequenti peragi. En in Heautontimoroumeno Terentij, duo primi actus ſunt vnius diei; tres vltimi ad alterum diem pertinent, nox media intercedit.

IV. AD noſtram Epopœiam reuocetur oratio. vt quid certi conſtitui queat, diligens cautio ſit, de qua iam monuimus; atque tertiò alterâ huius libri parte monebimus, actio-

Digitized by Google

nem à conſtitutione fabulæ diſtingui. Nam illa nobis appellata eſt materia Epopœiæ, cui inducitur fabula, ſiue ornatus totius poëmatis. Quare duplex erit magnitudo præter illam quæ metris conuenit: altera quidem quæ actioni illi, ſiue materiæ congruit; altera, quæ in fabulam conſtitutam cadit; illa minor, hæc longè maior. Ab exemplo lux erit.

Exemplum vtriuſque magnitudinis, fabulæ ſcilicet conſtitutæ, & actionis. Fabulæ conſtitutæ partes in Odyſſeâ ſunt actiones iſtæ ſecundariæ; ab expugnato Ilio bellum cum Ciconibus; Polyphemi antrum; Æoli Regia, & beneficium; Læſtrigonum ſæuitia; Circes vis magica; deſcenſus ad inferos; Sirenum cantus; Scylla, & Charybdis; naufragium quo ſocios amiſit, & his affines, atque cognatæ actiones, quæ ſunt, Epiſodia, fabulæ prima ornamenta.

Actio verò primaria, cui inducitur ille ornatus, eſt: Nauigatio à Calypſo in Ithacam, Procorum nex, & pax cum Ithacenſibus.

Si quæritur καθόλου & generatim magnitudo fabulæ coagmentatæ ex ſuis Epiſodiis id certum eſt, eam nullo certo tempore definiri poſſe. Diſertè id docuit Ariſtoteles, nam cùm

diem vnum tribuiſſet tragœdiæ, de Epopœiâ dixit. Ἡ δὲ ἐποποιΐα ἀόριστος τῷ χρόνῳ· τούτῳ διαφέρει· *Epopœia verò nullo certo finitur tempore, atque eo diſcrepat à Tragœdiâ.* Hoc præceptum non cadit in magnitudinem verſuum, ſed fabulæ ornatæ, quod res ipſa loquitur. Et quidem nullo comprehendi certo tempore ornatum fabulæ, poëtarum omnium Epicorum demonſtrant exempla. Odyſſea ſupra XIX. annorum res geſtas; Ilias nouem, Æneïs octo & eo ampliùs continet. Nam cùm in Africam Æneas venit, ſeptem erant anni ab excidio Troiano, monet enim Dido in fine lib. primi.

—— Nam te ſeptima portat
Omnibus errantem terris, & fluctibus æſtas.

Quid? ille ornatus fabulæ præter eas, quæ antecedunt actiones; etiam eas quæ longè in futurum tempus retrocedunt, recipit. Quantùm amabo temporis, & annorum fluxit ab Ænea ad Auguſtum? Quidquid interiectum eſt, id Æneïs quâ VI. quâ VIII. libro complectitur. Quantùm Hector à Carolo IX. Francorum rege diſtat? id tempus Francias Ronſardi comprehendit. Quare bene pronunciat Ariſtoteles Epopœiam eſſe ἀόριστον τῷ χρόνῳ, ſi habetur ratio fabulæ ornatæ.

Digitized by Google

Turgebit (inquis) & excreſcet turpiter fabulæ conſtitutio, quales ſunt, qui Amadiſiorum Romaniſci appellantur : minimè gentium. Cauet enim Ariſtoteles cap. VII. de Epopœiæ magnitudine; & comparatione, cum animali factâ, illam conſtituit. Animal, inquit, perparuum, bellulum eſſe poteſt, pulchrum eſſe non poteſt; quando pulchritudinis duæ ſunt laudes, ordo partium, & magnitudo. Quæ exilia ſunt, & exigua; animum, & oculos ſuî paruitate differunt, & confundunt. Neque etiam animal florebit pulchritudine, quod erit παμμέγεθες vægrande, & immenſum, quódque vt loquitur hîc Philoſophus ad ſexcenta ſtadia ſe protenderet. Spargeret enim viſum, & ægrè poſſent colligi partes illius, atque inter ſe comparari. Careret itaque pulchritudine, quæ ex partium inter ſe comparatione oritur. Tum (inquit) in rem aliquam oculos, & animum qui intendit, εἰς τὸ ἕν, καὶ ὅλον conuertitur. Id igitur ratum eſto; vt neque illa fabulæ conſtitutio paruitate ſuâ confundat aciem animi, neque vaſtitate fugiat intuitum, & memoriam obruat. verba Ariſtotelis ſunt: ἔτι δ' ἐπεὶ τὸ καλὸν καὶ ζῶον, καὶ ἅπαν πρᾶγμα, ὃ συνέστηκεν ἔκ τινων, οὐ μόνον ταῦτα τεταγμένα δεῖ ἔχειν, ἀλλά καὶ μέγε-

θος ἐπαρ́χειν μὴ ὃ τυχόν, &c. Iſta comparatio ab animante ducta non Ariſtotelis eſt vnius, ſed etiam Platonis qui hæc in verba in Phædro loquitur: Ἀλλὰ τό δέ γε οἶμαί σε φάναι ἄν, δεῖν πάντα λόγον ὥσπερ ζῶον συνεστάναι, &c. Tum & illud dictum de pulchritudine, nam in Sympoſio definit pulchritudinem eſſe συμμετρίαν· Symmetria verò, & proportio μεγέθους, & τάξεως opus eſt. Ex eâ comparatione duo confici videntur: alterum, quòd neque breuior, aut contracta plus æquo ſit fabula, neque grandior, & longior ſit iuſto. At quanta ſit accuratè non docetur. Quod ſi quis odioſè id quærat, meminerit verbi Ariſtotelici, qui Moralium initio pronunciat eum eſſe ἀπαίδευτον, qui requirat in re morali, & politicâ exquiſitam illam diſputandi rationem, quæ rem ἀποδείξει conficit. Alterum, quod ex comparatione illâ conficitur, eſt; quòd quemadmodum in animali, ſingulæ partes alicuius ſunt magnitudinis, quæ cum aliis comparatæ vnum animal oculis ſubiiciunt; ita in Epopœiâ partes eâ ſint magnitudine, quæ ſpectaculum pulchrum ſine memoriæ incommodo proponant.

V. QVANQVAM Philoſophus monet, iuſtam illam magnitudinem, neque petendam

eſſe

eſſe ex libidine vulgi; quod ſenſu, & voluptate metitur omnia; neque etiam ex longitudine temporis, quæ in ludis, & agonibus, ad clepſydram poëtis dabatur. Non (inquit) petenda eſt ex libidine eorum, qui voluptati omnia indulgent, voluptate quippe corrumpitur iudicium; neque ex imperio eorum, qui præſunt ludis; nam omnibus fabulis idem tempus dare iniquum eſt; cùm aliis aliæ plus temporis ſibi poſtulent, τοῦ δὲ μήκους ὅρος πρὸς μὲν τούς. &c. eodem capite.

Definit itaque iuſtam illam magnitudinem peti debere ex commodo, & naturali tranſitu vnius fortunæ in alteram, ἢ κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ ἀναγκαίως. verba ſunt: Ὡς δὲ τὸ ἁπλῶς, &c.

Poſtremò monet eam fabulam eſſe perfectiſſimam, quæ intra naturæ modum ſit maxima. Hæc de tragœdiâ præcepta ſunt; quæ tamen ad Epopœiam traducit capite XXIV.

VI. NVNC quidem de magnitudine actionis hæc eadem propemodum conſtitui videntur, ſecùs tamen eſt. Nam neque memoriæ ſublatis Epiſodiis vllum ſit periculum, in actione verò Epiſodia nulla ſunt. Neque in illâ peripetiæ & agnitiones continentur,

Digitized by Google

quamobrem eius magnitudini nihil officiunt.

Etſi tempus actionis accuratè definiri non poſſit, tamen quemadmodum vnius diei ſpatium debetur Tragœdiæ: ita Epopœiæ annus, & non admodum ampliùs tribui poteſt. Iliadi annum conceſſit poëta Græcus; Æneïdi menſes IV. ſupra annum, aut circiter Virgilius, quanquam difficile eſt in Æneïde id decidere.

VII. IN Odyſſeam placuit inquirere. Illi dies duntaxat quinquaginta quinque addicti ſunt, qui ſic putantur.

Viginti poſiti ſunt in naue compingendâ poſt legationem Mercurij, ita Homerus canit lib. V.

Εἴκοσι δ' ἔκβαλε πάντα, πελέκκησεν δ' ἄρα χαλκῷ.

Id eſt, *viginti* (diebus) *omnia ligna deiecit, atque dolauit ferro*, & cætera, quæ fuſiùs proſequitur.

Quatuor dati ſunt dies velis aptandis. eodem libro.

Τέτρατον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.

Τῷ δ' ἄρα πέμπτῳ πέμπ' ἀπὸ νήσου δῖα Καλυψώ.

Id eſt, *Quartus dies aderat, & ei perfecta ſunt omnia.*

Quinto verò dimisit eum ab insulâ diuina Calypso.

Octodecim dies nauigat prosperè Vlysses vsque ad Scheriam Phæacum regionem; ita ipse profitetur lib. VII. oratione ad Aretem.

Επτακαιδεκάτη μὲν πλέον ἤματα ποντοπορεύων
Οκτωκαιδεκάτη δ' ἐφάνη ὄρεα σκιόεντα
Γαίης ὑμετέρης.

Id est, *Septemdecim nauigabam dies per mare, decimâ verò octauâ die apparuere montes vmbrosi terræ vestræ.*

Neque tamen octauâ illâ supra decimam die terræ appulit, nam duos dies malâ vsus tempestate tandem naufragium fecit. Quod liquet, quia duos illos versus iam laudatos iterum repetit, quibus addit descriptionem tempestatis à Neptuno immissæ; duos itaque dies vexatus est aduersâ tempestate, quibus fractâ nauiculâ in tabulâ enatauit. Sic poëta lib. V.

Ενθα δύω νύκτας, δύο δ' ἤματα κύματι πηγῷ
Πλάζετο, πολλὰ δέ οἱ κραδίη προτιόσσετ' ὄλεθρον.

Hinc duas noctes, & duos dies in fluctu nigro
Errabat, sæpè ei cor proponebat mortem.

Atque ita surgunt XX. dies, quibus Iupiter initio libri quinti edixerat, vt Scheriæ applicaret.

Ἀλλ' ὅ γ' ἐπὶ σχεδίης πολυδέσμου πήματα πάσχων
Ἤματι δ' εἰκοστῷ Σχερίην ἐρίβωλον ἵκοιτο·

Id eſt, *Sed ipſe in rate colligatâ dolores patiens Die vigeſimâ in Scheriam gleboſam perueniat.* Manſit autem apud Alcinoum dies IV. Primus dies conſtat libro ſexto in fine.

Δύσετο δ' ἠέλιος, καὶ τοὶ κλυτὸν ἄλσος ἵκοντο
Ἱρὸν Ἀθηναίης.

Occidit autem ſol, & illi inclitum nemus peruenerunt
Sacrum Mineruæ.

Alter dies incipit cum lib. VIII.

Ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος ἠώς.

Quando verò manegenita apparuit roſeis digitis aurora.

Tertius dies lib. VIII.

Δύσετο δ' ἠέλιος, καὶ τῷ κλυτὰ δῶρα παρῆεν.

Occubuit verò ſol, & illi inclyta dona aderant.

Atque nocte illâ Vlyſſes ſuper menſam narrat varias peregrinationes, & caſus quibus iactatus eſt. incipit narratio lib. VIII. ad initium XIII.

Ὣς ἔφατ' Ἀλκίνοος, τοῖσιν δ' ἐπιήνδανε μῦθος,
Οἱ μὲν κακκείοντες ἔβαν οἶκόνδε ἕκαστος.
Ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος ἠώς.

Sic loquutus est Alcinous, & illis placuit sermo,
Ipsi quidem dormituri abiere domum vnusquisque.
Quando autem manegenita apparuit roseis digitis aurora.

Sequenti nocte nauigauit, & in Ithacam summo mane appulit lib. decimo tertio. ad Eumæum diuertit eodem die, initio libri decimi quarti.

Apud Eumæum tres posuit dies: vt Eumæus ipse testatur lib. XVII. his verbis,

Τρεῖς γὰρ δή μιν νύκτας ἔχων, τρία δ' ἤματ' ἔρυξα
Ἐν κλισίῃ, &c.

Tres enim illum noctes habens, & tres dies detinui in stabulo.

Tres dies domi suæ fuit personatus. Primo die habitu mendici procos obseruat, & ille dies continet libros XVII. XVIII. & XIX. Secundus dies incipit sub initium libri XX. quo procis insidias facit, & quis ipse sit, Penelopem edocet. Incipit autem dies iste secundus, his verbis:

Ὡς ἔφατ', αὐτίκα δὲ χρυσόθρονος ἤλυθεν ἠώς.

Vt loquuta est, statim aurea sella insidens venit aurora.

Tertio die interficit procos in conuiuio. Quarto die qui incipit ſub finem libri XXIII. *Exierunt* (inquit) *armati ex vrbe in agrum ad Laërtem.* ἤδη μὲν φάος ἦεν ἐπὶ χθόνα. *&* *iam lux erat ſuper terram.* Vltimo illo die, & libro continetur tumultus Ithacenſium, & quî Pallas pacem conſtituerit.

SVMMA.

In naue compingendâ dies	XX
In velis aptandis dies	IV
In Nauigatione proſperâ à Calypſo.	XVIII
In naufragio.	II
Apud Alcinoum.	IV
Apud Eumæum.	III
Domi.	III
Apud Laërtem patrem.	I.
Omnes	LV.

Id temporis per tranſennam à me notatum eſt; cui plus otij ſuppetet accurabit, & ſubducet diligentiùs temporis illius rationes.

QVÆSTIO VLTIMA Partis primæ.

I. *Actio carmini Epico subiecta debet esse illustris.* II. *Heros epici carminis præstantior debet esse iis hominibus, qui poëtæ coæui sunt.* III. *Feminæ actio potest esse materia Tragœdiæ.* IV. *Vtrum feminæ actio possit esse materia Epopœiæ.* V. *Vtrum feminæ virtutibus heroïcis præditæ possint esse.* VI. *Vtrum conatus licèt fortis, si exeat infeliciter, sit satis illustris, vt Epopœiæ seruiat.*

I. OPORTERE illustrem esse actionem, cui ornandæ seruiat Epopœia, is vnus minimè omnium ignorat, quicum Aristoteli sit familiaritas aliqua. Illo monitore, & poësis imitatione continetur, & imitatio omnis est eorum hominum, qui nobis de morum dignitate vel concedunt, vel præstant, vel etiam sunt pares. A picturæ exemplo ipse sibi fidem, & sententiæ suæ lucem conciliat. nam vt Polygnotus præstantiores, Pauso deteriores, & Dionysius æquales suis coloribus pingebant; ita ab Homero meliores, ab He-

Digitized by Google

gemone peiores, à Cleophonte ſimiles verſibus adumbrati ſunt. Οἷον Ὅμηρος μὲν βελτίους, Κλεοφῶν δὲ ὁμοίους, Ἡγήμων ὁ Θάσιος, ὁ τὰς παρῳδίας ποιήσας πρῶτος, καὶ Νικοχάρης ὁ τὴν Δηλιάδα, χείρους, &c. cap. altero.

Deinde capite IV. vbi diſputauit vberiùs, quibus initiis orta ſit poëſis, & quæ ſubinde ceperit incrementa; tum illam pro vario poëtarum ingenio multiplicem facit; nam (inquit) cùm nobis à naturâ inſita ſit ea vis, quæ in imitatione poſita eſt; initio, qui plurimùm illâ valebant, paulatim per difficiles, atque adeò rudes conatus poëſim enitebantur; quam demum politiſſimâ emendatam arte, in lucem edidere. Οἱ μὲν σεμνότεροι τὰς καλὰς ἐμιμοῦντο πράξεις, καὶ τὰς τοιούτων τύχας. οἱ δὲ εὐτελέστεροι τὰς τῶν φαύλων· Id eſt, Ex poëtis, qui auguſtæ, & erectæ erant indolis, generoſas clarorum virorum actiones, & fortunas imitatione conabantur: qui verò ingenio erant humili, humilium hominum actionibus animum intendebant. Poſt illa docet cap. V. Epopœiæ cum Tragœdiâ præclarè conuenire, quòd vtraque ſit imitatio illuſtrium, aut actionum, aut virorum.

Sitne Epopœia in imitatione hominum, aut

aut actionum posita, disputatum est quæst. IV.

Nunc vocetur in controuersiam, quæ sit vis, & potestas huic voci σπουδαῖος subiecta. Aristoteles actionem nunc καλὴν, nunc σπουδαίαν celebrat; homines itidem, quorum actiones illæ sunt, appellat aliquando σπουδαίους, aliquando βελτίους. Vertunt interpretum alij actiones, siue homines bonos, alij honestos, serios quidam, graues nonnulli; malim ego cum Pacio illustres; neque Heinsius admodum negauerit, qui præclaras actiones appellat.

II. ATQVI dicuntur illustres comparatione initâ, tum cum coæuis suis, tum etiam cum iis, quorum ætate scribit poëta, auctore & principe huius sententiæ Philosopho. ἡ μὲν γὰρ (inquit capite altero) χείρους, ἡ δὲ βελτίους μιμεῖσθαι βούλεται τῶν νῦν. Id est, *Comœdia deteriores, tragœdia verò meliores imitari conatur, quàm nunc sint.* Eâ gratiâ Virgilius vbique heroës suos hominibus sui temporis, & fortitudine animi, & corporis robore præcellentes canit. Turnus inquit XII. Æneidos.

— *Saxum circumspicit ingens,*
Saxum antiquum ingens, campo qui forte iacebat

O

Limes agro positus, litem vt discerneret aruis:
Vix illud lecti bis sex ceruice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Quos versus ab Hom. Iliad. ε. nobis rescripsit.

— ὁ δὲ χερμάδιον λάβε χειρὶ —
Τυδείδης, μέγα ἔργον, ὃ οὐ δύο γ' ἄνδρε φέροιεν
Οἷοι νῦν βροτοί εἰσι; ὁ δέ μιν ῥέα πάλλε, καὶ οἶος.

Hyperbole Virgilij grandior videri poterat, sed granditati illi modum quemdam ponere visus est, qui addidit ægrè saxum illud à Turno torqueri. Nam,

Ille manu raptum trepidâ torquebat in hostem,
Tum lapis ipse viri vacuum per inane volutus
Nec spatium euasit totum, nec pertulit ictum.

E contra Homericus Aiax.

— ὁ δέ μιν ῥέα πάλλε, καὶ οἶος.

Diiudicatum itaque sit actionem, cui seruiat Epopœia illustrem esse oportere.

Grauis nunc nec vna quæstio poni potest.

Prima esto. Possitne actio feminæ adeò esse magnifica, vt digna sit, quæ carmine Epico celebretur.

III. NÆ femina siue marita, siue virgo fuerit, tragœdiæ dare potest argumentum. Testis est omnium ætatum, atque populorum poësis. Hoc Iphigenia, hoc Medæa, hoc

Rhodogune, hoc pugnant, & vincunt innumeræ viragines; quæ materiam, & nomen tragœdiis fecêre. Vt tamen id poëtis liceat in tragœdiæ causâ; intercedi certè poteſt de Epopœiâ. Nam inter Tragœdiam, & feminæ indolem, atque ingenium congruit quàm aptiſſimè. Tragœdia ſiquidem ex edicto Philoſophi cap. VI. de poëticâ teneritudini mulierum; quas miſericordia, & metus vehementiùs percellunt, & vexant impotentiùs; per ipſummet metum, & miſericordiam medetur.

IV. AT in epico carmine certi aliquid conſtituere, paulò difficilius eſt. Licèt enim illis quoque vitiis medicinam faciat Epopœia, quibus Tragœdiam mederi diximus; primæ tamen eius partes ſunt ad magna quæque, & ardua facinora informare viros principes: quibus inſtituendis cùm femina impar videri poſſit; neceſſe eſt quoque Epopœiam illam videri ſuo fine caſſam eſſe, atque adeò, quod conſequens eſt, eſſe vitioſam. Enimuero quo fine Epopœia illis morata moribus ſcribi poteſt? eo ſcilicet, vtì principes ſiue viros, ſiue feminas heroïcis imbuat virtutibus. De feminis vt primùm quæram. Quî tandem illas inſtituet?

Digitized by Google

quibus extra pomœrium armis interdicitur. Docebuntur nempe promiſcuè, & ἀδιακρίτως virgines, quî expeditiones ſuſcipi, quî prælia committi, quî inſidiæ fieri & queant, & debeant; quæ partes ſunt Heroüm pręcipuæ. Facilè mores, vti puto, tutabuntur, quæ ab Indis ad nos cum Angelicâ Arioſti medias inter acies puellæ penetrauerint. Sed ne Arioſto quidem arbitro id monſtri cuiquam bene cordato viro ſuadebitur. Angelicam is de ſe hæc profitentem inducit cantu primo.

Et come Orlando la guardo ſouuente
Da morte, da diſnor, da caſi rei:
Et che'l fior virginal così hauea ſaluo,
Come ſe lo porto dal materno aluo.

Quam eius orationem ita corrigit poëta.

Forſe era ver, ma non però credibile
A chi del ſenſo ſuo foſſe Signore.

Atqui, ſi credibile id non eſt homini bene ſanæ mentis, certum eſſe debet illi feminæ fucum factum fuiſſe. Infeliciter huic cauſæ patrocinabitur Plato, qui lib. VII. de legibus ait fuiſſe præter æquum, & rationem, atque in ἀνοητοτάτοις, quòd mulieres apud Græcos non militarent; cùm apud Sauromatas in Ponto præliarentur gnauiter. Sic enim (inquit) rei-

Digitized by Google

publicæ fit iniuria, cuius vires infringuntur, & mediâ sui parte mulctantur. Demum eodem libro sanxit puellas exerceri arcu, sagittâ, palæstrâ omni, mulieres etiam dimicare, mouere castra, exercitum ducere, & alia eiusmodi non pauca facere, & pati, quæ pudor est in medium adducere. Quamobrem in re muliebri ineptire Plato sapientibus semper visus est. Quantò æquiùs Aristoteles mulieri curam rei domesticæ attribuit; arma, & ea, quæ non extra ciuitatem modò, sed etiam extra priuatos parietes fieri necesse est, viris concedit; adeóque religiosè sancit, vt ne virum quidem velit à muliere domum admitti sine mariti imperio. Molliùs tamen reprehendi debet Plato, qui velit mulieres pro muris armari, infrequentiùs verò extra ciuitatem: quàm ij poëtę, qui feminas in armis orbem peragrare docent, atque in exemplum disciplinæ militaris vagam, & erronem puellam proponũt. At Chlorindam, & Erminiam Torquatus; Camillam Virgilius; Penthesilæam Quintus, siue Calaber celebrarunt suis Epopœiis. De Erminiâ (quam amore perditam ille nobis dedit) quanto periculo id factitatum sit; & res ipsa indicio est, & poëta nimiùm monet. Chlo-

Digitized by Google

rindæ & Camillæ cùm ſit vna cauſa, idem quoque erit arbitrium. In Epiſodiis verſantur illæ, non in Actione. Enimuero feminæ patiens eſt quodammodo Epiſodium, non Actio. Ad hæc qui poëtæ ſummi ſunt Virgilius, & Taſſus (de Homero mox dicetur) tam parum mores illos mulierum, vel in Epiſodiis, ſpectatos voluêre; vt ſi quas feminas adhibuerint; illas velut in pœnam temeritatis, morte, & quidem obſcurâ mulctarint; ne imbelli, & indigno cruore Heroüm aliquem contaminarent. Chlorindam de nocte, & ab imprudenti Tancredo Taſſus perimit; Camillam ab ignobili Virgilius. Puduit ſiquidem illos Calabri, apud quem Pentheſilæam Achilles necat. Nam auctore Philoſopho ſectione XXIX. probl. XI. vecordis eſt, & ignaui hominis mulieri mortem inferre. Latino poëtæ datur laudi, quòd ab eo piaculo ſe abſtinuerit. Promeritam enim Helenam, quæ moreretur, Æneas vel in æſtu iræ, & mediâ in cæde Troianorum, atque vrbis incendio non interficit. Eſt etiam quod ſine præuaricatione præteriri nequit. Fictitiæ illæ Heroïnæ nuſquam faciunt ab Heroë cuius laudi obſequitur Epopœia, ſed ſemper ſtant à partibus hoſtium. Chlorinda &

Digitized by Google

Erminia Mahometanis , Camilla Turno , Penthesilæa Troianis aduersariis Heroï adsunt; Christianis, Æneadis, Græcis Heroibus nulla. Ad hæc vnam Camillam vno in libro militantem adducit Virgilius ; quæ venatorem, & Sacerdotem interimat, Heroëm nullum. Neque enim illam cum Heroë commisit; quem vinci à virgine turpe esset, vincere parum honestum.

Nunc quibus laudibus Homerum efferemus, qui virginem nullam, nullam mulierem in castris siue Græcorum, siue Barbarorum versari voluerit. Obseruatum est à viris doctis verba quædam trita licèt, & in ore omnium posita, ab Homero tamen nusquam fuisse vsurpata, vt Τύχην, Ὀργὴν, Πλοῖον, Τύραννον, Νόμον, Δακτύλιον, Ἀλεκτρυόνα. Quanquam Τύχην in hymno, quem cecinit Cereri, legi doceat Pausanias in Arcad. Animaduerterunt alij à rebus quibusdam eum sibi temperasse, quarum vsus esset familiaris; Heroibus veluti neque carnes elixas , neque pisces , neque condimenta vsquam apposuisse. Annulorum certè, aut fontium calidorum , aut sellæ curulis , aut testamentorum, aut elephantum nullibi meminit. Illa iampridem alij notauerint: Hæc sit nota-

tio mea, & obſeruatio. Homerus licèt non ignoraret Amazones eſſe, earúmque memi- niſſet in Iliade, nullam tamen feminam voluit militare, aut etiam in exercitu verſari.

Sapienter enimuerò illi poëtarum antiſtites quò feminas à re bellicâ deterrerent nulli vi- ctoriam, nulli palmam detulêre. Neque enim minus indecorum eſt à feminâ vibrari haſtam; quàm à viro fuſum torqueri. Quamobrem videant etiam atque etiam quantam nequitiæ feneſtram patefaciant, qui iubent mulieres promiſcuè militare. Id quidem neque Athenæ decori magiſtræ, neque Gallia elegantiæ pa- rens, nedum Roma maieſtatis retinens aliquan- do conceſſerit. Fuerit illud ſanè quidem Ama- diſiorum, fuerit Arioſti inepti, & inuerecundi poëtæ, & eorum omnium, qui virtuti perni- ciem meditati ſunt, vt adoleſcentum animos obiectâ ſpecie virginum frangerent.

Eſto (inquies) femina non ſit exemplo fe- minis, quando illis militare minùs honeſtum eſt, erit viris. Nam quò fortiùs femina in bel- lo fecerit, eò turpius erit viro languere otio, & inertia corrumpi. Atque hæc eſt altera ra- tiocinationis pars, quæ iam ſuprà in medium adducta fuit. Erit igitur imperator aliquis vir fortis

fortis & animi præſtans qui præclarè ſecum actum putet, cùm mulieris fortitudinem imitatione aſſequutus fuerit? Cæſari lacrymas virtus Alexandri, & Alexandro Achillis gloria expreſſiſſe dicitur; iſti verò heroï fortiſſimo femina lacrymas imperabit. Miltiadi victoriæ Themiſtoclis ſomnum ademere: à Xenophonte Cyrus expreſſus eſt, in quem omnes principes, tanquam in ſpeculum intenti eſſent: duces exercituum bene multos, virorum fortium ſiue inuidiâ vſtos, ſiue æmulatione excitatos legimus: vnam verò aliquam ex omnibus feminam, aut extitiſſe, aut etiam à poëtis eſſe fictam, cuius gloriâ principes viri ad omnes imperatoris partes obeundas incenderentur, certè non legimus. Næ hæc miſerè hallucinarentur, qui ſic colligerent. Feminæ actio increpandæ in viro inertiæ accõmoda eſt; igitur & principi inſtituendo apta. Res longè alia eſt ad ſingulare aliquod facinus cohortari hominem vnum aliquem otio corruptum: Alia, exemplum omnium virtutum principibus viris proponere, in quod defixi animo, omnia imperatoris ornamenta notent, atque in ſe transferant. Habita eſt certè vehemens, & ad excitandam virtutem accommoda Tar-

Digitized by Google

chontis oratio apud Virgil. Æneïd. XI. quâ militem ignauum, quíque virgini Camillæ cederet, obiurgat. Est hoc quidem argumentum, quod à comparatione minorum appellant rhetores, cuíque suam fidem, robur, atque dignitatem nolim detrahere: at feminam certo consilio, in specimen virtutis cùm militaris, tum ciuilis Heroïbus ante oculos constituere, adeò videtur à ratione abhorrens, vt cùm penes poëtas magna semper fuerit audendi potestas, nemo tamen in tantâ poëtarum antiquorum multitudine repertus sit, qui feminam Epopœiâ laudandam susceperit. Nam quod de Marsi Amazonide suspicantur aliqui, non adeò liquet: fueritne Epopœia, an secus; & adhuc sub iudice lis est. Tum vt fuerit, à leuissimo opere grauis auctoritas peti non potest. Nihil verò nos è nouis hominibus, viri Opt. Valerandi Varanij factum commouere debet; qui in ornandâ Virgine Aurelianensi, suæ potiùs pietati velificari suauiter, quàm iusti poëmatis numeros & partes implere voluerit. Quamobrem eius pietati pretium ita ponimus, vt nolimus tamen illum Epico poëtæ in exemplum extare.

Neque huic causæ Regina Semiramis

præſidio videtur eſſe; tum quia vt militaret, ſexum mentita eſt, rata id quod erat, non eſſe ſe imperio parem, niſi à viri ſpecie, ſibi conciliaret dignitatem; tum quia turpiſſimo exitu, vitæ flagitioſos fuiſſe mores oſtendit; & vnà docuit quanti ſit periculi, virili veſte tegere mulierem. Denique hiſtoriæ non fabulæ argumentum eſt Semiramis. Congruenter magis finem huic quæſtioni ponere non licet, quàm verbis Ariſtotelis capite XV. poëticæ, vbi de moribus diſputat. Verba ſunt aurea, & rem conficiunt. Δεύτερον δὲ, τὰ ἁρμόττοντα. Ἔστι γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ᾽ οὐχ ἁρμόττον γυναικὶ, τὸ ἀνδρείαν ἢ δεινὴν εἶναι. Id eſt, Secunda proprietas morum eſt, vt ſint congruentes, vt eſſe fortem, mos eſt aliquis: at non congruit mulieri fortem eſſe, aut terribilem, vt vertit Riccobonus, vel prudentem vt Pacius. Quàm conſtans ſit in ſententiâ Ariſtoteles, & quàm longè abhorrere putet Epopœiam à feminâ, ex eodem capite XV. intelligitur; in quo priùs dixerat mores feminæ malos eſſe, licèt non ἁπλῶς & vſquequaque, cùm ea χρηστὴ & bona ſit quodammodo. Bona enim eſt, ſi pudica, ſi caſta, ſi viri amans, ſi rei domeſticæ attenta, & pia: at eſt planè mala, quæ viris fortibus & imperatori-

bus ἀνδρείας & δεινότητος exempla præbeat.

V. HIS de Epopœiâ constitutis, de Heroïnâ ipsâ quæramus: possitne aliqua mulier heroïcis virtutibus esse instructa: atque vt viri sunt, qui Heroës dicuntur, ita possint esse feminæ, quæ Heroïnæ appellentur. At ne satis quidem ista quæstio videtur posse decidi, nisi priùs certiores simus, quid tandem sit illud, quo heroës fiant. Non desunt qui putent vnicâ actione heroës fieri. Nescio quis præclarum aliquod facinus edidit, en subitò Heroëm. Errat sanè, hæc qui putauerit. De Heroïbus aliter prisca illa ætas statuebat. Adest Eustathius qui in Homerum Iliad. α. sic loquitur. Ηρῶας δ' ἡ παλαιὰ σοφία γένος τι θεῖον εἶναι δοξάζει, μέσον θεῶν, καὶ ἀνθρώπων, &c. quæ fusè prosequitur. Quorum vis, & significatio hæc est. Prisci illi Philosophi heroas suos putauerunt esse genus quoddam inter Deos, & homines interiectum. Natos enim perhibebant aut ex Deâ, & viro mortali; quales fuêre Achilles, & Æneas; aut ex Deo, & muliere, qualem extitisse Hectorem docet Lycophron. Hactenus Eustathius. Disertè etiam magis Plutarchus in libello, cur oracula cessauerint, idipsum edisserit. Apud quem Xenocrates Platonis co-

æuus, homines, heroas, & Deos tribus triangulorum naturis ingeniosè comparat, Deum quidem triangulo ἰσοπλεύρῳ siue æquilatero, qui nusquam deficiat, ac proinde adumbratio sit immortalitatis, qua Dij frui credebantur: hominem Scaleno, cuius latera ἄνισα sint omnia, & proinde simulachrum humanæ vitæ, quæ sibi constet nusquam eadem, & tandem aliquando concidat. Heroëm Isosceli, cuius latera duo ἴσα, æqualia, & tertium ἄνισον, indicio sint Heroëm aliquâ sui parte, quâ Deos attingit, immortalem esse, & aliâ, quâ homines attinet, morti esse obnoxium. Non itaque Heroës vno, aut altero siue impetu, siue conatu fieri putauit prisca illa ætas, sed æquabili quodam tenore virtutis, quæ in omnes vitæ partes fusa illos à Diis genitos esse testaretur. Etiam in cunis heroës fuerunt Hercules, & Achilles, cæterique à puero. Verùm hæc priscæ illius, & inanis Theologiæ missa facimus; quæ à nobis eò allata sunt; quo opinionem illam conuelleremus, quæ Heroïcam illam naturam furori, & impetui vel singulari concedit. Multò verò magis à grammaticis reculis temperandum putarem; nisi essent, qui ab illis Philosophiæ

pondus, & momenta quærerent. Heroïs nomine cohoneſtandum quidam opinantur illum, qui amoris, & iræ impetu cieatur impotentiùs, eâ gratiâ; quòd in heroë bilis flaua, diluta ſanguine dominetur; atque hæc humorum craſis amorem, & iram concipiat quàm citiſſimè. Fidem verò facere nituntur à Grammaticis, quibus Ηρως nomen habet ab amore, qui vocitatur Ερως. Et quoniam illud temperamentum feminis maximè congruit, imprimis illas idoneas eſſe putant, quæ virtutibus heroïcis imbuantur. Nam quid aitis? Flauam bilem ſanguine attemperatam magnis rebus gerendis, & quæ Deum deceant, aptam prædicatis? qua fide? quo auctore? Id negant Medici, id Philoſophi pernegant. Ariſtoteles probl. ſect. XXX. edidit πάντες, ὅσοι περιττοὶ γεγόνασιν ἄνδρες, &c. Id eſt, quotquot præſtantes ſiue in re philoſophicâ, ſiue politicâ, ſiue poëticâ, aut etiam virtute heroicâ fuerunt, atrâ bile abundaſſe; & ne locum ambigendi de mente ſuâ relinqueret, in illis Platonem, Socratem, Empedoclem recenſet, atque vnà Heroum præſtantiſſimos Bellerophontem, Aiacem, Herculem. Atram verò bilem cùm laudat Philoſophus, nemo inertem illam, &

frigidam putet. Eam quippe intelligit, quæ concepto calore ignefcat, & flammâ micet puriſſimâ. Hæc bonitatem ingenij, hæc animi magnitudinem, hæc conſortium illud cum ſuperis facit. Cùm enim è duobus conflettur bilis hæc; igneâ quâdam luce, & mole corporeâ denſiore; à luce, intelligentiam; à denſitate molis, conſtantiam trahit. Hactenus conati ſumus potiùs dicere quid Heroëm non faciat; quàm conſtituere, quid ſit illud, quo Heroës fieri dicantur.

Quæ Heroëm faciant, tria putantur eſſe maximè: corporis habitudo quædam firma, ac laborum patiens, quæ atrâ bile ſparſa ſit: tum animus præſens, erectus, & robuſtus quodammodo; cui accedat magnitudo ex illâ corporis temperie, quam ſtatuimus: demum diuina quædam vis, & efficientia; quâ qui afflatur, ſupra hominem & ſapere, & poſſe videatur.

Quæ cùm ita ſe habeant, qui pro feminis dicere inſtituerit, ſic contendet. Qui feminis inſunt animi, non alterius ſunt cuiuſdam formæ, & ſpeciei; ac ij, qui dominantur in viris. Ridiculè enim ſexum animis adſcribas. quid igitur eſt, cur virilis animus capiatur rerum

dignitate, non femineus? non itaque feminæ officit animus, qui virili consimilis est, & congenitus, atque eiusdem naturæ. De corpore verò, etsi mulierum vulgus viris concedit: esse tamen aliquas habitiores viris, ac membrorum compositione solidâ magis, atque vegetâ nec ratio prohibet, & experientiâ constat. Præterea etsi feminæ mollioris aliquantò, & humidioris sint naturæ; tamen si exercitatio corporis, & armorum vsus accesserit, durabuntur illæ quodammodo, & virilem succum, atque soliditatem contrahent. Demùm impressionis illius mirificæ, atque diuinæ, quâ heroës fiunt, patientes imprimis sunt mulieres. Quot enim Sibyllæ, ac Prophetæ; quot Entheæ mulieres, ac virgines extitêre? Huic orationi responderi potest. Animorum sexus nullus est? ita sit sanè. Sed corporis communione, & quasi contagio animus, aut languet, aut viget. Nunc de corporis habitu quid dicam, si corpore sint igneo, si firmo, si consimili, & congenito, & eiusdem cum virili naturæ, vt prædicat hæc oratio; cur non viri nascuntur? Nam ab animis discrimen nullum est, à corpore nullum esse iubetur, cur igitur viri non sunt, quæ sunt feminæ? De impressione

ne & efficientiâ illâ diuinâ nihil iam queror à Philosopho Deum de machinâ excitari. Quanquam ne illud quidem omnino prætereriri debet. Nam vt infrà disputabimus, cùm de machinâ ponemus quæstionem, illa actio habetur ad Epopœiam inepta, quæ fit ministerio Deorum. Sed ad impressionem illam diuinam redeat oratio. Accepimus à viris sanctis, afflatum illum diuinum cum flatu, quo, quæ organa dicuntur, in templis nostris musicè canunt, componi. Vt enim ab eâdem aurâ follibus conceptâ, & remissâ tubi omnes fiunt vocales, qui tamen variè modulantur pro variâ sui conformatione, & figurâ: ita eâdem efficientiâ, & afflatu diuino viri magni, & heroës incitantur; attemperatè tamen ad eorum naturam. Isaiæ oratio culta est, & magnifica; Amosij verò incompta, & agrestis. quid ita? quia etiam auctore scholâ Peripateticâ, quæcumque res inducitur alteri, ad ingenium illius se fingit, & accommodat. Neque immeritò; aliàs enim illam corrumperet, atque labefactaret. Ex eâ igitur efficientiâ nihil constitui potest, quæ se naturæ attemperat quodammodo.

Digitized by Google

Non tamen à me, aut hæc, aut ea, quæ suprà de muliebri illâ Epopœiâ disputata sunt, eò pertinent, quò rebus bellicis, & imperio militari velim vsquequaque interdictum omnibus mulieribus; sed eò dumtaxat, ne quis sibi cum Ariosto, & Amadisiorum auctoribus licere putet virginibus castra implere, & poëticæ licentiæ lenociniis sanctitatem morum illudere. Multitudo virginum & mulierum poëmatis grauitati atque sanctitati planè officit, & cùm profanos poëtas ea dedeceat, tum Christianis esse debet pudori. Vtrum autem vna aliqua, quam elegerit, & cui pro summo imperio Deus Opt. Max. belli summam crediderit; Epopœiæ dignitatem violet, necne; vna dumtaxat aliquando me dubium fecit Varanij, & aliquorum, qui ei consentiunt, virorum doctorum auctoritas. Nunc verò animum mihi certum fecêre, & rationes paulò antè allatæ, quæ feminam amoliuntur, & suspicionis, quæ à Religione petitur, futilitas. Etenim vt nihil aliud vitij resideret in eâ Epopœiâ, id tamen peccati esset, quod in Actione Machinam admitteret, secus ac ex Aristot. pars huius Dissert. altera qu. VII. demonstrat.

VI. ALTERA quæstio, quæ quidem in

Digitized by Google

rem, & disputationem nostram sit, ponatur. Vtrùm conatus etiam laude dignus, qui tamen exeat infeliciter, satis dignus, & illustris sit, qui Epopœiæ det argumentum. ab exemplis lux accedet. Æneas cum Troianis illis suis per tot maria oræ Italicæ applicuerit, sed ante exscensum subortâ fœdâ tempestate ipse naufragio pereat, & socij eius dissipentur. Itidem. Fac Vlyssem post diuturnam peregrinationem eniti nauiter, vt procos domo exturbet, atque coniugem, filium, & bona recipiat, verùm eo in pugnâ cæso, Penelopen Antinoo nupsisse. Nî mea me fallit opinio, nemo homo erit tam parum prudens istarum rerum, idem qui non censeat eam actionem parum aptam esse materiam poëmati Epico. In Iliade præceptio fiet illustrior. Græci exercitum ingentem conflant, & duce Agamemnone Asiam petunt eo consilio, vt Troiam diruant. Facinora virtute bellicâ & consilio præclara eduntur multa, ciuitas obsidetur, deditionem iam cogitat, cùm eruptione Hectoris Agamemnon interficitur; miles subinde quà necatur, quà in potestatem Troianorum venit, quà in Græciam inglorius redit. In quæstione est; fueritne Græcorum iste conatus licèt for-

titudinis & consilij plenissimus, materia Epopoeiæ digna. minimè sanè quidem duplici de causâ. Alterâ, quia primaria actio ex præceptis Aristotelicis debet esse tota; alterâ, quia ex eiusdem edicto debet esse illustris. Hæc verò vtrâque laude caret. non enim tota est, quæ præcipuâ suî parte mutila est; neque illustris, quæ exitu felici caret. At conatus fortis fuit, at consilij abundans. Nullus inficior, ad Epicum tamen carmen ineptam pronuncio actionem illam: tum quia vt iam monui ex Aristotele actio epica tota esse debet, atque illustris; tum quia Epopoeia scribitur, & celebratur, vt viri principes ad facinus aliquod simile inflammentur: Non inflammat verò conatus iste, sed retardat. Torquatum ipsum appello, apud quem his verbis loquitur Godofredus cantu primo.

XXII.

Già non lasciammo i dolci pegni, e'l nido
Natiuo noi, (se'l creder mio non erra)
Nè la vita esponemmo al mare infido,
Et à i perigli di lontana guerra,
Per acquistar di breue suono vn grido
Volgare, e posseder barbara terra,
Che proposto ci hauremmo angusto, e scarso

Digitized by Google

Premio, e in danno de l'alme il ſangue ſparſo.

XXIII.

Ma fù de' penſier noſtri vltimo ſegno
Eſpugnar di ſion le nobil mura:
Et ſottrare i Chriſtiani al giogo indegno
Di ſeruitù così ſpiacente, e dura;
Fondando in Paleſtina vn nouo regno,
Ou' habbia la pietà ſede ſicura:
Nè ſia chi neghi à peregrin deuoto
D'adorar la gran tomba, e ſciorre il voto.

XXIV.

Dunque il fatto ſin' hora al riſchio è molto;
Più che molto al trauaglio, à l'honor poco,
Nulla al diſegno, oue ò ſi fermi, ò volto
Sia l'impeto de l'armi in altro loco, &c.

Audio hîc ego: periculorum (inquit) abundè eſt, laborum etiam ſupereſt: quod verò ſit ad gloriam, actum eſſe admodum nihil. quid ita? eximia enim quædam facinora ediderant. Perſas, & (vt loquitur Torquatus) Turcas contuderant, Antiochiam vi ceperant, cui Boëmundus præerat; hæc quæ per ſe magna ſunt, fiunt nihili à Godofredo. quamobrem? quia quæ edita fuerant, illa erant *nulla al diſegno*, ad propoſitum finem nihil attinebant. At quis Taſſi ſenſus foret, aut quid tandem

Digitized by Google

diceret; si aut in seruitutem redactus, aut dissipatus, aut enectus fuisset miles? iam non diceret, eâ in actione, gloriæ esse parum, sed quereretur ignominiæ esse plurimum.

Hîc etiam lis moueri potest altera, nihilo facilior: Cùm in expeditione illâ Græcorum, Tenedos vrbs, &

Insula diues opum Priami dum regna manebãt,
capta fuerit, possitne Tenedi ἅλωσις Epopœiæ materiam, siue argumentum sufficere, etiamsi deinde Græci à Troia repulsi, & à Troianis victi, atque exuti illâ insulâ in Græciam inglorij redire compulsi fuissent. Certè abhorret natura Epopœiæ, & repugnant exempla omnium poëtarum. Nam & Regnum Italiæ Æneæ asseritur; & Ithaca suo restituitur Vlyssi: & Troia capitur ex victoriâ Achillis; & Regnum Hierosolymitanum in potestatem Godofredi venit. Vetat etiam Tassus. nam Godofredus exercitum, qui profligatis Turcis, & Persis, atque captâ Antiochiâ gloriæ putabat satisfecisse suæ, his verbis increpat cantu I. XXVI.

Turchi, Persi, Antiochia, (illustri sono,
Et di nome magnifico, & di cose)
Opre nostra non già, ma del ciel dono

Digitized by Google

Furo, e vittorie in ver merauigliose.
Hor, se da noi riuolte, & torte sono
Contra quel fin, che'l donator dispose
Temo ce n' priui; & fauola à le genti
Quel sì chiaro rimbombo al fin diuenti.

XXVII.

Ah, non sia alcun, per Dio, che sì graditi
Doni in vsò sì reo perda, e diffonda.
A quei, che sono alti principij orditi
Di tutta l'opra il filo e'l fin risponda.

En neque Persarum, aut Turcarum clade, aut Antiochiâ captâ conquiescit; En quoties finis expeditionis meminit; metuit etiam fabula fieri, quid ita? quia non eo fine suscepta expeditio erat; & quia necesse est, vt

Di tutta l'opra il filo e'l fin risponda.

Ratio etiam grauis prohibet. nam in animis legentium id semper hæreret, à fine proposito abesse imperatorem, ac proinde gloriâ legitimâ carere, quæ à fine petitur. Deinde vsque recurreret in memoriam clades, quæ sequuta est. Propter enim rei magnitudinem nexu quodam, & illigatione tam arctâ hæc duo committuntur; vt alterum, sine altero in mentem non veniat. Essétne aliquis ingenio tam hebes, qui Tenedi captæ meminisset, &

idem non recordaretur cladis Græcorum, quâ à Troianis victi, in Græciam rediissent inhoneſtè? Eſſétne aliquis qui expeditionem eiuſmodi viro principi in exemplum gloriæ proponeret, cuius exitus, & finis cùm dedecori, tum damno fuerit? Enimuerò ſi quis imperatorem fortiſſimum ab expeditione Aſiaticâ deterrere cuperet, nihil certè potius deberet habere, aut etiam appoſitè magis poſſet adducere; quàm exitus eorum, qui cùm virtute bellicâ præſtarent, & ab exercitu eſſent paratiſſimi, tamen amiſſis copiis cum dedecore fuiſſent repulſi. Neque eſt quidquam rei, cur Achilles nobis opponatur, quem Paris ante excidium Troiæ interfecerit, ac proinde cuius exitus infelix fuerit. Eam enim rem ſiquis iſtarum rerum peritus rectâ putarit viâ, ſtatuet Epopœiam non viri eſſe imitationem, ſed actionis, quod apertè & ἀναποδράςως quæſt. quartâ oſtendimus. Ac proinde, ſi actio integra, ſi perfecta fuerit, laudis illa nullius indigebit. At in heroë felicitatem vſquequaque etiam poſt actionem poëmatis primariam nemo deſideret, cùm Heroüm nulli aut certè perpauci felices exitus nacti fuerint. Vt reliquos taceam, & eos tantùm appellem qui ab Epicis poëtis

poëtis celebrati ſunt. Godofredus aliquot poſt Hieroſolymam captam annis in prælio ita euanuit; vt præter nomen, & memoriam nihil è tanto viro reliquum fuerit. Quàm infeliciter Pompeius, & Cæſar vitam clauſerint, & Achilles ille Homericus, nemo ignorat: quid? Erunt nobis Homerus, Lucanus, Taſſus eâ causâ obiurgandi. Nequaquàm. Actionem enim totam & illuſtrem ornarunt mirificè. At, ſi actio quæ à poëtâ ſuſcipitur ornanda, aut ipſa τελειότητος expers ſit, & totalitate non gaudeat, aut fuerit ea pars neceſſariò coniuncta cum maiori actione, quæ fœdè exierit, qualem in exemplum huc attulimus, ea certè digna non eſt, quæ Epopœiæ ſeruiat. Capillos hominis laudas & coloris, & nitoris gratiâ; at is totâ vrbe famoſus eſt oculorum prauitate: ſi quid video, illum non laudas, ſed nobilitas turpitudine.

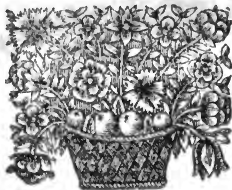
Næ iſthic Venuſinus poëta *callidus excuſſo populum ſuſpendere naſo*, dicat appoſitè:

— Hunc ego me, ſi quid componere curem,
Non magis eſſe velim, quàm prauo viuere naſo.

Hæc à me quidem certò conſtituta ſunt de actione profanâ; de actione verò Chriſtianâ

Digitized by Google

meritò poteſt ambigi. Etenim externi illi homines, & à verâ religione alieni, finem non habent alium ab eâ gloriâ, quæ ex hominum opinione colligitur, quâ cùm excidunt, omni gloriâ careant, neceſſe eſt, quæ tota à fine ſuam ducit dignitatem. At Chriſtiani cùm popularem illam auram, & inanis gloriolæ rumuſculos contemnunt; tum in vnam virtutis honeſtatem, & Dei O. M. cultum intenti, præclarâ cum laude munus defunguntur ſuum, quando certo animi conſilio, pietate, atque conſtantiâ ad eximium aliquod facinus aggrediuntur, licèt ad exitum abſque vllâ culpâ ſuâ illud non perducant.

Digitized by Google

DISSERTATIONIS PARS SECVNDA.

DE FORMA EPOPOEIÆ.

EPOPOEIÆ ſubiecimus actionem tanquam materiam : nunc vti ratio doctrinæ ſibi cohæreat, de formâ inceptemus diſputare.

QVÆSTIO PRIMA. De Fabula.

I. *Ordo huius ſecundæ partis.* II. *Variæ poteſtates huius vocis, fabula.* III. *Definitio fabulæ epicæ explicatur.* IV. *Fabula eſt anima poëmatis. Sex rationes, cur id ſit. Lucanus non eſt poëta epicus.* V. *Fabulam conſtituere qui velit, eius primæ partes ſunt; vt actionem Epiſodiis, & nominibus propriis ſpoliet.* VI. *Odyſſeæ argumentum ex Placitis Ariſtotelis abſque nominibus; deinde cum nominibus; Poſtremò cum Epiſodiis.* VII. *Iliadis argumentum ad imitationem Odyſſeæ.* VIII.

Digitized by Google

Æneïdos argumentum simili arte compositum. IX. *Godofredi, siue Hierosolymæ liberatæ argumentum ex iisdem præceptis.* X. *Religionis, siue Constantiniados argumentum ex iisdem regulis.* XI. *Rationes quamobrem actio suo ornatu spoliari debeat.*

I. IC erit ordo partis huius secundæ. Cùm Epopœiæ subiecta materia sit actio, & Epopœiæ eiusdem forma sit ornatus actionis, eò adducimur, vt explicatâ actione, de ornatu disputemus. Ornatus verò omnis à formâ petitur, vt docent Physici. Nam materia de se informis est, & inops. Formam cum materiâ ita comparauit Aristoteles 1. Phys. cap. vlt. ὥσπερ ἂν εἰ θῆλυ τοῦ ἄρρενος, καὶ αἰσχρὸν καλοῦ. At ornatus ille Epopœiæ ex quatuor veluti partibus coalescit: fabulâ, quæ est substructio, & compositio actionis; tum moribus; deinde sententiâ; postremò dictione; ex quibus quatuor forma Epopœiæ componitur. De iis itaque sigillatim hac parte alterâ nobis disputandum est.

Aristoteles partes Tragœdiæ formales, & vt ipse loquitur, secundùm quæ ποιά λέγε-

ταῖς ἡ τραγῳδία, ſex enumerat: fabulam, mores, dictionem, ſententiam, apparatum, & melopœiam. Ἀνάγκη οὖν πάσης τραγῳδίας μέρη εἶναι ἕξ, καθ' ἃ ποιά τίς ἐστιν ἡ τραγῳδία. Ταῦτα δ' ἐστὶ μῦθος, καὶ ἤθη, καὶ λέξις, καὶ διάνοια, καὶ ὄψις, καὶ μελοποιΐα. Ex quibus, quæ primæ ſunt quatuor, etiam Epopœiæ congruunt; duæ verò vltimæ minimè. Præterea, inquit capite XXIV. Epopœia iiſdem partibus εἰδικοῖς gaudet cum Tragœdiâ. & continuò excipit melopoeiam, & apparatum. ἔτι δὲ τὰ εἴδη ταὐτὰ δεῖ ἔχειν τὴν ἐποποιΐαν τῇ τραγῳδίᾳ, &c. Partes itaque Epopœiæ εἰδικαὶ ſunto illæ quatuor, quæ iam recenſitæ ſunt.

De primâ diſputemus. Fabulæ nomen multiplicis eſt ſignificationis.

Prima eſto. Vt fabula ſit ſermo fictitius, qui rem alteram apertè, alteram diſſimulanter ſignificet. In fabulis Æſopicis eſt id illuſtre; quippe quæ à brutarum animantium ingeniis, & conſuetudine hominum mores, & inſtituta notent. In eam partem nomen fabulæ accepit Ariſtoteles ſect. XIX. probl. III. τὸ δὲ παράδειγμα, καὶ οἱ μῦθοι τὸ ὅμοιον δεικνύουσι.

Tum fabula ab Ariſtotele nonnumquam καταχρηστικῶς vſurpatur pro actione ipsâ, quam ſtatuimus eſſe Epopœiæ materiam.

Digitized by Google

Deinde fabulæ notio eſt pro toto poëmate epico, ſiue ſcenico. Fabularum ſiquidem aliæ dicuntur palliatæ, aliæ togatæ. Græcæ illæ, quia Græci pallio amiciebantur: hæ Romanæ, quòd Romani togati eſſent.

Denique fabulæ nomen datum eſt conſtitutioni, & ſubſtructioni actionis primariæ: nam cùm actio ipſa vtplurimùm rudis ſit, & indigeſta, componi debet; quæ compoſitio, fabula dicitur Ariſtoteli, vt mox dicemus; atque hæc eſt fabulæ ſignificatio, de quâ hîc *κυρίως* & *ἰδίως* ambigitur.

II. AC primò quidem Philoſophus pronunciat cap. VI. fabulam eſſe imitationem actionis, tamen quia id perplexè dictum fuerat, addidit illico. Dico autem fabulam eſſe compoſitionem rerum. Ἔστι δὲ τῆς πράξεως ὁ μῦθος μίμησις. Λέγω γὰρ τὸν μῦθον τοῦτον τὴν σύνθεσιν τῶν πραγμάτων. Et capite VII. vbi monuit iterum fabulam eſſe compoſitionem rerum, attexuit ſtatim: Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο καὶ πρῶτον, καὶ μέγιστον τῆς τραγῳδίας ἐστίν. *Quandoquidem fabula, primas in tragœdia* (idem cenſeri debet de Epopœiâ, vt iam ſæpè ex eodem Philoſopho docuimus) *tenet.*

III. DEMVM fabula tanti eſt apud Ariſtotelem, vt illam tragœdiæ caput, & animam

dixerit. Ἀρχὴ μὲν οὖν καὶ οἷον ψυχὴ ὁ μῦθος τῆς τραγῳδίας. ca. VI. Quemadmodum enim corpus, à quo segregatus eſt animus, cadauer eſt informe, iners, & caducum; atque hoc ipſum, ſi animum reddideris, erit formoſum, atque vegetum: Ita actio ſine fabulâ informis eſt, & emortua quodāmodo; vt acceſſerit fabula, pulchritudinem induit. Actio igitur eſt Heroïs; fabula verò eſt poëtæ. Id vide in exemplo. Vlyſſes deletis procis, coniugem, & bona recipit, ea eſt actio. Homerus, id quod ab Vlyſſe geſtum eſt, certo ordine diſtinctum comprehendit, hæc eſt fabula. Sine fabulâ itaque non erit poëma epicum: Eâ de re Lucanus in poëtis non eſt, cui, vt cum Philoſopho loquar, ἐντελέχεια, & ψυχὴ deſit. Seruio auctore in primum Æneïdos id audeo. *Lucanus* (inquit) *ideo in numero poëtarum eſſe non meruit, quia videtur hiſtoriam compoſuiſſe, non poëma.* Seruio ſuffragatur totidem verbis Iſidorus lib. VIII. origin. cap. VII. nec non & alij non pauci. At eâ de re iam diſputatum eſt priori parte quæſt. VI. Nunc, quod eſt in Philoſophi officio maximè, veſtigemus, quid cauſæ fuit, cur fabulam reliquis omnibus partibus antepoſuerit Ariſtoteles, illámque appellauerit ψυχὴν, id

eſt, animam poëmatis.

IV. RATIONES à Philoſopho ſunt multæ. Prima. Quia fabula eſt ipſa actio culta & ornata, ac proinde nudâ actione præſtantius aliquid, atque melius. In actione verò eſt felicitas, & beatitudo, nihil autem melius beatitudine, quæ finis eſt. nihil itaque præſtantius erit fabulâ, non mores, non ſententia, non elocutio. Atque hæc ratio à nobis ſuprà explicata eſt. Alterius rationis, quæ eſt prioris appendix, vis eſt. Actio non eſt morum gratiâ, ſed mores actionis causâ; igitur actio præſtat moribus: οὐκοῦν (inquit) ὅπως τὰ ἤθη μιμήσονται, πράττουσι. ἀλλὰ τὰ ἤθη προσλαμβάνουσι διὰ τὰς πράξεις. Tertia ratio. Tragœdia abſque actione nequit conſiſtere, poteſt autem ſine moribus. *Nuperæ enim tragœdiæ moratæ non ſunt, & vniuersè poëtæ non pauci mores nullos exprimunt.* αἱ γὰρ τῶν νέων τῶν πλείστων ἀήθεις τραγῳδίαι εἰσί, καὶ ὅλως ποιηταὶ πολλοὶ τοιοῦτοι· Actio igitur eſt magis οὐσιώδης quàm mores. Quî autem fieri poſſit tragœdia, vel poëma ſine moribus, quæretur poſtea. Quarta ab eodem Philoſopho ratio eſt. Siquis bene moratam orationem, ſententiis grauem, & elegantem dictione ſcripſerit, is quod primum eſt in poëmate non attigit.

Nam

Digitized by Google

Nam imprimis (inquit) requiritur μῦθος, καὶ σύστασις τῶν πραγμάτων, id eſt, *fabula, & conſtitutio rerum;* in ſecundis verò mores, ſentẽtiæ, dictio. Quinta ratio. Maximè capiuntur animi Peripetiis, & Agnitionibus; at Peripetiæ, & Agnitiones ſunt partes fabulæ. Fabula itaque potior. Πρὸς δὲ τούτοις, inquit, τὰ μέγιστα οἷς ψυχαγωγεῖ ἡ τραγῳδία τοῦ μύθου μέρη ἐστὶν, αἵ τε περιπέτειαι, καὶ ἀναγνωρίσεις. Sexta ratio petitur ab experientiâ; quia è veteribus poëtis, qui ſunt alicuius nominis, primò fabulam conſtituerunt, tum mores, & ſententias, atque elocutionem. οἷον καὶ οἱ πρῶτοι ποιηταὶ σχεδὸν ἅπαντες, &c. Denique comparatione id ſuadet. Nam vt colores etiam exquiſiti, ſi temerè ſparſi ſint, atque fuſi, minùs placent; quàm vnus ſolus, qui figuram aliquam, & imaginem expreſſerit: ita ſine moribus illis, & ſententiis placebit magis fabula, quæ actionem rectè conſtituat. Quamobrem ex iis rationibus concludit. Ἀρχὴ μὲν οὖν, καὶ οἷον ψυχὴ ὁ μῦθος τῆς τραγῳδίας. Eſt igitur præcipua pars, & velut anima Tragœdiæ (ac proinde & Epopœiæ) fabula. Quid verò ſint Mores, quid Sententia, quid Dictio, quid Peripetia, & Agnitio ſubinde quæremus.

V. QVI ad fabulam fingendam, & ornan-

Digitized by Google

dam poëta debeat accedere , inſtituit docere Ariſtoteles cap. XVII. Primò iubet, vt actionem habeat animo probè, & diſtinctè comprehenſam; erit verò illud, ſi eam Epiſodiis, & nominibus propriis ſpoliatam ſpectauerit; tum vt addat nomina, quæ perſonarum & moribus, & officiis congruant; deinde vt Epiſodiis, & reliquis ornamentis, & apparatu poëtico actionem cohoneſtet. Poſtremæ curæ erunt in eloquutione, & dictione. Ait igitur. τούς τε λόγους τοὺς πεποιημένους δεῖ καὶ αὐτὸν ποιοῦντα ἐκτίθεσθαι καθόλου, εἶθ' οὕτως ἐπεισοδιοῦν. Id eſt, *Actiones ipſas oportet, & poëtam exponere in vniuerſum, & deinde per epiſodia illas exornare.* Vis eſt , & cautio in hac voce καθόλου vniuersè. Sunt enim tales, ſi abſtrahunt à ſingularibus (vt docetur ab eodem ἐν τοῖς ὑστέροις. Eandem præceptionem tradit explicatiùs ſubinde. Μετὰ δὲ ταῦτα ἤδη ὑποθέντα τὰ ὀνόματα ἐπεισοδιοῦν· ὅπως δὲ ἔσται οἰκεῖα τὰ ἐπεισόδια σκοπεῖν. Meritus eſt quàm optimè de nobis hîc Ariſtoteles, qui non tantùm præcepto id edixerit; ſed etiam exemplo illuſtrarit luculento. Actionem enim Odyſſeæ puram, & omni illâ pompâ nudam nobis ſpectandam obiecit: eam nos deinde altero exemplo ex eius præceptis inſtruemus nominibus; & tertiò adhibitis Epi-

Digitized by Google

ſodiis ornabimus; ne quid lucis in re hactenus perobſcurâ deſiderari queat. Atque in gratiam poëtarum Epicorum, Iliadis, Æneïdis, Hieroſolymæ Torquati, & eius poëmatis quod nos meditamur, argumenta ſimili arte producemus.

VI. Veſtigium Odyſſeæ ab Ariſtotele ſine Epiſodiis, & nominibus, ex capite XVII. de re poëticâ.

QVIDAM *peregrè profectus, & claſſe, ac ſociis per varia naufragia exutus, multos annos aberat domo. Interim non tantùm illi res domeſtica à procis, qui coniugis ipſius nuptias ambibant, decoquebat; ſed etiam eius filius petebatur inſidiis. Is autem poſt victas multiplices iniquiſſimi maris tempeſtates, tandem patriæ redditus procos ex inſidiis occupat, & interficit.* Addit Ariſtoteles τὸ μὲν οὖν ἴδιον τοῦτο, τὰ δ' ἄλλα ἐπεισόδια. Id eſt, *hæc propria ſunt Odyſſeæ; reliqua in Epiſodiis numerari debent.*

Alterum argumentum Odyſſeæ cum nominibus & ſine Epiſodiis ex eiuſdem Ariſtotelis præceptis.

REX Ithacæ Vlyſſes cum reliquis Græciæ

principibus viris in expeditionem Iliacam exierat. In reditu per varia naufragia classe, & sociis exutus præter decem illos annos, quibus ad Troiam pugnatum est, decem alios errabat miserè. Interim non tantùm illi res domestica à procis, qui Penelopes eius coniugis nuptias ambibant, decoquebat; sed etiam Telemachus eius filius petebatur insidiis. Is autem post victas multiplices iniquissimi maris tempestates, tandem Ithacæ redditus, procos ex insidiis occupat, & interficit.

Tertium argumentum Odysseæ cum nominibus & Episodiis ex Homero.

VLYSSES impatienter desiderium ferebat, quo Ithacæ patriæ, coniugis Penelopes, & filij Telemachi flagrabat; à Calypso tamen Nymphâ Marinâ, vi, & necessitate, quando gratiâ, & blanditiis non poterat, multos annos retinebatur. Habetur interim apud superos deorum concilium. Minerua sapientissimi hominis ærumnas in auribus omnium ponit. Illius reuocandi prouinciam Iupiter summâ omnium consensione, præterquam Neptuni, qui Æthiopum causâ aberat, eidem Palladi detulit. Mox illa in Ithacam deuolat,

Digitized by Google

& personâ Taphij Regis indutâ, auctor est Telemacho, vt à Nestore & Menelao de patre percontetur. Telemachus deæ præsentiâ erectior procos domo paternâ exturbare nequidquam conatus, naue conscensâ Pylum ad Nestorem contendit. Amanter ab illo exceptus de Græcorum reditu audit bene multa, de patre admodum nihil. Illinc pergit ad Menelaum cum Pisistrato Nestoris filio. Hîc cùm multa tristia sanè quidem docetur, tum imprimis Vlyssem desiderio patriæ, coniugis, & filij tabescentem à Calypso eius amore perditè captâ, prohiberi reditu. Iterum apud frequentem deorum senatum Vlyssis miserias, Telemachi labores, & impotentem procorum libidinem defert Minerua. Mercurius ad Calypso legatur, quæ auctoritatem non ausa defugere, tandem ægrè dimittit. Nauigabat Vlysses feliciter, cùm tempestate fœdâ à Neptuno immissâ euertitur naue. Nando ad Phæacum littus appellit. Naufragum excipit Alcinous Phæaciæ rex, domo, hortis illis celeberrimis, conuiuio, & ludis. Inter epulas Vlysses exoratus, quis ipse sit docet: tum vt expugnato Ilio, cum Ciconibus bellum gesserit; vt in Polyphemi antrum, & potestatem

Digitized by Google

venerit; vt ab Æolo ventos in vtrem iſcuslon multâ prece extulerit. Narrat etiam Læſtrigonum ſæuitiem, & ſuum ad Ææam inſulam appulſum; tum vt ſocios à Circe in ſues vi magicâ mutatos ope Mercurij receperit; Deinde ſuum ad inferos deſcenſum ex imperio Circes; nec non quibus illic occurrerit, Tireſiæ imprimis, tum Heroïbus, & Heroïnis, exponit. Addit de ſuo ad Circem reditu, poſtea quâ arte Sirenum cantus eluſerit; quî prænauigauerit Scyllam, & Charybdim; & vt ſociis propter cæſa ſolis armenta naufragio amiſſis, ſolus ad Calypſo in Ogygiam inſulam appulerit. Hîc finem narrandi facit Vlyſſes, quem multis auctum donis in patriam dimittit Alcinous. Cautè Vlyſſes ad Eumæum ſeruum iam inde à puero ſibi addictiſſimum ruri commorantem diuertit, à quo multa de re domeſticâ, de coniuge, de filio, & procis docetur. Interea Telemachus Spartâ in Ithacam inſulam reuenit; neque ipſe primò in vrbem cogitat; ſed ad eundem Eumæum, quem de matre, déque procis percontatus in vrbem præmittit. Occaſione captâ Vlyſſes ſe filio manifeſtat, quicum de procorum cæde hoc conſilij capit. Telemachus prior venit in vrbem.

Mox ſequitur Vlyſſes, & mendici habitu procos recognoſcit, altero deinde die illos ſub noctem inter epulas intercipit, & necat. Antelucanâ fugâ ſequenti die, cum filio ad patrem Laërtem, qui tum in agro habitabat, ſe recipit. Procorum affines tantâ acceptâ clade in Vlyſſem, & Telemachum armati irruunt; quorum impetum illi cum operis, & ſeruitio ſuſtinere parant. Prælium dirimit Minerua, & abalienatas voluntates ad concordiam traducit.

VII. *Jliadis argumentum ſine nominibus, & Epiſodiis.*

VIR in exercitu princeps, & animi atque corporis robore præſtantiſſimus, inſigni contumeliâ ab imperatore acceptâ, præ irâ bello abſtinet. Mox retro fluere res imperatoris, & fortiſſimus quiſque ab hoſtibus, aut perimi, aut vulnerari; diſceſſio ipſa, & fuga parari. Precibus ille, aut etiam muneribus nihil commouetur. Forte qui ſummus erat illi, ab hoſtibus in prælio concidit. Amici itaque morte atque commiſeratione commotus iterum arma induit, inclinatam rem, ac tantùm non perditam reſtituit; atque hoſtes vlciſcitur grauiſſimè. Cætera ſunt in Epiſodiis.

Jliadis aliud argumentum cum nominibus, & sine Episodiis.

ACHILLI viro principi, atque fortissimo Agamemnon Græci exercitus imperator puellam Briſeïdem per ſummam contumeliam abſtraxerat. Ille præ irâ bello abſtinet. extemplò res Agamemnonis retro, & peſſum ire, fortiſſimus quiſque Græcorum, aut perimi, aut vulnerari. Precibus Achilles nihilominus aut muneribus nihil commouetur. Interea qui Achilli ſummus erat Patroclus in prælio ab Hectore duce Troianorum occiditur. huius miſericordiâ Achilles iterum arma induit, inclinatam Græcorum rem reſtituit, Troianos interfecto Hectore vlciſcitur ſanè quàm grauiter.

VIII. *Æneidos argumentum abſque nominibus & Episodiis.*

QVIDAM incensâ ab hoſtibus patriâ cum aliquot popularibus eam in regionem cogitat, è quâ oriundi eſſent maiores eius. poſt multos terrâ, maríque exhauſtos labores tandem illuc peruenit. Accipitur amicè à Dynaſtâ loci, & in generum aſciſcitur. ægrè id tulit

tulit, vicini cuiuſdam regis filius, qui iamdudum nuptias illas ambibat. Graue inter riuales bellum oritur. Pugnatum eſt ſæpe, & atrociter. Victor tandem extorris ille virgine, & regno potitus eſt. Reliqua ſunt in epiſodiis.

Æneïdos argumentum cum nominibus, ſed ſine Epiſodiis.

ÆNEAS incensâ à Græcis Troiâ cum reliquiis tanti populi mare conſcendit: Italiam, è quâ maiores eius oriundi eſſent, cogitat. Poſt varios terrâ, maríque exhauſtos labores ad oram Italicam appellit. Accipitur humaniter à Latino, qui tum Latio imperabat, & in generum aſciſcitur. Ægrè imprimis id tulit Turnus Dauni Rutulorum regis filius, qui iampridem nuptias illas ambibat. Graue inter riuales bellum oritur. Pugnatum eſt ſæpe, & atrociter. Victor tandem Æneas virgine, & regno potitus eſt.

IX. *Gothofredi ſiue Hieroſolymæ liberatæ argumentum, ſine nominibus, & Epiſodiis.*

ALIQVOT viri principes ſocietatem belli pro religione, ac pietate inierant; rem geſſerant vtcunque, eorum tamen conatibus

obſtabat maximè ἀναρχία. Vnuſquiſque enim dum ſibi ſtudet, rei officit publicæ. Supererat belli totius caput, vrbs primaria, & hoſtium arx quodammodo. Communibus itaque illi ſententiis, rei gerendæ vnum ex omnibus aliquem præficiunt. Is ſapientiâ, & fortitudine præſtantiſſimus, vrbem obſidet, capit, & deletâ impietate, ſanctitatem religionis, atque morum inſtaurat. Cætera ſunt in Epiſodiis.

Gothofredi ſiue Hieroſolymæ liberatæ aliud argumentum, cum nominibus, & ſine Epiſodiis.

PRINCIPES Chriſtiani, atque imprimis Galli ſocietatem belli pro religione, ac pietatę Chriſtianâ contra Mahometanos inierant. Rem in Græciâ & Aſiâ geſſerant vtcunque; eorum conatibus vna obſtabat maximè ἀναρχία. Vnuſquiſque enim ſibi dum ſtudet, rei officit publicæ. Adhuc Hieroſolyma, cuius maximè causâ expeditio ſuſcepta erat, à barbaris tenebatur: neque illius capiendæ in tantâ animorum diſſenſione ſpes erat. Communibus itaque ſententiis Gothofredo Bullonio duci ſumma rei bellicę defertur. Is prouinciam accipit, vrbem obſidet, ac capit; deletáque

Digitized by Google

Mahometanâ impietate, Chriſti cultum inſtaurat.

X. *Religionis ſiue Conſtantiniados argumentum ſine nominibus, & Epiſodiis.*

VIR quidam princeps, pius in paucis, & rei bellicæ ſciens, impotentiſſimo tyranno, qui nullâ habitâ ſexus, aut ætatis ratione, in omnes, qui pietati ſtuderent, ſæuiebat, bellum indicit. Illum terrâ maríque profligatum necat: & impietate extinctâ Religionem, ac pietatem coli iubet ſanctiſſimè. Cætera ſunt in Epiſodiis.

Religionis ſiue Conſtantiniados argumentum, cum nominibus & ſine Epiſodiis.

CONSTANTINVS Imperator pius in paucis, & rei bellicæ ſciens Licinio Tyranno impotentiſſimo, qui nullâ habitâ ſexus, aut ætatis ratione in Chriſtianos omnes ſæuiebat, bellum indicit. Illum terrâ, maríque profligatum necat. Et impietate extinctâ ſanctitatem Chriſtianam vbique gentium coli iubet ſanctiſſimè.

Etſi Ariſtoteles rationem non attulerit, cur actionem ſuo omni mundo, atque or-

Digitized by Google

natu spoliauerit; ea tamen ipsa satis se prodit. Nam Poëta vacuus à perturbationibus cùm amoris, tum odij æquiùs partes personis distribuet, déque Episodiis constituet sapientiùs. Id peccauit de se Tassus, dum enim studet popularibus suis Reginaldo, & Tancredo: iniquior fuit Gothofredo, qui summus illi esse debuerat, vt suprà disputauimus.

Huic quæstioni finem ponere religio est, antequam de significatione ambiguâ præceptionis Aristotelicæ constituero. Vbi pronuntiauit Philosophus cap. XVII. Episodia in dramatibus breuia, atque concisa esse debere, adiecit. Ἡ δ' ἐποποιΐα τούτοις μηκύνεται. τῆς γὰρ Ὀδυσσείας μακρὸς λόγος ἐστίν. Id est. *At Epopœia per Episodia excurrit longè latéque. Nam Odysseæ longus est sermo.* Retinentes sunt quidam huius vocis μακρός, & imprimis Pacius, Riccobonus, aliique non pauci. Quam opinionem suam confirmant, ex priori textu: quî (inquiunt) Epopœia ostenderetur esse longa ab Aristotele ex Odyssea, si eius λόγος μικρὸς *sermo breuis* foret. Ego verò, quod pace istorum fiat, assentior aliis, quibus legitur μικρὸς λόγος, vt præceptioni Aristotelicæ hæc vis fuerit. In dramatibus episodia breuia sunto, in Epopœiâ longio-

ra. quod manifeſtum eſt in Odyſſeâ quæ longa eſt, cùm tamen eius actio ſiue λόγος breuis ſit admodum. quare magnitudo illi accreuit per epiſodia illa longiora. Huic ſententiæ conciliatus ſum hac ratione. Hoc ipſo capite actiones appellauit λόγους, vt iam aſſeruimus; quamobrem & hîc actio appellata eſt λόγος. quî autem actionem longam diceret, & in exemplum afferret actionem Odyſſeæ, quam breuiſſimam eſſe oſtendit, vt pote quam quinque, vel ſex lineis comprehendit. Confirmatur hæc ſententia ex textu Ariſtotelico, qui alius eſſe non poteſt ſine vi. Verba ſunt. Ἡ δ' ἐποποιία τούτοις μηκύνεται. τῆς γὰρ Ὀδυσσείας μικρὸς λόγος ἐστίν. Cùm antè dixiſſet Tragœdiam breuiorem eſſe, & Epopœiam longiorem; rationem affert, quia *Epopœia* τούτοις, *Epiſodiis ſcilicet extenditur, nam Odyſſeæ* λόγος (*id eſt actio*) *breuis eſt.*

QVÆSTIO ALTERA.

De fabulæ Compoſitione.

I. *Status quæſtionis.* II. *Ariſtotelis eâ de re præceptum.* III. *Horatius, Macrobius, Vida, Scaliger, & alij pro ordine perturbato.* IV. *Rationes eorum.* V. *Ariſtoteles & eius in-*

terpretes pro recto & naturali ordine. VI. *Rationes istorum.* VII. *Rationes à nobis pro eâdem sententiâ.* VIII. *Homerus, & Virgilius sequuti sunt ordinem naturalem.* IX. *Respondetur rationibus aduersariorum.* X. *Quid inter Historicum, & Poëtam intersit.*

I. QVANDO eius, qui ad fabulam instruendam animum applicat, primus conatus esse debet; vt actionem ab omnibus episodiis, & nominibus spoliet, ac diligenter inspiciat: æquum est à nobis nunc quæri, vnde is initium ducere, vbi finem ponere consultò possit. Hæc quæstio à primis vsque temporibus ad hanc ætatem nostram, magno tum strepitu, tum ambitu deducta, merito sanè suo, sapientes omnes mirificè habuit sollicitos. Mentis enim opus, ordo; amentiæ, perturbatio.

Status quæstionis est. Quoniam Actio magnitudine suâ pollere debet, ac proinde initio, tum medio, ac demùm fine constare; sitne necessarium vt fabulam, siue Epopœiam poëta ordiatur ab ineunte Actione, & cum exeunte finem faciat: Veluti si reditus Vlyssis celebrandus sit; num poëta lege teneatur

Digitized by Google

aliquâ, ab excidio Troiano initium ducere; & Vlyſſem variis illis erroribus, quo ordine contigêre, perfunctum, Ithacam deducere; an illi ſit integrum pro arbitratu ſuo à mediis, aut poſtremis auſpicari; & prima illa attemperatè, & in tempore, atque loco producere. Aliis itidem verbis ſtatus quæſtionis concipi ſolet. Vtrum in poëmate ordo naturalis, an artificialis ſeruari debeat.

II. Hîc ſub initia, quod nobis ſolemne eſt, Ariſtotelis doctrina exponi debet. Is edicit quàm ſeuerè, illum, qui fabulam eleganter inſtituere velit, temerè ordiri non oportere, Δεῖ ἄρα τοὺς συνεστῶτας εὖ μύθους, μήθ' ὁπόθεν ἔτυχεν ἄρχεσθαι, μήθ' ὅπου ἔτυχε τελευτᾶν. quid igitur? iis (inquit) præceptis quæ tradita ſunt, accuratè inhærendum eſt, ἀλλὰ κεχρῆσθαι ταῖς εἰρημέναις ἰδέαις. Præcepta verò illa, & placita, eodem capite hæc traduntur. Primùm quidem Actionem, & magnam debere eſſe, & totam. Deinde, Totum, quod itidem magnum eſt, (nam totum eſt aliquod, cui magnitudo deſit) conſtare principio, medio, & fine. Principium (inquit) eſt id, præ quo nihil eſt, & ſecundùm quod eſt, aut fit aliquid. Finem verò contrà eſſe id, quod ex naturâ ſuâ aut eſt, aut fit ſe-

cundùm aliud, cùm ſecundùm ipſum nihil ſit, aut fiat. Medium autem eſt id quod eſt ſecundùm aliud, & præ aliquo, vt à nobis priori quæſtione diſputatum eſt. Partes itaque Actionis eſſe principium, medium & finem iubet Philoſophus, demùm profert id edicti, quod initio adduximus, Δεῖ ἄρα τοὺς συνεστῶτας &c. nempe illum ordinem ab Epico poëtâ in fabulâ retinendum eſſe, vt fabula ſiue poëma ab ineunte Actione incipiat, continuetur, & deſinat cum eâdem. Hæc explicatio noſtra eſt eiuſmodi; vt ab illâ interpretum Ariſtotelis nullus diſcedat. Atque adeò, quibus placet Æneïdis, & Odyſſeæ actionem perturbatè narratam eſſe, volunt iidem illis malè cum edicto Ariſtotelico congruere.

Audientiam, quam ſibi fieri vtraque pars flagitat, dari æquum eſt.

III. AC primò quidem conceptis verbis Horatius vetat poëtam initium ſumere à principio Actionis. Nam & Antimacho id vertit vitio, & Homerum laudat, qui ſecùs feciſſet. Ait itaque:

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo,
Semper ad euentum feſtinat, & in medias res

Non

Non ſecus, ac notas auditorem rapit.

Horatio ſuffragatur Macrobius VIII. Saturnal. qui auctoritatem ſuam tuetur Homeri, & Virgilij facto. Conceptis verbis ſic loquitur. *Nec illud cum magnâ curâ relaturus ſum, licèt (vt exiſtimo non omnibus obſeruatum) quod cùm primo verſu promiſiſſet producturum ſe de Troiæ littoribus Æneam.*

Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lauináque venit
Littora.

Vbi ad ianuam narrandi venit, Æneæ claſſem non de Troiâ, ſed de Siciliâ producit.

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti &c.

quod totum Homericis filis intexuit. Ipſe enim vitans in poëmate Hiſtoricorum ſimilitudinem, quibus lex eſt incipere ab initio rerum, & continuatam narrationem ad finem vſque perducere, ipſe poëticâ diſciplinâ à rerum medio cœpit, & ad initium reuerſus eſt, &c.

Accedit & Cicero in Epiſt. ad Atticum qui ὕστερον πρότερον Homericum vſurpat. In eam ſententiam conceſſit Vida eleganter his verſibus in poëticâ.

Haud ſapiens quiſquam annales ceu congerat Ili,

Inchoat excidium veteris pastoris ab vsque
Iudicio, memorans ex ordine singula, quidquid
Ad Troiam Argolicis cessatum est Hectore duro.
Conueniet potius prope finem prælia tanta
Ordiri, atque graues iras de virgine raptâ
Auersi Acacidæ præcidere.

Et cætera, quæ longè & eleganter prosequitur. Neque is tantùm verbo præcipit, sed etiam præit exemplo. Christiadem enim suam hoc ordine digessit. Tum Scaliger pater, & plerique omnes nuperi prioribus quasi succenturiati veniunt. Ab exemplo fidem facere nituntur. nam Homerus cùm bellum Troianum caneret, aut errores Vlyssis: à iudicio Paridis prius illud poëma non est exorsus; neque postremum ab excidio Troiano, sed à mediis. Virgilius autem Homeri affectator, & eius virtutis studiosus idipsum factitauit, qui à septimo anno peregrinationis Æneæ, poëmatis initium duxerit.

IV. RATIO, quâ freti id sentiunt, prima est eiusmodi: hoc differunt Historicus maximè & Poëta; quòd ille actionem ab exordiis per, intermedia ad finem vsque prosequatur oratione: Poëta verò minimè; sed, quò attentum teneat, atque ductet lectorem, in re

quâpiam eximiâ ponit initium, & leuiora premit ſilentio, digniora intexit appoſitè.

Altera ratio eſt à conſequentium naturâ. Atenim (inquiunt) ſanè quàm exigua foret Odyſſeæ Actio ſubiecta. Ægrè enim vnius aut alterius menſis erit; circumciſis iis, quæ apud Alcinoum narrantur. Carebit igitur illâ magnitudine, in quâ pulchritudinem, & dignitatem ſitam eſſe voluit Philoſophus.

V. AB alterâ verò parte ſtat Ariſtoteles, & cum Ariſtotele faciunt omnes ad vnum eius interpretes: Robortellus qui Auerroëm eâ gratiâ laudat, Victorius qui ex poteſtate & vi huius vocis Ariſtotelicæ Δεῖ ἄρχ τοὺς &c. neceſſitatem aliquam adducit. Minturnus in ſuo poëta. Madius, Lombardus, Benius &c.

VI. RATIONES quibus pugnant ſunt admodum quinque.

Prima, Natura ſuo quæque loco diſponit; radices arborum tegit, oculis obiicit minimè; ramos, folia, flores, fructus ad oſtentationem inſigniter explicat, terræ non infodit: igitur & ars imitatrix naturæ ordinem ſequetur.

Secunda ratio à Plutarcho, libro quî poëtæ legi debeant, eſt eiuſmodi. Poëſis eſt vocalis pictura, quæ etiam comparatio Ariſto-

teli familiaris fuit. At pingendi ars confusionem & ἀταξίαν aspernatur à se quàm maximè.

Tertia, perturbatio est nox fœda, quæ lucem eripiat, & poësim tenebris oppleat.

Quarta. Ex Aristotele poëma instar est animantis perfectæ, & integræ: at, si caput pectoris, aut pedum locum inuaserit; monstrum fiet.

Quinta. cùm lector fabulæ constitutionem sequatur, quo ordine à poëta elucubrata est: si ordo perturbatus sit; perturbari illum, atque confundi necesse est.

VII. HIS aliorum rationibus istas ego addiderim: Argumentum Epopœiæ breue esse debet, vt iam vicimus ex Aristotele quæstione superiori, quî verò breue erit quod decem annorum res gestas complectatur. In Odysseâ, quot, quantæ, quàm implexæ sint actiones, & errores, de quibus omnibus qui scribere se profiteatur, lectori etiam otioso odiosus sit. At cùm Actionem breuem, & simplicem quodammodo pollicetur, Vlyssem veluti procis enectis, Penelopem coniugem recipere: animum auditoris vel breuitate inuitat, quem subinde lactat variis episodiis, & ornamentis: atque adeò properantem retinet;

tum quaſi auctum viribus ad conſtitutum, & propoſitum finem producit gratiſſimè.

Ad hæc Epiſodiis locus nullus erit, ſi omnia per ſe ad fabulæ conſtitutionem pertinent. Catalogus in Iliade Epiſodium eſt ex Ariſtotele. At ſi bellum Troianum ab raptu Helenæ ordinatim per ſingulas partes inſtituat Homerus, Catalogus ille pars eſt οὐσιώδης, non igitur Epiſodium.

VIII. TVM poëmata, quæ primæ notæ ſunt, naturali florent pulchritudine. De Iliade fidem facit poëta ipſe. Iram Achillis, in argumentum delegit haud dubiè qui ſic ſtatuat. Μῆνιν ἄειδε θεὰ πηληιάδεω &c. Nunc ad poëma illud qui animum conuerterit, partes eius omnes aptas inter ſe, & naturali ſitu ita commiſſas, tam facilè, & dilucidè perſpiciet; vtì dubij copia non ſit. Quî enim excitata ſit Achillis ira; quas deinde in flammas eruperit; demum, quî fuerit extincta, ex ordine poëta cecinit. Errare, longéque falli eos, qui bellum Troianum totum ab Homero in Iliade ſuſceptum putant, ipſo Homero teſte conſtat. Accedit auctoritas Philoſophi qui diſertiſſimis iſtis verbis loquitur cap. XXIII. διὸ ὥσπερ εἴπομεν ἤδη καὶ ταύτῃ θεσπέσιος ἂν φανείη Ὅμηρος παρὰ τοὺς ἄλλους

Digitized by Google

τῷ μηδὲ τὸν πόλεμον καίπερ ἔχοντα ἀρχὴν, καὶ τέλος, ἐπιχειρῆσαι ποιεῖν ὅλον. λίαν γὰρ ἂν μέγας, καὶ οὐκ εὐσύνοπτος ἔμελλεν ἔσεσθαι. id eſt. *Quamobrem vt ſuperiùs monui, vel eo nomine diuinus haberi debet Homerus præ cæteris, quia bellum Troianum alioqui principio, medio, & fine conſtans, totum ſcribere minimè aggreſſus eſt. Eius enim poëma nimium excreuiſſet, & in vnum proſpectum nequiuiſſet commodè venire.* Et ſubinde. ἓν μέρος ἀπολαβὼν, ἐπεισοδίοις κέχρηται πολλοῖς. *At vnam partem ſeligens illam Epiſodiis ornauit.* De Odyſſeâ lis grauior eſſe poteſt. Nam præter eos, qui ſe primæ illi ſententiæ totos manciparunt, non deſunt quibus naturalis ordo cùm placeat, iubeant tamen iidem Æneïdem, & Odyſſeam ordinis eſſe perturbati, & poëtam vtrumque ab Ariſtotelis diſciplinâ alienum eſſe. Eò accuratiùs atque diligentiùs nos id ſtudere æquum eſt; quò in vtriuſque poëmatis auctoritate vires ſuas aduerſarij collocarunt.

Aio itaque id oneris duntaxat ab Homero in Odyſſeâ ſuſceptum eſſe, vt ab Ogygiâ Itacham Vlyſſem reduceret; cætera omnia in Epiſodiis eſſe. Auctorem habeo Ariſtotelem, qui λόγον ſiue actionem Odyſſeæ breuem pronunciauit. vt diſputatum eſt ſuprà quæſt. 1.

Digitized by Google

huius II. partis. Deinde, Episodiis illis decisis, consilium Homeri, & mens est integra. nam etsi Homerus velit à musâ celebrari hominem variis peregrinationibus, & laboribus nobilitatum, non tamen ea omnia sibi cani iubet, sed partem duntaxat τῶν ἁμόθεν γε θεὰ θύγατερ Διὸς εἰπὲ καὶ ἡμῖν. Homerus verò in aditu quidem meminit peregrinationum illarum, & laborum; sed quò Vlyssi suo dignitatem apud lectorem conciliet. Eodem studio Sallustius de bello Catilinario historiam scripturus, meminit nascentis, adolescentis, & senescentis Romæ: tum quî pueritiam & adolescentiam instituisset Catilina, non quò hæc omnia narrare conaretur; sed vt notitiam indolis Catilinæ daret, & quo loco esset Respublica tum, cùm bellum illud excitatum est.

Haud abs re nostra erit propositionem Odysseæ huc adducere, quî mens Homeri cognosci, & controuersia decidi queat.

Ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
Πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε.
Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω.
Πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμὸν,
Ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν, καὶ νόστον ἑταίρων.

Virum mihi cane, Musa, versutum, qui valde multùm

Errauit, postquam Troiæ sacrũ oppidum euertit;
Multorum hominum vidit vrbes, & mores nouit.
Multos verò idem in mari passus est dolores suo in animo,
Intentus seruare & suam animam, & reditum sociorum.

Hem (obtrudunt aduersarij) totum illius reditum, & quidquid in eo contigit aggreditur poëta, vt ipse profitetur; & id Horatius docet quàm accuratè. Nam Epistol. lib. 1. Epistol. 11. his versibus argumentum Odyss. complexus est.

Vtile proposuit nobis exemplar Vlyssem:
Qui domitor Troiæ multorum prouidus vrbes,
Et mores hominum inspexit; latúmque per æquor
Dum sibi, dum sociis reditũ parat, aspera multa
Pertulit, aduersis rerum immersabilis vndis.
Sirenum voces, & Circes pocula nosti;
Quæ si cum sociis stultus, cupidúsque bibisset
Sub dominâ meretrice fuisset turpis, & excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

IX. ARISTOTELI itaque opponitur poëta vterq; & potior à quibusdam habetur. At præposterè & iniuriâ. quando enim eò prouocant, Homeri iudicio lis decidatur. Homerus vbi tot, & tãta proposuit, non illa omnia vir diuinus sibi

ſibi proponit, ſed tantùm partem, quod rectè monuit Philoſophus, cùm ait ἀπολαβὼν ἓν μέρος. Quî fidem facimus? Homeri auctoritate. loquatur ille per ſeſe. τῶν ἁμόθεν γε θεὰ θύγατερ Διὸς εἰπὲ καὶ ἡμῖν. *Horum partem aliquam Dea filia Iouis dic nobis*. Partem aliquam (inquit) non omnia. Deinde incipit poëta, vtì Calypſo illum in Ogygiâ retinuerit, & ab eâ illum Ithacam deducit, atque in Epiſodiis & Circen, & Polyphemum, & reliqua cecinit. Fateantur itaque aduerſarij ſe indiligentes hâc in re fuiſſe, & Ariſtotelem in rerum naturâ veſtigandâ accuratiorem extitiſſe.

Nunc Horatius Vlyſſis labores varios nobis minimè proponit in argumentum Epopœiæ, & Odyſſeæ; ſed in exemplum vitæ, & morum; & vt oſtenderet quid virtus (vt ipſe loquitur) *& quid ſapientia proſit*.

Nos numerus ſumus & fruges conſumere nati
Sponſi Penelopes, nebulones, Alcinoïque &c.

Neque id docet in Arte poëticâ Horatius; ſed in Epiſt. vbi rectè viuendi præceptis, non ſcribendi poëmatis informat Lollium.

Haud aliter de Æneïde atque de Odyſſeâ eſt ſentiendum. Omnium enim auctorum de vtrâque idem eſt iudicium, atque cenſura; ne-

X

que fraudi eſſe poteſt Propoſitio aut Inuocatio Æneïdis, quæ ſic ſe habet:

Arma, virúmque cano, Troiæ qui primus ab oris
Jtaliam fato profugus, Lauináque venit
Littora; multum ille & terris iactatus, & alto
Vi ſuperûm, ſæuæ memorem Junonis ob iram.

Recipit enim in ſe, & pollicetur virum cantare, qui hæc fecerit, tulerítve; non tamen omnia, ſed partem aliquam, vt de Homero iudicatum eſt. quare eius initium eſt:

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant &c.

X. IAM verò vis nulla eſt petitionibus illis, quibus oppugnamur, nam Hiſtoricus à Poëtâ differt, quia verum quà verum eſt: Poëta veriſimile, aut verum quà veriſimile ſectatur: Hiſtoricus actiones etiam plures complecti poteſt, Poëta vnam: Hiſtoricus ab Epiſodiis ſibi temperat; Poëta indulget largiter: Hiſtoricus voluptati, & admirationi minimè neceſſariò ſtudet; Poëta vtramque venatur: Hiſtoricus ſine flagitio nequit fingere; Poëta cum laude poteſt, & debet. Deinde quod vitio vertunt perbreue fore argumentum Odyſſeæ. & vehemens putant ad obiurgandum; laudi ducimus: id totum ex Ariſtotelæâ diſciplinâ con-

Digitized by Google

ſtitutum eſt ſuprà, quæſt. I. huius II. partis.

Maneat igitur eaſdem eſſe partes Fabulæ ſine Epiſodiis, & Actionis. Quamobrem ab iiſdem exorditur Poëta, à quibus Actio incipit, & hanc per incrementa proſequutus, in iiſdem cum illâ deſinit, atque conquieſcit.

QVÆSTIO TERTIA.
De vnitate Fabulæ.

I. Vnitatem in fabulâ deſiderat Philoſophus. II. Quî fabula vna poßit eſſe, quæ ſit πολυμερὴς, *&* πολύμυθος. *III. Fabulas Homeri florere laude vnitatis, ac primò quidem Iliadis fabulam. IV. Fabula Odyſſeæ vna. V. Fabula Æneidos vna. Fabula Gothofredi non eſt ſatis vna, quare nonnihil peccat in artem.*

I. DE fabulæ vnitate diſertè monet, & cauet quàm ſanctè Philoſophus cap. VI. Μῦθός ἐστιν εἷς. Id eſt, *Fabula eſt vna*: quod eodem capite iterum, atque alibi ſæpè repetit. Prætereà multus eſt in vnitate illâ explicandâ, ita vt liquidò de mente eius, & ſententiâ conſtet. Diſputat ibidem, quî Fabula queat eſſe vna, & ex quibus rebus eam laudem in ſe de-

riuet. Non (inquit) ab vno homine, neque ab vno tempore; ſed ab vnitate Actionis. χρὴ οὖν καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἡ μία μίμησις ἑνός ἐστιν. οὕτω καὶ τὸν μῦθον ἐπεὶ πράξεως μίμησίς ἐστι, μιᾶς τε εἶναι. id eſt. quemadmodum in aliis facultatibus, quæ in imitatione poſitæ ſunt, vna vnius eſt: ita fabula, cùm actionis ſit imitatio, vnius eſt. Id autem conficit iiſdem rationibus, quæ priori parte huius diſſertationis à nobis pro vnitate actionis diſputata ſunt.

II. AT hic nodus eſt; quî fabula Epopœiæ ſit vna, quæ reipſa ſit πολυμερὴς *multarum partium*, & ſpecie tenus πολύμυθος *multarum fabularum*, quæque Epiſodiis bene multis augeatur. Quî (inquam) vna ſit, quæ tot ex partibus, tot actionibus, & fabulis ſit compacta. Ariſtoteles edicit fabulam fore vnam, ſi partium inter ſeſe illigatio, & nexus fuerit vel ἀναγκαίως, vel κατὰ τὸ εἰκός. Neceſſariò, vel congruenter, & aptè. Sapienter (inquit) & eximiè Homerus ſiue duce naturâ, ſiue arte, in Odyſſeam non concluſit omnia, quæ ab Vlyſſe geſta ſunt; non vulnus in Parnaſſo acceptum; non inſaniam in delectu ſimulatam, &c. Quia vnum ex alio aptum, & ſuſpenſum non eſt. Ὧν οὐδὲν θατέρου γινομένου ἀναγκαῖον ἦν, ἢ εἰκὸς θάτερον γίνεσθαι. Tum

Digitized by Google

eodem capite pronunciat partes illas, ex quibus assurgit Fabula, debere esse eiusmodi; vt, si quæ illarum vel moueatur loco, vel putetur, aut circumcidatur, fabula non sit eadem, neque constet sibi. Quod enim rei non officit absentiâ, & præsentiâ sui non prodest, ne quidem pars est rei. Quid porro vult Philosophus, cùm capite XVIII. ait constitutionem Epopœiæ esse πολύμυθον multarum fabularum, & in exemplum adducit Iliadem, vetátque Tragœdiam esse eiusmodi. Nempe docet Iliadem, & Epopœiam quamlibet esse vnam, atque πολύμυθον; neque hanc virtutem priori officere. Nam vna erit, si partes illius ex sese aptæ sint, atque pendeant; πολύμυθος verò non ἐνεργείᾳ, & actu; sed δυνάμει, atque potestate; quatenus ex singulis, si diuellantur, tragœdiæ totidem queant componi: Sed id disputatum est priori parte dissertationis, nec non & cætera quæ de vnitate quæri possunt. Fabula itaque vnitate gaudet, cuius partes, & Episodia aptè, decenter, & quâdam necessitate coalescunt.

III. QVANDO vel eo nomine Philosophus celebrat Homerum, qui vnitati studuerit imprimis, faciamus eius laudis periculum in Iliade, & Odysseâ, deinde etiam in Æneïde, & Hierosolymâ liberatâ.

Digitized by Google

Ac primùm Benius controuersia XLVII. vnitatem Iliadi abiudicat. *Vt proinde* (inquit) *quocunque te vertas, Ilias absit ab vnitate. Id quod ne Aristoteles quidem non fatetur, cùm non solùm neget in Iliade perfectam esse vnitatem, verùm etiam vetet, ne Tragica poësis, Iliadis instar sit* πολύμυθος. At pace Benij, non ait Aristoteles Epopœiæ fabulam non esse vnam, sed minùs vnam, quàm sit tragica. Est autem minùs vna quia est πολύμυθος, vt explicatum est cap. XXVI. Rem propiùs agnoscamus. Iliadis fabula tribus maximè constat. Iurgio, & simultatibus inter Achillem & Agamemnonem: tum præliis, & dimicationibus, quibus Troiani & Græci vexati sunt: demum nece Hectoris: At partes istæ inter sese arctissimâ necessitudine committuntur. Etenim propter iurgium illud Achilles à bello abstinet, Græcorum vires acciduntur, Patroclus necatur, necem Patrocli sequitur mors Hectoris. Ita vt vnâ ex istis partibus diuulsâ, non constet sibi fabula. Inane est quod obiicit Benius, Argumentum Iliadis, esse excidium Ilij, quod à nomine studet ostendere. At secùs sentit Homerus qui de se profitetur,

Μῆνιν ἄειδε θεά, &c.

Iram cane Dea, &c.

vnam ſcilicet Achillis iram canit, & partes illi adiunctas vel ex neceſſitate, vel κατὰ τὸ εἰκός. De nomine, & appellatione ἔνστασις, & interceſſio futilis eſt. Nam à loco etiam Tragœdiis, & Comœdiis nomen quæſitum eſt.

IV. ODYSSEÆ vnitatem hæc oppugnant. I. tacitâ Telemachi peregrinatione; integra, & incolumis eſt Actio, & fabula Odyſſeæ. II. Telemachi peregrinatio cùm non ſit pars reditus Vlyſſis, ſi quid ad fabulam attineret, eſſet in Epiſodiis: id autem eſſe nequit, nam Epiſodia intexuntur, & in medium poëma inſeruntur, vti fidem facit notatio nominis. III. Accedit auctoritas Virgilij, qui prudenter ſcopulum illum vitauit. A Sicilia enim Æneam deducere aggreditur; præmiſit nihil. Petitiones iſtæ facilè confutantur: prima quidem, quia vt illa peregrinatio non eſſet pars Actionis primariæ, eſt tamen pars Fabulæ, neque ſine illâ ſatis integra eſſe poteſt Epopœia. prodeſt enim, & nexa eſt non tantùm κατὰ τὸ εἰκὸς, quod eſſet ſatis; ſed etiam ἀναγκαίως. Etenim auditor doceri debuit, quo loco eſſet res domeſtica Vlyſſis. Tum Telemachi virtus enitere debuit, eâ enim ille erat ætate, vt in

eo fortitudo, & in parentem charitas desideraretur. Deinde, afflicta regiæ domus fortuna Deos commouit. Est itaque peregrinatio Telemachi cum rebus circunstantibus pars fabulæ legitima, cùm & vtilis sit, & necessariò apta cum aliis: Altera exceptio eluditur, quia illa peregrinatio non est in Episodiis; sed pars Epopœiæ. Tertiæ vis est nulla. non enim Æneas in Italiâ familiam habuit. vnde illum deduceret Virgilius.

Multos ludificata est vnitas illa duplex, quarum altera est Actionis; altera Fabulæ: vnitate vtrâque gaudent Odyssea & Ilias. neutra enim actio est πολυμερὴς, fabula autem est πολυμερὴς & πολύμυθος quodammodo.

V. DE Æneide dubio non est locus, quin sit vna, cuius vnitati si quid officere videri posset, maximè amores Didus. At non officiunt, hæc enim rectè committuntur; nauigatio, tempestas, appulsus in Africam, humanitas Didus. Ad hæc vtriusque conditio, & fortuna par fuit, vterque viduus, exul, & rex: quid conuenientius, & aptius nuptiis inter eos coniuges?

VI. HIEROSOLYMA Torquati dubij copiam facit. quî enim amores Reginaldi & Armidæ cum actione Gothofredi connectuntur?

Digitized by Google

tur ? totos tres, & plures libros ſolidos complent, vbi nulla Gothofredi mentio habetur. quid ego de Tancredi, Herminiæ, Chlorindæ & aliorum variis epiſodiis querar, quæ longè maximam atque nobiliſſimam partem poëmatis efficiunt, ſine quibus non actio tantùm, ſed etiam fabula poëmatis eſſe poterat tota. Deleantur enim epiſodia Reginaldi, Tancredi, &c. integra erit Epopœia. neque ſe Virgilij auctoritate purgauerit, aut Homeri. Quia Didus amores ſunt κατὰ τὸ εἰκὸς, & cum veriſimilitudine, necnon narrationes Vlyſſis apud Alcinoum; deinde Heroi conueniunt, non alteri. Hoſpitem rogat hoſpes. quis ſit, & vnde eiectus in littus. quid æquius? quàm ab eo illa narrari, quæ poſtulantur à bene meritis. vnde varij affectus excitantur. At Epiſodia illa longiſſima, quæ nihil ad Heroëm pertineant, peccata ſunt in artem poëticam grauiſſima. Περὶ τῆς τελειότητος fabulæ, ſcilicet quòd ſit tota, quod moneam, vnum eſt, Fabulam totam eſſe, & integram, quæ Actionem totam complectatur; Quamobrem Ilias, Odyſſea, Æneis & Hieroſolyma, illâ laude florent.

QVÆSTIO QVARTA.

De Fabulæ alterâ virtute : Quòd ſit ſimplex.

I. Ambigua poteſtas huius vocis, τὸ ἁπλοῦν, detergitur; vnde exiſtebat difficultas in Ariſtotele maxima. II. *Quid fabula ſimplex, quid implicata.* III. *Quid peripetia.* IV. *Quid agnitio.* V. *Quid fabula duplicis, & ſimplicis conſtitutionis.* VI. *Soluitur difficultas textus Ariſtotelici initio propoſita.* VII. *Quî fabula poſſit eſſe ſine peripetiâ.* VIII. *Cur fabula implexa ſit melior ſimplici.* IX. *Quid πάθος in fabulâ.*

I. TVRBÆ hîc occaſionem dedit Philoſophus. nam cap. XIII. fabulam ſimplicem reiicit. Ἐπειδὴ οὖν δεῖ τὴν σύνθεσιν εἶναι τῆς καλλίστης τραγῳδίας μὴ ἁπλῆν, ἀλλὰ πεπλεγμένην. id eſt. *quandoquidem neceſſe eſt tragœdiæ pulcherrimæ conſtitutionem non eſſe ſimplicem, ſed implicatam.* En repudiat. At capite eodem fabulam ſimplicem pulcherrimam eſſe iubet. Ἀνάγκη ἄρα τὸν καλῶς μῦθον ἁπλῶς εἶναι μᾶλλον, ἢ διπλοῦν. Id eſt, *neceſſe eſt fabulam ſimplicem præſtare duplici.* Ec-

ce approbat. mira itaque Philoſophi ἐναντίωσις nonnullis videri poterit. Nodus ſic ſoluitur explicatâ vocis huius ἁπλοῦ ambiguitate. nam τὸ ἁπλοῦν, id eſt, *ſimplex* ab Ariſtotele opponitur τῷ πεπλεγμένῳ. id eſt, *ei quod eſt implicatum*, aliàs verò τῷ διπλῷ, id eſt *duplici*. Simplex itaque poteſtatis eſt anceps. alterius quidem, quâ ſignificat, id quod non eſt implicatum: alterius, quâ ſignificat id, quod non eſt duplum. Id diſcriminis in lucem veniet ex iis, quæ ſubiicientur, definitionibus.

II. ARISTOTELES cap. X. edicit fabularum alias eſſe implicatas, alias ſimplices, tum earum rationes peti ab actionibus: & iure quidem ac meritò, cùm fabula ſit actio ipſa, ſed culta & ornata. εἰσὶ δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν ἁπλοῖ, οἱ δὲ πεπλεγμένοι. Καὶ γὰρ αἱ πράξεις, ὧν μιμήσεις οἱ μῦθοί εἰσιν, ὑπάρχουσιν εὐθὺς οὖσαι τοιαῦται. Deinde vtramque actionem definit, ac primò quidem ſimplicem in hæc verba. λέγω δὲ ἁπλῆν μὲν πρᾶξιν, ἧς γινομένης ὥσπερ ὥρισται συνεχοῦς, καὶ μιᾶς ἄνευ περιπετείας, ἢ ἀναγνωρισμοῦ ἡ μετάβασις γίνεται. Id eſt. *Actionem ſimplicem definio, cuius tranſitus fit ſine peripetiâ, & agnitione; cùm ipſa ſit, vt dictum eſt, continua, & vna.* Hîc caueri debet Pacij verſionem vitioſam eſſe, qui μετάβασιν dixit mutatio-

nem, quæ ſit tranſitus. Aliud enim μεταβολὴ apud Philoſophum, aliud μετάβασις vt quæſt. IV. primæ partis docuimus. Tum & Heinſij manca eſt verſio, cui deeſt peripetia. Continuò definit Ariſtoteles implicatam Actionem his verbis. Πεπλεγμένην δὲ ἐξ ἧς μετ᾽ ἀναγνωρισμοῦ, ἢ περιπετείας, ἢ ἀμφοῖν ἡ μετάβασίς ἐστιν. Id eſt, *implexam dico illam, ex quâ cum agnitione, vel peripetiâ, aut vtrâque fit tranſitus*. Tum addit hæc omnia, peripetias ſcilicet, agnitiones, & tranſitum tam aptè inter ſe nexa eſſe debere; vt à ſe mutuò pendeant, ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ κατὰ τὸ εἰκός, aut ex neceſſitate, aut ex veriſimilitudine. Fabula itaque ſimplex eſt illa quæ caret agnitione & peripetiâ: compoſita verò, quæ alterutrâ vel vtrâque gaudet; ſi quidem eadem eſt ratio fabulæ, & Actionis.

III. AT quid eſt agnitio? Quid peripetia? Ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν (inquit) ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολή, καθάπερ εἴρηται. Καὶ τοῦτο δὲ ὥσπερ λέγομεν, κατὰ τὸ εἰκός, ἢ ἀναγκαῖον cap. XI. *Eſt autem peripetia eorum quæ aguntur mutatio in contrarium, quemadmodum diximus, vel veriſimiliter, vel neceſſariò*. multis exemplis præter morem definitionem ſuam Philoſophus illuſtrat. Nuntius Oedipodi apud Sophoclem exponit, quo is eſſet genere, eò quidem; vt illum ſuſpicio-

ne, ac metu, de matre liberaret; at contrarium efficit: cæteris exemplis parcimus, hoc vnum ſit ſatis.

Hic locus diſputandi de peripetiâ ſe dat opportunè, à quâ tamen abſtinebo me; cùm de illa à multis, iiſque luculentis auctoribus, in causâ Tragœdiæ diſputatum ſit vberrimè. Ariſtotelicum illud tamen κατ' εἰκὸς, ἢ κατ' ἀναγκαῖον præterire homini Philoſopho non licet, quo imprimis, qui Romaneſci vocantur auctores, ab Epicis poëtis ſeiunguntur. Nam cùm illi vni voluptati ſeruiant, vndecunque nullâ habitâ veriſimilitudinis, nedum neceſſitatis ratione, rerum delicias captant: hi verò, cùm ciuium vtilitati ſtudeant, veriſimilitudinem actionum ſectantur, quò fidem faciant; & quò animum lectoris teneant, ſuauitatis nonnihil aſpergunt, ſeruatâ tamen veriſimilitudine; vt coquus, qui languenti ſtomacho cibum condit, non verò corrumpit funditus.

Placent itaque Amadiſiorum libri adoleſcentum animis & rerum imprudentibus, propter ſuas illas admirabiles peripetias, quarum multitudine, & frequentiâ redundant: ſunt tamen iidem moribus inimici, quia illos corrumpunt; & vt non fuerint noxij, ſunt

tamen inutiles, qui virtutem ſuadeant, quia verisimilitudine carent, ac proinde conſequenter illâ vi, & efficientiâ, quâ poteſt animus ad imitationem impelli.

Quæcunque igitur peripetiæ, quæ non ſint veriſimiles, aut nexu veriſimili non ſint coniunctæ cum reliquis partibus Epopœiæ, ex edicto Philoſophi non ſunt idoneæ poëmati ornando.

Exemplo hæc præceptio erit illuſtris. Memini me propè puerum legere in libello, qui Francus Sagittarius dicebatur, Zerbinum amore Florizellæ virginis captum, cùm eius potiundæ ſpem amiſiſſet, in mare ſe præcipitem dediſſe. Nereides adoleſcentis pulchritudine captæ illum amanter excipiunt; intra mare (quid enim illæ non poſſint?) palatium illi ædificant, ſæpe inuiſunt, & miris blandimentis nequidquam conſolantur. Ille enim Florizellæ ſuæ amantiſſimus Dearum officia nihili ducit. Quare Nereïdes tot repulſis infenſæ tandem aliquando hominem medios in fluctus eiiciunt. Eo ipſo tempore regia Florizella in littore ſpatiabatur. Contigit autem piſcatores euerriculo Zerbinum intercipere, & ad littus pro piſce exponere. Mira hîc peri-

Digitized by Google

petia oritur. Nam Zerbinum Florizella agnoſcit: is verò vbi aquam euomuit, nondum tamen ſuî compos, incertus viuerétne, an extinctus foret, verſaretúrne in fluctibus, an in palatio Nereïdum, multa coram ſuâ Florizellâ de Florizellâ amanter dicit, & queritur. Qui motus animorum? quàm bella peripetia? ſed quæ minimè congruat dignitati poëmatis epici, cùm careat veriſimilitudine.

Cùm hoc de veriſimili præceptum magni ſit momenti, operæ pretium erit alterum exemplum adducere.

Herminiam Telemachi amantem pater Thoas in turrim quæ medio in mari ſita erat, incluſit, iubétque illam intra menſem ita amoribus ſuis moderari, vt illo elapſo Anchiſæ nubat. Telemachus longiùs aberat, & à Thoante de induſtriâ fuerat miſſus cum exercitu contra hoſtes. Is turbæ iſtius ignarus redibat. poſtremâ nocte menſis conceſſi prope turrim iacit anchoras, ne ſi nauigetur propiùs ad littus, nauis illidatur. Ecce mediâ nocte eâque obſcuriſſimâ, cùm ſilent omnia, Herminia imprudens, & neſcia ibi nauem eſſe, ſupremam turrim conſcendit, & moritura ſe præcipitat. Commodè ſanè media in vela incidit, quibus

Digitized by Google

excepta est. Strepitu excitatur Telemachus, iubet inspici quid rerum sit. Affertur semimortua tum casu, tum dolore Herminia. En peripetiam.

Hæ inquam peripetiæ & similes, fabulis anilibus aptæ sunt, poëmatibus verò minimè.

IV. AGNITIONIS verò definitionem his verbis comprehendit. Eodem cap. XI. Ἀναγνώρισις ἐστιν ὥσπερ καὶ τοὔνομα σημαίνει, ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολὴ, ἢ εἰς φιλίαν, ἢ ἔχθραν τῶν πρὸς εὐτυχίαν, ἢ δυστυχίαν ὡρισμένων. *Agnitio est, vt etiam ex nomine liquet, ex ignorantiâ in cognitionem mutatio. ex quâ amicitia, vel inimicitia oritur inter eos, qui felices, vel infelices fieri debent.*

Ad hæc monet pulcherrimam esse Agnitionem, quicum annexa sit peripetia. exemplum ponit Aristoteles in Oedipode. Nam vbi agnouit, quis esset, in infelicitatem incidit. Aliud à nobis esto in Odysseâ. Penelope Vlyssem vbi agnouit, felix euasit. Illa peripetia Tragœdiæ aptior, hæc Epopœiæ. Illa enim mœroris, & terroris plena, hæc felicitatis & dignitatis. Sit & tertium exẽplum à Torquato. Chlorindam vbi nouit Tancredus, in miseriam incidit. Hoc deterius est aliis duobus, quia non est in μετα-

βάσει

βάσις fabulæ, id eſt, non eſt in tranſitu ad ſtatum, quemadmodum alia duo.

Cùm itaque fabula ſimplex ſit, quæ Peripetiis & Agnitionibus vacua eſt; implicata verò, quæ vtriſque eſt læta; ait Philoſophus implicatam potiorem eſſe ſimplici : atque ſic ſimplex componitur cum implicatâ.

Nunc de ſimplici vt committitur cum duplici quæramus.

V. FABVLAM duplicis conſtitutionis, quam Ariſtoteles cap. XIII. poſtponit ſimplici, ſic definit. Δευτέρα δὲ, ἡ πρώτη λεγομένη ὑπό τινων, ἐστὶ σύστασις, ἡ διπλῆν τὴν σύστασιν ἔχουσα. id eſt, *Altera conſtitutio, quæ à quibuſdam prima dicitur, eſt ea, quæ duplicem habet conſtitutionem.* Eſt autem talis quando oritur ſtatus duplex perſonarum. vt in exemplo allato ab Ariſtotele ex Odyſſeâ. nam proci, qui ſibi beati videbantur; euadunt miſeri: contrà Vlyſſes, Telemachus, Penelope qui vtebantur aduersâ fortunâ, euadunt beati.

VI. SIMPLICIS verò conſtitutionis fabula eſt, in quâ oritur vnus ſtatus: quando ſcilicet qui felices erant fiunt miſeri, aut qui infelices, euadunt beati. ſed & omnes, & de quibus eſt fabula. Ait itaque Ariſtoteles fabulam ſim-

Digitized by Google

plicis constitutionis meliorem, & potiorem esse eâ quæ sit duplicis; ac proinde secum minimè pugnat. Nam cùm implicatam præfert simplici, id edicit de fabulâ, in qua sunt Peripetiæ & Agnitiones, quæ præstantior est eâ, quæ illis caret, quæque simplex appellatur: At cùm simplicem præfert duplici, simplicis nomine intelligit eam, quæ vnius est constitutionis, duplicis verò, quæ geminam habet constitutionem.

Quando autem simplex ista constitutio in Epopœiam non cadit, idcircò de eâ litem non mouebo, & quæstionem illam aliis relinquo integram, nam & in Iliade & Odysseâ, vt hîc monet Aristoteles, & in Æneïde, & in Hierosolyma, vt res ipsa loquitur, duplex est constitutio. In primâ victores Græci, victi Troiani, & ita de cæteris.

VII. DVO hîc quæri meritò possunt. Alterum, quî fabula, quæ simplex dicta est, esse possit sine peripetiâ & agnitione. alterum, cur fabula implicata simplici sit potior. Priori quæstioni factum est satis priori parte huius dissertationis.

VIII. DE alterâ quæstione, cur implicata fabula simplici sit potior, liquet, quia

peripetias continet, atque agnitiones; in quibus est varietas atque pugna rerum: tum quia etiam ingenij quandam mutationem facit: quæ duæ causæ sunt, cur placeant ea, in quibus nobis placemus; vt disputabit quæstio de sententiâ, & acutè dictis.

IX. ATTEXIT Philosophus Peripetiæ, & Agnitioni τὸ πάθος, id est, affectionem grauem siue corporis siue animi, cuius definitionem hanc affert ibidem. Πάθος ἐστὶ πρᾶξις φθαρτικὴ, ἢ ὀδυνηρὴ, *affectio est actio, quæ conficiat, aut inurat dolorem*. Exempla ponit in nece, cruciatu, vulneribus & similibus. nempe est ea pars actionis, quæ ciendis in auditorum animis motibus atque perturbationibus sit accommodata, vt nex Hippolyti apud Senecam. Quî verò perturbationes excitari, aut mitigari queant, Rhetoricæ est prouinciæ.

Digitized by Google

QVÆSTIO QVINTA.

De partibus fabulæ Epicæ ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΟΣΟΝ, id eſt ſecundùm quantitatem, de Nexu, Solutione, Inuocatione & Propoſitione.

I. *Partes fabulæ κατὰ τὸ ποσόν.* II. *Definitiones nexus & ſolutionis in fabulâ.* III. *Epiſodia ſunt in nexu, non in ſolutione.* IV. *Solutio debet eſſe ſine machinâ.* V. *Benius tertiam partem nequidquam adducit.* VI. *Inuocatio, & propoſitio in poëmate quanam eſſe debeant.*

DE virtutibus fabulæ diſputatum eſt, nunc de partibus illius κατὰ τὸ ποσόν, vt loquitur Philoſophus, & vt ſcholis placet loqui, de partibus integrantibus quærimus.

I. AC primùm quidem cap. XII. Tragœdiam in quatuor partes diſtribuit, Prologum, Epiſodium, Exodum, & Choricum. Verùm de iſtis partibus litem non ſequimur, cùm tragicæ ſint ditionis. Idem Philoſophus c. XVIII. aliam partium init rationem; ἔστι δὲ πάσης τραγῳδίας τὸ μὲν δέσις, τὸ δὲ λύσις. id eſt, Tragœdiæ omnis pars

altera eſt nexus, altera eſt ſolutio. Quæ duæ partes ſunt communes Tragœdiæ & Epopœiæ. Nexum ita definit cap. XVIII. Λέγω δὲ δέσιν μὲν εἶναι τὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τούτου τοῦ μέρους, ὃ ἔσχατόν ἐστιν, ἐξ οὗ μεταβαίνειν εἰς εὐτυχίαν. Non dubium quin ſuppleri debeat ἢ ἀτυχίαν. id eſt, *Appello Nexum partem illam fabulæ, quæ eſt ab initio vſque ad eam partem, vnde fit tranſitus ad felicitatem, vel infelicitatem.*

II. SOLVTIONIS definitio eſt hæc. Λύσιν δὲ (λέγω) τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μεταβάσεως μέχρι τέλους. id eſt, *Solutionem (appello) partem eam fabulæ, quæ eſt à principio tranſitus, ad finem vſque.*

Ab exemplo lucem dedit Philoſophus, in Lynceo Theodectæ. Quæ præcedunt accuſationem omnia pertinent ad nexum. Accuſatio verò cum reliquis ad ſolutionem. At cùm non extet tragœdia Theodectæ, nihil hîc ſatis perſpicimus. In Odyſſeâ res clarebit. Quidquid antecedit iurgium inter procos & Vlyſſem, id ego in nexu colloco; quod à iurgio ad finem eſt, id in ſolutione pono. In Iliade quidquid præit ſingulari certamini, quo Achilles & Hector decertarunt, eſt in nexu; quidquid ſequitur, in ſolutione numeratur.

Digitized by Google

III. ID porro magni eſt momenti, quod monet Ariſtoteles. In fabulâ quæ ſunt ἔξωθεν externa ſcilicet pleraque omnia contineri in ſolutione: quæ ἔσωθεν nempe interna partim in ſolutione, partim in nexu. τὰ μὲν ἔξωθεν, καὶ ἔνια τῶν ἔσωθεν πολλάκις ἡ δέσις. τὸ δὲ λοιπὸν ἡ λύσις. Huic præceptioni hęc vis, & poteſtas ſubiicitur: Epiſodia, quæ ornandæ fabulæ ſeruiunt, & petuntur ab extrinſeco, & non à viſceribus, vt ita dicam, actionis, in nexum cadunt, non in ſolutionem. Rationem nullam affert Philoſophus, à nobis hæc eſto. In ſolutione anhelat auditor ad finem, odioſum itaque eſſet illum morari variis Epiſodiis, tum ægrè feret affectus excitatos longo ſermone frigere. Vide Epiſodia eſſe bene multa in Odyſſeâ, at omnia ante mortem procorum: tum in Iliade quæ ſunt Epiſodia, duellum Hectoris antecedunt. Innuit tamen Ariſtoteles non omnia Epiſodia nexu contineri, cùm ait πολλάκις *ſæpe*, nam breuia aliqua eſſe poſſunt, vt inter Penelopem & Vlyſſem poſt necem procorum; ſed quæ pertineant ad agnitionem, & motus varios excitandos, quæque ſint breuia.

IV. EDICTVM hîc eſt Ariſtotelis graue. cap. enim XV. quo vetat ſolutionem fieri per ma-

Digitized by Google

chinam, & iubet fieri ex verisimili, id est, ratione naturali, quâ res exire solent. φανερὸν οὖν ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ τῆς μηχανῆς. id est, *Manifestum est solutiones fabularum ex ipsâ fabulâ existere debere, & non vt in Medea per machinam.* Ratio prçceptionis Aristotelicæ est, quia turpe est heroëm actionem illam inceptare, cui par non sit, & quam non possit ad exitum perducere sine machinâ: tum actio fini Epopœiæ non congrueret. Nemo enim ad id facinoris excitabitur quod per sese exequi posse diffidet. Reliqua quæ ad machinam pertinent, disputata sunt abundè.

V. PARTES itaque Epopœiæ sunto duæ, Nexus & Solutio; neque locus erit tertiæ parti Benianæ, quæ præcedat nexum, vt ille iubet partic. XCI. quasi verò prima pars Epopœiæ non pertineat ad nexum. Sed neque transitus est aliqua tertia pars distincta à nexu & solutione, cùm ἀμέσως, & protinùs ex Aristotele nexum excipiat solutio. Hac de re qui dubitant doctrinæ Peripateticæ non sunt assueti, in quâ præsens tempus quod committit præteritum & futurum, non est tertia quædam pars motus ab illis distincta, vt in Physicis disputatur: ita &

Digitized by Google

transitus ille fabulę, quem hîc appellat μετάβασιν, non est quædam tertia pars distincta à nexu, & solutione.

VI. PROPOSITIO, & inuocatio poëmatis Epici quidem partes non sunt οὐσιώδεις essentiales, vel etiam κατὰ τὸ ποσόν: sed sunt veluti quædam antecessiones, quibus vsi sint Poëtæ Epici omnes. Propositio quidem adhibetur, quæ auditorem docilem faciat: Inuocatio verò, quæ actionis magnitudinem, & poëtæ in Deos pietatem, tum etiam animi moderationem significet. De propositione nihil melius, vel elegantius adduci potest Horatij præcepto.

Non sic incipies, vt scriptor cyclicus olim.
Fortunam Priami cantabo, & nobile fatum.
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.
Quantò rectiùs hic, qui nil molitur ineptè.
Dic mihi Musa virum, captæ post tempora Troiæ
Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, vt speciosa dehinc miracula promat
Antiphatem, Scyllámque, & cum Cyclope Charybdim.

Hæc

Hæc initia, ſi Horatio ſtomachum commouêre, quid fiet Arioſto, hinc qui ordiatur.

Le donne i Caualier, l'arme, gli amori
Le Corteſie, l'audaci impreſe, io canto
Che furo al tempo, che paſſaro i mori
D'africa il mare, &c.

Hoc non turgidum tantùm, ſed inſanum eſt. Illud etiam Claudiani & verbis & ſenſu tumidum eſt.

Inferni raptoris equos, afflatáque curru
Sidera Tænario; caligantéſque profundæ
Iunonis thalamos audaci promere cantu
Mens congeſta iubet.

Vægrande eſt initium Papinij.

Magnanimum Æacidam, formidatámque Tonantis
Progeniem.

Quantò ſapientiùs poëtæ Latinus, Græcus, & Italus. quorum initia ſunt in ore omnium.

De Inuocatione id tantùm moneo; Poëtæ Chriſtiano indecorum eſſe muſas profanas, & Apollinem inuocare. Parnaſſi certè & Hyppocrenes meminiſſe in inuocatione nolim; eò quòd in appellatione diuinitatis præſertim initio poëmatis veros animi ſenſus Poëta teſtetur, qui ipſe de ſe loquatur.

Digitized by Google

QVÆSTIO SEXTA.

De Episodio.

I. *Ambiguitas vocis exponitur.* II. *Episodij definitio traditur.* III. *Quid sit fabula Episodica, & quid in illâ vitij.*

I. EPISODIVM definire haud leuis est operæ. Aristoteles quidem exemplo illud indicauit; definiuit verò minimè. Qui sequuti sunt Aristotelem auctores, ab eâ definitione se abstinuerunt. Non eò velim ad id aggredi, quò plus me videre putem, sed quia Philosophica disputandi ratio id à me suo iure postulat.

Episodium Aristoteli significationis est non vnius. Nam aliquando eam in partem accipitur vt sit pars κατὰ τὸ ποσόν. His verbis loquitur Philosophus cap. VII. κατὰ τὸ ποσὸν καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται κεχωρισμένα· τάδε ἐστὶ, Πρόλογος, ἐπεισόδιον, ἔξοδος, χορικόν. Id est, *Partes Tragœdiæ secundùm quantitatem, & in quæ diuiditur separata. Prologus, Episodium, Exodus, Choricon.* Eodem cap. attexit. Ἐπεισόδιον δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας, τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν. Id est, *Episodium est tota illa pars Tragœdiæ, quæ*

Choros interiacet. nullus hîc ego diſputo, quæ pars Tragœdiæ ſit hoc Epiſodium; non enim id eſt in Epici poëtæ ditione.

At Epiſodio alia quoque vis eſt, & ſignificatio, de quâ lis & controuerſia eſſe poteſt.

Ac primùm de verbo altercari non placet. Etymon ſi ſpectes, Epiſodium eſt inſertum quiddam in carminis fabulam.

Suidas Epiſodium eſſe aſſerit πᾶν ἐξαγώνιον πρᾶγμα, *rem omnem, quæ ſit extra cauſam*. At hæc definitio laxior eſt, conuenit enim deſcriptionibus, comparationibus, & ornatui externo.

II. DEFINITIO Epiſodij hæc eſto. Actio adiectitia, aptâ, & neceſſariâ quâdam connexione cum Actione primariâ coniuncta. Quatuor ſunt eius laudes: prima, vt ſit Actio; altera, vt ſit adiectitia; tertia, vt aptè committatur cum Actione primariâ; quarta, vt neceſſitate non ἁπλῆ, ſed aliquâ tamen componatur.

Prima eſt, vt ſit Actio. nam deſcriptiones, comparationes, narrationum bene multæ non ſunt in Epiſodiis, quia non ſunt Actiones. Ecquis enim tempeſtatis deſcriptionem, quâ Æneas in mari Siculo, aut quâ Vlyſſes nauigans à Calypſo vexati ſunt, in Epiſodiis

Digitized by Google

numeret? Neque comparatio, quâ Æneas, & Turnus XII. Æneïdos cum duobus tauris conferuntur, inter Episodia censebitur. At excidium Troiæ, peregrinatio Æneæ, quæ duobus libris continentur. Tum in Odysseâ bellum cum Ciconibus, antrum Cyclopis, & quæ lib. IX. X. & sequentibus narrat super mensam Vlysses, omnium consensu & plausu Episodia dicuntur, cùm sint actiones.

Altera laus, vt sit adiectitia, id est vt ab actione primariâ distinguatur, neque eius sit pars. Quamobrem actio primaria tota, & perfecta esse potest sine Episodio. Id auctoritate, & exemplo clarebit: Exemplo quidem: nam quid rei est, cur Ithacæ Vlysses applicare non possit, nisi errorum suorum historiam texat? Auctoritate verò; Aristoteles cap. XVII. vbi loci præscribit, quî Epicum poëma concinnari queat. Primò actionem nudam nominibus personarum, & Episodiis construi iubet, tum vestiri nominibus ac demùm ornari Episodiis, vti hâc dissertationis parte explicatum est. Ex quo conficitur cum Actione non implicari Episodia, siquidem illi constitutæ accedunt.

Tertia laus est, vt apta sit, hoc est, neque

longè petita, neque ingratiis adducta, aut vi contorta. Ab Aristotele id rescribo. qui cap. IX. pessimam esse fabulam docet, in quâ Episodia apta non sint, vti mox exponemus cùm de fabulâ Episodicâ disputabimus. insignis porro est eâ de re præceptio Horatij.

Humano capiti ceruicem pictor equinam
Jungere si velit, & varias inducere formas;
Undique collatis membris vt turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa supernè.

Et cætera quidem luculenter, sed omnibus nota. Tum illud imprimis,

Inceptis grauibus plerumque, & magna professis
Purpureus latè qui splendeat vnus, & alter
Assuitur pannus.

Pulchrè. *Sed non erat his locus.*

Quarta laus est, vt necessitudine quâdam cum primariâ actione committatur. atque hæc conditio docetur ab Arist. cap. IX. Quæ verò necessaria connexio hîc dicitur, non est ἁπλῆ, sed aliquatenus. Nempe actio illa quæ Episodium est, præteriri poterat; at in fabulæ textum ita coniecta est, vt citra culpam, & cum officio præteriri nequeat. Vt Didoni de se quàm optimè meritæ, petenti negare non potuit Æneas narrationem excidij Troiani, ne-

Digitized by Google

que Alcinoo Vlysses officium, quo postulabatur vt errores suos narraret.

De loco Episodij iam constituimus, cùm de nexu & solutione fabulæ disputatúm est.

Episodia & longa, & frequentia in Epopœiâ esse possunt; in Tragœdiâ & breuiùs & rariùs frequentari debent. Aristoteles c. XXIV. ὥστε τοῦτο ἔχει τὸ ἀγαθὸν εἰς μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὸ μεταβάλλειν τὸν ἀκούοντα, ἐπεισοδιοῦν ἀνομοίοις ἐπεισοδίοις. Ad verbum. *In Epopœiâ, hoc est in primis ad magnificentiam & mutationem auditoris, vt Episodiis dissimilibus vtatur poëta.*

Quàm longa esse queant, liber alter & tertius Æneidos docent; quàm frequentia, Ilias & Odyssea.

Peccant in naturam Episodiorum, qui Νίπτρα, ἀπόπλουν, ἔκθεσιν in Episodiis Odysseæ numerant. nam si hæc sunt Episodia nullæ erunt partes essentiales actionis. non enim potuit à Calypsus insulâ Ithacam appellere Vlysses nisi nauiget. cur itaque in Episodiis ea erit nauigatio, sine quâ actio constitui non potest? atque eadem est de cæteris censura.

At in nauigatione tempestas; & in excensu illo expositio, quæ est ἔκθεσις, erunt in Episodiis, cùm absque illis Ithacam Vlysses venire

potuit? Esto ſanè, non tamen tempeſtas illa, & expoſitio erunt Epiſodia, cùm non ſint actiones, ſed actionum modi quidam atque rationes.

III. De fabulâ Epiſodicâ nequicquam à multis turbatur. Ariſtoteles cap. IX. in hæc verba loquitur. τῶν δὲ ἁπλῶν μύθων καὶ πράξεων αἱ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶ χείρισται. Λέγω δὲ ἐπεισοδιώδη μῦθον ἐν ᾧ τὰ ἐπεισόδια μετ' ἄλληλα οὔτε εἰκὸς, οὔτε ἀναγκὴ εἶναι &c. id eſt, *Simplicium fabularum & actionum peſſimæ ſunt Epiſodicæ. Appello autem fabulam Epiſodicam, in qua Epiſodia neque veriſimiliter, neque neceſſariò connexa ſunt.* quæ cùm multâ luce niteant; neſcio quibus tenebris ea inobſcurent interpretes. Nempe docet Philoſophus fabulam Epiſodicam eſſe, id eſt, Epiſodiis malè inſtructam, in quâ Epiſodia non cohærent, aut κατὰ τὸ εἰκὸς aut ἀναγκαίως, hoc eſt aptè aut neceſſariò: quæ duæ conditiones à nobis explicatæ ſunt ſuprà. Enimuerò (dices) omnis fabula Epica Epiſodiis abundat: eſt igitur Epiſodica, quare & reiicula. At imbellis eſt iſta petitio. Siquidem omnis fabula Epica eſt quidem Epiſodica, at non prauè Epiſodica.

Digitized by Google

que Alcinoo Vlysses officium, quo postulabatur vt errores suos narraret.

De loco Episodij iam constituimus, cùm de nexu & solutione fabulæ disputatúm est.

Episodia & longa, & frequentia in Epopœiâ esse possunt; in Tragœdiâ & breuiùs & rariùs frequentari debent. Aristoteles c. XXIV. ὥστε τοῦτο ἔχει τὸ ἀγαθὸν εἰς μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὸ μεταβάλλειν τὸν ἀκούοντα, ἐπεισοδιοῦν ἀνομοίοις ἐπεισοδίοις. Ad verbum. *In Epopœiâ, hoc est in primis ad magnificentiam & mutationem auditoris, vt Episodiis dissimilibus vtatur poëta.*

Quàm longa esse queant, liber alter & tertius Æneidos docent; quàm frequentia, Ilias & Odyssea.

Peccant in naturam Episodiorum, qui Νίπτρα, ἀποπλοῦν, ἔκθεσιν in Episodiis Odysseæ numerant. nam si hæc sunt Episodia nullæ erunt partes essentiales actionis. non enim potuit à Calypsus insulâ Ithacam appellere Vlysses nisi nauiget. cur itaque in Episodiis ea erit nauigatio, sine quâ actio constitui non potest? atque eadem est de cæteris censura.

At in nauigatione tempestas; & in excensu illo expositio, quæ est ἔκθεσις, erunt in Episodiis, cùm absque illis Ithacam Vlysses venire

potuit? Eſto ſanè, non tamen tempeſtas illa, & expoſitio erunt Epiſodia, cùm non ſint actiones, ſed actionum modi quidam atque rationes.

III. DE fabulâ Epiſodicâ nequicquam à multis turbatur. Ariſtoteles cap. IX. in hæc verba loquitur. τῶν δὲ ἁπλῶν μύθων καὶ πράξεων αἱ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶ χείρισται. Λέγω δ' ἐπεισοδιώδη μῦθον ἐν ᾧ τὰ ἐπεισόδια μετ' ἄλληλα οὔτε εἰκὸς, οὔτε ἀναγκὴ εἶναι. &c. id eſt, *Simplicium fabularum & actionum peßimæ ſunt Epiſodicæ. Appello autem fabulam Epiſodicam, in qua Epiſodia neque veriſimiliter, neque neceſſariò connexa ſunt.* quæ cùm multâ luce niteant; neſcio quibus tenebris ea inobſcurent interpretes. Nempe docet Philoſophus fabulam Epiſodicam eſſe, id eſt, Epiſodiis malè inſtructam, in quâ Epiſodia non cohærent, aut κατὰ τὸ εἰκὸς aut ἀναγκαίως, hoc eſt aptè aut neceſſariò: quæ duæ conditiones à nobis explicatæ ſunt ſuprà. Enimuerò (dices) omnis fabula Epica Epiſodiis abundat: eſt igitur Epiſodica, quare & reiicula. At imbellis eſt iſta petitio. Siquidem omnis fabula Epica eſt quidem Epiſodica, at non prauè Epiſodica.

Digitized by Google

QVÆSTIO SEPTIMA.

DE MACHINA.

MACHINÆ definitionem ab Ariſtotele, aut auctore alio, qui meas quidem in manus venerit, quando non habeo, eam ſic inſtituam.

Machina eſt actio, aut actionis modus quidam, extra actionem primariam viribus humanis maior, quæ nodo alioqui difficili ſoluendo ſeruiat, & obſequatur.

Machina eſt actio, in exemplo iſto Homeri. Achille irato miles in patriam cogitabat, retinendus tamen fuit. En Minerua Iunonis conſilio in terras deuecta reditum diſſuadet. Hæc Mineruæ actio eſt Machina. Aliquando eſt actionis tantùm modus, cùm ſcilicet Deus latet, & occultâ aliquâ efficientiâ hominis actionem iuuat. Exemplum eſto in Turno vaſtante Lauinium, cui vires addebat Iuno. IX. Æneïd.

Machina eſt extra actionem primariam, auctore Philoſopho cap. XV. Ἀλλὰ μηχανῇ χρηστέον ἐπὶ τὰ ἔξω τοῦ δράματος, id eſt, *ſed machinâ vtendum*

eſt

eſt in iis, quæ ſunt extra actionem, vt rectè vertit Riccobonus. Nam hîc Pacium non ſemel fefellit animus, qui ſic interpretatur. *Quo ſanè artificio vtendum eſt in iis, quæ extra tragœdiam.* Non enim μηχανὴ eſt artificium κατὰ τὸ εἶδος, vt bis ille eſt interpretatus. Neque τὸ δρᾶμα in eam partem ſic ſumitur quaſi ſit tragœdia, ſed pro actione, quæ tragœdiæ ſubiecta eſt. cùm μηχανὴ extra tragœdiam non ſit, cuius eſt pars; ſed extra actionem primariam, ſiue argumentum totius fabulæ. Quamobrem qui poëma ſcripſerit, cuius actio primaria exitum non habeat, niſi per machinam, is vitiosè ſcripſerit. Atque ea cauſa fuit cur actionem feminæ, quæ Deorum ſubnixa auxilio præclarum aliquid, & eximium dederit, ad Epopœiam minùs aptam eſſe priore parte diſſertationis fuerit diſputatum. Ac meritò quidem, nam monitore Philoſopho cap. XV. nihil eſſe debet ἄλογον ἐν τοῖς πράγμασιν. *In actionibus nihil eſſe debet ſupra rationem.* τὰ πράγματα ſic interpretatus ſum actiones, quoniam fabula Deos admittit quidem certis de cauſis, vt mox diſputabitur: ſed non Actio.

Enimuero vt imperatoris militarem gloriam, quam ipſe ſibi labore, atque fortitudi-

Digitized by Google

ne collegerit, iniquum eſt à poëtâ inobſcurari ſilentio: ita Heroï vitium & probrum obiicere mihi videtur, quiſquis illum alienâ virtute, vt furtiuis corniculam plumis gloriantem palam circumducit, & oſtentat. Quæ per machinam fit actio, Dei eſt, non Herois. A Deo gloriam rei bene geſtæ ad hominem qui diuertit, vtrique facit iniuriam. Hierichuntis ciuitatis mœnia tubæ clangore conuulſa ſunt, atque diſſipata, ineptè illius excidium Ioſuæ, non Deo tribuetur: Moſis radio in Ægyptios Arabici ſinus aquæ reuolutæ illos oppreſſêre, Deo non Moſi debetur ea laus. Tum ab eâ actione deterretur animus humanus, cui ſe imparem præſentit; præſentit verò, ſi ſenſus expers non eſt, quiſquis à Deo vno actionem aliquam fieri putat. A Deo nubibus inſidente micant fulgetræ, vibrantur fulmina in Ægyptios; id conabitur homuncio, & Salmoneum aget ridiculè?

Hic Iuno Scæas ſæuiſſima portas
Prima tenet, ſociúmque furens à nauibus ignem
Ferro accincta vocat.
Jam ſummas arces Tritonia, reſpice, Pallas
Incedit nimbo effulgens, & Gorgone ſæuâ.

Hoc quia Deæ efficere creditæ ſunt; homo

quæ virgo ſit aut mulier attentabit.

Præterea cùm Epopœia veriſimili ſtudeat maximè, vt accuratè diſputatum eſt quæſt. IV. primæ partis, tum certè multò magis actio. Quî tandem erit illa vero ſimilis ſi homini tribuitur, quæ vires eius ſuperare creditur? Variæ denique actiones poëtarum, quæ allatæ ſunt quæſtione prima partis ſecundæ, id planè perſuadent.

III. ACTIO per machinam viribus humanis maior eſſe debet, cur enim Deus excitaretur, cùm ſuppar ſit virtus humana. Rectè id vidit & monuit Horatius:

Nec Deus interſit, niſi dignus vindice nodus.

Quare Homerum reprehendit Ariſtoteles, qui Mineruam de cælo adduxit, vti milites remoraretur, cùm prudentis viri conſilio id perfici potuerit.

IV. SI poëtæ non licet ad machinam confugere, cùm humanitùs res confieri poſſint; quantò grauiùs obiurgandi ſunt Philoſophi & Hiſtorici, veritatis ſcilicet indagatores, qui id peccauerint. Anaxagoram lib. I. Metaph. cap. IV. reprehendit Philoſophus, qui mentem in difficultatibus Philoſophicis ſoluendis tanquam machinam adhibeat: & quia hic locus vſui eſſe poteſt, reſcribendus mihi eſt:

Digitized by Google

Ἀναξαγόρας γὰρ μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν, καὶ ὅταν ἀπορήσῃ, διὰ τίν᾽ αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε ἕλκει αὐτόν. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον αἰτιᾶται τῶν γινομένων, ἢ νοῦν. In Hiſtoricis quibuſdam id vitij notat Polybius, qui Annibalem in Italiam per machinam immittant.

Cauit prudenter, & ſcopulum declinauit conſultiſſimus Maro. Machinam is quidem adhibuit IV. Æneidos, vbi Carthagine Æneam Iouis imperio, & Mercurij legatione eripuit: At ea machina in Epiſodiis cenſetur, non in actione primariâ.

V. IMPRIMIS verò monet, ne fiat ſolutio per machinam, quod etiam monuimus, cùm de ſolutione dictum eſt. Φανερὸν (inquit) οὖν, ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων, ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν. Quamobrem Odyſſeæ id vitij inhæſit; quæ Mineruæ allapſu, & ope ſoluitur:

Ratio cur neque in actionem primariam, neque in ſolutionem congruat machina, à nobis adducta eſt prioris partis quæſt. vltimâ.

Iam in quæſtionem venit, quænam pars fabulæ, & quâ de causâ patiens ſit machinarum. Machina in omni parte eſſe poteſt, quæ ſit extra actionem primariam & ſolutionem, vt in Epiſodiis omnibus. Cauſa verò cur vtamur machina, eſt; cùm aliquid ſciri debet, aut earum

rerum, quæ præteritæ sunt, aut quæ sunt futuræ, neque aliunde sciri possunt, quàm Deorum ope; tunc enim ad Deos confugiendum est. ἅπαντα γὰρ ἀποδίδομεν τοῖς θεοῖς ὁρᾶν. Id est, *omnia enim tribuimus Diis videre.*

QVÆSTIO OCTAVA.
De Moribus.

I. *Morum definitio.* II. *Prima laus morum, vt sint boni in Heroë. Marini Adonis schola nequitiæ.* III. *Laus morum altera, vt congruant personis* κατὰ τὸ εἶδος *in specie. Torquati peccatum.* IV. *Laus morum tertia, vt sint* ὅμοιοι *similes. Similitudo est personarum* καθ' ἕκαστον, *id est singularium.* V. *Laus quarta morum, vt tenoris sint æquabilis.* VI. *Quid sit poësim esse moratam. Vulgi hallucinatio.* VII. *Viros fortes non dedecent lachrymæ, sed eiulatus.* VIII. *Cur secundæ partes tribuantur moribus.*

EXPLICATIS iis, quæ ad fabulam attinent quodammodo, de moribus quæ est altera pars formæ in Epico carmine, quæstio poni debet.

Digitized by Google

I. MORVM definitio in hæc verba concipitur ab Ariſtotele cap. VI. de Poëticâ. Ἔστι δ' ἦθος μὲν τὸ τοιοῦτον ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν· ὁποία τίς ἐστιν, ἐν οἷς οὐκ ἔστι δῆλον, εἰ προαιρεῖται, ἢ φεύγει ὁ λέγων. Διόπερ οὐκ ἔχουσιν ἦθος ἔνιοι τῶν λόγων. Id eſt, *Mores ſunt, qui ſignificant quæ ſit præelectio alicuius, iis in rebus, de quibus non conſtat, vtrum is, qui loquitur aliquid ſequatur, aut fugiat.* Pacius, & cum Pacio Heinſius προαίρεσιν explicant voluntatis nomine; φιλοσοφώτερον Robortellus præelectionis. Non enim omnis actus voluntatis eſt προαίρεσις, ſed is duntaxat qui ab Ariſtotele VI. Ethicorum dicitur ὄρεξις βουλευτικὴ, *cum conſultatione appetitio.* Cùm ſcilicet homo ſuæ actionis potens deliberat aliquâ de actione, & pro arbitratu, eam in partem inclinat quæ arridet. Id verò explicatiùs docet cap. V. libri tertij Moral. Ἡ προαίρεσις ἂν εἴη βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν. *Præelectio eſt appetitus ex conſultatione earum rerum, quæ ſunt in noſtrâ poteſtate.*

Cùm igitur ex moribus homines boni, malíve ſint, non erunt ſanè eiuſmodi, niſi bene, vel malè ſint morati; at mores nulli ſunt abſque præelectione, neque præelectio niſi iis de rebus quæ ſunt in noſtrâ poteſtate, quamobrem id fieri neceſſe eſt, vti nemo bonus aut

Digitized by Google

prauus ſit, qui non habeat in poteſtate actiones ſuas. nullus itaque niſi ἠλίθιος ἢ μαινόμενος, quæ verba ſunt Philoſophi cap. V. lib. III. Moral. deliberat de rebus neceſſariis, de fortuitis, déque iis quæ ſunt ἀδύνατα vel ἄλογα, vt de diametri cum latere menſura, de theſauri inuentione, & id genus aliis. Qui verò ſanæ, & integræ eſt mentis, ea in conſultationem atque deliberationem vocat, quibus ipſe pro arbitrio moderatur.

Mores igitur ſunt habitus ex præelectionibus orti. Qualitas ſcilicet quędam, cuius acceſſione vis animi corroboratur, acuitur, & inclinat ad varios effectus. Laudes & ἰδιότητας ſiue proprietates morum ab Ariſtotele cap. XV. Poëticæ recenſentur quatuor. Prima, vt mores ſint boni. altera, vt congruant. tertia, vt ſint ſimiles. quarta, vt ſint æquales. De ſingulis pauca nobis libanda ſunt.

II. Prima laus morum eſt, vt ſint boni. ἓν μὲν καὶ πρῶτον ὅπως χρηστὰ ᾖ, id eſt, *vnum, & maximum, vt boni ſint*, erunt autem eiuſmodi, ſi ex præelectione oriantur bonâ. Ἦθος (inquit erit) φαῦλον μὲν, ἐὰν φαύλην ἔξῃ προαίρεσιν, χρηστὸν δ' ἐὰν χρηστήν. In officio eſt itaque Poëtæ bonos mores imitari, atque id imprimis in Heroë, cuius vita, &

mores minimè mali ſint, & maximam partem boni. quare Achillem bonum ab Homero fictum ait Ariſtoteles cap. XV. nam animo in Deos erat pio, & idem iuris gentium retinens, & amicitiæ cultor, atque animi fortitudine longè præſtantiſſimus. Ac licèt animo præceps eſſet, neque iræ ſatis potens; non tamen ſine cauſa iraſcitur. Habuit enim cauſam plauſibilem, & εὐπρόσωπον. At ſi mores aliquando prauos imitari neceſſe ſit; neque ij ſplendidè accurari debent, neque in principe viro; omnium verò minimè in Heroë: Therſites in Iliade, Sinon in Æneïde peſſimè ſunt morati, viri ſcilicet ignobiles. Mezentij verò in Æneïde & Procorum in Odyſſeâ mentio eſt, quò eorum vitiis, virtus Heroum illuſtrior fiat. At enim Plato aliàs quidem, ſed apertè in dialogis de repub. poëtas Tragicos, Comicos, Epicos, de rep. illâ ſuâ iubebat exulare, ne prauis moribus ſuam illam rempublicam corrumperent. iniuria ſanè. Nam deſcriptio prauorum morum, ſi rarò, ſi breuiter, ſi quo fine par eſt, fiat; non officit moribus, ſed etiam eos inſtituit ſapientiſſimè. Non enim eorum meminerunt boni Poëtæ, quò eos ſuadeant, ſed quò ab iis deterreant. Lacedæmonij ſeruos fœdè

ebrios

Digitized by Google

ebrios à filiis ſpectari volebant, non qui ſtuderent ebrietati, ſed qui ab eâ abhorrerent. Exemplum moris praui ponit in Oreſte Euripidis Ariſtoteles, apud quem Menelaus prauus eſt, qui Oreſti fratris filio, mortem patris vindicanti non tulit auxilium. De iſtâ Tragœdiâ Euripidis, qui titulum ſeu argumentum Græcus auctor illi dedit, cum Ariſtotele mirè congruit: Ait enim: τὸ δρᾶμα τῶν ἐπὶ σκηνῆς εὐδοκιμούντων χείριστον τοῖς ἤθεσι. πλὴν γὰρ Πηλάδου πάντες φαῦλοι ἦσαν. Id eſt, *Drama iſtud ex iis, quæ in ſcenâ placuerunt, fuit, quàm peſſimè moratum. Omnes enim perſonæ improbæ ſunt præter Piladem.*

Hæc in Euripide qui reprehendit Ariſtoteles tam ſeuerè, quam notam Marino inureret? aut quo nomine, ſatis digno eius poëma compellaret? Non eſt certè poëma, non poëſis, in quo omnes perſonæ peſſimè moratæ ſunt. nam vt alia non peccaret, (peccat autem & grauiter, & vt plurimùm) quid tam moribus perditum, & deſperatum dici poteſt? nempe eſt hoc proſtibulum pudicitiæ, nequitiæ ludus apertus, Chriſtianæ ſanctitatis propudium. Eſt morum aliquid, quod in Homero non ferat profana Philoſophia, cuius nihil eſt præter pauca, quod pudorem poſſit facere: Et officinam

illam nequitiæ, atque corruptelæ probabunt, & osculabuntur qui Christo nomen dedêre.

III. ALTERA conditio morum est, vt sint ἁρμόττοντα, vt congruant. Quæ præceptio pertinet ad personas καθόλου & in specie spectatas, non καθ' ἕκαστον siue in singulari. Id enim differt hoc præceptum à sequenti: Exemplum in feminâ posuit Philosophus, quam fortem qui fecerit, dabit mores qui non congruant. De ista præceptione eleganter monuit Horatius in Arte.

Tu quid ego, & populus mecum desideret, audi.
Si plausoris eges aulæa manentis, & vsque
Sessuri, donec cantor, vos plaudite, dicat.
Ætatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibúsque decor naturis dandus, & annis.
Reddere qui voces iam scit puer, & pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temerè, & mutatur in horas.
Imberbis iuuenis tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibúsque, & aprici gramine campi.
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidúsque, & amata relinquere pernix.

Conuerſis ſtudiis ætas, animúſque virilis
Quærit opes, & amicitias, inſeruit honori.
Commiſiſſe cauet, quod mox mutare laboret.
Multa ſenectutem circumueniunt incommoda, vel quod
Quærit, & inuentis miſer abſtinet, ac timet vti:
Vel quod res omnes timidè, gelidéque miniſtrat.
Dilator, ſpe longus, iners, auidúſque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Se puero cenſor, caſtigatórque minorum, &c.

IV. TERTIA laus morum eſt, vt ſint ſimiles. τρίτον δὲ τὸ ὅμοιον, quî ὅμοιον differat ἀπὸ τοῦ ἁρμόττοντος difficultate non caret. Ἁρμόττον attinet ad perſonas in ſpecie, hoc eſt ſecundùm ſexum, ætatem, dignitatem; ὅμοιον δὲ ſiue ſimile, ſingularibus, vt Oreſti, Vlyſſi, Achilli addicitur. Similitudo enim ducitur ex characteribus & lineamentis vniuſcuiuſque; Etenim vt medicus homini non medetur, inquit Ariſtoteles in Metaphyſicis, ſed Calliæ: ita neque quiſquam ſimilis eſt homini, ſed Calliæ. Neque huius præceptionis fuit neſcius Horatius in Arte:

Aut famam ſequere, aut ſibi conuenientia finge
Scriptor. Honoratum ſi forte reponis Achillem;
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura neget ſibi nata, nihil non arroget armis.

Digitized by Google

Sit Medea ferox, inuictáque; flebilis Ino;
Perfidus Ixion; Io vaga; tristis Orestes.

Non parum multorum iudicio peccauit Torquatus in ſuo illo Mago, quem virum ſanctum, & Chriſtianum inducit cantu XIV. atque illi mores profanos adſcribit: vires, potentiam, ſcientiam, radios, clypeos, palatium, & cætera contatricis illius artis arma concedit. Sed quoniam cenſura hæc ab aliis occupata eſt, de eâ pluribus dicere ſuperſedebo.

V. QVARTA laus eſt, vt mores ſint ὁμαλοὶ æquabilis tenoris. de quâ præceptione Horatius in Arte:

Si quid inexpertum ſcenæ committis, & audes
Perſonam formare nouam, ſeruetur ad imum
Qualis ab incepto proceſſerit, & ſibi conſtet.

VI. AT hîc meritò controuerſia eſſe poteſt: Sítne omnis poëſis morata, & quî morata diſtingui poſſit ab eâ, quæ moribus caſſa eſt. Id plebi ratum eſt, eam poëſim, & orationem bene moratam eſſe, quæ præcepta rectè viuendi tradat, & τὰς γνώμας loquatur. Quæ hallucinatio eſt non exigua. Nam vt hîc à nobis auctore Philoſopho diſputatum eſt, mores ſunt, qui præelectionem loquentis in lucem adducunt; ex quo is bonus, & malus iudicetur.

Digitized by Google

Non itaque Theognidis ſententiæ, non præcepta vitæ inſtituendæ, non Senecæ opera morata ſunt κυρίως, ſed καταχρηστικῶς & tralatitiè. Non enim illis præceptionibus mores eius, qui loquitur, veniunt in cognitionem. Profligatæ enim virtutis homo præcipere rectè poteſt. Morata itaque erit poëſis, & quæ mores ſceleſtos hominis ſcelerati rectè effinxerit, quæque mores honeſtos viri boni ſuâ in luce collocârit.

Cùm Terentius primas à Varrone in Ethicis tulerit, ab eo exemplum placet accipere. Qui legerit ſcenam V. actus primi Andriæ, & diligenter inſpexerit quibus momentis animi ſententiam ponderet, & libret Pamphilus, ac tandem eam inclinet, atque figat vni parti; non poterit is neſcire quid ſit moratam eſſe orationem. Illa verò poëſis minimè erit morata; quæ eius, qui loquitur conſilium, & electionem non indicet, ſententias licèt quantiuis pretij cumulatè exaggeret.

VII. AVDIO non deeſſe, Virgilium, & Homerum imprudentiæ qui notent; apud quos Achilles, & Æneas lacrymentur. Nam inquiunt Ariſtoteles id reprehendit. τοῦ δὲ ἀπρεποῦς καὶ μὴ ἁρμόττοντος, ὅτε θρῆνος ἐν τῇ Σκύλλῃ. Id eſt, *In-*

decori, & inepti moris exemplum est eiulatio Vlyssis in Scyllâ. At ista petitio futilis est. Nam Aristoteles Vlyssis eiulatum ægrè tulit, sed non lacrymas. Viros magnos lacrymatos fuisse, vel dictum antiquum vincit, quo ἀγαθοὶ ἀειδάκρυες ἄνδρες dicuntur. Enimuerò viri fortes lacrymantur sæpè, non Poëtis tantùm auctoribus, sed etiam Historicis, cùm sacris, tum profanis. Achillis gloriam non legit sine lacrymis Alexander, neque Alexandri famam siccus audiuit Cæsar. Etiam Christo Domino à quo risum nihil meruit, lacrymas expressêre multa. Lacrymæ humanitatem indicant, eiulatus animum testatur esse victum.

VIII. AT cur secundæ partes moribus debeantur, tacuisse Aristoteles videtur; à nobis hæc esto ratio. Fabulæ quidem primus datur locus, quia fabula est ipsa actio cum ornatu suo, in actione verò felicitas: moribus itaque secundæ debentur, nam mores habitudines sunt quædam animi, habitudo verò omnis est actionis gratia.

Digitized by Google

QVÆSTIO NONA.
De Sententia.

I. *Sententiæ ambigua potestas. Aliquando pro Gnome, aliquando pro Dianœâ.* II. *Definitio sententiæ, quæ est Gnome.* III. *Tres laudes siue conditiones sententiæ.* IV. *Prima laus sententiæ, vt sit καθολική, id est vniuersim pronunciata.* V. *Altera laus sententiæ, vt sit breuis.* VI. *Tertia laus, vt sit morata.* VII. *Sex rationes quare sententia placeat.* VIII. *An frequens vsus sententiæ esse debeat. Augusti Cæsaris ea de re mens, & sententia.* IX. *Quid inter sententiam, & acutè dictum intersit.* X. *Cur acutè dicta placeant.* XI. *De Sententiâ, quæ est Dianœa.* XII. *Definitur, & eius partes adducuntur.* XIII. *Inter partes formales tertius locus debetur sententiæ.*

I. SENTENTIÆ nomen est potestatis ambiguæ, hâc enim voce tum γνώμη, tum διάνοια comprehenduntur, quæ duo inter nimiùm quantùm interest. Αμφιβολία illius dictionis multis fuit offendiculo, neque iis de plebe duntaxat, sed etiam primariis. Aristi-

des lib. de oratione ciuili in hæc verba loquitur. Γνώμην λέγω τὸν νοῦν καὶ τὰ ἐπινοήματα, ἐν οἷς διέισκεται τὰ πράγματα. Ad verbum. *Sententiam appello mentem, & conceptus in quibus res reperiuntur.* At διανοίας est hæc definitio, non γνώμης. Idem peccauit Hermogenes περὶ ἰδεῶν: Illis auctoribus. iam aliis peccare pudor non est. Longè alia est Philosophi mens, & sensus. Γνώμην is definit lib. II. Rhet. cap. XXI. Διάνοιαν verò lib. de Poëticâ cap. VI. Nobis vt deleatur ambiguitas illa, γνώμη sententia appellatur; notissima cùm sit eius vis, & significatio in hanc partem: διάνοια verò, quoniam necdum nomen apud Latinos reperit, Græco gaudeat, & dicatur Dianœa. De sententiâ primùm quæramus.

II. SENTENTIAM definit Aristoteles cap. XXI. libri alterius Rhet. in hæc verba. Ἔστι δὲ γνώμη ἀπόφανσις, οὐ μὴν τι περὶ τῶν καθ' ἕκαστον, οἷον ποῖός τις Ἰφικράτης, ἀλλὰ καθ' ὅλου. Ad verbum. *Sententia est enunciatio, non de singularibus, vt qualis sit Iphicrates, sed de vniuersalibus.* Subinde attexuit, οὔτε περὶ πάντων καθόλου, οἷον, ὅτι τὸ εὐθὺ τῷ καμπύλῳ ἐναντίον, ἀλλὰ περὶ ὅσων πράξεις εἰσὶν, καὶ αἱρετὰ, καὶ φευκτά ἐστι πρὸς τὸ πράττειν. id est. *Neque tamen est de omnibus vniuersalibus, vt quod rectum sit contra-*

rium

rium curuo; ſed de iis quorum ſunt actiones, & quæ appetere, aut fugere quis poteſt, vt agat. Quibus verbis hæc ſubiecta eſt ſignificatio. Sententia eſt pronunciatum aliquod vniuerſim de vitâ rectè informandâ. Quæ à Plutarcho eſt definitio, eodem recidit. Απόφανσις καθολικὴ περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον λόγῳ συντόμῳ. Plutarchus explicatiùs dicit, cùm addidit (λόγῳ συντόμῳ.) Non erat id tamen admodum neceſſarium. Si enim ſententia eſt ἀπόφανσις μία, *vna enunciatio*, longa certè non erit, cùm propoſitio ſine vitio longiùs trahi nequeat. Poteſt verò ſententia ad duos verſus protendi, vt in exemplo allato ab Ariſtot. ex Eurip. liquet.

II. TRES itaque ſunt dotes ſententiæ. Prima, vt ſit vniuerſim dicta; altera, vt ſit vna; tertia, vt ſit morata.

IV. PRIMA laus ſententiæ eſt, vt à certis loco, tempore, perſonâ, cæteríſque, quæ res ſingulares ambiunt, & figunt quodammodo, auocetur. Exemplum eſto. Clytemnæſtra in Agamemnone loquitur. *Quem pænitet penè eſt innocens*. De ſe loquitur vnâ, & tamen à ſe ad vniuerſos homines ſententiam traduxit; atque ab omni loco, & tempore fecit liberam, & eximiam. Nunc cum Clytemnæſtrâ oratio

Digitized by Google

eadem illigetur. certè ego penè innocens habenda ſum, quam malè quondam facti, nunc quidem temporis pœnitet. quantum dignitatis illi deceſſit? Ab Horatio eſto exemplum alterum lib. III. carm. Ode II. *Dulce, & decorum eſt pro patriâ mori.*

V. ALTERA ſententiæ laus, vt ſit συντόμῳ λόγῳ breuiter comprehenſa. Quæ enim funditur in multam orationem fit euanida, & languet. Exemplo clarebit præſcriptio. Hæc Horatij ſententia ex lib. III. Ode VII. *Puluis, & vmbra ſumus*, producatur in hæc verba. Si rectè philoſophari placuerit, ac de nobis pronunciare, nihil equidem video, quicum meliùs hanc vitam noſtram fluxam, ac caducam poſſim conferre, quàm cum vmbrâ, quæ fugitiuo, ac perpetuo lapſu vaneſcit. Quòd ſi penitiùs in naturæ humanæ cognitionem intrare placeat; quis erit tam parum intelligens, & rudis; qui coagmentationem hanc corporis, cuius formam, atque pulchritudinem ſuſpicimus, non videat computreſcere aliquando, & tandem in puluerem collabi? Enimuero iſtis periodis, atque circuitionibus venuſtas omnis, atque dignitas ſententiæ contabuit. Lædi vult Philoſophus ſententiæ maieſtatem,

Digitized by Google

vel causæ, cur vera sit, coniunctione; cùm per reticentiam causæ ab Enthymemate sententia discrepet; ab exemplo mox allato lucem affundit.

Οὐκ ἔστιν ἀνδρῶν ὅστις ἔστ' ἐλεύθερος

Γνώμη. πρὸς δὲ τῷ ἐχομένῳ, ἐνθύμημα.

Ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐστιν ἢ τύχης.

Id est,

Non virorum vllus, qui sit liber.

Id est sententia: addito autem eo, quod sequitur, fiet enthymema.

Aut diuitiarum enim seruus est, aut fortunæ.

VI. TERTIA laus sententiæ est, vt sit morata & vitam informet. Etenim si de re Physicâ, si de Mathematicâ, si de Metaphysicâ breuiter, & vniuersim dictum adducatur, erit illud sanè quidem axioma quoddam, sed non sententia, cùm informationi morum minimè seruiat: veluti si quis audiat, *Sol est maior terrâ*, aut quod est exemplum ab Aristotele II. Rhet. cap. XXI. *Rectum contrarium est curuo*, non is certè ad vitæ officia prudenter obeunda commouebitur. At si audierit Horatium Ode alterâ libri III. pronunciantem. *Raro antecedentem scelestum deseruit pede pœna claudo;* aut illud incerti auctoris apud Stobæum, Ἀνδρὸς χα-

Digitized by Google

ρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται. excitabitur continuò, qui castè viuat, & linguæ moderetur.

De Syllogismo vel Enthymemate oriri sententiam docet Philosophus. Putatis enim, & circumcisis προτάσεσι atque προλήψεσι, quas præmissas scholæ dicunt; nascitur sententia. In hoc Enthymemate exemplum ponit. *Omnis homo aut fortunæ, aut diuitiis obsequitur. Nullus igitur homo liber est*. silentio prematur τὸ προκείμενον, superest hæc sententia, *nullus homo est liber*.

Nunc de multiplicibus, variísque sententiæ formis, speciebus, ac figuris disputationem integram Rhetoribus permittimus. Quæ verò quatuor maximè Philosophicæ sunt ditionis; quæque à nemine hactenus disputata sunt, vestigemus. Primum, Ecquænam sint in sententiâ tantæ deliciæ, quibus animi capiantur. Tum, sintne sententiæ frequentandæ sæpius. Deinde, quî differant ab iis, quæ acutè dicta appellantur. Denique, cur hæc acutè dicta placeant.

Est in pretio & arridet sententia, quia breui ambitu multa concludit. Ita numus aureus pluris est centum æreis, & Deus Opt. Max. rebus omnibus creatis longè potior est, quibus mole, & numero cedit; nam virtuti, non

Digitized by Google

moli pretium eſt : longam itaque orationem in breuem quia cogit ſententia, fit magni. Eius enim poſſeſſione facilè & citò locupletatur ingenium. Ad hæc, ſententiam qui profert, à plebe ſummotum ſe putat, & eam qui audit, ſe ſummoueri autumat, vulgo enim imperito τὰ καθόλου ignota ſunt, nihil autem *ſuauius dignitate & excellentiâ.* Præterea vniuersè cùm dicis, Enthymematis conſequens adducis, retices antecedens; quod auditor ſuo Marte inuenit, & animum ab vniuerſali propoſitione ad ſingularem cum voluptate conuertit, parit quippe aliquid ipſe per ſeſe, quo partu gaudet animus, cùm in actione ſit eius felicitas. Tum, homines omnes moribus quibuſdam amici ſunt, & aliis inimici; mores illos odioſos in vno aliquo ſingulariter notaueris, lædes haud dubiè : vniuersè ſi deſignes, monebis tu quidem, quantùm ſatis erit : ipſe per ſeſe vulneri ſuo medebitur. Sit amans vini quiſpiam & ebrioſus : Illum nominatim ſi dixerit orator fœdum, qui ſe vino ingurgitet; conuicium fecit; at ſi diſſimulanter de ebrietate vniuersè dixerit, auditor ſine dolore, atque triſtitiâ ſuadebitur. Adhæc, hominem alicui miſerè addictum opinioni, pudet ab eâ diſcedere, quam-

obrem apertè ipſum ſi adoriare, aut ſecum ipſe ſe purgabit, aut animum obfirmabit; præ pudore manus ægrè dabit. Demùm ſic animus humanus à Deo Opt. Max. comparatus eſt; vt iis quæ ad mores pertinent, miris quibuſdam illecebris, facilè flectatur, & in ea ſuopte pondere, atque momentis inclinet; ſententia verò omnis morata eſt, vt ſuprà pronunciatum eſt.

Frequens vſus ſententiæ non debet eſſe; tum quia priſcæ illius, & aureæ ætatis nullus; qui vel eloquens, vel diſertus habitus ſit, in ſententiis, aut acutè dictis multùm ſe amauit; tum quia ſententiarum exaggeratione tumet oratio. Raræ ſunt in Virgilio, raræ in Homero, in antiquis Oratoribus paucæ; & illæ quidem non quæſitæ ambitioſiùs, ſed à re ipsâ vltrò oblatæ. Quare merito ſuo odioſos illos Satyricus increpuit his verbis. *Pace veſtrâ liceat dixiſſe, primi omnium eloquentiam perdidiſtis, leuibus enim atque inanibus ſonis ludibria quædam excitando feciſtis, vt corpus orationis eneruaretur, & caderet.* tum. *Grandis, & vt ita dicam pudica oratio, non eſt maculoſa, neque turgida, ſed naturali pulchritudine exſurgit.* Idem. *Nunc rerum tumore, & ſententiarum*

vaniſsimo ſtrepitu hoc tantùm perficiunt, &c. Deinde, *Ac ne carmen quidem ſani coloris enituit, ſed omnia quaſi eodem cibo paſta, non potuerunt vſque ad ſenectutem caneſcere.*

Congruit planè in locum iſtum Augusti hâc de re ſententia, quam Suetonius poſteritati conſecrauit. *Genus eloquendi ſequutus eſt elegans, & temperatum, vitatis ſententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, & reconditorum verborum (* vt ipſe dicit *) fœtoribus, præcipuámque curam duxit, ſenſum animi quàm apertiſsimè exprimere: quod quò faciliùs efficeret, nec alicubi lectorem, vel auditorem obturbaret, aut remoraretur; neque propoſitiones verbis addere, neque coniunctiones ſæpius iterare dubitauit, quæ detracta afferunt aliquid obſcuritatis, etſi gratiam augent.* En Auguſti præſcriptionem de ſententiis, acutè dictis, atque ſtylo, cui ſuffragabuntur omnes, quibus mens bona, quibus placida & ſerena fuerit. hac de re iterum quæretur cùm diſputatio inſtituetur de dictione.

At quod inter ſententiam, & acutè dictum interſit, hoc eſt: ſententia ſiue in verbis, ſiue in verborum poteſtate caret pugnâ atque conflictu: Acutè dictum verò totum eſt in congreſſu, & vt ita dicam, in dimicatione. Faci-

liùs exemplis, quàm oratione res clarebit. Triplicis itaque generis adhibebimus exempla. I. de ſententiâ purâ. II. de acutè dicto purè. III. de vtroque mixto.

Sententia pura eſt, quæ dicti amplitudinem, ac maieſtatem continet; ſed contentione caret. In Phœniſſis Euripides pronunciauit. Απασα δὲ χθὼν ἀνδρὶ γενναίῳ Πατρίς. Id eſt, *viro forti vbique patria eſt.* præclarè. Etiam Seneca in Hercule furente ſine vllâ contentione. *Cogi qui poteſt, neſcit mori.* Eximium eſt iſtud Menandri: ὁ διαφέρων λογισμῷ πάντ' ἔχει. Id eſt, *Ingenio qui excellit omnia poßidet.* Tum hoc Tullij: *Exilium ibi putat eſſe, vbi non eſt virtuti locus.*

Acutè dictum purè, eſt contentio quæ caſſa ſit, & vacua ab ſententiâ. Hecuba in Hercule furente. *Ille tot Regum parens caret ſepulchro; & flamma indiget ardente Troia:* Sententia eſt nulla, ſenſus tamen eſt magnificus, & contentio aperta. quod Priamus in tantâ flammâ, quâ ardeat Troia, flammâ tamen careat. Nec laude caret illud Menandri: Μισῶ πονηρὸν, χρηστὸν ὅταν εἴπῃ λόγον, *odi prauum etiam cùm dicit bene.*

Sententia mixta eſt, quicum annexa ſit contentio. Vt in hoc Publ. Syri. *Auaro tam deeſt,*

deeſt, quod habet; quàm quod non habet. Etenim ſepoſitâ contentione, viget tamen ſententiæ vis, & dignitas. Veluti ſi dicatur: Auarus nemo diues. Eadem laus eſt in iſto Auguſtini dicto. *Deus meliùs ſcitur neſciendo*. Nam ad ſententiam quâ dicimus Deum eſſe maiorem orâ, & ambitu mentis noſtræ; hoc eſt comprehendi non poſſe: accedit etiam venuſtatis aliquid ex pugnâ verborum, ſcientiæ, & neſcientiæ.

Haud erit à Philoſopho alienum veſtigare, quid rei ſit, cur acutè dicta placeant.

Cùm in Sophiſtarum myrotheciis nihil ſit lautius, & corruptæ eloquentiæ magiſtris nihil carius, iis oratoriæ facultatis luminibus, quæ contentiones ab auctore ad Herenn. & à Tullio acutè dicta, & à nuperis hominibus acumina dicuntur; facturus operæ pretium mihi videor, ſi fontem ipſum, atque caput veſtigem, ex quo manat ea voluptas, quâ mirificè illorum animi mentéſque capiuntur. Quam in commentationem intentus aliquantulum animaduerti delicias non modò illas, quas ex iſtis acutè dictis percipimus, ſed etiam pleraſque omnes alias, è rerum inter ſe pugnâ & conflictu oriri. Quid enim eſt, amabo, cur tam ſuauiter auribus, & animis inſidias ponat,

Digitized by Google

vocum atque neruorum concentus? quia ſcilicet in multiplici ſonorum coniugatione grauia cum acutis pugnant, & interiectis, mediíſque ſonis veluti fecialibus quibuſdam, ac pacis interpretibus ſociantur. Cur in fidibus, νήτη cum ὑπάτη, καὶ μέση compoſita modulatè, numeroſéque ſonat, atque placet; cùm quibuſdam aliis abſurda ſit, atque aures vellicet odiosè. Cur ἐπιτρίτη, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, καὶ δὶς διαπασῶν, vnà vibratæ aures mulcent ſuauiſſimè? litis nempe & amicitiæ causâ, quibus percipiunt aures, illas vel inimicè congredi, vel amicè coïre. Cùm aures capiat Muſica, tum oculorum blandiſſima conciliatricula eſt pictura, cuius lenocinia omnia in colorum concertatione atque conflictu poſita eſſe docent artis illius prudentes viri. Nam id, quod in illâ pingendi ſcientiâ venuſtatis, & operæ habet plurimùm; vt corpora quædam eminere, alia ſubſidere videantur; cùm tamen in æquo, in plano, in proximo fuſa ſint omnia; id artifices colorum pugnâ conantur. Siquidem ea omnia quæ extare volunt, largâ luce accendunt; quæ deprimere, tenebris, & nigro colore excæcant. Ab artibus ad mores ſi gradus ſit, nihil cum maiori apparatu, ambitu, aut volu-
Digitized by Google

ptate ſpectatum eſt Romæ ludis Circenſibus, in quibus cùm multa eſſent odioſa, illud vnum iucundum fuit, pugna, atque conflictus. Dolorem, qui ex ſæuiſſimis & indigniſſimis cædibus concipi poterat grauiſſimus, voluptas ex dimicatione nata vincebat. Tantùm eſt illecebrarum in congreſſu aduerſariorum, atque fortunæ varietate, quæ hunc affligit, illum erigit; & quem erexerat, ab âfflicto ſæpe percellit. Nunc verò à moribus noſtro vitio corruptis ad mundi pulchritudinem oculos conuertamus. Quid eſt, cur cùm idem ipſe ſit, ſui tamen faſtidium non pariat? quid inquam, aliud eſt, quàm ἔρως & ἀντέρως qui perpetuis ſuis velitationibus velut in theatro paſcunt curioſos. At non ſolus Lunę citimus mundi locus rerum congreſſione placet; ſuprema etiam illa, & cæleſtia corpora conatibus inter ſe contrariis continentur. Quare vniuerſa mundi ſubſtructio in vacuo, & inani librata minimè nutat, aut impellitur? *Cur non pendenti machina mole ruit?* Quid? ſi ego erratilium ſiderum contrariis in ſeſe niſibus id tribuam? quæ dum rapiuntur ſuperioris cœli impetu in occaſum, in ortum ipſa renituntur, & eo conflictu vndecunque pari ſibi conſtant. Huius certè ſenten-

tiæ eſt auctor Mercurius ille, qui ſapientiâ ſuâ ter maximi nomen ſibi quæſiuit. Is in ſermone catholico ad Tatium his verbis mentem concepit ſuam. Η δ' ἐναντίωσις τὴν ἀντέρεισιν τῆς κινήσεως ἔχει ἑστῶσαν. Η γὰρ ἀντιτυπία στάσεώς ἐστι φορά. Nunc verò Solis, Lunæ, & erraticorum ſiderum lapſus & ſtationes, acceſſus & receſſus, congreſſus & coitiones, nocte, die, crepuſculis, vere, æſtate, autumno, hyeme mundum tantâ varietate temperant, vt faſtidio humano quàm facilè medeantur.

Quamobrem cùm omnis ea voluptas, quæ ab artibus, à picturâ, à muſicâ, à ludorum apparatu, atque adeò orbis totius aſpectabili venuſtate percipitur; pugnæ cuidam rerum atque congreſſui aſcribi debeat: neceſſe eſt eam, quæ ab acutè dictis oritur, delectationem vni verborum & ſententiarum contentioni acceptam referri debere.

Atenim cur pugna ipſa placet? propter varietatem: ſed cur ipſa varietas arridet? duplici ſanè de causâ, quarum altera eſt, Ingenium hominis, quod eſt eiuſmodi auctore Philoſopho I. l. Metaph. cap. I. vt naturæ ipſius quodam impetu in rerum cognitionem atque ſcientiam feratur. In rerum autem varietate aliquid diſcit

Digitized by Google

quod per ſe antè ignotum erat, aut certâ quadam ratione ignotum. Altera ratio eſt, rerum varietate, ſpirituum fieri commutationem, ex quâ iucunditas oritur: nam cùm animus in vnam rem defixus, diu illam contemplatur, vnum, & eundem inſiſtit ſpiritum. (ſic appellat Philoſophia corpuſcula quædam, quibus tanquam inſtrumentis animus vtitur ad rerum cognitionem percipiendam) ſpiritibus verò iſtis natura tum lucida eſt, tum calida, quare agitatione diuturna igneſcunt facilè, & vaporant, vnde exiſtunt dolor, & fatigatio. Varietati itaque rerum, ſpirituum varietas ſeruit, prior igitur ille ſpiritus qui agitatione incaluerat; mutatione illâ & quiete tepeſcit, atque recreatur. Et quoniam ſpiritus illi in totum corpus ſe diffundunt, atque illud tranant, voluptatem titillatione faciunt. Virgilius lætitiam quâ geſtiunt corui, in eam ſpirituum lenem agitationem refundit. ſic enim canit:

Haud equidem credo, quia ſit diuinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
Verùm vbi tempeſtas, & cœli mobilis humor
Mutauere vias, & Iuppiter humidus auſtris
Denſat, erant quæ rara modo, & quæ denſa relaxat.

Vertuntur ſpecies animorũ, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.

De ſententiâ quæ ſit Gnome abundè diſputatum eſt; de Dianœâ ponatur quæſtio. Hîc tamen moneo Gnomen aliquando ab Ariſtotele vſurpari pro illâ animæ vi, & intelligentiâ quæ res demonſtrat, aut declarat quodammodo, ſic enim cap. VI. Poët. Διάνοιαν δὲ ἐν ὅσοις λέγοντες ἀποδεικνύουσί τι, ἢ καὶ ἀποφαίνονται γνώμην. Id eſt. Dianœam (dico) ea omnia in quibus qui loquuntur demonſtrant aliquid, aut declarant mentem ſuam. hîc γνώμη vſurpatur pro mentis cognitione. Dianœa in genere vis eſt animi, (quæ rectè à quibuſdam cogitatio veluti coagitatio dicitur) quâ multam per diſquiſitionem inueſtigatur, quid ſit, vtrum ſit, & quibus gaudeat affectionibus id de quo quæritur. In Metaphyſicis lib. VI. cap. I. Dianœæ attribuuntur Scientia, Prudentia, & Ars, quarum duæ in molitione rei ſitæ ſunt, prima in cognitione, ſed cum diſcurſu, nam quæ cognitio eſt ſine diſcurſu ſiue agitatione Dianœa non eſt, ſed νοῦς, id eſt, intellectus, qui eſt habitus primorum principiorum, vt diſputat

Digitized by Google

Philoſophus lib. VI. Moral.

Dianœam itaque in ſpecie, quæ eſt pars tertia formalis Epopœiæ, his verbis definit Ariſtoteles cap. VI. de Poëticâ, τρίτον δὲ διάνοια. τοῦτο δ' ἐστὶ λέγειν δύνασθαι τὰ ἐνόντα, καὶ τὰ ἁρμόττοντα. Id eſt, *Tertia pars eſt Dianœa, hoc eſt poſſe dicere, ea quæ inſunt, & quæ conueniunt.* quæ definitio ſic explicatur, vt nomine τῶν ἐνόντων intelligamus ea, quæ ingenio & naturæ rerum ex ſeſe conueniunt; nomine autem τῶν ἁρμοττόντων ea, quæ accidunt, & ſunt ornamento. Dianœa itaque eſt vis animi quæ explicat, tum naturam rei, tum eas quæ naturæ congruunt, affectiones.

In officio Dianœæ eſt ἀποδεικνύναι καὶ λύειν, καὶ τὸ πάθη παρασκευάζειν, οἷον ἔλεον, καὶ φόβον, καὶ ὀργὴν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ ἔτι μέγεθος καὶ μικρότητα. Id eſt demonſtrare, & diſſoluere, & motus animorum præparare, velut miſericordiam & metum & iram & quæcunque talia ſunt. adhuc autem & magnitudinem & paruitatem, ex lib. de Poët. cap. XIX.

Quinque ſunt itaque Dianœæ partes, demonſtrare, diſſoluere, motus animorum ciere, augere, & minuere. Demonſtratione egent, quæ latent; ſolutione, quæ nexa ſunt, & ple-

Digitized by Google

xa; granditate, quæ ſunt exigua; imminutione, quæ grandia ſunt, & enormia. hæc ſententiæ officia enucleatiùs explicare Rhetoricæ eſt, non Poëticæ. Quamobrem illis ſuperſedeo. præteriri tamen non debet Commentatoris in Poëticam interpretatio. *Sermones*, inquit, *quibus perturbationes mouentur, magis proprij ſunt Rhetorices, quàm Poëtices: perturbationes autem animi quæ mouentur per ſermonem Rhetoricum & Poëticum ſunt metus, ira, amor, odium, gaudium, & dolor, & cætera quæ hominum animis accidunt, quæ enumerata ſunt in libris Rhetoricorum.*

Dianœæ diſcrimen à moribus eſt, quia ex moribus προαίρεσις, id eſt electio eius qui loquitur, vel quidpiam agit, in notitiam venit; ac proinde ſítne vitio, an virtute affectus. Dianœa verò eſt, ἐν οἷς ἀποδεικνύουσί τι ὡς ἔστιν, ἢ ὡς οὐκ ἔστιν, ἢ καθόλου τι, ἀποφαίνονται. *In iis eſt tota, quibus demonſtratur quippiam eſſe, aut non eſſe, aut vniuersè aliquid declaratur.* cap. VI. Animi itaque affectiones per mores fiunt palam; Rei verò de quâ poſita eſt quæſtio, proprietates, & exſtantia, & cætera eiuſmodi per Dianœam agnoſcuntur.

Faciunt interpretibus negotium ea verba,

quæ

Digitized by Google

quæ definitioni διάνοιας attexuit Philoſophus. nam cùm ſic pronunciaſſet: Dianœa eſt vis animi, quæ explicat tum naturam rei, tum eas, quæ naturæ congruunt, affectiones; adiunxit ὅσπερ ἐπὶ τῶν λόγων τῆς Πολιτικῆς καὶ Ῥητορικῆς ἔργον ἐστίν. Οἱ μὲν γὰρ ἀρχαῖοι πολιτικῶς ἐποίουν λέγοντας. οἱ δὲ νῦν ῥητορικῶς. odioſi ſunt, qui nodum hîc in ſcirpo quærunt. *Dianœa* (inquit) *cùm ad Rhetoricam, tum ad Politicam pertinet. Veteres ſiquidem poëtæ perſonas inducebant quæ politicè, apertâ & nudâ ab omnibus figuris oratione vterentur: nuperi verò ac recentes eas in ſcenam producunt, quæ Rhetoricè*, id eſt, omnibus Oratoriæ facultatis luminibus dictionem ſuam exornant. cap. VI.

At quid cauſæ eſt, cur tertius Dianœæ locus detur? quia, vt iam ſuprà monuimus, in actione felicitas; in moribus bonitas, & virtus; in ſententiâ vis animi, & intelligendi acumen conſiſtit.

QVÆSTIO DECIMA.
De Dictione.

I. *Definitio Dictionis.* II. *Quid ſit interpretatio, ſiue* ἑρμηνεία *apud Ariſtotelem.* III. *Ver-*

Digitized by Google

ba multa in nominibus censentur. IV. *Sensa animi esse* παθήματα, *quæ lateant, & vocibus proferantur.* V. *Quî nata sit Histrionica, & quomodo distincta à Poësi.* VI. *In recitatione vis maxima.* VII. *Dictionis partes octo.* VIII. *Dictionis Poëticæ laudes quinque.* IX. *De perspicuitate; cur primaria laus; quî oriatur, quænam illi officiant.* X. *De maiestate dictionis; quî fiat magna oratio Poëtica. Alia est dictio Poëtica, alia Oratoria. Poësis Gallica nimis timida.* XI. *De æquabilitate dictionis. Cur fœdum sit inæquabile dicendi genus.* XII. *De numeris dictionis Poëticæ.* XIII. *De concinnitate, & venustate dictionis. Concinnitas dictionis est* θεῖόν τι *distinctum à numeris & verbis, oritur ex metaphoris, & dialectis. Aurea, & diuina mediocritas in vsu ornamentorum. Gallici sermonis penuria.* XIV. *Non omnis pars Poëmatis ornari postulat.* XV. *Sítne potiùs poëma scribendum Latino sermone, quàm patrio.* XVI. *Quis locus inter partes formales debeatur dictioni.*

I. DICTIO ab Aristotele cap. VI. Poëticæ in hæc verba definitur: Λέγω λέξιν εἶναι τὴν διὰ τῆς ὀνομασίας ἑρμηνείαν. Id est, Definio Di-

ctionem esse interpretationem per nominis prolationem. Philosophus suo more, id est accuratâ illâ suâ, & vt ita dicam, succinctâ oratione loquitur. Quare vel hic locus indicio est certissimo, librum istum de Poëticâ meritò in operibus Aristotelis censeri. Hæc definitio rudioribus, & in Peripateticâ disciplinâ malè initiatis tristior, & angusta nimis videbitur, cui explicandæ seruient hæ cautiones.

II. CAVTIO prima sit. Ex Aristotele iis in libris quos inscripsit περὶ τῆς ἑρμηνείας, id est, de interpretatione, quædam voces sunt aientes, quædam negantes; tum & aliæ tertij cuiusdam generis, quæ neque aiunt, neque negant. In his sunt nomina solitaria, veluti, homo, aut leo: in illis sunt propositiones, putà, Homo est iustus: Leo est fera. Hinc orta est solemnis illa vocum distinctio in affirmantes, & negantes. Quæ porrò neque aiunt, neque negant voces, minimè sunt orationes, neque si ἀκριβολογεῖσθαι, & accuratè loqui placet, sunt ἑρμηνεῖαι, siue interpretationes; cùm iudicij, & veritatis, aut falsitatis vacuæ sint. At quæ affirmant, vel negant; illæ & orationes, & interpretationes compellandæ sunt. Pronun-

Digitized by Google

ciat itaque Aristoteles dictionem esse interpretationem sensu iam explicato.

III. CAVTIO altera est, istâ voce ὀνομαστὰς non tantùm comprehendi, quæ Grammaticis nomina dicuntur, & sunt ἄχρονα; sed etiam verba, quæ per tempora flectuntur. Nam & Philosophus cap. III. lib. de Interpretatione, vbi de verbis distinxisset, pronunciauit ea verba, quorum significatio certa esset, esse nomina. Αὐτὰ μὲν οὖν, καθ' αὐτὰ λεγόμενα τὰ ῥήματα ὀνόματά ἐστι, καὶ σημαίνει τι.

IV. TERTIA cautio est, ab Aristotele voces eiusmodi eâ gratiâ dici ἑρμηνείας, id est, interpretationes, quia sensa animi mente comprehensa interpretantur. Nam rerum cognitiones ait c. I. de Interpr. esse παθήματα τῆς ψυχῆς, affectiones animæ: Neque iniuriâ, cùm in animâ receptæ, illam afficiant quodammodo. quę itaque latent in intellectu rerum cognitiones, atque intelligentiæ per dictionem in apricum, & lucem adducuntur. ἔστι μὲν οὖν (inquit eodem capite) τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα. Est itaque mens Philosophi, cùm dictionem esse interpretationem per nominum prolationem dixit; vt ipsa sit oratio continua, atque perpetua; quæ animi sensa in medium profe-

Digitized by Google

rat. Quamobrem parum Philoſophicè nonnulli aiunt dictionem eſſe explicationem ſenſus animi. Nam & gemitus, & geſtus, & voces ἀσύνθετοι explicant varios ſenſus; cùm tamen iudicij, ac veritatis vacuæ ſint, ac proinde ἑρμηνείαι dici nequeant.

Definitio modò explicata vtrique dictioni ſolutæ, & ſtrictæ congruit: facilè tamen, ſi qui ſunt proprij characteres, adhibeantur, vtraque propriâ definitione gaudebit. Nam & ipſe Philoſophus cap. VI. his verbis Poëticam dictionem deſignauerat. Λέγω λέξιν μὲν αὐτὴν τὴν μέτρων σύνθεσιν. *aio dictionem eſſe metrorum compoſitionem*. Quanquam non vno metro tantùm à Rhetoricâ diſtinguitur Poëtica; ſed etiam ornatu, & formâ longè diſcolor eſt.

V. EXPLICATA naturâ, & definitione dictionis, de eius partibus, & ornamentis inſtituenda eſt quæſtio. Ac primùm quidem diſertè cauet Ariſtoteles capite XIX. τὰ σχήματα, ſiue figuras dictionis omnes in Poëticam minimè congruere. Ambigua enim eſt poteſtas τῶν σχημάτων. Alia ſiquidem recitanti propria ſunt, alia ipſi orationi. Cauet (inquam) vocis, oris, vultus, manuum, totiúſque corporis conformationem ad Poëticam nihil at-

tinere, ſed ad Hiſtrionicam. Nam cùm primis temporibus Poëtæ per ſeſe verſus ſuos ipſimet recitarent; decoris, & dignitatis retinentes erant: ſubinde verò vbi eam prouinciam Hiſtrionibus reliquêre; qui Poëticæ vim, & ingenium minùs callebant; fuerunt docendi artem pronunciandi. Ars porrò illa, quæ & recitantes fingeret, & voci, atque geſtui moderaretur, ὑποκριτικὴ Græcis; nobis Hiſtrionica appellatur. Illam Glaucon Teius primus in præcepta concluſit, auctore Philoſopho III. Rhet. quo teſtimonio ea continentur omnia, quæ iam monuimus, quare faſtidio non erit. *Nondum* (inquit) *in vſu erat ars hiſtrionica.* Καὶ γὰρ εἰς τὴν τραγικὴν, καὶ ῥαψῳδίαν ὀψὲ παρῆλθεν, ὑπεκρίνοντο γὰρ αὐτὰς τὰς τραγῳδίας οἱ ποιηταὶ τὸ πρῶτον. Id eſt, *Sero enim ad rem Tragicam & Epicam acceſſit. Poëtæ enim primis illis temporibus ipſimet tragœdias recitabant.* His attexuit: Δῆλον οὖν ὅτι καὶ περὶ τὴν ῥητορικήν ἐστι τὸ τοιοῦτον, ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ποιητικὴν, ὅπερ ἕτεροί τινες ἐπραγματεύθησαν, καὶ Γλαύκων ὁ Τήιος. Id eſt, *Manifeſtum itaque artem illam & Rhetoricæ pariter, & Poëticæ congruere; in quam quidam alij præter Poëtas operam ſuam contulerunt, vt Glaucon Teius.*

VI. PLANE ars illa recitandi, quæ Actio

Romanis dicta est, magnam cùm poëmati; tum orationi dignitatem affert. Rhodiis orationem Demosthenis contra Æschinem mirantibus; quid (inquit iste) si bestiam audiretis? Virgilio primas non nemo præcipere se posse non diffidebat, si vocis suauitatem æquare posset. scholæ etiam nostræ Magister docet lib. III. Rhet. cap. I. actores præmia & ipsis Poëtis, & Rhetoribus sæpe præripere; auditorum tamen, & iudicum vitio, διὰ τὴν μοχθηρίαν τῶν πολιτικῶν, καὶ διὰ τὴν τοῦ ἀκροατοῦ μοχθηρίαν. Tullius in Oratore. *Infantes*, inquit, *actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructum tulerunt, & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt, vt iam non sine causâ Demosthenes tribuerit & primas, & secundas, & tertias actioni.* at de iis abundè.

VII. DICTIONIS partes recenset octo Philosophus cap. XX. sunt verò hæ. Elementum, syllaba, coniunctio, nomen, verbum, articulus, casus, oratio. De singulis nunc disputandi, neque otium est, neque si sit, necesse est, cùm partes istas Grammatici diligentissimè sint defuncti.

VIII. DICTIONIS Epicæ laus est quintuplex. I. Perspicuitas. II. Maiestas. III. Æqua-

bilitas. IV. Numerus. V. Concinnitas quædam. De singulis pauca delibanda sunt.

IX. ARISTOTELES cap. XXII. meritò primas partes tribuit perspicuitati, & continuò monet cauendum ab humilitate. Λέξεως δὲ ἀρετὴ, σαφῆ, καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι. Primæ verò debentur perspicuitati, quia eo fine quisque loquitur; si bonæ, & sanæ mentis est; vt intelligatur; quoniam dictio est interpretatio earum rerum quas mente concepimus: quamobrem quò perspicuè magis vnusquisque loquitur, eò finem tenet feliciùs; & rectiùs loquitur. Et quando contrariorum contrariæ sunt affectiones, necesse est obscuritatem in oratione esse vitium longè maximum. Nam qui loquitur obscurè, nihilo plus efficit, ac si taceret: & auditor itidem intelligit dicentem nihil, & loquentem implicata. Quanquam & hic magis est odiosus; qui vexet, & malè habeat auditores. Peccabant itaque turpiter Rhetores illi antiqui quos obiurgat Quintilianus lib. VIII. qui discipulorum orationem attollebant istâ voce, Σκότισον. Oritur perspicuitas dictionis ex proprietate nominum. σαφεστάτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων. lib. de Poët. c. XXII. quod semel atque iterum monet. Ratio à nobis est.

Auditor

Auditor assuetus vocibus propriis continuò rem illis contentam penetrat, atque cernit. impropriâ verò nominum appellatione auditoris ingenium à re vnâ ad alteram traducitur cùm voluptate quadam, si raró & appositè; cum ægritudine, si frequentiùs. Discerpitur enim illâ frequentatione cogitatio. Perspicuitati etiam seruiunt periodorum circuitus mediocres, vinculorum apta dispositio, acuminum infrequentia, particularum vsus parcus. Periodorum enim granditate abnormi pendet auditoris animus, & ægrè initium cum fine committit, atque comparat. Vinculorum ἀταξία luxat orationem, & auditor ordini studet, quem non inuenit. Nocet perspicuitati frequentia acuminum, tum quia sæpe infeliciter, & incommodè illigantur; tum quia fatigatur auditor cùm sensum vestigat, qui vt plurimùm latet in acumine. Officit particularum insolens, & nimius vsus; extricandis enim illis operam qui ponit auditor, significationem amittit. Huius fraudis non imprudens Terentianus ille Dauus in Andriâ herum lusit. Huic enim quærenti quid narraret, Veterator ille respondit: *Æquè, quidquam, nunc, quidem.* Tum etiam & Syrus simili in

Digitized by Google

causâ. *ita res est hac nunc, quasi cum*. Hoc probari potest cùm studio, & datâ operâ sententiam suam tectam aliquis cupit. At quis in Poëta Epico hoc ferat? aut quis non vituperet?

X. ALTERA dictionis laus est, vt sit augusta, & à plebe summota. ita Philosophus cap. XXII. his verbis: Σεμνὴ δὲ, καὶ ἐξαλλάττουσα τὸ ἰδιωτικόν. Aristoteli consentiunt quotquot non imperiti de re Poëticâ disputârunt. Ipse Aristoteles lib. III. Rhetor. cap. I. secum congruit. Docet enim primos Poëtas licèt de re futili canerent; in pretio tamen fuisse, & gloriam assequutos fuisse ingentem, qui verborum splendore, & dignitate, omnium admirationem mererentur. Quare & Rhetorum primi, vt Gorgias, illorum dictionem imitari conabantur; quò in gloriæ quoque participationem venirent. Atqui notat eos imperitiæ Philosophus, qui Oratores poëticâ dictione florentes laudarent, cùm alia sit Poëtæ, alia Oratoris dictio. Καὶ νῦν (inquit) οἱ πολλοὶ τῶν ἀπαιδεύτων τοὺς τοιούτους οἴονται διαλέγεσθαι κάλλιστα· τοῦτο δ' οὐκ ἔστι; ἀλλ' ἑτέρα λόγου, καὶ ποιήσεως λέξις. Accedit Aristoteli Lucianus, qui sic in Rhet. Mag. loquitur: Ῥήτωρ πολὺ ἔνερθε τῆς ποιητικῆς μεγαληγορίας ἐστίν. Id

eſt, *Rhetor multùm abeſt à maieſtate Poëticâ.* Accedit etiam Arbiter apud quem Eumolpus in hæc verba loquitur: *Effugiendum eſt ab omni verborum, vt ita dicam, vilitate, & ſumendæ voces à plebe ſummotæ. Vt fiat. Odi profanum vulgus & arceo.* Adeſt etiam vir emunctæ naris, & ingenij acerrimi Horatius, qui in hæc verba ſententiam proferat lib. I. ſat. IV.

Neque enim concludere verſum
Dixeris eſſe ſatis, neque ſi quis ſcribat, vti nos
Sermoni propiora, putes hunc eſſe Poëtam.
Ingenium cui ſit, cui mens diuinior, atque os
Magna ſonaturum, des nominis huius honorem.

Multis proſequitur hoc argumentum, atque dictionem eam deſiderat, quæ etiam extra metrum magna ſit & florens; ita vt ſoluto etiam carmine,

Inuenias diſiecti membra Poëtæ.

Quare inquit,

Non ſatis eſt puris verſum concludere verbis, &c.

Id monuiſſe operæpretium fuit, tum Latinæ poëſeos gratia, tum etiam Gallicæ, & huius quidem multo magis; cui dicitur id adhæſiſſe corruptelæ, vt ſi quid à vulgi conſuetudine

Digitized by Google

abhorrens allatum fuerit, continuò repudietur, quare ea languida & effeminata quodammodo quibuſdam eſſe videtur, neque ſatis digna, quæ Æneïdi ſeruire poſſit. Quamquam audio exiſtere Poëtas robuſtiſſimi ingenij, qui Epopœias ſcribant, & re ipsâ eam calumniam confutent. Nonnihil etiam timeri potuit Latino poëmati à Grammaticorum gente, qui cùm ſint humilis ingenij, & ſtyli; ſermoni propiora poſſunt ſcribere, ad poëmatis verò dignitatem aſſurgere nequeunt.

At cur dictionem magnificam eſſe oportet? quia admirationem, & voluptatem ciere debet. Ab aſſuetis autem non impellitur animus. Aſſurgit itaque, vel quò placeat, vel quò in admirationem vocet.

Quî verò grandeſcit? nempe (inquit) Philoſophus cap. XXII. εἰ τοῖς ξενικοῖς κέχρηται. ſi peregrina in vſum adhibeat. Quæ peregrina ſint docet eodem cap. ξενικὸν δὲ λέγω γλῶτταν καὶ μεταφορὰν, καὶ ἐπέκτασιν, καὶ πᾶν τὸ παρὰ κύριον. *Peregrinum dico, linguam, tralationem, extenſionem, & quidquid à propriâ poteſtate traducitur.* Quod iterum monet eodem capite.

Linguarum nomine varias Dialectos com-

prehendit. Augetur itaque oratio à Dialectis, Metaphoris &c. vel quia mens auditoris excitatur ad insolentiam illam verborum, vel quia discit aliquid, vel quia Poëta eruditior videtur, qui præter solitum sapiat, & loquatur. Quid sit Metaphora, Ἐπέκτασις, & Metatheses illæ, quid Ænigma, quid Barbarismus fusè disputauit præter alios Quintilianus libro altero. Dialecti porrò & Metaphoræ tum aliis partibus Poëticæ, tum maximè Epopœiæ congruunt ex cap. XXIV. διὸ καὶ γλώττας καὶ μεταφορὰς ἐνδέχεται μάλιστα. Cùm maiestas dictioni concilianda sit; certè humilitas, & tumor pariter fugienda sunt. de quibus quæremus hîc postquam de quintâ dictionis laude fuerit disputatio.

XI. DICTIONIS laus tertia est Æquabilitas; per quam vno tenore, & vniusmodi veluti filo texitur oratio. Præceptionem istam vnus omnium explicauit elegantissimè Horatius.

Inceptis grauibus plerumque, & magna professis
Purpureus, latè qui splendeat, vnus, & alter
Assuitur pannus; cùm lucus, & ara Dianæ,
Et properãtis aquæ per amœnos ambitus agros,

Aut flumen Rhenum, aut pluuius describitur arcus.
Sed nunc non erat his locus, & fortasse cupressum
Scis simulare. Quid hoc? si fractis enatat exspes
Nauibus, ære dato qui pingitur; amphora cœpit
Institui; currente rotâ cur vrceus exit?
Denique sit, quod vis, simplex duntaxat, & vnum.

Non sum nescius adduci hoc testimonium pro vnitate fabulæ, de quâ disputatum est priori parte huius Dissertationis: at meo præterea iudicio rectè quadrat, & congruit æquabilitati dictionis.

Fœdum est non Poëtæ tantùm, sed etiam Oratori vitium, scribendi genus non æquabile; nam & arrogantiæ notat, & imbecillitatis hominem, qui plus oneris sibi sumat, quàm ferre possit. Monitorem habet Horatium:

Sumite materiam vestris qui scribitis æquam
Viribus, & versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri.

XII. QVARTA laus est, vt sit numerosa. De numeris Poëticis nemo Grammaticus, aut Orator non scripsit, quare de iis dicere supersedebo. Si quid sit in rem nostram, illud,

cùm de verſu hexametro inſtituemus dicere, perfectum dabo.

XIII. QVINTA laus dictionis eſt venuſtas quædam, & concinnitas, quæ difficiles, imò nullos habet explicatus. Ingenij bonitate, non præceptis continetur. Ac primùm quidem diſtinguitur à numero, & verbis; quoniam iis remanentibus, illa interit in hoc verſu Virgiliano.

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ.

Concinnitas ſua, & lepos ineſt. En aberit, ſi legis.

Corpore bis ſeptem præſtanti ſunt mihi Nymphæ.

cùm tamen & verba eadem, & idem ſit numerus. Quantò turpiùs incedet, ſi dixeris,

Præſtanti bis ſeptem ſunt mihi corpore Nymphæ.

Sordeſcit igitur oratio verborum μεταθέσει, & tranſpoſitione; venuſtati non tantùm opponuntur ſordes, ſed etiam humilitas quæ ex proprietate verborum oritur. Exemplum ab Æſchylo adducit Philoſophus cap. XX. Poët. Æſchylus & Euripides in Philoctete, ipſum inducunt eodem verſu, ſed mutatâ vnicâ voce conquerentem, ſic quidem Æſchylus. φαγέδαινα ἥ μου σάρκας ἐσθίει ποδός. *Phagedæna* (hoc eſt cancer in carne, vt hîc ſumitur) *edit pedis mei*

carnes. Euripides verò ita: φαγέδαινα ἥ μου σάρκας θοίναται ποδός. *Phagedæna epulatur pedis mei carnes*. Attexuit Philoſophus auditorum iudicium. Iambus (inquit) Euripidis concinnus eſt iudicatus , Æſchyli verò vilis. τὸ μὲν φαίνεται καλὸν, τὸ δ᾽ εὐτελές. In Virgilio quæramus exemplum. Ecloga IV.

Nec varios diſcet mentiri lana colores,
Sponte ſuâ ſandix paſcentes veſtiet agnos.

Tolle μεταφορὰς illas, quæ in dictionibus *diſcet*, *mentiri*, *veſtiet* elucent; flos ille, & dignitas verſus extinguetur. Neque vbique tamen , aut nulli metaphoræ , tranſpoſitioni , & Dialecto locus eſſe debet. Vix dici poteſt quàm dirum Gallos ceperit odium tranſpoſitionum , aut Dialectorum. Nam ſi quid paulò inſolens , aut præter aulæ ſermonem proferatur , continuò repudiatur. Græci , Latini , Itali liberiùs , & pro arbitratu propemodum iis vtuntur, Gallis verò vocem ſuo loco mouere ; aut Dialecto, præterquam Aulicâ, vti religio eſt. De Dialecto ſecùs pater ille poëſeos Gallicæ Ronſardus edixerat. Sequutus enim Græcos , & Latinos in hæc verba loquitur. *Je te conſeille d'vſer indifferemment de tous dialectes , comme ie t'ay deſia dit , entre leſquels le courtiſant eſt touſiours*

le

le plus beau, à cause de la maiesté du Prince; mais il ne peut estre parfait sans l'aide des autres. Car chacun iardin a sa particuliere fleur, & toutes nations ont affaire les vnes des autres. Comme en nos haures, & ports, la marchandise bien loin cherchée en l'Amerique se debite par tout. Toutes les prouinces, tant soient-elles maigres, seruent aux plus fertiles de quelque chose; comme les plus foibles membres, & les plus petits de l'homme seruent aux plus nobles du corps.

Audio ab aduersariis facultatem illam de vsu dialectorum Græcis permitti, propterea quòd vnaquæque illorum ciuitas vt imperij, ita sermonis proprij erat retinentissima, cui honos & dignitas esset sua: Gallis verò tantumdem licere nolunt, in quos & vitæ, & sermonis vni Regi sit imperium, & potestas. Honesta planè est oratio. At quid causæ est, cur antiquis verbis Poëtæ Gallo interdictum est? Ab Homero ad extrema Græcorum tempora anni fuêre supra bis mille, & Homeriana verba etiam nuperis venerationi fuerunt; at quæ ante sæculum apud maiores nostros floruêre, nobis sordent. Vnum è tribus in causâ est, aut sermonis Galli vitium, aut ingenij mobilitas, aut subobscura quædam inuidia.

Digitized by Google

Tum quidni licet cùm à Græcis, tum à Latinis verba quædam poteſtatis maioris, atque virium, aut earum rerum quæ noſtris hominibus in vſu non fuerant, mutuari? Romanis id etiam laudi datum eſt; nam præter exempla, quæ ſuperſunt, & abundant; adeſt Horatij edictum:

In verbis etiam tenuis, cautúſque ſerendis
Dixeris egregiè, notum ſi callida verbum
Reddiderit iunctura nouum, ſi forte neceſſe
Indiciis monſtrare recentibus abdita rerum;
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget, dabitúrq; licentia ſumpta pudenter.
Et noua, fictáque habebunt verba fidem, ſi
Græco fonte cadant parcè detorta. Quid autem
Cæcilio, Plautóque dabit Romanus; ademptũ
Virgilio, Varióque? ego cur acquirere pauca
Si poſsũ, inuideor; cùm lingua Catonis & Enni
Sermonem patrium ditauerit, & noua rerum
Nomina protulerit? Licuit, ſempérque licebit
Signatum præſente notâ producere nomen.

Illis poëſis Gallica præſidiis, atque copiis miſerè ſibi interdictum voluit; ergo exilis eſt, & ieiuna; & *Tametſi bona eſt natura, redditur culturâ iuncea.*

Atqui cùm aliis rebus, tum verbis non tan-

tùm cultior esse debuit, quàm Latina, aut Græca; sed etiam ditior; neque adeò id tantùm quia maiorum verba auditione acceperit, sed etiam quia ὁμοιοπτώτων gratiâ, atque frequentatione copiam, vim, atque vbertatem quandam maiorem desiderat.

In rebus quidem omnibus aurea est mediocritas; in dictione est maximè. Nam cùm alibi facile sit, & pronum labi; tum hîc imprimis. Rectè Horatius in Arte.

Decipimur specie recti: Breuis esse laboro,
Obscurus fio. sectantem læuia nerui
Deficiunt, animíque. Professus grandia turget,
Serpit humi tutus nimium, timidúsq; procellæ.
Qui narrare cupit rem prodigialiter vnam,
Delphinum syluis appingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpæ fuga; si caret arte.

Atque iterum,

Hic dum vitat humum; nubes & inania captat.

Id autem vitij à Grammaticis κακόζηλον dicitur, de quo Quintilianus in VII. his verbis. *Denique* κακόζηλον vocatur, *quidquid est vltra virtutem; quoties ingenium iudicio caret, & specie boni fallitur, omniúmque in eloquentiâ vitiorum est pessimum, nam cætera cùm vitentur, hoc petitur.*

Digitized by Google

Miserè quidam dictioni ita sunt addicti, & in illam vnam intenti adeo, vt nihil in illam satis putent esse exhausti. Quamobrem dum toti in eâ sunt, modum non tenent. Quos idem qui nobis laudatus est Quintilianus lib. XII. his verbis admonet: *Sed & copia modum habet, sine quo nihil nec laudabile, nec salutare est, & nitor ille cultum virilem, & inuentio iudicium desiderat: sic erunt magna non nimia, sublimia non abrupta, fortia non temeraria, seuera non tristia, grauia non tarda, læta non luxuriosa, iucunda non dissoluta, plena non tumida.* Eos qui difficili & moroso sunt ingenio, anxia illa, & stultè religiosa scribendi ratio inuasit: cùm bonitatem ingenij, & εὐφυΐαν illam celeberrimam comitetur natiua quædam orationis pulchritudo. Quamobrem ego

Horum æmulari exoptem negligentiam
Potiùs, quàm illorum obscuram diligentiam.

XIV. HIC quoque quæri potest, sitne par omnibus poëmatis partibus diligentia adhibenda. Vetat princeps artis nostræ c. XXIV. τῇ δὲ λέξει δεῖ διαπονεῖν ἐν τοῖς ἀργοῖς μέρεσι, καὶ μήτε ἠθικοῖς, μήτε διανοητικοῖς. ἀποκρύπτει γὰρ λίαν λαμπροτέρα λέξις τά ἤθη, καὶ τὰς διανοίας. Id est: *In partes poëmatis otiosas, quæque moribus, aut sententiis vacant,*

ornatus dictionis conferri debet. Dictio enim illustris suâ luce, moribus, & sententiis officit. Pulcherrimâ hac præceptione nihil explicatius, aut pulchrius dici potest. quamobrem exemplis duntaxat id confirmare placet.

Virgilius orationem Latini Regis moratam nullo ornatu, nullâ metaphorâ, nullo fuco pinxit.

Olli sedato respondit corde Latinus.
O præstans animi iuuenis: quantùm ipse feroci
Virtute exuperas; tantò me impensiùs æquũ est
Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.
Sunt tibi Regna patris Dauni; sunt oppida capta
Multa manu; nec non aurúmque, animúsque Latino est.
Sũt aliæ innuptæ Latio, & Laurentibus agris,
Nec genus indecores, sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis. simul hæc animo hauri.
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat; idque omnes Diuique, hominésque canebant:
Victus amore tui; cognato sanguine victus,
Coniugis & mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi;

Digitized by Google

Promissam eripui genero, atque arma impia sumpsi.
Ex illo, qui me casus, quæ Turne sequantur
Bella vides, quantos primus patiare labores, &c.

In his versibus verba omnia propria. Res enim magni momenti auditorem attentum suâ dignitate facit. at in IV. Georgicon, quibus flosculis, luminibus, ornamentis pepercit, quo ditior de re oppidò exili fieret oratio. De apibus ita canit.

Sin autem ad pugnam exierint, nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu.
Continuóque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præsciscere. Namque morantes
Martius ille æris canor increpat, &c.

Ad hæc sunt res quædam, quæ ornatu, & cultu corrumpuntur, de quibus Manil. III. Astron.

Ornari res ipsa negat, contenta doceri.

Quamobrem ab Horatio sapienter dictum est,

ut quæ
Desperes tractata nitescere posse, relinquas.

XV. IN disputationem quoque venire potest, sitne poëma nobis patrio sermone, an Latino, vel etiam Græco scribendum. San-

Digitized by Google

ctissimè nos obtestatur, & compellat eâ de re Ronsardus. *Je supplie tres humblement ceux à qui les Muses ont inspiré leur faueur, de n'estre plus Latineurs, ny Grecaniseurs, comme ils le sont plus par ostentation que par deuoir; & prendre pitié comme bons enfans de leur pauure mere naturelle. ils en rapporteront plus d'honneur & de reputation à l'aduenir, que s'ils auoient à l'imitation de Longueil, Sadolet, ou Bembe recousu & rabobiné ie ne sçay quelles vieilles rapetasseries de Virgile & de Ciceron, sans tant se tourmenter. Car quelque chose qu'ils puissent escrire, tant soit-elle excellente; ne semblera que le cry d'vne oye, au prix du chant de ces vieils cignes, oiseaux dediez à Phœbus Apollon. Aprés la premiere lecture de leurs escrits, on en tient non plus de conte que d'vn bouquet fany. Encore vaudroit-il mieux comme vn bon bourgeois ou citoyen, rechercher & faire vn Lexicon des vieils mots d'Artus, Lancelot, & Gauuain; ou commenter le Romant de la Rose, que de s'amuser à ie ne sçay quelle Grammaire Latine qui a passé son temps.* Sanè quàm turpiter Ronsardum sua fefellit opinio. Lanceloti, Gauuanij, & eius, qui est de Rosâ libri, quis nostrûm meminit sine risu? ipsius etiam Ronsardi famam non pauci proscindunt. At Fracastorij,

Sannazarij, Bembi floret etiam nunc gloria. Neque tamen ij poëmatis dignitatem ſatis æquarunt. Preſſiùs id diſputemus. Eſto poëma ſuis omnibus laudibus cumulatum, dictione Gallicâ conſcriptum; pertinebit fateor etiam ad mulieres: at, ſi grauitate, & dignitate præſtet; non placebit illarum ſtomacho: ſi maieſtate caret; ne poëma quidem erit. Carebunt illi auctores alterâ laude, quam ambiunt; aut dignitate poëmatis, aut muliercularum gloriâ. Audio non deeſſe, quibus dignitas Epica ſit nihili; fauor verò deterioris ſexus ſit longè maximi. atque illi eâ ſe tutantur ratione non abſurdâ. Solæ legunt, ſolæ laudant, ſolæ etiam emunt mulieres. Quare ad eas itur, apud eas recitatur, earum iudicio arbitrium literarum permittitur. Agreſtes (inquiunt illi) Latini, & Græci idiomatis ſcientes, rerum pulcherrimarum guſtu carent; neque lautitias huius ætatis noſtræ norunt. Non vſquequaque ego illis aduerſari velim. Eſto ſanè ita vti diſputant. Gallica illa poëſis totâ Galliâ celebretur; Galliâ certè continebitur, finibus ſcilicet arctiſſimis; adhæc quàm facilè ſeneſcet, & riſum deformitate ſuâ mouebit. Quis noſtrûm intelligit Ionuillæi dictionem? quis non ridet antiquorum

rum ſermonem. Etiam Ronſardus ille vapulat à mulierculis, quibus ſe totum dedidit. At ſi quod fuerit poëma ſuis omnibus laudibus illuſtre, Latino ſermone conſcriptum, nullo illud terrarum ambitu, nullis temporum finibus circunſcribetur. Vincit maieſtate ſermonis, vincit amplitudine idiomatis, vincit temporis diuturnitate. Quandiu enim florebit Religio Chriſtiana, florebit verò ad ſenectutem orbis, & excidium rerum omnium; vigebit Latina lingua. Quamobrem potius eſt, & maius operæ pretium Latinè, quàm Gallicè ſcribere; ita tamen potius, vt laude digni ſint, qui patriâ id conentur oratione.

XVI. POSTREMVM dictioni locum deberi probant & demonſtrant ea, quæ à nobis priùs de dignitate fabulæ, morum, atque ſententiæ fuêre diſputata.

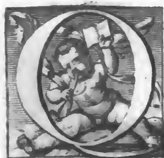

DISSERTATIONIS
PARS TERTIA.

DE CAVSA EFFICIENTE Epici Carminis.

QVÆSTIO PRIMA.
Quis habitus ſit Poëtica.

I. *Quid ſit Scientia.* II. *Quid Ars.* III. *Quid Prudentia.* IV. *Epica eſt prudentia.* V. *Epica non eſt Hiſtoria.* VI. *Epica non eſt Ars.* VII. *Epica non eſt Logica.*

VANTI ſit Philoſophiæ, atque adeò Peripateticæ operam dediſſe, hæc Diſſertationis noſtræ pars tertia abundè docet. Cùm enim Grammaticorum natio in verbis, atque dictis antiquorum conquirendis, legen-

díſque tota ſit : de naturâ Poëticæ facultatis rectè conſtitutum à ſe tum putat, cùm oratione auctoritatibus, atque teſtimoniis veterum exaggeratâ, cumulatâque rem perturbatam atque ſenſus vacuam attulerit. Atque ij dignitatem ſuam vtcunque tutari poſſunt, quando de prouinciâ non abeunt ſuâ; cùm autem in alienam inuadunt, tum exiſtimationem ſuam, atque famam illudunt turpiſſimè. Enimuero niſi alieno eſſem animo à litibus, & à iurgio abhorrerem quàm qui maximè, næ homines oppidò idoneos nactus eſſem, in quos facerem exempla. Vnius ego meminero, cuius etiam nomini placet parcere; vt non hominem, ſed ἀφιλοσόφους illos, & Philoſophiæ Peripateticæ imprudentes, ſtudiorum ſuorum aliquando pudeat. En eius pronunciatum. *Ergo ſi me audias longo interuallo diſſociatæ ſunt Poëſis, ac ciuilis ſcientia. Hæc enim vera eſt ſcientia, atque inter eas, quæ in actione verſantur, nobiliſſima: Poëſis quippe quæ in rebus ſingulis, & indiuiduis verſatur, etſi paulò aliter, quàm Hiſtoricus*, &c. Quàm multa, quàm grauia peccat. Nullus fuit peccandi locus, quem non occuparit. Principio πολιτικὴν ſcientiam dixit, & ne dubitandi copiam relinqueret veram aſſeruit, ac-

Digitized by Google

curauit ſcilicet pronunciatum. At ea, ſcientia non eſt, vt liquidò iam conſtabit. Tum ſcientiam in actione verſari (vtì loquitur) cenſet. Quo dicto nihil eſt fœdius, & ab omni Philoſophiâ cùm Peripateticâ, tum Academicâ magis abhorrens. Deinde Poëſim rebus ſingulis & indiuiduis addicit. At quî adeò præceptoris ſui immemor fuit, quem illuſtrauit commentariis. Ariſtoteles Poëſim Hiſtoriæ præfert, docétque eſſe aliquid φιλοσοφώτερον, vt oſtendimus primâ parte Diſſertationis. Quia Hiſtoria τὰ καθ' ἕκαστον enarrat; Poëſis verò celebrat τὰ καθόλου.

Quò totâ de re liqueat, paulò altiùs exordiri orationem neceſſe eſt. Commodè Philoſophus VI. Moral. cap. III. virtutes quibus animus in veritatem connititur, eſſe quinque pronunciauit. Sapientiam, Mentem, Scientiam, Prudentiam, & Artem. Duæ primæ, cur nos nunc quidem temporis ſollicitos habeant, nihil cauſæ eſt. De aliis tribus ambigi poteſt.

I. DE ſcientiâ itaque Philoſophus accurat diſputationem lib. VI. Moral. cap. III. & illam definit in hæc verba: Ἐπιστήμη οὖν τί ἐστιν ἐντεῦθεν φανερόν, εἰ ἀκριβολογεῖσθαι, καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι. Πάντες γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα μὴ ἐνδέχε-

ϑαι ἄλλως ἔχειν, &c. in quibus multus est. Id est. *Quid sit scientia hinc clarebit, si disertè & certò definire placet, neque verisimilitudinibus tantùm obsequi. Scire enim se vnusquisque nostrûm existimat, cùm id quod cognoscit, secus se habere non posse intelligit.* Tum ἐπιστητὸν illud, siue id quod scitur, æternum esse & mutationi minimè obnoxium esse iubet, atque eiusmodi; vt neque oriri, neque interire queat. Ἐξ ἀνάγκης ἄρα τὸ ἐπιστητόν. Ἀΐδιον ἄρα. τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὄντα ἁπλῶς ἀΐδια πάντα. τὰ δ᾽ ἀΐδια ἀγένητα, καὶ ἄφθαρτα. Est itaque scientia cognitio rei, quæ mutationi minimè sit obnoxia, atque ista vox cùm ab Aristotele fuerit, tum etiam à Platone, & omnibus quotquot Philosophiæ se dedidêre hominibus. Qui omnes eò ab singulis rebus scientiam abiudicarunt, quòd hæ fluxæ essent, ac caducæ.

II. ARTEM definitione circumscribit Philosophus c. IV. eiusdem lib. VI. ἕξιν μετὰ τοῦ λόγου ποιητικήν. *Habitum cum ratione efficientem.* tum addit: Ἔστι δὲ τέχνη πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν. ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι. Id est. *Ars omnis versatur in molitione rei, & tota incumbit, vt eorum aliquid efficiat, quæ esse & non esse queunt.* Neque illud effatum tam est ab Ari-

ſtotele, quàm ab ipsâ rei naturâ. Ecquæ enim ars eſſe poteſt, aut intelligi; quæ rem non moliatur, & naturæ enitenti non obſtetricetur quodammodo?

III. PRVDENTIÆ verò definitionem his verbis cap. V. lib. VI. comprehendit. Λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικήν. Id eſt. *Conſectarium eſt (prudentiam) eſſe habitum cum ratione practicum.* Hæc prudentiæ definitio nihil admodum differt ab artis definitione, niſi quia prudentia dicitur πρακτική; ars verò ποιητική. Et ne cui negotium facerent iſtæ voces, monuit diligenter Philoſophus. Nam diuerſas eſſe vires atque poteſtates iſtarum vocum cùm ipſe docet, tum nos ipſi Diſſertationis parte alterâ oſtendimus.

Hi ſunt itaque characteres οὐσιώδεις, & vt loquitur ſchola, formæ, & differentiæ eſſentiales iſtorum habituum.

Scientia opus nullum efficit, ne inceptat quidem, aut conatur; ſed in vnam rei contemplationem intenta proprietates, vires, ac dotes illius introſpicit, atque certis rationibus demonſtrat. Ars autem omnis actuoſa eſt, & machinatrix, quæ rem architectatur, & efficit, rem inquam minimè moratam. Pruden-

Digitized by Google

tia verò etiam ipſa ex ſeſe efficit rem aliquam; ſed moribus ornatam; id eſt, mores inſtituit. Hîc in rem noſtram erit Prudentiam in ſpecies ſuas diſtribuere. Tres ſunt illæ nemini non notæ. Prima dicitur πολιτικὴ, altera οἰκονομικὴ, tertia μοναστική. Illa reſpubl. atque regna legibus informat, & ciuitates temperat inſtitutis, vnde etiam illi nomen quæſitum eſt. Altera familiam regit ac gubernat, à quo munere nomen traxit. Tertia inſtruit moribus vnumquemque ciuium, quò ſecum ſanctè habitare, atque ſibi moderari queat.

IV. NVNC ego de Epicâ noſtrâ ſic conſtituo, vt ſit prudentia, eáque præſtantiſſima. Huic enim rei vni ſtudet, & in hoc vires omnes, atque curas intendit; principum vtì virorum animos, atque mentes inſtituat, quî tum belli, tum pacis tempore ſanctè rem adminiſtrent publicam. Et quando à principibus viris ad priuatos, morum ſanctitudo, aut corruptela deriuatur, & in totum corpus deſcendit; conſequens eſt, vt Epica doctrina ſalutem, atque ſanctitatem in omnes reipubl. ordines inſinuet. Atqui eam diſciplinam, quæ mores publicos, & priuatos informat, prudentiâ contineri & congruens eſt omnium

Philo-

Philoſophorum ſententia, & ex iis, quæ docuimus de definitione prudentiæ, vincitur. Atque vt rem decidam. Hæc Epica rectè cum Ethicâ, ſiue Morali Philoſophiâ congruit; Vtraque enim mores inſtruit, ornat, atque locupletat; Ethica quidem preſſiùs, Epica elegantiùs. Atenim reclamat gens Grammaticorum tota, nec ſibi eripi antiquam poſſeſſionem ſinit. Neminem hîc duriùs appellabo. Verùm audacula eſt iſta Grammatica, neque ſatis meminit ſe Rhetoricæ, Hiſtoriæ, Philoſophiæ, atque adeò huic noſtræ Epicæ ancillari. Loquitur accuratè Philoſophus, etiam eleganter Rhetor & Epicus; ſcilicet Grammaticæ operâ pro imperio vtuntur. Non ſunt iſtæ diſciplinæ in poteſtate Grammaticæ, neque ab illa habentur, ſed illam habent, vt Græcis loqui conſuetudo eſt.

V. HISTORIÆ Epicam qui addicat, næ is hallucinatur. Quantùm à ſe ſint ſegregatæ Hiſtoria, & Poëtica, docuimus primâ Diſſertationis parte.

VI. NOBIS nunc temporis cum Philoſophis, gente acerrimâ, & exercitatiſſimâ diſcrimen eſt, qui auctoritate, exemplo, ratione pugnant Poëticam in artibus cenſeri: auctori-

tia verò etiam ipsa ex sese efficit rem aliquam; sed moribus ornatam; id est, mores instituit. Hîc in rem nostram erit Prudentiam in species suas distribuere. Tres sunt illæ nemini non notæ. Prima dicitur πολιτικὴ, altera οἰκονομικὴ, tertia μοναστικὴ. Illa respubl. atque regna legibus informat, & ciuitates temperat institutis, vnde etiam illi nomen quæsitum est. Altera familiam regit ac gubernat, à quo munere nomen traxit. Tertia instruit moribus vnumquemque ciuium, quò secum sanctè habitare, atque sibi moderari queat.

IV. NVNC ego de Epicâ nostrâ sic constituo, vt sit prudentia, eáque præstantissima. Huic enim rei vni studet, & in hoc vires omnes, atque curas intendit; principum vtì virorum animos, atque mentes instituat, quî tum belli, tum pacis tempore sanctè rem administrent publicam. Et quando à principibus viris ad priuatos, morum sanctitudo, aut corruptela deriuatur, & in totum corpus descendit; consequens est, vt Epica doctrina salutem, atque sanctitatem in omnes reipubl. ordines insinuet. Atqui eam disciplinam, quæ mores publicos, & priuatos informat, prudentiâ contineri & congruens est omnium

Philo-

Digitized by Google

Philoſophorum ſententia, & ex iis, quæ docuimus de definitione prudentiæ, vincitur. Atque vt rem decidam. Hæc Epica rectè cum Ethicâ, ſiue Morali Philoſophiâ congruit; Vtraque enim mores inſtruit, ornat, atque locupletat; Ethica quidem preſſiùs, Epica elegantiùs. Atenim reclamat gens Grammaticorum tota, nec ſibi eripi antiquam poſſeſſionem ſinit. Neminem hîc duriùs appellabo. Verùm audacula eſt iſta Grammatica, neque ſatis meminit ſe Rhetoricæ, Hiſtoriæ, Philoſophiæ, atque adeò huic noſtræ Epicæ ancillari. Loquitur accuratè Philoſophus, etiam eleganter Rhetor & Epicus; ſcilicet Grammaticæ operâ pro imperio vtuntur. Non ſunt iſtæ diſciplinæ in poteſtate Grammaticæ, neque ab illa habentur, ſed illam habent, vt Græcis loqui conſuetudo eſt.

V. HISTORIÆ Epicam qui addicat, næ is hallucinatur. Quantùm à ſe ſint ſegregatæ Hiſtoria, & Poëtica, docuimus primâ Diſſertationis parte.

VI. NOBIS nunc temporis cum Philoſophis, gente acerrimâ, & exercitatiſſimâ diſcrimen eſt, qui auctoritate, exemplo, ratione pugnant Poëticam in artibus cenſeri: auctori-

Digitized by Google

tate quidem; nam artem poëticam eruditorum omnium ore celebrari ecquis tandem non audiuit? Exemplo; cùm Rhetorica Poëticæ cognata, & soror quodammodo, inter artes censeatur: Ratione; siquidem præceptorum, quibus res aliqua efficitur, multitudine ars omnis definitur; præcepta verò poëmati condendo nos ipsi tradimus. Istæ petitiones paucis eliduntur. Auctoritate vulgi nihil mouemur, præsertim cùm hæc causa nostra adeò non sit deserta, vt auctores non habeat. A nobis faciunt Francisc. Patricius, Madius, Piccolomineus Mazonius. Exemplum à Rhetoricâ infirmum est. Nam Rhetoricæ officium est, aptè dicere ad persuadendum, & finis persuadere dictione. Finis verò, & officium Epopœiæ est vitæ, & morum institutio. Rationi, quâ pugnant, vis est aliqua; minimè tamen, si fuerit aliquod rei faciendæ præceptum inter artes continuò locum habere debet. Doctrinam inter, quæ μέθοδος Græcis dicitur; & artem interest plurimùm. Scientiæ docendæ via, & ratio nemini ars dicitur. Quis enim moratæ Philosophiæ, aut naturalis, vel alterius cuiuscunque scientiæ præceptiones in artibus aliquando posuit? Ars est cuius effectum

neque ſcientia eſt , neque mores , ſed arte-factum. Quamobrem cùm neque Phyſica, neque vlla alia ſcientia ex ſeſe ſint artes; neque earum præceptiones in artibus numerentur, ſed ſint viæ , atque μέθοδοι ad illas diſciplinas; de Epicâ noſtrâ, quæ morata eſt Philoſophia, eandem legem rogamus. Obiiciunt ſe ſe pro arte nonnulli, atque intercedunt hac ratione. Quæ ſyllabarum quantitatem, metri nume-ros, accuratæ periodi ambitum , & quæ eis agnata ſunt ornamenta, docet facultas, ea cer-tè ars, ſi quæ eo nomine dicenda eſt, appella-ri debet. Nullus inficior, artem eſſe fateor, ſed Grammaticam, quæ noſtræ ſeruiat, & obſe-quatur Epopœiæ. At, inquiunt, Actionem illam Heroïcam inſtruere, ſuíſque partibus at-que laudibus exornare, in artis erit officio, quia enim opus aliquod efficit. Redeunt ad ingenium, & odioſè nos obtundunt. Enim-uerò & Phyſicen qui inſtruit Philoſophus; de corpore naturali vniuersè primùm quærit; tum de corpore ſimplici, atque adeò de ele-mentis & cælo; deinde de mixto imperfecto, vti ſchola loquitur, de iis nempe quæ μετέωρα dicuntur, quibus forma eſt infirma & εὐκίνητος: deinde de mixto perfecto, cuius forma eſt ſui

ſubiecti retinens & ſtataria quodammodo. Non eò tamen Phyſicæ inſtituendæ ratio in artibus cenſetur, ſed doctrina, & μέθοδος appellatur. Ad hoc exemplum de Epicâ conſtituimus.

VII. NEQVE verò deſunt ex noſtris hominibus, qui arti Logicæ Epicam velint dedere, quia Epica ψευδεῖ λόγῳ vtitur. Nam vt ἐριστικὴ, ſiue Sophiſtica λόγῳ φαινομένῳ, Rhetorica πιθανῷ, Analytica ἀποδεικτικῷ, ita Epica ψευδεῖ. At λόγος ille ψευδὴς Logicæ eſt dictionis. Deinde Epica exemplis virtutem ſuadet, exempla verò à Logicâ arte ducuntur. Poſtremò παραλογισμοὺς adhibet etiam auctore Philoſopho, quippe quæ decipiat. At pace iſtorum dixerim, παραλογισμῷ laborant ipſi. Enimuerò Phyſica, & Moralis, atque adeò omnis ſcientia in Logicæ erit poteſtate atque diœceſi, hæc illorum ſi quid valet ratiocinatio; cùm in confirmandis ſuis pronunciatis diſciplinæ omni vſus ſit λόγου ἀποδεικτικοῦ; in technis, & aculeis Sophiſtarum expediendis, λόγου φαινομένου. Rem planè ineptam. Illæ ſiquidem primariæ diſciplinæ ſequioribus iſtis pro famulis vtuntur. Nam quod ab exemplis pugnant homines, id frigidum eſt. Quæ enim pars Philoſophiæ

exemplo caret, neque tamen eò Logica dici debet. At ſuaues ſunt, qui παραλογισμὸν nobis obiiciant, quia Heroem ex omnibus aliquem vnum omni virtute cumulatum, qualis fortè nunquam fuit, aut extiturus eſt, Epopœia adducit in exemplum. Mirum nî Cyropædiam Xenophontis, & Oratorem Tullij intra Logicæ fines concludant, quorum ille imperatorem, hic oratorem, non qualis extiterit, ſed qualis mente comprehendi potuerit præſtantiſſimus, in ſpecimen & exemplar produxerint.

QVÆSTIO ALTERA.
De Furore Poëtico.

I. *Definitio furoris in genere.* II. *Textus Ariſtotelis emendatus. Pacius & Ricobonus defenduntur contra Robortellum.* III. *Quotuplex ſit ſpecies furoris.* IV. *Platonica diuiſio furoris.* V. *Quid Ariſtoteles de furore.* VI. *Tot furoris ſpecies, quot animorum perturbationes vehementiores.* VII. *Poëta Epicus in conſtitutione fabulæ furere non poteſt, quis furor in illo admitti poßit, & quomodo naſcatur.* VIII. *an arte, an natura poëta exiſtat.*

Digitized by Google

I. MERITO dubitari poteſt, fueritne aliquid in ore hominum omnium celebratum magis, quàm furor poëticus: de quo vt nemo aliquantò eruditior tacuerit; nemo tamen ſatis eius definitionem vel tradidit, vel eius ſpecies, partéſve, atque ποιότητας explicuit. Furor à me in hæc verba definitur. Animi cis, & trans rationem vehementior impetus. Græcis diceretur ὁρμὴ ἐκστατική. Contingit itaque furor, quando animus apud ſe non eſt, cùm ſcilicet aliquâ vel perturbatione intrinſecâ, vel impreſſione externâ differtur, & de ſede rationis amouetur. Suadetur noſtra definitio ab Ariſtotele, qui de Poëticâ cap. XVII. quærit; quinam ſint apti maximè commouendis perturbationibus, atque id detulit ad eos qui ingenij ſint εὐφυοῦς ἢ μανικοῦ ſolertis, vel furore perciti. Τούτων γὰρ οἱ μὲν εὔπλαστοι, οἱ δὲ ἐκστατικοί. Ex his enim illi bene ſunt à naturâ ficti, atque comparati; hi verò de mente dimoti. Quid enim aliud eſt ἔκστασις, quàm incitatio quædam vehemens, quâ animus à ſe quodammodo diſtrahitur.

II. HIC caueri debet, Græco codici labem interueniſſe, quæ Robortello fuit offenſioni. In codicibus Benianis, Pacianis, Caſau-

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

bonianis, aliísque legitur. Τούτων γὰρ οἱ μὲν εὔπλαστοι, οἱ δὲ ἐξεταστικοί. Quæ verba Ricobonus, Pacius, atque alij feliciter interpretantur: feliciter inquam, nam cùm vitium esset in Græco, & ἐξεταστικοὶ, pro ἐκστατικοὶ legeretur, interpretati sunt rectè de furore. At Robortellus intercessit parum commodè his verbis. *Pacius hæc quæ postremo loco ab Aristotele dicuntur, non videtur intellexisse, cùm ait. Etenim poëtarum aliqui ab ipsâ naturâ ad poëticam bene formati sunt, aliqui autem à mente abstrahuntur. Debent igitur verti sic. Ex his enim hi quidem ficti, factique sunt ab ipsa natura apti ad fingendum & comminiscendum; illi verò optimè indagant, inquirúntque omnia propter incredibilem aciem mentis.* At bonâ veniâ Robortelli, minùs ipse vidit Aristotelis mentem, ac Pacius. Nam Græca lectio est huiusmodi: ἐκστατικοὶ, non ἐξεταστικοί. Enimuerò vox illa cùm familiaris est Græcis eâ in potestate, tum & Aristoteli; veluti lib. VII. Moral. ἐκστατικὸν τοῦ λογισμοῦ dixit eum, qui à mente deturbatus esset. Deinde res ipsa indicat id, quod monemus. Nam cùm Philosophus docuisset ciendis motibus animorum illos idoneos esse, qui indolis essent εὐφυοῦς, aut μανικῆς, adiecit ea verba;

de quibus eſt controuerſia. Ex quibus illud conficitur; vt, cùm τὸ μανικὸν non congruat cum ἐξεταστικῷ viro indagatore, ac perueſtigatore; ſed ἐκστατικῷ, hoc eſt eo, qui à ſe excuſſus fuerit, nec ſuî ſatis ſit compos: legendum planè ſit hîc ἐκστατικοὶ, non ἐξεταστικοί. At quid cauſæ fuit, cur aliqui τῷ εὐπλάστῳ agendi vim tribuerint, cui patiendi poteſtas tantùm debeatur? Hæc enim verba οἱ μὲν εὔπλαστοι, ſic vertunt, *Alteri ad fingendum ſunt idonei*, cùm ſenſus ſubſit: alteri à naturâ ficti ſunt ad id muneris, quod initio propoſuerat.

III. FVRORIS ſpecies duas conſtituo. Alter enim furor eſt à naturâ, alter à Deo. Quæ diuiſio eſt & à Platone in Phædro, & ab Ariſtotele in Problematis, & à communi hominum omnium intelligentiâ. De furore diuino quæſtio & longioris eſt operæ, & propriæ diſſertationis, quam elucubramus: quamobrem de vno furore naturali dicere nunc aggredimur.

IV. PLATONICI pro more ἀλληγορίαις, & myſteriis hanc quoque partem Philoſophiæ contaminant, & magnificè nihil dicunt. Sex ſtatuunt rerum veluti gradus. Primus, iſque nobiliſſimus eſt, ἕν τι, res vna quæpiam, neque mutatio-

mutationis, neque diuisionis patiens. Sextus atque omnium infimus Materia, quæ perpetuo cieatur motu, & infinitis secetur locis. Ex intermediis primus est Mens, quæ ab vnitate illâ simplici abest aliquantùm, motus tamen expers, & æterna. Tum secundùm Mentem est Ratio, quæ neque vna est, neque æterna, neque infinita, & eadem mutationi obnoxia. Rationem infra est opinio ea, quæ non modò non sit vna, sed etiam infinita sit, & mobilis. Tum quinto loco est Natura, quæ corporis partes, & puncta tranat omnia, & in illis mouetur, atque diuiditur. Cùm enim in Materiâ sessitet, cum illâ fluctuat, subsidit, erumpit, & mergitur. Nunc verò quæ res est mysterij plenissima, anima per istos gradus à materiâ ad illud Vnum ascendit, & ab illo Vno ad materiam deuoluitur. Sapit enimuerò, inquiunt, anima quando est coniuncta cum illo Vno, desipit quando est cum Materiâ, in illis quatuor gradibus interiectis cùm versatur, furit. Et quoniam illi gradus sunt quatuor; efficitur, vt sint quatuor quoque furoris species: Poëticus, Mysticus, Vaticinium, furor diuinus. Demum gradus illos fabellis, consecrationibus, & si verum licet dicere, nugis distin-

Digitized by Google

guunt, augent, illustrant, quibus enarrandis iam otium non est. Nunc satis sit à Platone ipso imaginem quandam & adumbrationem eius rei inchoasse. τῆς θείας μανίας τετάρων θεῶν τέτ͂αρα μέρη διελόμενοι, μαντικὴν μὲν ἐπίνοιαν Ἀπόλλωνος θέντες, Διονύσου δὲ τελεστικὴν, Μουσῶν δὲ ποιητικὴν, τετάρτην δὲ Ἀφροδίτης, καὶ ἔρωτος. *Diuini furoris quatuor species constituimus, totidémque Diis consecramus, Vaticinium Apollini, Baccho mysticum, Musis poëticum, Veneri & amori quartum scilicet amatorium.* Missis Platonicis ad Peripateticos nos conferamus.

V. ARISTOTELES Problem. sect. XXX. vbi loci de atrâ bile inceptat disputare, in eadem verba loquitur, ac in lib. de Poëticâ. Ait enim ὅσοις δὲ λίαν, πολλὴ καὶ θερμὴ, μανικοὶ, καὶ εὐφυεῖς, καὶ ἐρωτικοί. Id est. *Quibus est multa (*bilis*) atra, & calida, ijperciti sunt, & ingeniosi, & amori dediti.* Quibus autem (inquit) calor ille temperatus est, οὗτοι μελαγχολικοὶ μὲν εἰσι φρονιμώτεροι δέ. *Illi quidem sunt melancholici sed prudentiores,* & ad omnia reipubl. munia obeunda διαφέροντες *præstantissimi.* Pro variâ itaque bilis atræ temperie animam variè affici & impelli censuit Philosophus. Quibus caput incessit vis melancholiæ acrior, ij inquit, νοσήμασιν ἁλίσκον-

ται, ἢ μανικοῖς, ἢ ἐνθουσιαςικοῖς, altero ex iſtis morbis tentantur, furore naturali, qui mania dicitur, aut enthouſiaſmo. Ab eâdem bile feminæ exiſtunt Sibyllæ, Bacchæ, & viri Enthei, ὅθεν Σίβυλλαι, καὶ Βάκχιδες, καὶ οἱ ἔνθεοι. Qui certè ſunt tales non à morbo, ſed à temperamento naturali, ὅταν μὴ νοσήματι γίνονται, ἀλλὰ φυσικῇ κράσει. Tum monet de Maraco poëtâ Syracuſano, cuius poëſis præſtantior eſſet, cùm is fureret. Demum melancholicos ſiue magiſtratibus gerendis, ſiue rei militari, ſiue diſciplinis, & ſcientiæ omnium aptiſſimos pronunciat. quod priori parte huius Diſſertationis monuimus. In controuerſiam vocari poteſt, cenſueritne Philoſophus furorem eſſe alium ab iſto naturali, quíque à Deo affletur animis. Eam quæſtionem non inanem, ſed otij maioris, opellæ noſtræ de furore diuino addiximus.

VI. QVANDO furor eſt impetus animæ cis, vltráve rationem, certè cùm anima præter conſuetudinem vehementiùs impellitur, tum eam furore percelli neceſſe eſt. Et quoniam vndecim ſunt eius perturbationes, totidem exiſtant furoris ſpecies oportet. Amore impotentiùs vexatur Anacreon? furit, qui canat:

Digitized by Google

Θελω, θελω μανιῶσαι,
Θελω, θελω φιλῆσαι:
Volo, volo furere;
Volo, volo amare.

Et Theocritus. ὡς εἴδων, ὡς ἐμάνην.

Iræ ſe permiſit aliquis? ab eâ idem perditè & miſerè impellitur. Nam *ira furor breuis eſt*. Furorem in irata Medæa eius nutrix eleganter exprimit actu tertio apud Senecam.

Incerta qualis entheos curſus tulit,
Cùm iam recepto Mænas inſanit Deo,
Pindi niuali vertice aut Niſæ iugis:
Talis recurſat huc & huc motu effero,
FVRORIS *ore ſigna lymphati gerens.*
Flammata facies ſpiritum ex alto citat.
Proclamat, ô ſuperi! oculos fletu rigat,
Renidet, omnis ſpecimen affectus caput,
Hæret, minatur, æſtuat, queritur, gemit.
Quò pondus iſtud verget? vbi ponet minas?
Vbi ſe iſte fluctus franget, exundat FVROR.
Non facile ſecum verſat, aut medium ſcelus,
Se vincet; iræ nouimus veteres notas.
Magnum aliquid inſtat, efferum, immane, impium.
Vultum FVRORIS *cerno.*

De aliis mentis perturbationibus, quarum im-

Digitized by Google

pressione, & impetu vincitur ratio, idem esto iudicium. De furore verò poëtico sic ego statui oportere iudico.

VII. FVRERE poëtam tum cùm Epopœiæ διάταξιν, siue constitutionem suis omnibus partibus instruit, certè non putem: est enim eiusmodi informatio, Rationis opus accuratissimum. Nam cùm omnes penitus Heroïcæ virtutis laudes, hoc est potissimam Politicæ, & moratæ Philosophiæ partem comprehendat; vt nostræ Dissertationis pars vltima docebit, quî illas aptè sine ratione coagmentabit? At in Episodiis quibusdam, in descriptionibus, & orationibus aliquantum furoris aspergi non negauerim. Neque tamen is furor, aut à Deo est, aut etiam à victâ ratione, sed eatenus dumtaxat. Poëtæ in rei cuiuspiam meditationem contentione vehementi, bilis atra calorem concipit, euolat sursum, & cerebrum inuadit. Animus itaque accessione bilis inflammatur magis atque magis, & omnes vires obstinatus in cogitationem illam vnam intendit, adeò vt rerum omnium aliarum, suæque ipsius salutis oblitus esse videatur. Furoris illius specimen in Eumolpo edidit Arbiter.

Fœdâ in tempestate, naue lacerâ, re-

mis conuulſis, fracto malo, clauo cum gubernatore in mare excuſſo, miſerabili pereuntium in gemitu, & mulierum comploratu, *Ecce* (inquit) *audimus murmur inſolitum, & ſub diætâ magiſtri, quaſi cupientis exire belluæ gemitum. Perſequuti igitur ſonum, inuenimus Eumolpum ſedentem, membranæque ingenti verſus ingerentem. Mirati ergo quòd illi vacaret in viciniâ mortis poëma facere, extraximus clamantem, iubemúſque bonam habere mentem. At ille excanduit, & ſinite me* (*inquit*) *ſententiam explere, laborat carmen in fine. Iniicio ego phrenetico manum, iubeóque Gytona accedere*, &c.

VIII. NEQVE tamen ſi quis atrâ polleat bile, de quâ cùm hîc tum primâ parte huius Diſſertationis à nobis diſputatum eſt; continuò is in poëtis cenſendus eſt, niſi acceſſerit cognitio diſciplinarum propemodum omnium, ſtudium acre, & obfirmata quædam in componendo, expoliendóve carmine peruicacia. Quamobrem aſſertior Horatio, qui pronunciat.

Naturâ fieret laudabile carmen, an arte
Quæſitum eſt. Ego nec ſtudium ſine diuite venâ;
Nec rude quid proſit video ingeniũ. Alterius ſic

Digitized by Google

Altera poſcit opem res, & coniurat amicè.
Qui ſtudet optatam curſu contingere metam,
Multa tulit, fecítque puer, ſudauit, & alſit:
Abſtinuit venere, & vino. Qui Pythia cantat
Tibicen, didicit priùs, extimuítq; magiſtrum.

Parum itaque ſine arte natura, & ſine naturâ ars valet. Hæc ſine illâ triſtis eſt & exſucca; illa ſine hac, vaſta, & inculta. Neque quiſquam in poëtâ à nobis vtramque deſiderari mirabitur; qui à Vitruuio libro I. audiuerit in architecto nihil minus requiri. Itaque (inquit) ingenioſum eſſe oportet, & ad perceptionem diſciplinarum docilem. Neque enim ingenium ſine diſciplinâ, aut diſciplina ſine ingenio perfectum artificem poteſt efficere.

Quamobrem in nugis eſt ille Muſarum chorus, & Apollinis afflatus. Neque Philoſopho digna eſt ſententia, quæ Muſis id acceptum ferat, quod eſt artis, & naturæ. Poëta ſine reprehenſione dixerit:

Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo,
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

Plato verò, & Ariſtides de eiuſdem familiâ homo, citra dignitatem Philoſophiæ pronunciarunt eadem verba. ille quidem in Phædro, hic in Platonicâ primâ. ὃς ἄνευ μανίας μου-

σῶν. ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκηται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανῶς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελὴς αὐτός τε, καὶ ποίησις ὑπὸ τῶν μαινομένων, ἡ τοῦ σωφρονοῦντος ἠφανίσθη. Id eſt. *Qui abſque Muſarum furore ad fores poëticas acceſſerit, perſuaſus de ſolâ arte futurum poëtam: & ipſe imperfectus erit, & eius poëſis illa ſana furentis comparatione nulla erit.*

DISSER-

DISSERTATIONIS
PARS QVARTA.

DE FINE POESEOS.

I. *Poëseos finis non est voluptas.* II. *Animi voluptas quæ ex imitatione oritur ad poësin pertinet.* III. *Finis poëseos non est gloriæ rumusculus. Malæ artes, & ineptiæ quorundam poëtarum, qui vni gloriæ ridiculi student.* IV. *Finis Epopœiæ est, viros principes instituere, qui rempubl. rectè constituant, & administrent.*

I EX iis, quæ tertiâ parte huius Dissertationis disputata sunt, satis poterat intelligi; ei methodo, (quam artem quidam dicunt, quæque est de Epico poëmate) finem positum esse, vt poëma illud omnibus suis partibus instruat. Neque eò nunc spectat

Digitized by Google

hæc quæſtio ; ſed in eo tantùm diſputat ; ecquis tandem ſit Epopœiæ finis conſtitutus.

Poëſi generatim atque vniuersè probrum obiiciunt multi , & tanquam voluptati natam criminantur. Epicurum quis non rideat ? Homo delitiis perditus, & voluptate diffluens poëſim nequitiæ ream dicit , & amoribus deditam queritur. *οὐ δ' Ἐπικούρου φροντὶς ἡμῖν , ὅστις ἀσέμνου περὶ τοὺς ἰδίους κήπους ἡδονῆς γεωργός ἐστιν , ἅπασαν ὁμοῦ ποιητικὴν , ὥσπερ ὀλέθριον μύθων δέλεαρ ἀφοσιούμενος.* meritò inquiebat Heraclides Ponticus. Num etiam ridendus eſt Plato , qui fabellarum varietate , & verborum luxuriâ Philoſophiam matronam grauiſſimam comat ſtudioſus ; & idem poëſi virgini mundum obiiciat , atque nequitiæ damnet ? Pellicit (inquit)animos delectatione , irretit blanditiis , atque meretriculam agit. Quid ais Plato ? Tu , qui vagam, & incertam venerem facis , quid aliud agis, quàm ciues in ganeis, non in ciuitatibus habitare iubes ?

Non tamen is ego ſum , qui voluptate poëticâ mores corrumpi ſinam ; cùm poëtas malè moratos à re literariâ exulare velim. Ouidium laudo , qui ſanctè monet :

Eloquar inuitus , teneros ne tange poëtas,

Digitized by Google

Submoueo dotes impius ipſe meas.
Callimachum fugito, non eſt inimicus amori;
Et cum Callimacho, tu quoque Coë, noces.
Me certè Sappho meliorem fecit amicæ,
Nec rigidos mores Teïa Muſa dedit.
Carmina quis potuit tutò legiſſe Tibulli?
Vel tua, cuius opus Cynthia ſola fuit?
Quis potuit lecto durus diſcedere Gallo?
Et mea neſcio quid carmina tale ſonant.

Voluptatem in aliâ poëſi dominari, qui non ſinimus, quantò minùs in Epicâ feremus. ſcitum eſt in Philoſophiâ, & effatum ſanctiſſimum, virtutes animi omnes, ſiue quibus informantur mores, ſiue quibus veritas tenetur, ab obiectis dignitatem ſuam, atque ſpeciem ducere. A quibus ſi quid deflectat & aberret, id quoque vitioſum ſit, & ab eâ diſciplinâ alienum. Atqui poëmati Epico finis eſt principis viri inſtitutio, vt à nobis mox demonſtrabitur. Quid erit igitur tam à poëmate Epico abhorrens, quàm ea poëſis, quæ voluptati ſeruiat; cùm ab illâ non morum alatur ſanctitudo, ſed, ſi quæ priùs fuerit corrumpatur?

II. QVID itaque? triſtem poëſim, exſuccam quodammodo, atque duram laudabimus, aut etiam vultuoſam, & difficilem? mi-

Digitized by Google

nimè omnium. Nam & Aristoteles IV. cap. poëtas omnes, & poëtis deditos χαίρειν iubet. At illud gaudium non ab illecebris voluptatis, sed ab imitatione rerum accuratâ deriuatur. Videmus enim inquit χαίρειν τοῖς μιμήμασι πάντας, imitatione homines omnes gaudere. Cui sententiæ suæ fidem facit ab experientiâ. Earum enim rerum imitatione, & imagine perfectâ gaudemus; quæ per se, suâ vi, & naturâ fœdæ sunt, & tristitiam afferunt: quales sunt θηρείων μορφαὶ τῶν ἀγελωτάτων καὶ νεκρῶν, ferarum truculentæ formæ, atque cadauerum. Cùm itaque poësis omnis in imitatione posita sit; gaudio, atque lætitiâ abundet, necesse est. Ad hæc pulchritudinem cap. XXIV. dignitatem c. IX. & admirationem c. XXIV. poëmati maximè Epico accersit: pulchritudinem quidem, quæ ex partium inter se comparatione; dignitatem, quæ ex rerum magnitudine; admirationem, quæ ex agnitionibus, & peripetiis oriantur. Hæc sanè tria gaudio, atque lætitia sapientis mentem perfundunt; animum verò, aut corpus labefactant minimè. Quanquam & alia est quædam voluptas à verbis, nominibus, adiunctis, numeris, & Grammaticâ illâ munditie, quâ plebs maximè capitur, & gaudet:

Digitized by Google

quam ego non repudio quidem, ſed in vltimis colloco. Quod monuit pars ſecunda huius Diſſertationis.

Lucretio ſuffragor hîc, ac lubens, qui pulchrè ſanè lib. IV. eâ de re cenſuit.

Nam veluti pueris abſynthia tetra medentes
Cùm dare conantur, priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flauóque liquore:
Vt puerorum ætas improuida ludificetur,
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Abſynthi laticem, deceptáque non capiatur,
Sed potiùs tali tactu recreata valeſcat.
Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
Triſtior eſſe, quibus non eſt tractata, retróque
Vulgus abhorret ab hac, volui tibi ſuauiloquenti
Carmine Pierio rationem exponere noſtram,
Et quaſi muſæo dulci contingere melle:
Si tibi fortè animum tali ratione tenere
Verſibus in noſtris poſſem, dum percipis omnẽ
Naturam rerum, ac præſentis vtilitatem.

Delitiis itaque iſtis qui carmen Epicum temperauerit, is noſtrâ hac in facultate princeps erit. quippe

Omne tulit punctum, qui miſcuit vtile dulci,

Digitized by Google

Lectorem delectando, pariterque monendo.
Hic meret æra liber Sosiis: hic & mare transit;
Et longum noto scriptori prorogat æuum.

Vt poëtarum nequissimi sunt, qui voluptati student vni; ita omnium sunt ineptissimi, qui sibi suæque gloriæ omnia mancipant: de quorum stultitia cùm nihil satis pro merito dici possit, de illis dicere supersedebo.

IV. DE fine Poëseos vniuersè disputare, neque huius loci est, vbi tantùm de Epopœia instituimus quæstionem; neque nostræ diligentiæ, cùm nullus sit locus in quo Sophistarum oratio luxuriet vberiùs. Quibus tantùm est otij ab re suâ, vt ex priscis, & nuperis auctoribus flores omnes legere licitum sit, atque ex iis suæ poësi coronam texere: vt suum illud pulchrum nihil inuideo; ita hoc ego ab iis vicissim peto, ne incuriâ neglectum à nobis istum locum putent; sed studio Philosophiæ prætermissum. Memini dicere me quæstione alterâ primæ partis, poësi κατὰ τὸ γένος finem positum esse ab Aristotele, vti animum vitiis purgaret; quamobrem, & epico carmini id congruat necesse est. Quæ enim generis laudes sunt, descendunt illæ pari potestate ad species. Erit itaque nostræ Epopœiæ, & om-

ni poësi id commune, vt labem omnem ab animo detergat; sed quoniam vnicuique speciei suus est χαρακτὴρ, sua vis, & potestas propria, in eam nos conuerti necesse est.

Tragœdiæ est animum à teneritudine animi nimiâ, quæ ex metus & misericordiæ motu oritur, cum voluptate quadam liberare, ex Philosopho cap. VI. de Poëtica. Nam cùm in tragœdiâ maximè dominentur τὰ παθήματα, atque in his primæ sint misericordia, & metus; auditor cum voluptate docetur vtriusque impetum ferre æquiùs. Ab assuetis enim non fit τὸ πάθημα; assuescit verò frequentatione tragœdiæ. Epopœiæ verò partes erunt, non tantùm duas illas perturbationes profligare, sed etiam omnes animi impetus reprimere; tum multò magis ad genus omne virtutis principes viros, atque Reges exemplo heroïs acuere. Nam si Epica nostra cum politicâ congruit, quod tertiâ parte vicimus, quid erit in eius officio magis, quàm principem virum, atque magistratum omni virtute instituere, qui rempubl. legibus temperet optimis, & ab hostibus integram tueatur?

A nobis facit Horatius vir in omni genere doctrinæ præstans, Philosophiæ sciens, Poë-

Digitized by Google

ſeos peritiſſimus, & Auguſto à conſiliis. Is iam grandior, & rerum vſu callidus Epicum carmen Philoſophiâ, & Philoſophis Homerum φιλοσοφώτερον pronunciauit. Teſtimonium in hæc verba dixit.

Troiani belli ſcriptorem, maxime Lolli,
Dum tu declamas Romæ, Præneſte relegi;
Qui quid ſit pulchrum, quid turpe, quid vtile, quid non
Pleniùs, ac meliùs Chryſippo, & Crantore dicit.
Cur ita crediderim, niſi quid te detinet, audi.
Fabula, quâ Paridis propter narratur amorẽ,
Græcia Barbariæ lento colliſa duello,
Stultorum regum, & populorũ continet æſtus.
Antenor cenſet belli præcidere cauſam.
Quid Paris? vt ſaluus regnet, viuátq; beatus,
Cogi poſſe negat. Neſtor componere lites
Inter Peliden feſtinat, & inter Atriden.
Hunc amor, ira quidem communiter vrit vtrumque.
Quidquid delirant Reges, plectuntur Achiui.
Seditione, dolis, ſcelere, atque libidine, & irâ
Iliacos intra muros peccatur, & extra.
Rurſus quid virtus, & quid ſapientia poſſit,
Vtile propoſuit nobis exemplar Vlyſſem;

Qui

Digitized by Google

Qui domitor Troiæ, multorum prouidus vrbes
Et mores hominum inſpexit, latúmque per æquor
Dum ſibi, dum ſociis reditum parat; aſpera multa
Pertulit, aduerſis rerum immerſabilis vndis
Sirenum voces, & Circes pocula noſti;
Quæ ſi cum ſociis ſtultus, cupidúſque bibiſſet,
Vixiſſet canis immundus, vel amica luto ſus. &c.

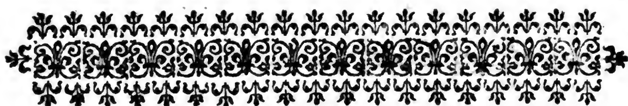
Auctoritati accedit ratio. Nam poëmati Epico hic finis conſtitutus eſt; vt principem virum virtutibus, quæ ipſum deceant, omnibus exornet. Virtutes autem primariæ, ac veluti Regiæ vel paci, vel bello accommodatæ ſunt, aut etiam vtrique. In pace hæc ſunt; Vrbes, & ciuitates fundare; religionem conſtituere; pietatem fouere; dies faſtos, ac nefaſtos dicere; acuere ciues præmiis, & magnificentiâ ad virtutem; à vitiis deterrere pœnis; matrimonia legibus ſancire, amoribus moderari. Nunc verò, quam partem Virgilius luculenter, & magnificè non tractauit? libros primum, tertium, quartum, quintum, ſextum, & partem ſeptimi qui legerit attentè, næ is dubio locum nullum relictum eſſe fatebitur, quin de re poli-

Digitized by Google

ticâ præſcripſerit diligentiſſimè. In bello hæc dominantur; delectus militum, prælia, duella, inſidiæ, ciuitatum obſidiones, & quæ his affinia ſunt bellicæ virtutis officia. Extitítne aliquando vel hiſtoricus, qui diſertè magis in his verſatus ſit? aut etiam extiturúſne eſt aliquis, qui diligentiùs, & magnificentiùs ea deſcribi, atque narrari poſſe putet; quàm ab eodem Marone libris altero, ſeptimo, octauo, nono, decimo, vndecimo, & duodecimo celebrata ſunt? Atque has virtutis heroïcæ partes vno poëmate comprehendit Virgilius, & vni Heroï attribuit. Homerus verò eaſdem duplici cùm poëmate, tum Heroë diſtinxit. Sapienter à Taſſo factum puto, qui Virgilium imitari maluit. Habent enim Æneis, & Hieroſolyma admirabile illud, quod in Epico carmine veluti caput eſſe voluit Ariſtoteles cap. XXIV. Nam eſſe vnum aliquem hominem, qui virtutes illas omnes πολιτικὰς, & militares complexus ſit, admirabilius eſt, & heroïcum magis, quàm ſi quis excellat quidem alterâ, alterâ verò deficiat.

Digitized by Google

AD DISPVTATIONEM DE EPICÆ APPENDIX.

DEFINITIO METAPHYSICA EPOPOEIÆ.

I. *Etymologia Epopœiæ.* II. *Epopœia dicitur pictura.* III. *Epopœia quî mendacium dicatur.* IV. *Epopœiæ Definitio Stoica.* V. *Epopœiæ accurata definitio.*

QVAMQVAM ea explicatio Epici carminis, quæ per quatuor causas à nobis explicata est, satis esse poterat viro Philosopho; cùm ea sit perfecta vniuscuiusque rei cognitio, quæ ex quatuor causis assurgit; ne quid tamen iure desiderari queat, & vt omnium mentes expleamus, hîc appendi-

Digitized by Google

cis loco Metaphyſicam definitionem Epopœiæ attexemus.

I. EPOPOEIÆ, ſiue epici carminis ἔτυμον, & nominis notatio eſt à dictione Græcâ (τὸ ἔπος) quæ verbum, & vocem hominis ſignificat; à quâ ſuâ primâ poteſtate amplâ ſanè atque laxâ ad ſtrictam magis reſtringitur, & illi parti poëſeos addicitur, quæ verſu ἑξαμέτρῳ heroum facta celebrat. Auctore Euſtathio id audeo, qui ſic præfatur in Iliadem. Ἔπος (inquit) ἰδιάζεται ἐπὶ τῶν ῥαψῳδιωτῶν κατά τι ἐξαίρετον. Tum. Epici poëtæ, οἱ ἐν τῷ ἑξαμέτρῳ ἡρωΐζοντες. Tullio non placuit iſta vox, Epopœius: Epicum poëtam maluit appellare lib. de opt. gen. orat. *Ennius* (inquit) *ſummus poëta epicus*. Deinde. *Tragici, Comici, Epici, Melici etiam, atque Dithyrambici.*

II. PLERISQVE omnibus mirificè arriſit illud Simonidis dictum; quod à Plutarcho lib. de aud. poët. accepimus, ζωγραφίαν μὲν εἶναι φθεγγομένην τὴν ποίησιν, ποίησιν δὲ σιγῶσαν τὴν ζωγραφίαν. *Poëſin picturâ loquaci, & picturam poëſi tacitâ definiri*. Neque nobis ſanè itidem diſplicet tralatio illa, quandiu tralatio eſt; quæ tamen ſi pro definitione accuratâ producitur, inepta eſt cùm ad alias poëſeos partes, & ſpe-

cies explicandas, tum multò magis ad definiendam Epopœiæ naturam.

III. NONNVLLIS Poëſis omnis videtur mendacium illuſtre; aut cantatæ quædam malis artibus deliciæ, atque præſtigiæ. Nam & Peluſiota, vt monuimus, mendacium poëſi in materiam dedit, & Ariſtoteles partes poëtæ primarias eſſe dixit ψεύδεσθαι κατὰ τὸ εἰκός; mentiri vt par eſt: & Plato docet poëtam maximè laborare περὶ τὰ οὐκ ὄντα, ἀλλὰ τῶν ὄντων εἴδωλα. Pace eorum hominum dictum ſit. Ariſtotelis, & Platonis atque aliorum Philoſophorum mentem non ſatis inſpexêre, qui τὸ ψεύδεσθαι Ariſtotelicum, & τὸ εἴδωλον Platonicum pro ignauâ illâ imbecillitate animi, quâ quis menti vitium offert, & præter illam loquitur, fuêre interpretati, cùm Philoſophi ad fabulam reſpexerint, quâ viri principes officij ſui admonentur.

IV. STOICIS vt quidem retulit Laërtius poëſis eſt: σημαντικὸν ποίημα, μίμησιν περιέχον θείων, καὶ ἀνθρωπείων. Straboni verò libro primo eſt μιμητικὴ τοῦ βίου διὰ λόγων. Quæ omnia vt vera ſint, non tamen ſunt eiuſmodi, quæ rei naturam ſatis explicent.

V. EX Ariſtotelis præceptis carmen Epi-

cum in hæc verba definiri debet. Eſt imitatio actionis vnius, integræ, perfectæ, totius, quæ narratione dramaticâ, & verſu hexametro viros principes cum admiratione, & delectatione ad primarias virtutes excitet, atque adhortetur. Definitionis Metaphyſicæ partes duæ ſunt; ex quibus illa effertur, & exiſtit; genus, & differentia. In definitione Epopoeiæ pro genere eſt imitatio; quæ adiuncta ſunt ei reliqua, differentiæ officio funguntur. Nam imitatio pluribus diſciplinis ſui copiam facit. Philoſophus ſub initium de Poëticâ loquitur in hæc verba. Ἐποποιία δὲ, καὶ ἡ τῆς τραγῳδίας ποίησις, ἔτι δὲ κωμῳδία, καὶ ἡ διθυραμβοποιητική, καὶ τῆς αὐλητικῆς ἡ πλείστη, καὶ κιθαριστικῆς· πᾶσαι τυγχάνουσιν οὖσαι μίμησις τὸ σύνολον. Id eſt. Epopoeia, quæque eſt Tragoediæ poëſis. Comoedia præterea, & Dithyrambica, & pleræque ex iis quæ tibiâ & citharâ canunt; omnes planè in id conueniunt, vt ſint imitatio. hæc de genere Epopoeiæ ſatis ſunto.

Epopoeiam ab aliis diſciplinis ſegregat reliqua pars definitionis allatæ: ab iis quidem, quæ ſolutâ oratione vtuntur; quia ipſa verſu canit: à Dithyrambicâ & Lyricâ, ſiue illa citharâ, ſiue tibiâ vtatur, tum quia Epopoeia

Digitized by Google

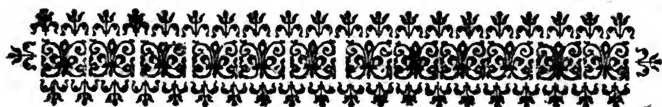
verſu loquitur hexametro, tum quia actionem vnam, totam illuſtrem, & πολυμερῆ, & certæ cuiuſdam magnitudinis ornandam ſuſcipit: à Comœdiâ & Tragœdiâ, quia ipſa eſt ἐξηγητικὴ, id eſt *narratiua*, vt docet Ariſtoteles capite XXIII.

D. O. M.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO VIRO

CLAVDIO DE MESMES

COMITI D'AVAVX

SANCTIORIS IN GALLIA CONSILII administro, ac ſummo Regij Ærarij Præfecto

V M B R A.

E C L O G A.

QVIS *modus ô Simæ? Nec me paſcente pudet vos*
Maturâ ſub luce, pigro torpere cubili?
Roſcidus inuito, ſi non properabitis, humor
Aruerit cythiſo; ſaturis nunc mollior herba eſt
Graminibúſque, thymóque, & odoriferis Meliphyllis.
Nunc etiam teneras dumeta recentia frondes
Sufficiunt; agros vt ſol accenderit æſtu,
Offendet ſolido, & ſpe dens ludetur inani.
Nec vobis iter eſt longum; qua floreus amni
Molliter acclinem dat ſeſe collis; & iſtam,
Si longa eſt, ſermone viam, cantúque leuabo.

O o

Digitized by Google

Carmine quo captæ Dryades, facilésque Napææ;
Linquebant syluas Dryades, saltúsque Napææ.
Cantabat Daphnis, discebat Thyrsis, & omnis
Tityrus. Experiar; numeros & verba notaui.

VIX *tenerâ cum luce recens concreuerat orbis,*
Prima suo vix tum lucebant sidera cælo,
Lætáque nascenti ridebant lilia terrâ;
Omnibus instituit cùm Pan conuiuia Diuis.
Hîc roseo primùm florentes ore iuuentæ
Attoniti videre Deas; videre, Deásque
Obstupuere Dei. suus hic natalis amori.
Verùm alias inter tantùm supereminet Vmbra,
Quantùm infelices superant violaria rhamnos.
Illam inter comites vt vidit pulcher Apollo,
Vt periit, cæcúmque hausit per membra furorem.
Namque vt erat radiis frontem redimitus, & igne;
Immemor, aut nondum expertus quò flamma valeret;
Imprudens, victúsque animi propiore salutat
Officio: paribus studiis, & honore vicißim
Vmbra Deum Dea, formosum formosa colebat.
Ah! quid agis Virgo? quò te malus abripit error?
Ah! Virgo infelix, infelix tu quoque Phœbe.
An Phœbus magis infelix, an tu Dea? Certè
Infelix Deus ille, infelix tu quoque Virgo.
Ecce ineunt reliqui festos per mutua cœtus

Digitized by Google

Cælicolæ, inque vices celebrant conuiuia læti.
Vos certare odiis pedibúsque fugacibus ecquis
Aut pudor, aut modus est? tantas incidite lites.
Túque, ô Phœbe, prior radiis caput exue, túque
Parce metu Dea, tu plantis Dea parce tenellis.
Ah! Virgo infelix propior vix adstitit. Ignem
Continuò rapuere comæ, tinctúsque repente
Horruit æternâ circum caligine vultus.
Extemplò celeri vertit vestigia plantâ.
Phœbus at impatiens flammæ, impatiénsque repulsæ
Quò magis illa fugit, fugienti hoc acriùs instat.
Ad Zephyros fuga prima, dein telluris in orbem
Est quantum. æternos intexunt orbibus orbes.
Sublimem curru cùm Sol rapit alite mundum,
Infernum Vmbra ruens præteruolat. Ille Triones
Cùm peragrat leuis insistens, fugit illa sub austros.
Per sata, per fragiles cursu rapiuntur aristas;
Nec sata, nec fragiles cursu læduntur aristæ.
Per freta, per liquidi fugerunt æquoris vndas;
Nec freta, nec liquidi libarunt æquoris vndas.
Quid faciat? quò se præceps ferat? abdita terris
Antra sub, & solas valles, nemorúmque recessus?
Additus hic etiam miseræ insidiatur, & omnes
Rimatúrque vias, aditúsque interrogat omnes.
Si qua corde Dryas facili, succedere luco
Inuitet trepidam, & tacitæ indulgere quieti;

Digitized by Google

Languida vix licuit fessæ componere membra,
Obsidet extemplò lucum, radiisque coronat.
Motarunt syluas Zephyris ludentibus auræ:
Occupat ille aditum, frondésque illabitur inter.
Si colles præter, rupes si præter acutas,
Aut montes ire excelsos miseretur Oreas,
Hospitáque inuitam persuadeat antra subire:
Non latuere doli Solem. Cùm lætus eoo
Promit odoratum caput, & cùm languidus vndis
Puluereum Hesperiis fessum caput abluit vndis,
Obliquè malus inclinat, longisque iacentes
Emensus terras radiis obrepit in antra.
Si qua Naiadum (Nympharum Naiades vnæ
Sunt tenero faciles animo, & miserescere lenes)
Orauit miseram in placidas descendere valles:
Mulcet vbi tacitæ riguas in margine ripæ
Fortunata quies, & mollis Amaracus vndas.
Puluere vix licitum fœdo detergere frontem,
Collectámque sitim dulci restinguere lymphâ,
Ducere vix animam: cœlo cùm inimicus ab alto
Axe super medio, querulos in vallibus amnes
Vexat agens, & anhelantem procul exigit Vmbram.
Illa alios cursus, alios iterare recursus;
Illa fugas alias, alias iterare latebras
Cogitur: haud miseræ requies, haud meta laborum.
Ergo pij vates Vmbræ succurrite. Musas

Vmbra amat insontes, placidos amat Vmbra poëtas,
Séque illis vltro facilem cantantibus offert.
Stringite supremas vmbrosa cacumina fagos,
Et summas teneris frondes inducite lymphis:
Stringite, & humenti (*superaddite*) stringimus
Vmbræ.
Parcite oues vltrà procedere. Venimus, herbæ
Diues vbi tellus, vbi florum prodiga turget.

EIDEM ILLVSTRISSIMO VIRO.

MEMINISTI (VIR ILLVSTRISSIME) illius disputationis, quâ domi tuæ pugnabant aliqui, non posse tripudij pompam versu satis Latino describi. Nam cùm argumentum eius saltationis, quam hîc subieci probarent; negabant tamen iidem ætatis huius nostræ Latinitatem illi describendæ esse parem. Asserebam ego verò, tu rei periculum mihi commisisti. Habeto igitur illam, & vide quanti mihi sis, qui præiudicia hominum nihil verear, quò tibi placeam. Mirari sanè mihi sæpe contigit, defuisse adhuc qui tripudiis leges aliquas ponerent. Ante XXX. aut XL. annos cuilibet in Tragœdiam & Comœdiam impunè quidlibet audere licitum erat; ita vt multos, etiam de literatis, non puderet vnum ali-

Digitized by Google

quem hominem ab vſque pueritiâ ad ſenectutem in eâdem Tragœdiâ perducere. Extitêre tandem aliquando, qui malo illi mederentur. In tripudia verò (ſic appello genus illud ſaltationis, quod à Francis noſtris *le Ballet* dicitur) ſatis inquiſiuit eruditorum nemo. Quamobrem omnis eâ de re poteſtas permiſſa eſt iis hominibus, qui à ſtudiis cùm humanioribus, tum Philoſophicis alieni ſunt, atque in vnam corporis (vt ita dicam) geſtionem intenti pro ſuo arbitratu miſcent omnia atque perturbant. Non defuturos certè ſpero, qui Spartam illam aliquando colant, & non tantùm nobis afferant ex Athenæo, & Polluce grammaticam ſupellectilem, ſed artis illius naturam & regulas nos edoceant. Ego interim vnum aut alterum monebo, quo præludam eorum laboribus.

Primum eſto. Tripudij vim omnem in imitatione poſitam eſſe, quâ actiones hominum exprimantur. Ita docet Philoſophus cap. I. de Poët. Αὐτῷ δὲ τῷ ῥυθμῷ μιμοῦνται χωρὶς ἁρμονίας οἱ τῶν ὀρχιστῶν, &c.

Alterum eſt, vt, quoniam omnis ars, quæ in imitatione poſita eſt, vnam actionem imitatur, neceſſe ſit tripudium vni actioni ſeruire. Huius pronunciati auctores tres adduco luculentos. Primus ſit Philoſophus cap. VIII. lib. de Poët.

χρὴ οὖν καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἡ μία μίμησις ἑνός ἐστιν· οὕτω καὶ τὸν μῦθον, &c. Id eſt, *Oportet igitur vt quemadmodum in aliis* (artibus) *imitatricibus, vna eſt imitatio vnius, ita & fabulam &c.* Alter eſto Robortellus. in illum locum Ariſtotelis in hæc verba loquitur: *Per alias artes intelligi puto artem pingendi, ſculpendi, ſaltandi*, &c. Tertius ſit Auerroës commento ſuo in hoc caput de Poëticâ; quem hîc hoc maximè nomine produco, quia ratione nititur robuſtâ. *Oportet* (inquit) *vt ars imitetur naturam, videlicet vt omnia quæ agit, agat ſecundùm vnum propoſitum finem, & ad eum omnia referat.*

Tertium eſt, vt illi vnitati officiant, quæcumque ad actionem illam non pertinent vel κατ' εἰκὸς, vel ἀναγκαίως. de quâ præceptione iam nihil dicam, cùm pluribus illa ſit à nobis explicata, tum primâ, tum ſecundâ parte huius libri.

TRIPVDIVM.

EIVS ARGVMENTVM.

HVIC tripudio finis propoſitus eſt, palam facere diſſidia populorum religione potiùs, ac pietate; quàm armis componi. Continet autem præter deſcriptionem loci, & Epigramma, quod à noſtris hominibus vocitatur *le Recit*; partes quatuor. Singulæ verò partes ex multis ſcenis (quas noſtrates appellant *Entrées*) conflantur. Conſtantino autem exhibetur.

Digitized by Google

LOCI DESCRIPTIO.

LIttus ad extremum, pompæ ſcenæque redemptor
Dædalus, aëriis altè tentoria velis
Fixerat, & latè in vaſtum diſtenderat orbem.
Arte laboratos Phrygiâ, multóque tapetes
Illuſos auro dederat latera omnia circùm.
Penſilis ex alto patulis cryſtallina ramis
Funibus it Tyriis arbos, & lampade noctem
Centenâ vincit, latè loca lumine florent.
Huc Conſtantiaden menſis comitata remotis
Lecta manus procerũ ſequitur. Tum protinus aulam
Ter gemini ſubeunt Zephyri, lenique vaporant
Spiritu, & hoc magnum venerati Epigrammate
Regem,
Mox quoque vt in proceres raptim ſparſere, recedunt.

EPIGRAMMA.

Diſcordes ſtudiis populos componere ſola
Relligio potis eſt, ſceptrúmque vocare ſub vnum.
Adſpicis ô Princeps! vt ſummo vertice cœli
Labitur, & regnum æterno tibi munere firmat.

PARS PRIMA TRIPVDII.

MOX bellator equus gemmis crinitus, & auro
Inſtratus, rutilæ nutant cui vertice criſtæ,
Intulit

Digitized by Google

Intulit Europam ad lituum, fræno annuit illa
Desuper, & memorem doctas remeare per artes,
Gaudentémque vltro numeris, corámque videri
Ardentem, totâ pulchrè circumtulit aulâ.
Barbarico actutum cultu stratísque superbum
Attalicis subigens elephantum ad cymbala prodit
Asia, & in radio gradientem temperat aureo,
Tum quoque inæqualem gibbo per sistra camelum
Africa sublimis longâ moderatur habenâ.
Non illæ semel, atque iterum regale per æquor
Implicuere choros. Elephas felicior arte
Enituit, formâ longè generosus honestâ
Vicit equus, male par conceßit vtrique camelus.
Defluxere feris Nymphæ, puerísque remittunt.
Mox ipsæ, versis numerorum partibus, ire
In choream pedites, dextris per mutua nexis
Nunc coëunt, nunc & secum saliere soluto
Agmine, tum aduersis incurrunt frontibus, & mox
Conuertere fugas, breuibus dein corpora gyris
Inter sese agitant, recto nunc calle recedunt,
Obliquo nunc & redeunt; tandem orbe peracto
Testantur longam repetita per oscula pacem.
En geminus subit, aulæúmque à limine versum
Hinc illinc suspendit amor; simul aurea lætum
Extulit os, diuûmque inceßit Gloria passu.
Non tot odorato surgens aurora cubili

Digitized by Google

Eoïs nitet in gemmis, non oris honore
Optarit, pulchrâve ausit contendere formâ.
Vt venit in medias, oculis blanditur, & vltro
Incautis se se insinuat, fallitque veneno.
Terrarum variis distinctum gentibus orbem
Ad numeros agili alternans sub pollice versat,
Et Nymphis blandè circùm ridentibus offert.
Pérque manus illæ inque vicem mirantur, & vsque
Suspiciunt, tantóque super molimine gaudent.
Cùm fera pacatis prodit Discordia, vestem
Discolor incinctam, breuibus redimita colubris;
Turpiter os illi sparsum, vaga lumina fœdè
Huc illuc distorta, facem complexa flagrantem
Dextra micat, dirus toto furor ardet in ore.
Vix geminos malè sana choros iterarat, & illæ
Concepere nefas, stimulis vitalia cœcis
Est tacito liuor sub pectore; cautiùs ex hoc
Spes illis tegitur vultu; pellacibus ex hinc
Officiis, studiisque omnes nituntur iniquis
Nequidquam mundi diuam superare potentem.
Jlla dolos sedenim sensit, paribúsque precantes
Eludit studiis simulans, ars vincitur arte.
Ergo alios tentant cursus, alióque recursus
Jnter se vacuis similes; dum tempore certo
Jrrumpunt pariter, factóque sub agmine dextris
Inuadunt orbem. Nequidquam Gloria contrà

Luctatur. Namque is vi scinditur, & tria scissus
Frusta dedit. Quæ pars Asiæ ditißima longè
Contigit, auroræ populis celebrata superbit:
Haud stomacho sine, deformem tulit Africa Maurũ:
Hesperiam Europa armorum pacísque potentem
Admirata, ferum concepit pectore Martem.
Tristior excesßit paulatim Gloria, at illæ
Exultare priùs, dein & sua cernere fata,
Mox indignatæ non vnâ abscedere portâ.

PARS SECVNDA.

HÆC *pompæ facies prior, hic prior impetus. Exin*
Vt prima aulæis discesßit scena remotis,
Et noua nascenti cœpit syluescere lucò:
Continuó biforis sub crispo fistula cantu
Audiri, atque iterum Discordia sæua redire
Aurea deducens ternos per vincula montes;
Baccatúmque iugis Nisam, syluísque Niphatem
Vndosum, & sanctis Libanum tecta alta Prophetis.
Hinc tremulâ titubare lyrâ, caueámque subire
Tres Afri, & rigido nutare cacumine visi
Mons Lunæ, Maurúsque Atlas, currúsque Deorũ:
Europæ totidem ducebat tibia, nudam
Vertice Pyrenen, atque Italiæ Apenninum
Dorsum ingens, Alpésque æterno frigore canas.
Ad numeros motant olli capita ardua, & ictus

Digitized by Google

Ingeminant, numeros impulsus rettulit aër.
Non secus ac quondam trepidâ symplegades actâ
Exiliisse loco, atque aduersis cornibus in se
Incurrisse ferunt: aut qualis in æquore Delus
Ægeo, nunc has cornu, nunc impulit illas
Errando, & totâ vexauit Cyclades vndâ.
Exultat medios inter Discordia montes
Vtque illos tædâ increpuit, sonuere recessus
Ingentes: latera extemplò per aperta fenestras
Dant rupes: Mauros Afra vomuere leones (sæuis
Tergeminos, quibus os rabidum, quibus horrida
Colla iubis: totidem maculoso tegmine lynces
Montibus ex Asiæ trepidum saliere per æquor:
Europæ scopulis, clypeo gladióque coruscus
Miles iit triplex, & se collegit in arma.
Alter in alterius (veluti quos obiicit hosti
Æmula sors, additque in aperta pericula) primo
Hæsit in aspectu tacitus, lentóque pererrans
Lumine, quid, quantúmue ausint, interrogat hostes.
Mox quoque collectas toto de corpore vires
Expedit, ignescunt iræ, furor impius omnes
Præcipitat sensus, numeris tamen ille tenetur
Nec sine lege furit. Primi cessere leones
Inque cauos iterum montes latuere recepti.
Tum lynces variæ, mox & generosa virorum
Pectora, secedunt montes, lucúsque recedit.

Digitized by Google

PARS TERTIA.

TERTIVS *hinc ſcenæ vultus. Maris vnda ſupinam*
Infuſa in caueam ſpumoſo incanuit amne:
Hinc illinc cæcis educta canalibus omnem
Juſſa locum impleuit. Tremulis concentibus aër
Protinus impelli, ſenſim inclareſcere leni
Sirenes voce, atque aures ſuſpendere cantu.
Quatuor in totidem mox flumina curribus adſunt
Sulcator Phariæ Nilus telluris, & oræ
Bagrada regnator Libycæ, pulchérque Zaïrus,
Quíque Niger trahit à nigrâ cognomen arenâ,
Sublimes vitreo crocodilus in æquore vectat.
Parte aliâ torto modulati turbine conchæ
Tritones currus ſubeunt, ſcenæque ſuperbæ
Quatuor oſtentant fluuios: in corpore longo
Danubium ingentem, lacrymantem ſuccina plenis
Eridanum ripis, Rhenique fluenta bicornis,
Et te Pariſios præter qui labere muros
Sequana. Mox aqueo lenis molimine cantus
Aulam mulcet agens (dixere hydraulica Graï)
Scilicet Eoüm Gangem, Tigrimque ferocem
Fluctibus, & placidum Euphratem, Nymphiſque marinis
Dilectum ante alios præſtantem fluctibus Indum
Ardentes fluuialis equus per cærula ducit.

Omnibus hic formæ decor. Alto à vertice latos
Canities humeros infunditur, aurea crines
Intexit vitta, & barbam discriminat auro:
Candida littoreis radiantur tempora sertis:
Ex humeris glaucus nodo dependet amictus:
Dextera nunc vibrat, nunc vibrat læua tridentem,
Vt res cunque ferent, vt bellorum exiget vsus.
Concordes vix passa aliquot componere gyros
Egit in aduersos tristi Discordia motu.,
Purpureo sulcans fluctus Discordia lembo.
Infremuere vndæ, spumant vada salsa, feræque
Fluctibus insultant, extremóque agmine caudæ
Irascuntur aquis: numeros sub verbere fluctus
Reddit, & ipsa modum saltu Discordia seruat.
Iratis Diui similes, vibrare tridentem,
Intentare minas, repetitis ictibus iram
Ad sonitum conchæ moderari, vndámque secare.
Paulatim sidunt fluctus fluuiique recedunt,
Scenáque continuò tenui siccatur arenâ.

PARS QVARTA.

ECCE eadem, facie sed discolor Asia scenam
Intrat agens, priùs in placido lætissima vultu
Ridebat, sumptis nunc horrida sæuit in armis:
Missile lentatur dextrâ, sæuúmque minatur:
Parte aliâ clauam exsuccos nudata lacertos

Digitized by Google

Africa molitur: quam pone Europa ſubiuit
Altior ingrediens, & nudo fulgurat enſe.
Jam triſtes animis ſurgunt diſcordibus iræ.
Iámque oculos furor accendit, iam tela coruſcant:
Aëra cùm leni tenuem vox carmine mulcet,
Quo cantu conuerſi animi, deterſus & alto
Corde dolor, tranquilla redit decor omnis in ora.
Hîc croceis nubes radiis tabulata per alta
Adrepens, tacito criſpata volumina lapſu
Explicat exſinuans, & odoro perpluit imbre.
At nebulas inter, ſolio ſubnixa micanti
Ibat Relligio, & ſenſim demiſſa per auras
Ad regis latus aſſedit; quo territa viſu
Et longè fugit, & tenebras Diſcordia captat.
Europam & comites cepit Reuerentia Diuæ,
Illius ante pedes cecidere in genua, ſimúlque
Præreptas olim partes, auulſáque mundi
Fragmina, quæ læuis pro more inſerta gerebant
In ſacro poſuere ſinu. Gratatur, amátque
Relligio, partéſque globi componit habendo.
Integer in ſe aptis exit compagibus orbis,
Qualis erat, quando in medias ſe Gloria primùm
Intulit. Illum ergo regi, pietatis honoræ
Eſſe argumentum voluit, propriúmque dicauit
Diua potens, nubéſque inter ſe læta receptat.
Ecce aſcendentem, & cœli ſupera alta tenentem

Digitized by Google

Dum tacitis omnes animis, oculísque tuentur,
Prodit ab eoo citriis lætißima pomis
Sylua: illam trunco acclinis, lentúsque, sequentem
Ad numeros tenui ducebat arundine pastor.
Grex ouium circum stupet, & nil gramina curat
Immemor, aut trepido currentem flumine riuum.
Ecce nemus fœtu lætum, malísque beatum
Puniceis, Atlas impubis agebat ab Austro
Multiforis flatu calami; charißimus Atlas
Et Mauris Nymphis, & Mauri gloria ruris.
Circum Capripedes, & acutis auribus adstant
Hinc illinc Satyri, cantúsque ediscere certant.
Parte aliâ sensim baccarum pondere curuæ
Accessere oleæ, leni quas Thracius Orpheus
Et voce, & cytharâ trahit: illum voce canentem,
Argutóque fides tractantem pollice, pulchræ
Admirantur Hamadryades, numerósque sequutæ
Mutauere alios alio sub carmine motus,
Mox Asia in citrium nemus emicat; Africa syluam
Puniceam tenet, Europæ pars optima cessit.
Quæque suâ dites decerpit ab arbore ramos,
Quos regi dicat, & dominum testata recedit.
Paulatim abscedunt syluæ; vacuo area circo
Lætum animis Constantiaden, procerésque remisit.

EIDEM

Digitized by Google

EIDEM VIRO ILLVSTRISS.

DAMONEM iſtum (VIR ILLVSTRISSIME) cùm Legatus Regius in Poloniam veniſſes, vidiſſe te narrabas. Verſus (inquiebas) is canebat aliquantò duriores, quíque non eſſent ſtomacho noſtrorum hominum. Ægriùs certè quidem ille tulit contemni muſam ſuam, ſtatuítque impoſterum abſtinere ſe verſibus. Eius deſperationem, & ἀμηχανίαν ita ſubleuaſti. Pollicebare, ſi Pariſino cœlo vteretur, futurum, vt conſuetudine noſtrorum hominum eius genius manſueſceret, & verſus emollirentur. Hoc eſt huius Eclogæ argumentum. Bene vale.

DAMON.

ECLOGA II.

Interloquutores DAMON & ÆLIA.

DICITE ſupremos Damonis dicite luctus
Viſtulides Muſæ; quorum miſereſcere rupes,
Littoráque, & rigido didicere in cortice ſyluæ.
Sarmatiam ſeu tu humanas mollire per artes
Inſtituis, MEMMI, irato ſeu iura Sueco
Dicis, & infidum reuocas ad fœdera Rhenum;
Tot plauſus populorum inter, vocéſque fauentum

Digitized by Google

Hunc gemitum tamen audiri ſine: Blandiùs aurem
Oppoſiti tremulo impellunt ſub pollice nerui.
Paſtor ab ingratâ quondam Thaumantide Damon
Cùm fugeret, chari pecoris, calamíque, ſuíque
Immemor ah! nimium, veteréſque oblitus amores,
Per ſyluas, per ſaxa, per indiſcreta locorum
Ibat, ad immites donec ſtetit æquoris vndas.
Hoc illum perhibent deſerto in littore ſecum
Ter denos fleuiſſe dies, & carmine Diuos
Crudeles Diuos, crudeliáque aſtra vocaſſe.
Lutea non illis ſurgens aurora diebus
Extulit os, roſeo Veſper nec lumine frontem
Explicuit, totos habuerunt nubila menſes.
Haud pelagi cecidit furor, haud cecidere tumultus,
Vſque imbres, vſque & pluuio ſub ſidere nimbi.
Ille animi tandem victus, ſæuique doloris
Impatiens, quoniam ſuperis inuiſa fuiſſet,
Inſontem ſtygiis optauit credere vitam.
Officij tamen antè memor, priùs æquora, rupes,
Littoráque, & ſyluas tanti loca ſola laboris
Conſcia, ſupremâ moriens teſtatur in horâ.

DAMON.

Conigeræ pinus, intonſo vertice fagi,
Aëriæ quercus, dulcéſque gementibus vmbræ.
Vos ſyluæ teſtes, vt me malus ignis adhærens
Vrit, & immites populantur viſcera flammæ.

Digitized by Google

Audiſtis ſedenim, & duro ſub cortice molles,
Aërio tremulas motaſtis vertice frondes.
Naïas in ripis, in cliuis fleuit Oreas,
In ſyluis Dryas, in ſaltu fleuere Napææ.
Sylua meæ cuſtos animæ, tibi credita cura,
Cura, igniſque meus. Tu feſſum ſylua leuabas,
Cæſariem ipſe tibi fingebam lentus, & vmbras
Molliter humentes cantabam, & amabile frigus.
Hac potui tenus, æternùm mihi denique ſalue,
Æternúmque vale. Extremũ quod te alloquor hoc eſt.
O nemorum Siren, ſub quâ didicere magiſtrâ
Et Parus, & Trochilus, pictis & Achantides alis, *Parus* Meſange. *Trochilu.* Roitelet. *Achantis* Chardoneret.
Et numeris quæcunque ſuos meditantur amores.
Non ego te poſthac ſolâ ſub nocte, reclinis
In cubitum, effultus violâ, teneróve hyacintho
Mulcentem ſatyros, & agentem carmine Nymphas
Excipiam, inque vicem blandos æquabo labores.
Si bene quid de te merui, ſociique penates,
Et lacrymæ, & gemitus, caſtique merentur amores:
Nec puduit mecum officio certaſſe priorem,
In lacrymas Damon tibi ſit triſte argumentum.
Hac potui tenus. Extremum, quod te alloquor, hoc eſt.
Riuule, qui teretes irato rore lapillos
Spumeus obiurgas, rauco qui murmure circùm
Laberis, & dociles ſocias in carmina fluctus.
Ah! quoties mecum in triſtes tua flumina cantus

Digitized by Google

Egisti miserans. Si nostra sonaret acutè
Fistula, & in tenues vibrans gracilesceret auras;
Vrgebas raucos reuoluto corpore lapsus,
Et grauiter toto stringebas flumine ripas:
Me contra mutare vices si Musa iubebat,
Te contra mutare vices tua Musa iubèbat.
Riuule sæpe meos mecum miseratus amores,
Hac potui tenus. Extremum quod te alloquor, hoc est.
O præceps saxi facies! ô fornice curuum
Pumiceo tectum! ô sparsis spelunca labruscis
Casta fide domus, atque meæ bene conscia mentis.
Excipe Damonis postremos excipe versus.
Dixit, & in viuo sculpebat talia saxo.
Absiste, ah! quisquis nescis ignarus honoris
Quò valeat decus, & laudis iactura decoræ.
Hic locus, hîc sacer est. Diuûm hoc sæuissimus antro
Arã habet, hîc lacrymas Damon cum sanguine fudit.
Hæc fatus rigidum vertebat in ilia ferrum.
Forte vlmum ad patulam somnum captabat, &
Longo victa die, venatúque Ælia multo, (vmbras
Ælia Nympharum pulcherrima. Fletibus illa
Pastoris tenerum roseâ ceruice soporem
Excussit, iuuenísque adductam in vulnera dextram
Sustinuit, trepidúmque inuasit talibus vltro.

ÆLIA.

Quis furor ô Damon? misero quid vis tibi?

DAMON.

ſcis heu,
Scis ô Nympha, neque eſt cuiquam te fallere. ſed tu
Parce vltra velle, & miſerum ſine cedere fatis.

ÆLIA.

Noui equidem, & te mæſtitiem ſubiiſſe repulſæ
Indolui, mecúmque vnà doluere ſorores.
Parce tamen ſæuire animis. Hæc ſenſibus imis
Nunc hauri, & faciles animo venerare Napæas.
Diues aquæ, diuéſque externæ mercis, & agri
Sequana, quà longo tortos dat corpore motus,
Turritam attollit Regina Lutetia frontem.
Vrbs alias tantùm ſupereminet illa, myricas
Sublimi quantùm deſpectant vertice pinus.
Hîc Phœbus, Phœbique chorus conſedit, & omnis
Neruorum, vociſque ſciens Parnaſſia Muſa:
Hîc Linus Inachides, citharâ hîc Oeagrius Orpheus
Perſonat argutâ. Hîc animis teſtudine ſenſus
Muſæus facit. Arrectis ſtant auribus omnes.
Sæpe etiam paſtoritiâ ſe in veſte propinquis
Infundunt omnes pratis, miſtique viciſſim
Et Deus, & paſtor iungunt in carmina voces.
Huc agedum, huc propera, mihi ne prætende pudorem,
Dic Orpheo. Diuûm veni præcepta ſequutus.

EIDEM VIRO ILLVSTRISSIMO cùm ad ſummam ærarij præfecturam exercendam aggrederetur.

QVIS *deceat carmen cultus, quæ cura poëtæ*
Sit potior, magnum quâ prouocet arte Maronē
*Dum meditor (*MEMMI*) ſtudiis te Gallia noſtris*
Diuerſum longè tulit. Atro in turbine belli
Spémque, metúmq; inter, populíque, & principis iras
Dum trepidat; memor officij, quo Marte furentem
Europam nuper ſanctæ per fœdera pacis
Placabas; regni arcanis aſciuit, & æri
Vnde mali labes ibat, præfecit iniquo.
Ex illo Muſæ loca ſola & inhoſpita ſaxa,
Ac ſolis habitata feris ſpelæa frequentant.
Nempe illas vrit dolor, & quas ruris amœni
Deliciæ quondam, ſyluæque, amnéſque iuuabant;
Queiſve fides fuerant cordi; ſcenæve cothurnus
Regnator, ſoccive habiles popularibus auris.
Ante alias triſti mœret concuſſa dolore
Melpomene: non illa tubæ, lituive canorem
Nunc amet, Heroáſve in prælia mittere cantu.
Vidi egomet (neque me falſis manifeſtus Apollo
Luſit imaginibus) Themidi cùm plurima coram,
Queſta, ſinum lacrymis impleret, & ora querelis.

Digitized by Google

Memmiacas intra locus est sanctissimus ædes,
Quò populis penetrare nefas, turbæve clientum.
Huc etiam patribus, quoties super anxia regno
Cura vocat (vocat alternis malesana diebus)
Relligio est inferre pedem. Laquearibus aureis
Illusum nitet in pictis emblema figuris.
Parietibus vitreos bombyx incocta colores
Ex alto pendet, vitreóque sedilia fuco
Et citriam vestit mensam, cælébsque cubile.
Atque huc Memmiaden virtutum exercitus omnis
Subductum populis adeunt, curásque vicissim
In commune ferunt. Postquam sese Themis illuc
Intulerat mediámque augustâ sede locarat,
Melpomene contra paucis sic ora resoluit.
In vitas hominum cui fas inquirere Diua,
Et tremulo mores librare examine lancis;
Quo pia gens vatum tanto se crimine demum
Implicuit? quibus exitium, veniénsque per æuum
Dedecus indignum crudelia fata minentur.
Vsque adeóne odium nostri superos habet? Ecquæ
Afflictis vnum tandem succurrere rebus
Inuidia est? Patrio insontes detrudite cœlo,
Et vitæ (libuit quoniam) immortalis honorem
Eripite. Ascræos fontes, riuósque venena
Infuscent sacros, pestémque bibentibus afflent.
In flammam, in cineres eat & Parnassia laurus,

Digitized by Google

Atque hederæ Pindi, & Musarũ quidquid vbiq; est.
Nos tamen & superis primæ sacrauimus aras,
Atque sacros primæ ritus indiximus aris.
Nemo preces, nec vota nisi per carmina quisquam
Nuncupat, à primo soluat seu littore nauem,
Aut flauis durum messorem inducat aristis.
Armatam haud licitum castris educere pubem,
Moliriue vrbem sacro sine carmine sancta
Relligio vetuit, prisci vetuere parentes.
Quin etiam populis olim qui iura dedere,
Iustitiæ nostris duxerunt fontibus haustus:
Syluicolæ Celtis Druydæ, Graïsque solones,
Et Persæ magus, atque Arabi Caldæus, & omnis
Per populos latè legum consultus & æqui.
Non aliis iuuenes studiis insueuerat ætas
Prisca, nec armorum alternas pacisque per artes
Formabat teneram nisi Musâ interprete pubem.
Ah! memini, fuit illa dies cùm carmina Reges
Aut canerent ipsi, aut faciles cantantibus aurem
Præberent, magnique esset coluisse poëtam.
Ille iugum subter celebres qui misit Athenas
Bellorum pacisque sciens Pisistratus, ille
Ah! miserè laceri digeßit membra poëtæ,
Et qui deficerent suppleuit carmine sensus.
Credo equidẽ iuuenis Macedo (cùm multa moneret
Naturáque super, super & molimine regni

Plu-

Digitized by Google

Plurima, ſorte hominum maior pater ille lycæi)
Intentus placido dicentis ab ore pependit.
At tumidum imperiis Perſam, Parthúmque ferocem,
Eoáſque Arabum gentes, & nomina mille,
Tot populos patriis domitos adiungere regnis
Hoc opus, hoc noſtrum eſt. Diuina Heroïbus afflat
Ilias hos animos, mortalique eximit æuo.
Quid memorem Auguſtum, imperij cùm prima locaret
Fundamenta, ſuáſque in leges cogeret orbem,
Virgilium coluit, teretémque in corpore pingui
Dilexit Flaccum, verſúmque extorſit amicis.
Quid Mecœnates referam, aut ætate ſequenti
Terrarum Reges dominos? vixere, fuitque
Æuum illud; nunc & Pietas, nunc & bona patrum
Relligio, nunc & patimur conuicia Muſæ.
Principibus quianam ſolidæ virtutis amorem,
Et laudis guſtum exſurdat veſana libido.
Sancta Themis, vóſque ô ſuperi, virtutibus orbẽ
Tutari quibus eſt ſtudium & ſanctiſſima cura:
Hunc ſinite emoto nutantem cardine rerum
Galliam, & in peius Muſas fulcire ruentes.
Hunc vnum petit auxilio, rebúſque iuuandis
Gallia, & hunc petimus tanto in diſcrimine Muſæ.
Dixerat. atque olli placido Themis ore rependit.
Nam tibi nequidquam, ſuperis chariſſima Virgo,

Digitized by Google

Cura coquit pectus, ſtimulóque exercet inani.
Nónne vides etiam tum cùm pulcherrima rerum
Memmius exigeret, tanto cum auctore Suecus
Sarmatáque in longum ſancirent fœdera tempus:
Externo procul vt cygnum ſub ſole canentem
Fouit & effœto ſteriles in corpore Muſas.
Cúmque iterum æternam, in pacem componeret orbē,
Et votis pariter pacem, paritérque beatæ
Auctorem pacis populíque vrbéſque vocarent
Memmiaden: nihilo Bauarum minus ille poëtam
Audiit auratâ rigidas teſtudine gentes
Mulcentem, & lyrico frænantem carmine Rhenū.
Vt furor inſideat populis, aurique libido
Dirior attonitæ pertentet pectora plebi:
Ille humiles poterit populos ſimul arte leuare,
Et ſimul Heroum factis intendere mentem.
Parce metu virgo, atque animis hæc accipe. Genti
Memmiadum vis eſt animi, quæ pondere rerum
Surgat, & euictâ nitatur in aëra mole.

ILLVSTRISSIMO VIRO IOANNI ANTONIO DE MESMES D'YRVAL

REGIA CONSILIIS SANCTIORIBVS, ET IN SVPREMA PARISIORVM CVRIA PRÆSIDI INFVLATO.

CVM fratri tuo Auauxio Viro Illuſtriſſimo Calendis Ianuariis anni M. DC. L. Vmbram inſcripſiſſem : is facilè agnouit, id factum eſſe exemplo Paſſeratij; qui auo tuo, viro itidem clariſſimo, Vmbram quoque Calendis Ianuariis anni M. D. LXXVIII. dedicaſſet. Recepi ego tunc in me, vt in ſingulos annos eadem argumenta cum Paſſeratio tractarem. Sed quoniam ille maximo quidem ordinum omnium dolore, imprimis verò meo nobis ereptus eſt : æquum eſt, vt Horti Circæi deſcriptionem, quam illi deſtinaueram, deferam tibi. Tu illam pro tuâ humanitate accipe, & cum Paſſeratianâ compone. Quantùm hæc noſtra lucubratio Paſſeratianæ de ſtyli dignitate

Digitized by Google

concedit; tantùm certè ego tui obſeruantiâ omnes, qui tui volunt dici, vincam, atque ſuperabo.

HORTI CIRCÆI.

Cœli & ſoli ingenium.

MOLLIOR *hîc cœli facies, hîc largior æther*
Veſtit odorato florentes lumine campos.
Blanditiis rerum, & felicis munere Floræ
Dignus amore locus ſe ſe venientibus vltro
Obiicit, & ſenſus blandè graſſatur in omnes.
Alcinoo nec ſe tanti pomaria iactent,
Nec Veneri dilecta ſuæ Cinyreia regna.

Horti Sepimentum.

NON *altæ medium foſſæ, non mœnia circùm*
Iuere, aut altis inſtant à turribus arces.
Nulla domus, nullæ pendenti tegmine ſedes.
Nam neque decuſſum metuit de nubibus imbrem,
Aut rapidos ſoles, hyemémve Aquilonibus actam.
Quippe illic ver perpetuum lucéſque ſerenæ,
Et molles Zephyrorum animæ; teneráque ſub vmbrâ
Motantis ſyluæ, ſecti per gramina riui
Deliciis manant, & largo nectare currunt.
Ergo littoribus, luciſque habitatur opacis.
PLANITIEM *molli quæ ſe demittere cliuo*

Gaudeat, innexis ambit per mutua ramis
Tonderi patiens, & ligno ductilis arbor:
Ante alias Iasme, priscis Apiaria saclis
Natiuo lentore sequax, tum lætus honore
Lentiscus triplici, & Paphiæ gratissima Myrtus.
Huc operum artifices, hortensi & in arte magistræ
Accessere manus, nimiam quæ forfice durâ
Luxuriem hinc illinc cædant, ramósque sequentes
Instituant varios animantum inducere vultus.
Hîc tonsas inter frondes crura omnia soluit
Ceruus anhelanti similis, per dorsa, per armos
A capite in duplices funduntur ramea lumbos
Cornua, in excelso riget auris vertice, & omnes
Excubat in strepitus, omnésque inquirit in auras.
Inde canum manus emicat, in sæuum ille latratum
Totus hiat; tritos alter vestigat odorâ
Nare humilis calles; hic pectora lata, pedésque
Arduus in primos, vestigia cæca videtur
Elapsi sensisse feri. Labor omnibus vnus
Affectare viam; facies non vna, nec vnus
Impetus. Instat eques curuo venator in ære,
Incenditque canes; illum non fossa moratur
Non saltus: Pedites circùm fremuere, manúque
Vocéque dant animos, & proni corpore currunt.
Parte alia horrendùm latè sus frendet, & hirtis
Horridus in setis spumas agit ore, molares

Digitized by Google

In falcem dentes lunantur acumine duro
Pestis acerba canum. Quorum illi vulnere longo
Per teretes costas, pérque ilia, & intima ventris
Aut ægras posuisse putes, aut ponere vitas.
Ecce alij cæso dependet inutile pondus
Poplite crus; aliis humeri luxantur inertes.
Funereæ si quis cædis, plagæve cruentæ
Sit purus, sani si corporis integer; ille
Spémque inter celerem medius, tardúmque timorem
Cunctatur simul & rapitur, simul instat, & hæret;
Tantùm irâ ringit. Sæui diducta minantur
Labra inter dentes, & amaro gutture fauces.
Non ita Venator, sed tantâ in cæde suorum
Toruus acerba tuens, tortis nudata lacertis
Brachia, & ingenti crispat venabula ferro,
Setosúmque apri pectus meditatur in ictum.
Quid memorem Tigres, vario quid tergore Lyncas,
Informésve Vrsas, aut sæuos ore Leones?
Cætera quid referam? magicas quæ ducta per artes
Venantúmque animos acres, irásque ferarum
Dant legere, atque locum pictâ cinxere coronâ.

HORTI DISTRIBVTIO.

AT *facies cultu interior, luxúque beatam*
Vim facit illecebris; sedenim dimensa viarum
Prætexit succis arbos quæ manat odoris:

Aßyriis Nardus, Panchæa Cinnama genti,
Balſama Iudæis ſudantia, Thura Sabæis,
Et Caſia, atque omnis Nabathæi copia ruris.
Quatuor imprimis ſpatio diuortia iuſto
Ingentes ſecuere vias, totidémque dedere
Fronte ſub aduersâ, & iuſto diſcrimine partes.

PRIMA PARS DEXTRORSVM.

Flores coronales.

PRIMA *ſub eoo nitet, & felicibus Euris,*
Quam tenui introrſum partitur limite centum
Trames in areolas, ſtant quarum in vertice centum
Puluilli, & totidem adductâ tellure quadrantur.
Hîc totas oſtentat opes, gazæque ſuperbæ
Diuitias, totúmque ſinus Dea Flora decorem
Vltro aperit. Violæ hîc ſublucet purpura, & albâ
Hîc facie candet viola altera, & altera flauet,
Atque ſui Narciſſus amans, miſſúſque ſub auras
Candentem croceis pingit cratera capillis.
Nec non & teneris Hyacinthus nomina regum
Inſcriptus foliis multâ ferrugine lucet.
Quo lethi exortes Amaranthos carmine dicam?
Aut te, quæ vita retinens, formæque perennis
Integra, durando viuacem Neſtora vincis?
Lilia quid referam? toto quæ vertice gentem

Digitized by Google

Supra humilem florum vertuntur; lactea quorum
Tempora ridenti radiant euincta coronâ.
Altera nec desunt humili conualle petita
Lilia virginibus Celtis, argentea crines,
Crinibus & nexas nitidis argentea baccas.
Florali de gente nihil: non Flammea triplex
Purpureas virgata comas, non iris odora,
Non teneri desunt Anemone Veris amores.

PARS SECVNDA SINISTRORSVM.

Labyrinthus.

FLORIBVS *ad lauam Zephyro supposta tepenti*
Pumila buxus erat, ramos quæ tonsa comantes
Serpebat vario in labyrinthum dædala flexu.
Mille trahit, retrahítque sinus, mille orbibus orbes
Implicat, atque vias totidem. Non peruius illis
Ad capita est callis, portis panduntur vtrumque
Ad latus: introrsum inuitat quæ semita, longè
Abducit, veterémque noua spe fallit, & intro
Admißis semel, ac cæcum in penetrale receptis
Egressum miseris negat irremeabilis error.
In medio nigra ex Ebeno, & candenti Elephanto
(Inter quæ tenui discrimine linea currit
Aurea, & in varias mirâ secat arte figuras)
Areola exacto circùm comprenditur orbe.
Natus Acidaliâ hic pario de marmore læuis,

Natus

Digitized by Google

Natus vterque aderant: & qui de nomine Graïo
Olim dictus Eros, priscis formæ dator: & qui
Æmulus aduerso lætatur nomine frater.
Par vtrique decus, par oris gratia, párque
Flos tener ætatis, paria arma, habitúsque, minæque
Risúsque, atque ioci, atque leues sine crimine rixæ.
Lactea purpureus longè per colla capillus
Ibat, & in niueo ludebat pectore, molles
Per læues humeros Zephyris motantibus alæ
Mille sub aduerso traxerunt sole colores.
Cum pharetris teretes arcus in terga reiecti,
Ante pedes iacuere faces, sparsæque retectis
Luminibus vittæ. Circùm ipsi brachia nexas
Implicuere manus, & toto corpore proni
Alterníque sibi arrident, atque oscula figunt.

PARS TERTIA DEXTRORSVM.

Satiuæ, & pumilæ arbores.

TERTIA *pars horti gaudet bene culta satiuis*
Arboribus, seu quæ molli lanugine poma
Vestiuere, nuces seu queis calicem dare circum,
Et rigido placuit tutari cortice fructus.
Liberiùs nullam ramis impune vagari
Natura, ingeniúmve sinit. Si quis tamen ausit,
Protinus ars illum spatio castigat in arcto.
Nec minùs interea prouentu læta beato.

Digitized by Google

Luxuriat ſylua, & grato ſub faſce laborat.
Namq; idem (quid enim non poſſunt carmina) ramus
Se primum induit in florem, folióque comanti
Idem vmbras captat, fœtúque ſuperbit opimo.
Quin etiam quo ſe fructus de cortice trudens
In gemmam tumet, ecce alter pubeſcit eodem,
Atque alius pleno maturat corpore ſuccos.
Ambroſiâ turgent Ficus, nudántque retecto
Vbera plena ſinu; ſaturantur nectare mala
Punica, & inciſo riſere putamine grana.
Quid referam ſæuo Heſperidum vigilata dracone
Poma auro circum radiata, & Perſide (peſtem
Languenti ſtomacho) longè tellure petita.
Huc variâ quidquid ſparſit regione locorum
Hortorum Pomona potens, frugiſque repertrix
Arboreæ, pleno congeſſit prodiga luxu.
Hic floret Pyrus, hic & cerea copia Pruni,
Hic Ceraſi dulces, & Oliuæ Tibure dignæ
Atque Nuces, & cunctatrix ſapientia Mori.

PARS QVARTA SINISTRORSVM.
Roſetum.

AT *ſpatio in quarto latè genus omne Roſarum*
Felici ſpirat ſyluâ; ſeu purpureus quas
Incendit fulgor, multóque illuſtrat in auro;
Siue niuem quæ natiuo candore laceſſunt.

Intactam, puróque recens à ſidere lapſam.

Riuus in horti ſuperiori parte.

Præterea nemoris, leníſque crepidine cliui
Purior electro, nitidíſque argentea bullis
Diues aquæ ſalit, & liquido vnda fugit pede, torto
Arboreos inter fœtus ſe corpore flectens.
Succineis ex hinc, longíſque canalibus acta,
Et riuos ſecta in tenues, circumflua plenis
Areolas ripis, & odoriferos puluinos
Irrigat: æternos tereti ceruice reflexa
Purpureis potant labris Violaria fontes.
Innumeræ ramis volucres vocalibus errant,
Et liquido tenerum demulcent aëra cantu
Tractari faciles, & pictæ tergora pennis.

Fons in horti medio.

Hortorum ſpatio in medio, quò lata viarum
In ſeſe incurrunt; pario de marmore labrum
Vix humili plano ſupereminet; audet in orbem
Ire tamen vaſtum. Exterior veſtitur odoro
Ripa Chamæmelo, cũ Pſampſycho, & Calamyntha.
Intus aquæ dulces, & lymphæ ſimplicis vnda
Lumine ſub tremulo, puróque ſub aëre ridet.
Concha capax mediã ſubigit, ſpumámq; triumphat
Circum indignantẽ nequidquam. Haud aureus illã
Extulit eoo Ganges ſub ſidere. Nempe
Segmentis coiit variis, teſtudine ſectâ

Digitized by Google

Murice purpureo, flauis conchylibus, auro
Per medios fuso nexus, lentóque argento.
Insistit concham Venus (oceanitide qualis
Emicuit quondam limphâ, feliciùs astra
Tunc nitido in cœlo, pictis tunc candida terris
Lilia, tunc facili nituerunt æquora fluctu,
Totáque se vultu explicuit natura sereno)
Aurea cæsaries Zephyro data præda nitentes
Lacte humeros infunditur. In membra omnia longè
Textilis it ventus, nebuláve intextus amictus;
Sustinet hunc læuâ, fluctum ne libet; at ore
Et dextrâ, similis leges, & iura roganti
In vocem pendet, meditatáque verba minatur.
Nereidum chorus, atque omnis gens humida ponti
Officiis circùm certant, speculum illa subinde
Admouisse oculis gestit dominæ, ista flagrantem
Vmbellâ prohibet solem. Pigmenta, colores
Cerussæque illi gemmata in lente feruntur.
Fœminei gerit hæc Cæstum miracula mundi,
Quem Malace Nymphas inter doctissima nendi
Diuinum tenui per fusum pollice duxit,
Et filis fila intendens per mutua, donum
Esse dedit quondam Veneri, propriúmque dicauit.
Stamina non hyalo satura, aut quæ plurima Seres
Vellera diuitibus pectunt pendentia ramis
Sufficiunt in opus. Res mole, & corpore cassas

Digitized by Google

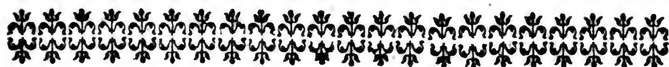
Nobilibus digitis in telam intexit habendo:
Tres indignati radios immiſcet, amantis
Tres animi, totidémque ſpei, totidémque timoris.
Huc lenes animi rixas, riſúſque querelis
Compoſitos, placidè huc verbis pugnantia verba,
Et teneræ quantum formæ, tantum illa rigoris
Addidit, ac telam lacrymarum temperat imbre.
His, atque his inter ſe quæ contraria pugnant
Frontibus aduerſis, vllâ haud imitabilis arte
Longinquis exegit opus mirabile ſæclis.
Vim facit ille animis, Diuóſque, Hominéſque, Feráſque
Omnigênas facili victor ſubmittit amori.
Atque hic Cymodoce ſoror, & ſoror altera Doris,
Atque oculis Hyale glaucis, & lactea Clio,
Spióque, & Xantho pulcherrima Neptunine
Cærula per candore nitent. Quibus omnibus exſtant
Et caput, & nitidi crines, & eburnea colla.
Haud Phorcus, Phorcique chorus, Glauciq; ſenectæ
Hinc aberant, Nereúſque pater, Protheúſque futuri
Præſcius: exultat tremulis Inous in vndis
Grandæuos inter puer, & delphina fatigans
Mollia, quà libitum eſt, iuncis attemperat ora.
Quatuor ad latera inter ſe diſcrimine iuſto
Tritones verſas inflant ad ſidera conchas,
Et totidem largis riuos pulmonibus efflant.

Digitized by Google

Vnda micat, quam ſtare putes, enodis ad inſtar
Oblongæque haſtæ; iugis ſic agmen aquarum
Integrat, atque alium ex alio fons ſufficit amnem.
Qui ſummi recidunt latices, ludentibus auris
In teneros fluctus ſparguntur: Vapulat illis
Vnda recepta lacu, queſtúque immurmurat æquor.
Tritonum de gente vnus, poſtrema coërcens
Agmina, odoratæ magnam iaculatur aquæ vim.
Illa ſub ore Dei, patulóque à turbine conchæ
Altiùs aſſurgens, molli ſe fornice ſenſim
Curuat agens, omnémque adeo (mirabile viſu)
Inuoluit vitreâ circum teſtudine pompam.
Aëra per purum latè loca odoribus halant.

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO VIRO IOANNI IACOBO DE MESMES COMITI D'AVAVX, REGI A CONSILIIS SANCTIORIBVS, ET IN SVPREMA PARIS. CVRIA SENATORI, nec non Præsidi infulato designato.

DAPHNIS.

ECLOGA.

Interloquutores MENALCAS & TITYRVS.

MENALCAS.

NAM *quis te patriis tam longos Tityre menses*
Collibus inuidit? Zephyris te mollibus auræ,
Te syluæ gemitu, querulo te vitreus amne
Biuara, te Gentiliaci fleuere recessus. Biua[…] Riuî[…] Gent[…] ou de[…] belin[…]
Fama fuit, postquam crudeli funere Daphnis
Occidit, aut alio te rura tepentia sole
Quæsisse, aut etiam pertæsum lucis, & auræ
Æthereæ, immiti posuisse sub æquore vitam.

Digitized by Google

TITYRVS.

Dicam equidem, neque enim quidquam tibi chare
Menalca,
Abnuerim. Vt nostro Daphnim vis inuida lethi
Complexu tulit, & tristi sub funere mersit:
Tum mihi quæ fuerant rerum lætissima, tristes
In vultus sese induere, & sordescere cultu:
Tum mihi nec calami, nec lætis frondibus vmbræ,
Nec niueas amor in pecudes, nec rura placere.
Impulit ah! fateor sensus, vicítque cupido
Et fontes alios, aliósque inuisere colles,
Si quâ tristitiem mens poneret: at neque colles
Nec fontes animis possunt auertere luctus.
Iam mihi cùm vitæ spes nulla, nec vlla mederi
Esset cura super; solis in vallibus, antra,
Aut rupis latus exesæ, nemorúmve recessus,
Aut maris irati spumantia littora circùm
Errando, vitam in lacrymis luctúque trahebam.
Forte igitur syluæ cùm flerem acclinis ad oram
Ah! memini; coram per læuia saxa fluebat
Pauper aquæ riuus; circum, supráque labruscæ
Malleolis buxum stringebant, aëra nubes
Sparserat, & lacrymæ mihi mœsta per ora cadentes
Vrgebant calido pigrantem flumine riuum.
Ecce mihi ante oculos cœlo delapsus ab alto
Adstitit intonsâ Daphnis bene comptus oliuâ,

Et

Digitized by Google

Et prior. Ecquis erit tandem modus? Eia age luctus
Tityre iam satis est, postquam me læta piorum
Excepit regio, insanis te questibus vltra
Indulgere nefas, æuúmque absumere fletu.
Qui mare, qui terras, cœli qui lumen amicum
Temperat, & facili Mundum sub numine torquet:
Ille meo, ruris quantum est à flumine Rheno
Vsque Pyrenæos montes, & ab Alpibus vsque
Oceanum, syluásque omnes, collésque supinos,
Credidit arbitrio, & pacis dedit esse potentem.
Atque hæc (inquit) erunt tranquillæ præmia menti.
Infrenes olim populos, gentésque superbas
Pacasti, nunc & Patriam pacare memento.
Quare agite, ô pueri! festis sub solibus, æui
Quod superest, agite; haud vltra meditabitur agnis
Insidias lupus, aut vitulis lactentibus vrsa.
Frigora nec metuet nascenti vinitor vuæ,
Nec segeti lolium, nec iniquis mensibus anni
Infundi pratis torrentia flumina messor.
Nectare spumabunt amnes, in vellere crispo
Purpureos sandix ad frontem vestiet agnos.
Præterea extremo sepostos littore, Mœrim
Iurgia felicem mecum componere Mœrim,
Et flauum Lycidam, quo non præstantior alter
Aut gregibus prohibere lupos, pagóve latrones;
Nec non & vestri Melibæum ruris honorem

Digitized by Google

Restituam, & magno sociabo fœdere Pani:
Tympana mox, lituique aberunt, & tristis Erynnis.
Per populos latè bigas pax aurea flectet,
Addet se sociam Themis, & bene conscia recti
Cana Fides, castique tenax Constantia Veri.
At tu chare mihi, tecum dum vita manebat,
Tityre, nunc etiam post acta tempora vitæ
Charior. Ah! me si quid amas, luctum exue, fletu
Parce vltra. Quid enim lacrymis mea gaudia misces?
Grex tuus interea colles, ripásque pererrat
Immemor herbarum, salientis & immemor vndæ.
Balatu queritur tantùm, & vix oßibus hæret.
Muta tibi pendet mœrenti fistula quercu:
Te fontes, te rura vocant, tu rura reuise
Ocyus, & liquidis currentes fontibus vndas.
Præterea non vsquam abero, nec Auauxius vllo
Tempore defuerit. Qui me tibi nomine reddet
Proximus; ille meos reddet cum fenore mores.
Olli Nympharum domus, olli Pieris, olli
Castalij latices, olli tua fistula cordi;
Sic ego præcepi moriens, sic ille recepit.
Sed neque Memmiadum (quoniam hæc te cura laceßit
Vltra pastorem) quisquam de gente, Mineruæ,
Aut Themidi, aut latè populis, aut regibus æquè
Dilectus fuerit: summo quem chara Senatu

Digitized by Google

Accepit iuuenem Patria, & iam signat honore
Insula præcipuo, magnum quem exinde per omnes
Læta gradus mittet, primo dum stabit honore.
Dixit, & auertens meditantem multa reliquit.
Tum mihi odorato vestiri lumine circùm
Visa fuit sylua, & nitido splendescere vultu.
Tristites tum animo cecidit, lætâque remisit
Mente dolor, toto salierunt pectora motu.

MENALCAS.

O felix animi pastor, vitæque beatus,
Tristia cui Daphnis post funera seruat amorem.
Vidi ego, qui circum pagos, & compita circum
Multus oberraret frustra: nam compita circum
Et circum pagos errantem lusit amicus
Omnis, at ille tamen fuerat tum dignus amari.

TITYRVS.

Hinc antiquus amor nota in præcordia venit,
Et teneri studium pecoris, calamique voluptas.
Cætera dicemus, tum cùm mihi venerit Ægon
Sequanides; olli mandauit plurima Daphnis.

Digitized by Google

DAPHNIS.

ECLOGA IV.

EIDEM

ILLVSTRISSIMO VIRO.

LVGEMVS *Daphnim paſtorem, occidit Daphnis,*
Daphnis occidit, & pax fugit longè à nobis.
Ex illo tempore capellæ meæ ſæpius incurrunt in ſe cornibus,
Et quæ erant priùs quietæ, nunc inter ſe pugnant
Frequentiùs. heu heu per nymphas capellæ meæ
Quieſcite ô ſuaues. hem hæc rurſus, hæc praua.
Daphnis occidit, & pax fugit longè à nobis.
Symetha luget quod cornu ſibi fregerit ſiniſtrum,
Heri Ciſſetha fregerat dextrum. Ecce etiam hic
Daſichætes vir gregis vtrumque amiſit,
Illum bubulcus malus ſaxo percuſsit. Occidit Daphnis.
Daphnis occidit, & pax fugit longè à nobis.
Lupos miſerè timeo cùm ſim paruus. Lupi ſunt
Etiam bubulcis timendi: Canem amatorem gregis ſtrangulauit
Lampurum catulus lupi, & capram quæ gemellos pepererat.
Clamabam ego ſed exiliter. Ille enim ringebat dentibus,
Ille ringebat dentibus, & ego vehementer timebam.
Daphnis occidit, & pax fugit longè à nobis.
Ripis conuiciatur, & arenis hic riuus aquæ,
Vos igitur ô Cycni Muſarum aues lugete.
Ventus ex alto in ſyluas irruit, rami

ΔΑΦΝΙΣ.

ΕΙΔΥΛΛΙΟΝ.

ΤΩι ΑΥΤΩι ΑΝΔΡΙ ΣΕΜΝΟΤΑΤΩι.

ΔΑΦΝΙΔΑ κλαίωμες τὸν ποιμένα· ἀπώλετο Δάφνις·
Δάφνις ἀπώλετο, κ' εἰράνα φύγε τηλόθεν ἁμῶν.
Ἐκ τήνω γε μάλιστα κορύπτιλος ἐντὶ τραγίσκος,
Ἀσύχιαι περὰν χίμαιραι κεράεσσι μάχονται
Νῦν πλέον. Αἲ, αἴ, τᾶν Μοισᾶν ποτὶ ἄγες ἐμεῖο
Παύσασθ' ὦ γλυκεραί. χ' ἄσδ' αὖ πάλιν, ἄδε κακίστα.
Δάφνις ἀπώλετο, κ' εἰράνα φύγε τηλόθεν ἁμῶν.
Ἦ ῥα ῥαγεῖσα κέρας Σιμαῖθις ὀδύρετο λαιόν,
Ἐχθὲς Κισσαίθα καὶ δεξιόν· ἠνὶ δὲ τήνως
Ἀμφότερον Δασυχαίτης αἰγῶνος καλὸς ἀνήρ·
Τὸν πέτρᾳ βώτας τύπτεσκεν. Ἀπώλετο Δάφνις.
Δάφνις ἀπώλετο, κ' εἰράνα φύγε τηλόθεν ἁμῶν.
Τὼς λύκος ἄλλινα μικκὸς ἐὼν τρομέω· λύκοι ἐντὶ
Καὶ βώταις φοβερόν. Κύνα περὰν φιλοποίμνιον ἄγχι
Λάμπουρον, καὶ τὰν λυκιδεῦς διδυματόκον αἶγα.
Τυτθὸν ἐμεῦ φωνεῦντος· ἄραξε δὲ τήνως ὀδόντας,
Τήνως ὀδόντας ἄραξεν, ἐγὼν μάλα πολλὰ φοβεῦμαι.
Δάφνις ἀπώλετο, κ' εἰράνα φύγε τηλόθεν ἁμῶν.
Ἥνας ὑβρίσδει, ψαμάθοις τε τὰ νάματα τήνα.
Ὄρνιθες Μοισᾶν μύρεσθε ποθ' ὕδασι Κύκνοι.
Ὤνεμος οὐρανόθεν περικάππεσε τ' ἄλσεα, πρέμνοι

Franguntur, terra illis ſpargitur,
Vos roſæ, vos hyacinthi, vos anemonæ timete.
Daphnis occidit, & pax fugit longè à nobis.
Noſter bubulcus peritiſſimus canendi
Damœtas inquit (mihi enim ſatis eſt fontes, & rubos
Canere) Leonem Venetorum ad fluctus maris miſerabiliter
Lugere, quia Daphnis mortuus eſt qui ſpinam,
Quæ illi adhæſerat ad pedem, extraxerat.
Daphnis occidit, & pax fugit longè à nobis.
Sarmatica Aquila in ſyluis luget mortuum
Daphnidem, valles miſerabiliter reſonant
Et montes, & fluuij, & fontes, & profundæ ſyluæ:
Illi aquilæ compegit alas quæ vellebantur, Daphnis,
Et laqueis ſoluens validis ipſam liberam dimiſit.
Daphnis occidit, & pax fugit longè à nobis.
Terra illa, quæ gaudet tribus coronis pro inſigni, luget quoque,
Terra illa vrſæ ſuppoſta eſt & draconi,
Luctus ad vrſam vſque & Draconem peruenit;
Et vos ô Leones Dani & Bataui lugetis.
Daphnis occidit, & pax fugit longè à nobis.
Illum vrbes, illum magnæ ciuitates,
Illum vici minores, & caſæ paſtorum,
Illum populi, & reges lugent. Lætatur ſolus Mars Deus belli.
Mars, ô Mars tumultuoſe lætare, occidit Daphnis.
Lugemus Daphnim paſtorem, occidit Daphnis.
Daphnis occidit, & pax fugit longè à nobis.
Sic Damœtas cecinit, illi verò reſpondit Delphis.
Tempus erat, quando ſub Zephyro bene olenti prata
Florent, venit Hebe filia Cleariſtidis

Digitized by Google

Κλάζονται, ποτὶ τὴν γαῖ πάζετο ὄζος ἀπ' ὄζω,
Νῦν ῥόδα, νῦν ὑάκινθος ἔρμει, νῦν δὲ τ' ἀνεμώνα.
Δάφνις ἀπώλετο, κ' εἰράνα φύγε τηλόθεν ἀμῶν.
Ημέτερος βώτας ὡ 'πιστάμενος καλὰ εἰπεῖν
Φατὶ Μενάλκας (μοι κεράνας, μοι τὼς βάτος ἀρκεῖ
Γοππώσδεν) τὸν λῖν Ενέτων παρὰ κύματα συχνὸν
Μύρεσθαι. ὑπὸ γὰρ σφύρον οἱ πάλαι ἡὺς ἄκανθαν
Οἷσιν ἐρεδδομένῳ ὀνύχεσσιν ἐπίλασε Δάφνις.
Δάφνις ἀπώλετο, κ' εἰράνα φύγε τηλόθεν ἀμῶν.
Σαρματικὸς μαὶ ἐκ [illegible]ρυμοῖ ἀνέκλαυσε θανόντα
Αἰετὸς, ἀργαλέως γοάονται χ' ὤρεα κ' ἄλση,
Κ' ἀέναοι ποταμοὶ, καὶ νάματα, καὶ βάθος ὕλας.
Αἰετὸν ἔμπαξε πτερύγων ἀποτίλματα Δάφνις
Καὶ δεσμοῖσι λύων κρατεροῖς νιν ἐλεύθερον ἧκε.
Δάφνις ἀπώλετο, κ' εἰράνα φύγε τηλόθεν ἀμῶν.
Τᾷ πελάδι στεφάνων ἐπίσημος ἔκλαυσαν χώρα·
Ταῖς ἄρκτοις ὑποθεῖσ', ἀγείῳ θ' ὑποθεῖσα δράκοντι·
Τὰς ἄρκτως κλαυθμὸς, συνεχὴν τε δράκοντα κιχείη.
Ω Δαναῶν λῖνες, λῖνες γοάεσθε Βαταύων.
Δάφνις ἀπώλετο, κ' Εἰράνα φύγε τηλόθεν ἀμῶν.
Τῶον εὐκτίμεναι πόλεες, μεγάλ' ἄστεα τῶον,
Τῶον ποιμενικαὶ μύραντο περ' ἄλσεα κῶμαι,
Χ' ὡ δᾶμος, χ' ὤναξ. Γάθησεν μοῦνος ὁ Αρης
Αρες Αρες γάθη πολεμόκλονε. Κάτθανε Δάφνις.
Δάφνιδα κλαίωμες τὸν ποιμέν', ἀπώλετο Δάφνις,
Δάφνις ἀπώλετο, καὶ εἰράνα φύγε τηλόθεν ἀμῶν.
Οὕτω Δαμοίτας, οὕτω δ' ἀπαμείβετο Δέλφις.
Ης χρόνος ἁνίκα Ζεφύρῳ ὄκα τερπνὰ πέταλα
Αμμόνων αὐθεῖ, κ' ἦνθ' ἁ Κλεαρίστιδος Αβα,

Digitized by Google

Colligere violas, colligere hyacinthos.
In capite gestabat coronam, ipsa verò peritissima canendi
Cantabat sic; memini, nam tunc grex meus saltabat.
Musæ bucolicæ cantate Daphnidem pastorem:
Daphnis cœlum tenet; Tu igitur pax veni ad terram.
Certè pacem amat Deus,
Certè pacificos valde amat:
Daphnidem igitur maximè, quin etiam filium suum dixit
Quòd bella sedauerit, & pacem suaserit.
Daphnis cœlum tenet, tu igitur pax veni ad terram.
Beatorum multitudo innumerabilis
Daphnidi obuiam venit; parentes maximè, & pater ipse,
Et auus, & consanguinei, imprimis verò Sacerdos
Memmius qui sacrificabat Deo ad altária
Pro Rege Francorum Ludouico nono.
Daphnis cœlum tenet, tu igitur pax veni in terram.
Gloriosissimum & valde dilectum filium
Salutauit. Te semper celebrabit omne genus hominum
Honoratum, & prudentissimum mortalium.
Hîc tamen cum parentibus beatus viues, omnia beatá
Consequêris. Hîc Deus bona omnia largitur.
Daphnis cœlum tenet, tu verò pax veni in terram.
Hæc cùm dixisset, gaudentem Daphnidem in ædibus pulchris
Bene ædificatis, constructis ex adamante: (constituit
Subter verò erant horti, & ordines arborum,
Et quercus, & platani, & pinus, & cyparissi
Daphnis cœlum tenet &c. (siccat
Illic neque frigus teneritudinem gemmarum, neque flores ex-
Sol, vicissim Ver & Autumnus

Digitized by Google

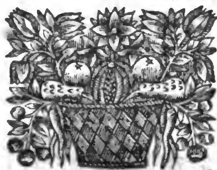
Δρέψασθαι δὲ ῥόδον, δρέψασθ' ὑακίνθινα φύλλα;
Κρατὶ δ' ἔχοισα καλῷ στέφανον πολυΐδρις ἀοιδὸς
Αδετο, μέμναμαι, ὅκα πᾶς ὠρχεῖτο τραγίσκος.
Δάφνιδα βουκολικαὶ τὸν ποιμέν' ἀείδετε Μοῖσαι·
Δάφνις Ολυμπον ἔχει· εἰράνα ἔρπε ποτ' αἶαν.
Ναὶ τὰν ἀσυχίαν ὀλύμπια δώματα ναίων
Ναὶ τοὺς ἀσυχίους περιώσιον ἀμφαγαπάζει,
Δάφνιδα δὲ πρᾶτον, καὶ φίλτατον υἱέα θῆκε.
Τῷ τε βοαὶ παύειν, τᾷ θ' ἀσυχίαν καταπείθειν.
Δάφνις Ολυμπον ἔχει, εἰράνα ἔρπε ποτ' αἶαν.
Τῶν μακάρων μὲν ὅμιλος ἀνήριθμοι, καὶ ἄμετροι
Αντίον ἔρχονται, πατέρες δὲ μάλιστα, τεκόν τε,
Καὶ πάππος, καὶ συγγενέες, καὶ πρᾶτος ὁ ἱρεὺς
Μέμμιος, ὃς ῥέζεσκε θεῷ ἱεροῖς ἐπὶ βωμοῖς
Ηγητῆρος ὑπὸ Φράγκων ἀνάκτω Λοδοίκω.
Δάφνις Ολυμπον ἔχει, εἰράνα ἔρπε ποτ' αἶαν.
Χαίρειν κύδιστον, μάλα καὶ πεφιλαμένον υἱὸν
Εσθλὸς ἔφη. τὸ δ' ἀεὶ κεχαδήσει πᾶν γένος ἀνδρῶν
Αἴσιμον, εὐμητίν τε, βροτῶν προφερέστατον ἄλλων.
Η ῥ' ἄμμιν τοκέεσσι πανόλβιος. Ολβια πάντα
Κτήσεαι, ἅ τε θεὸς πάντα πόρε χρήματα δώτωρ.
Δάφνις Ολυμπον ἔχει, εἰράνα ἔρπε ποτ' αἶαν.
Ταῦτ' εἰπὼν, γαθεῦντα ἱδρύσατο δώματι καλῷ,
Εὐπήκτω, στερεοῖο τετυγμένω ἐξ ἀδάμαντος.
Νέρθεν ἔσω κᾶπος πολυδένδρεος, ἠδὲ καὶ ὄρχος,
Αἱ δρύες, αἱ πίτυες, πλάτανοί τε, καὶ αἱ κυπάρισσοι.
Δάφνις Ολυμπον ἔχει, εἰράνα ἔρπε ποτ' αἶαν.
Τηνεῖ μήτε κρύος θαλλὸν, μήτ' αἶθα φρύγει
Αλιος, ἀλλήλοισιν ἀμοιβαδὶς ἔαρ, ὀπώρα

Hæc fructus affert, illud verò flores.
Daphnis est inter beatos, &c.
Ipsi verò Daphnidi inde est via lata ad domum Dei:
Quò vadit cùm lubet, & alloquitur patrem cælestem,
Petitque quidquid placet, & omnia illi dantur,
Pacem autem petit maximè, pacem bonus obtinebit.
Daphnim bucolicæ pastorem canite Musæ,
Daphnis est inter beatos, tu igitur pax ad nos veni.

Digitized by Google

Καρποὺς ἅδε φέροισα ἰαίνεται, ἄνθεα τήνῳ.
Δάφνις Ὄλυμπον ἔχει, εἰράνα ἕρπε ποτ' ἄμμας.
Οἱ τήνωδε πλατεῖα θεοῦ ποτὶ χαλκοβατὲς δῶ,
Καὶ πατέει φοιτῶν ἀγορεύεται ὐρανίωνι
Λιασόμενος θνατοῖς πάντ' ὄλβια· πάντα δ' ἀφαιρεῖ,
Εἰράναν τε πολὺ πλέον, εἰράναν ἐὺς ἕξει.
Δάφνιδα. βωκολικαὶ τὸν ποιμέν' ἀείδετε Μοῖσαι,
Δάφνις Ὄλυμπον ἔχει, εἰράνα ἕρπε ποτ' ἄμμας.

Digitized by Google

SVMMA PRIVILEGII
Regis Christianissimi.

CAVTVM est auctoritate Regis, ne quis in regno suo, aliísve locis suæ ditioni subiectis intra decem annos proximos, librum, qui sic inscribitur: *Dissertatio Peripatetica de Epico Carmine, auctore* P. PETRO MAMBRVNO *è Societ.* IESV, absque Sebastiani Cramoisy Regis & Reginæ Architypographi permissu, imprimat, aut diuendat, à die publicationis horum exemplarium: qui secùs fecerit, mulctâ indictâ, prout amplius in diplomate regio continetur, coërcebitur. Datum Parisiis die 14. Octobris 1651.

Sic signatum, De mandato Regis, CRAMOISY.

Facultas R. P. Prouincialis.

EGO CLAVDIVS DELINGENDES Societatis IESV in Prouincia Franciæ Præpositus Prouincialis, facultatem concedo, vt *Dissertatio Peripatetica de Epico Carmine*, à P. PETRO MAMBRVNO elucubrata, & duorum eiusdem Societatis eruditorum virorum iudicio approbata, typis mandetur: In quorum fidem has litteras manu mea subscriptas, & officij mei sigillo munitas dedi. Parisiis die 12. Octobris Anno à Christo Incarnato 1651.

Sic signatum, CLAVDIVS DELINGENDES.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

